Львівський державний університет внутрішніх справ

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

(осінні читання)

Збірник тез
Всеукраїнської наукової конференції
здобувачів вищої освіти

22 листопада 2019 року

Львів

УДК 34
М52

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 30 жовтня 2019 року № 3)

Упорядник – ***Ю. М. Шевців,***
науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Львівського державного університету внутрішніх справ

М52 **Механізм** функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (22 листопада 2019 року) / упор. Ю. М. Шевців. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 476 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень, які внесено до програми традиційних «осінніх читань», що проводитимуться у рамках щорічної Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства» у Львівському державному університеті внутрішніх справ 22 листопада 2019 року.

Учасники конференції – курсанти, студенти, магістранти та аспіранти закладів вищої освіти України.

Тези опубліковано в авторській редакції.

УДК 34

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2019

Вступне слово

Львівський державний університет внутрішніх справ радо вітає молодих науковців на Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання)».

Приємно відзначити, що кількість учасників конференції щороку збільшується. Взяти участь у цьогорічному заході проявили ініціативу представники 20 закладів вищої освіти. Сподіваємося, що така тенденція простежуватиметься й надалі, і до нас приєднаються ще багато юних інтелектуалів, які є індикатором розвитку держави і громадянського суспільства.

Маємо надію, що ця конференція дасть можливість здобувачам вищої освіти поспілкуватися на науковому рівні, обмінятися ідеями й обговорити актуальні проблеми, оволодіти практичними навичками ведення наукової дискусії, зрештою, зав'язати або зміцнити дружні стосунки з колегами з інших освітніх закладів.

Кожний заклад освіти як осередок вищої школи прагне забезпечити своїм вихованцям такі умови, щоб вони могли не тільки здобути нові знання, а й сформуватися як всебічно розвинені особистості (з професійними вміннями, спеціальними фаховими компетентностями, високим інтелектом і здоровими амбіціями). Науково-педагогічні працівники хочуть бачити випускників інститутів, університетів і академій здатними розпізнавати проблемні аспекти у розвитку нашої держави, продукувати нові ідеї для їх вирішення, самостійно приймати виважені рішення, які матимуть значення для життєдіяльності суспільства.

Ми будемо раді, якщо цьогорічний осінній львівський форум учених-початківців сприятиме визначенню напрямів подальшого наукового пошуку кожного з вас, вплине на формування вашого системного світогляду, розвине комунікативну майстерність під час демонстрації та обговорення виступів. Ви робите перші спроби у науковій діяльності: докладаєте зусиль, аби виокремлювати моменти неузгодження теорії, яку вивчаєте, і практики, яку простежуєте; намагаєтеся їх оцінювати й окреслювати своє бачення шляхів подолання цих упущень. Щиро бажаємо вам успіхів, а ще – наполегливості й терпеливості.

Сучасні освітні програми враховують і новітні світові тенденції розвитку розмаїтих засобів налагодження та регулювання суспільних відносин, і специфіку та особливості окремих регіонів, і навіть індивідуальних соціальних запитів людини. Ваше завдання – засвоїти ці знання, а за можливості – ще й розвинути та вдосконалити.

Ви маєте бути надійним гарантом розвитку нашої держави, а для цього треба стати фахівцями в обраній сфері, порядними людьми й доброчесними громадянами.

Бажаємо вам і вашим колегам прагнення до формування справжнього громадянського суспільства в нашій державі, яке ґрунтується на чітких нормах права та високій індивідуальній свідомості; безперервного самовдосконалення, постійного творчого пошуку й вибору оптимальних способів досягнення мети.

А нині – усім плідної праці та інтелектуального задоволення, радості від зустрічі з колегами, наукових звершень і приємних вражень від перебування у нашому університеті й місті.

Роман Благута,
ректор Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент полковник поліції

І. О. Адамська
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Ринок праці – це система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею і продажем робочої сили. Ринок праці є найдинамічнішим складовим елементом ринкової економічної системи, бо у ньому переплітаються не лише інтереси працівників і роботодавців, а й віддзеркалюються всі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси у суспільстві. Його стан безпосередньо залежить від загальної економічної ситуації в державі, розвитку підприємництва, від традицій участі населення в економічній діяльності, можливостей вибору її видів та системи цінностей, які превалюють у суспільстві [1, с. 31].

Функціонування ринку праці керується законами товарного виробництва, що виражається у виконанні ним таких функцій:

– суспільного поділу праці – він розмежовує роботодавців і найманих працівників за професіями, спеціальностями та між галузями й регіонами;

– інформаційної функції – ринок дає учасникам процесу купівлі продажу товару «робоча сила» інформацію щодо умов найму, рівня заробітної плати, якості робочої сили;

– посередницької – встановлює зв'язок між роботодавцями та найманими працівниками для задоволення взаємних інтересів та потреб щодо вигідних умов купівлі-продажу товару «робоча сила»;

– ціноутворюючої – встановлює рівновагу між попитом і пропозицією робочої сили, на ринку діє закон вартості і відбувається загальне визнання витрат праці на відтворення товару «робоча сила» та його суспільної корисності;

– стимулюючої – ринок вимагає якісної робочої сили, стимулюючи найманих працівників поліпшувати свій рівень професійних знань та вмінь, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці;

– регулюючої – виливає на формування пропорцій суспільного виробництва, розвиток регіонів, сприяючи переміщенню робочої сили з одних регіонів та господарств в інші;

– оздоровчої – в умовах дії закону конкуренції одержують перевагу працівники з більш високими характеристиками якості робочої сили, ринок створює таку мотивацію праці, яка одночасно змушує працівників утримувати свої робочі місця та матеріально

зацікавлює, стимулює їхню ініціативність, компетентність, кваліфікованість;

– соціальної – сприяє підбору складнішої, вище оплачуваної, престижної роботи залежно від розвитку особистих здібностей і ділових якостей, професійної майстерності кадрів.

Основним індикатором стану ринку праці є рівень безробіття, який відображає ступінь відповідності між пропозицією робочої сили та попитом на неї і належить до переліку основних макроекономічних показників [1, с. 32].

Регулююча функція держави здійснюється через законодавство, норми державного, трудового та адміністративного права; встановлення рівних можливостей прийняття на роботу, відбору кадрів, їх оцінки; соціальний захист незахищених верств населення та звільнених працівників; контроль за рівнем безробіття; організацію системи підготовки та перепідготовки населення; державну програму зайнятості; встановлення мінімальної зарплати; регулювання тривалості робочого часу; забезпечення безпеки здоров'я людей; інтеграцію в міжнародний ринок праці і міграційну політику.

Безпосередньо регулювання ринку праці здійснюють Державна службою зайнятості, Державна служба України з питань праці, Міністерство соціальної політики України, міграційні служби. Велике значення в регулюванні ситуації на регіональному ринку праці мають місцеві органи управління. Адміністрації областей разом з регіональними службою зайнятості розробляють регіональні програми зайнятості, формують фінансово-кредитний механізм впливу на кількість робочих місць, регулюють міграційну політику, організовують господарські роботи тощо [3, с. 68].

Сучасний механізм регулювання ринку праці поєднує ринковий механізм саморегулювання економічних процесів та систему заходів державного сприяння зайнятості. Державне регулювання зайнятості, забезпечуючи зміни у ті рівні та структурі має створити умови для послідовних переміщень трудових ресурсів із врахуванням реальних розмірів диспропорції в їх розподілі і, по-друге, покласти в основу цих переміщень критерій економічної доцільності та ефективності господарювання [2, с. 13].

В умовах ринкових відносин будь-які диспропорції у виробництві призводять до порушення пропорцій ринку праці, тобто співвідношень між сукупною величиною попиту на робочу силу та її пропозицією. Цілеспрямоване регулювання процесів на ринку праці вимагає відповідних коригувань в законодавчих актах, в інвестицій-

ній, ціновий, фінансово-кредитній, соціальній політиці, врахування регіональних особливостей розвитку суспільного виробництва.

1. Федунчик Л. Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2016. № 2. С. 31–34.

2. Федоренко В. Г., Пінчук Ю. Б. Євроінтеграція, економіка і ринок праці в Україні. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2014. № 1. С. 13–15.

3. Гринкевич С. С., Лупак Р. Л., Васильків Ю. В. Формування системи та структурування інституційного забезпечення реалізації державної політики розвитку і використання трудового потенціалу України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 67–72.

В. О. Бакало
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИЧИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день питання, щодо виникнення професійної деформації у працівників правоохоронних органів, які під час несення служби нерідко перебувають в ситуаціях із непередбачуваним результатом, в якому переважає необхідність спілкування з найрізноманітнішим контингентом. А це в свою чергу залишає відбиток у психіці та поведінці працівника Національної поліції. Ця проблема є поза всяким сумнівом актуальною, адже потребує постійної наукової актуалізації та глибокого дослідження. Наявність та розвиток негативних морально-психічних рис характеру, інтенсивність, напруженість та екстремальність професійної діяльності поліцейського призводить до виникнення такого негативного явища як професійна деформація.

Шлях у професійній діяльності працівників поліції є багатоетапним, поліфункціональним і складним, який супроводжується постійними кризами професійного становлення поліцейського як особистості в цілому. Будь-яка діяльність, якою займається людина, безумовно впливає на її особистість, риси характеру, поведінку тощо.

Як зазначає І. М. Хоржевська: «професійні деформації – це зміни сформованої структури діяльності та особи, що негативно позначаються на продуктивності праці та взаємодії з іншими учасниками

цього процесу. Багаторічне виконання однієї і тієї ж діяльності усталеними способами веде до розвитку професійно небажаних якостей та професійної дезадаптації правоохоронних органів» [1].

Наразі в нашій країні відбуваються постійні зміни, які у більшості випадків призводять до глобального руйнування стереотипів та різних змін в ціннісних орієнтаціях як самих людей так і працівників поліції. Специфіка правоохоронної діяльності, складності умов її здійснення, психоемоційні і фізичні перенавантаження сприяють невід'ємно швидкому розвитку деформаційного процесу у поліцейського.

У зв'язку з цим в поліції необхідно приділяти значну увагу проблемам запобігання професійній деформації співробітників Національної поліції, передусім тих співробітників, які частіше за інших перебувають в нетипових екстремальних ситуаціях на момент виконання своїх службових обов'язків.

Прояви професійної деформації працівників поліції є дуже небезпечними як особисто для них, так і для суспільства, правоохоронної сфери та держави в цілому, оскільки вони призводять до неадекватної поведінки та втрати ними своєї професійної компетенції. Професійна деформація, як правило, виникає у поліцейського за умови відсутності достатнього рівня моральної та психологічної підготовленості.

У науково-юридичній літературі до характерних проявів професійної деформації працівників Національної поліції України відносять: «поліцейський характер» , який розвивається у працівників протягом перших 3–4 років служби; владність; бездушне, формальне ставлення до людей; відсутність співпереживання; співчуття; безпринципність; ганебність; корисливість; байдужість до особистості; притуплення професійного обов'язку.

Крім того, на виникнення професійної деформації може також впливати:

– негаразди у сімейному житті поліцейського;
– невміння відокремлювати «особисте» від «службового»;
– несприятливий морально-психологічний клімат в колективі (конфлікти, суперечки у колективі між колегами);
– невміння раціонально організовувати свій час;
– неадекватне ставлення до певних категорій осіб (залежно від раси, етнічного походження, мови, майнового стану та ін.);
– психологічна непідготовленість;
– емоційна напруженість професійної діяльності;
– фізичні та психічні перевантаження;

– дефіцит часу;

– надмірний контроль з боку керівництва за виконанням підлеглими професійних обов'язків;

– безвідповідальне та халатне ставлення до своїх завдань.

Що ж стосується наслідків професійної деформації поліцейських, до них ми можемо віднести роздратованість, відсутність ініціативи, зменшення кола інтересів, зниження професійної активності. У деяких випадках у поліцейських може з'явитися почуття страху, відчаю, безнадійності, невпевненості у своїх силах та навіть злочинний умисел [2].

В той же час службова діяльність в підрозділах поліції потребує негайного та систематичного виконання функціональних обов'язків з підвищеною відповідальністю поліцейських за свої дії. Несення служби нерідко відбувається в ситуаціях з непередбачуваним результатом, що характеризується:

– недостатньою визначеністю ролевих функцій;

– необхідністю спілкуватися з найрізноманітнішим контингентом громадян і вимагає від співробітника рішучих дій і здатності йти на ризик.

Таке напруження здатне деформувати характерні риси особистості поліцейського і, в найбільш важких формах, призводити до виникнення психосоматичних захворювань (стенокардія, ішемічна хвороба серця, виразка шлунку, гастрит, коліт) [3].

Аналізуючи теоретичні аспекти, можна сказати, що виникнення професійної деформації є досить актуальною проблемою в системі Національної поліції України, адже від цього залежить продуктивність діяльності наших правоохоронців, а саме, їх психологічна підготовленість та майстерність при контакті із різними соціальними прошарками нашого суспільства на момент комунікативної взаємодії. Постійно перебуваючи в екстремальних та небезпечних умовах, кожен правоохоронець ризикує своїм життям та постійно переживає колосальний моральний та психологічний стрес. Це все беззаперечно залишає свій відбиток на його здоров'ї та психіці.

Для вирішення даної проблеми, на нашу думку, важливим є те, що для забезпечення профілактики професійній деформації поліцейських повинні проводитися психологічні тренінги. Вони даватимуть можливість поліцейським опановувати вправи аутотренінгу, які у свою чергу є основним методом психічної саморегуляції, адже це відіграє особливе значення під час виконання функціональних обов'язків у складних ситуаціях.

1. Швець Д. В. Взаємозв'язок правосвідомості і моралі в діяльності працівників поліції України як чинник протидії професійній деформації. 2018. № 1. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_1_7;

2. Віденєєв І. О., Афанасьєва Н. Є. Особистісні передумови розвитку професійної деформації працівників ОВС. URL: http://nuczu.edu.ua › sciencearchive › vol7;

3. Марка В.В. Причини, що викликають професійну деформацію працівників ОВС. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua › cgi-bin › cgiirbis_64 › Pib_2

Ю. Р. Балан

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Сьогодні у теорії кримінального права існує безліч дискусійних питань, і ця обставина створює значний науковий інтерес, та має важливе значення для відправлення правосуддя. Відсутність єдиного узаконеного визначення поняття виключення кримінальної відповідальності веде до складності використання такої дефініції як у практичній діяльності юристів так загалом у теорії кримінального права.

Сучасна наука виокремлює різні дефініції поняття «обставини, що виключають злочинність діяння»:

– діяння, які за своїми зовнішніми ознаками мають схожість з діяннями, передбаченими кримінальним законом як злочин, і які за певних умов вважаються правомірними (П. С. Матишевський) [1, с. 195];

діяння, що заподіюють шкоду охоронюваним законом правам й інтересам особи, суспільства, держави, однак не є злочинними у зв'язку із суспільною корисністю (прийнятністю) та дозволеністю законодавством України, тому й виключають кримінальну відповідальність (Н. В. Лісова) [2, с. 8].

І цей перелік можна продовжувати, однак, очевидно, що спільні сутнісні ознаки у цих визначеннях збігаються.

Вчинки громадян та службових осіб іноді за зовнішніми ознаками можуть збігатися з тими чи іншими злочинними діяннями, які одночасно, не є кримінально протиправними та суспільно-

небезпечними. Обставинами, що виключають злочинне діяння, є, наприклад, виконання службового обов'язку, законного наказу, крайня необхідність, затримання злочинця, виправданий ризик.

Такі обставини закріплені у розділі VIII КК (Обставини, що виключають злочинність діяння) і їх перелік значно розширений у порівнянні з КК 1960 р. (було лише три – необхідна оборона, затримання злочинця, крайня необхідність).

Загальна характеристика таких обставин окреслює виключення підстав кримінальної відповідальності, зокрема, ознаки злочинного діяння.

Розрізняють три групи обставин, що виключають злочинність діяння:

1) обставини, що виключають кримінальну ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння;

2) обставини, що виключають кримінальну протиправність (передбаченість у КК України) вчиненого діяння;

3) обставини, що виключають суспільну небезпечність і протиправність вчиненого діяння.

Ці обставини характеризуються низкою загальних ознак. Першою ознакою є те, що всі обставини є вільними і свідомими вчинками, що проявляються у формі дії чи бездіяльності особи. Друга – це зовнішня подібність фактичних, об'єктивних, видимих ознак скоєного діяння і відповідного злочину. Третьою ознакою є соціальний зміст злочину, який Кримінальний Кодекс України визначає за допомогою категорії суспільної небезпечності [3, с. 11]. Соціальний зміст злочину Кримінальний Кодекс України визначає за допомогою категорії суспільної небезпечності [3, с. 11]. Четверта ознака характеризує юридичну форму вчинків, що визначається в КК України передусім через заперечення злочинності діяння, тобто його передбаченості в КК України [3, с. 11]. Так, характеристика більшості вчинків у КК України починається словами «не є злочином...». Позитивна ж характеристика юридичної форми діянь полягає в тому, що вони є вчинками правомірними. Наприклад, в ч. 1 ст. 41 КК України, де заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам з метою виконання законного наказу визнається дією (бездіяльністю) правомірною. В основі ж правомірності аналізованих вчинків лежить або реалізація особою свого суб'єктивного права, або виконання юридичного обов'язку, або здійснення владного повноваження [3, с. 41]. Тому зазначені обставини закріплені не тільки в КК України, а і в інших нормативно-правових актах (наприклад, в законах України «Про службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність»,

тощо). До обставин, передбачених іншими законодавчими актами, належать виконання професійних чи службових обов'язків, застосування сили, спеціальних засобів, зброї тощо.

П'ята ознака характеризує кримінально-правові наслідки здійснення правомірних вчинків. Ці наслідки полягають насамперед у тому, що вчинки не визнаються злочинними, тому вони виключають саму підставу кримінальної відповідальності, а відповідно і кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду [4].

Отже, можна виокремити визначення обставин, що виключають злочинність діяння як сукупність умов, за наявності усвідомлених дій за об'єктивними ознаками подібними до злочину, скоєних за суспільно-позитивною (нейтральною) мотивацією і цілями та не забороненими законодавством України, що виключає кримінальну відповідальність [5].

Виокремлення спільних ознак та загального поняття обставин, що виключають злочинність діяння, дозволить в кожному конкретному випадку визначати належність тієї чи іншої обставини до цього інституту. За наявності об'єктивних передумов, достатніх правових основ, значної поширеності певних діянь, і відповідності їх ознак тим конститутивним ознакам, які включені у загальне поняття, цей інститут може бути розширений.

---

1. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина К.: А.С.К., 2001. 352 с.

2. Лісова Н. В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння: дис .... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський Національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2006. 198 с.

3. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України. 504. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4. Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 133–142.

5. Андрусяк Г. Визначення поняття обставин, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 152–158.

Л. М. Баранець
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРОЯВИ

Боротьба з корупцією в Україні має хаотичний, вибірковий, а інколи декларативний характер. Причина – у відсутності системи протидії корупції. Корупція спричиняє руйнівний вплив на усі сфери життя українського суспільства, є серйозною перепоною для реформ в економіці, гальмує становлення ринкових інститутів, перешкоджає надходженню інвестицій та становить за грозу національній безпеці України. Корупція має загальнонаціональний системний характер і справляє визначальний вплив на українську політику, економіку та інші сфери суспільного життя. Висока вартість життя та низький рівень правової і політичної культури в Україні обумовлюють поширення корупції як соціального явища. Вона є найсуттєвішою причиною падіння рівня суспільної довіри до всіх інституцій державної влади. Проблеми ефективної протидії корупції хвилюють українську та світову наукову спільноту. Провідні наукові установи України тривалий час досліджують корупцію в Україні не лише як певний вид злочинної діяльності, а як соціальне явище, що має складну природу й особливу динаміку розвитку. До недавнього часу у більшості вітчизняних наукових праць корупція розглядалася переважно як явище суто державного управління, ототожнюючись з владою бюрократії й недосконалістю правового забезпечення механізмів боротьби із нею. Основний акцент робився на неспроможності, а подекуди й небажанні, централізованої в умовах президентсько-парламентської форми правління державної влади вживати дієвих заходів протидії корупції.

Законом України «Про запобігання корупції», у статті 1, чітко визначено терміни такі як корупційне правопорушення, корупція, неправомірна вигода, правопорушення, пов'язане з корупцією тощо. Так, корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Саме поняття «корупція», визначено як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної

вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. В свою чергу, неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав. Правопорушення, пов'язане з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Обмеження щодо заборони особі, звільненій з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом.

Також, особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом.

Разом з тим, особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

Збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку. Кошти та інше майно, одержа-

ні внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку [2].

Таким чином, з метою зниження рівня розповсюдження корупції, зменшення розмірів втрат від руйнівних наслідків корупційних проявів у адміністративній сфері необхідно проводити антикорупційну політику комплексного характеру. Теоретичним базисом якої повинна стати синергетична ідея оптимального поєднання процесів державного управління та соціальної самоорганізації і управління. Реалізація даної системної антикорупційної політики надасть можливість до подолання відтворення корупції і досягнення сталого розвитку економіки і суспільства.

---

1. Про запобігання корупції: Закон України у редакції від 02.10.2019. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 49. С. 2056

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України у редакції від 03.07.2019. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. С. 1122.

І. В. Бесага
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У переважній більшості норми законів мають абстрактно-загальний характер. Внаслідок цього у суб'єктів, діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, виникають труднощі в розумінні і застосуванні положень нормативних актів. А ці труднощі, в свою чергу, тягнуть за собою порушення конституційних принципів, у тому числі рівності осіб перед законом та судом, верховенства права та інших, оскільки дія закону не забезпечується однаковим і правильним правозастосуванням. Такий стан речей обумовлює необхідність забезпечення однаковості та правильності у розумінні і застосуванні судами усіх інстанцій та спеціалізацій абстрактно-загальних норм законів. Досягнення цієї мети є одним з основних завдань найвищого органу у системі судів загальної юрисдикції – Верховного Суду (п. 6 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII) [2].

Відповідно до ч.ч. 5 та 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Подібна норма також дублюється у чинному процесуальному законодавстві: ч. 5 ст. 242 КАС України, ч. 4 ст. 263 ЦПК України, ч. 4 ст. 236 ГПК України, ч. 6 ст. 368 КПК України.

За посередництвом правових висновків Верховного Суду не лише здійснюється прив'язка норм права до конкретної ситуації, а й, в окремих випадках, встановлюються винятки та обмеження щодо їх застосування. Наглядна демонстрація цього процесу буде доцільною через наведення судової практики Верховного Суду у сфері визначення наявності/відсутності дискреційних повноважень у суб'єктів владних повноважень.

Поняття, ознаки, типові види та критерії визначення дискреційних повноважень отримали нормативне закріплення у Методології проведення антикорупційної експертизи № 1395/5 від 24.04.2017 року. Відповідно до 1.6. цього документа, дискреційні повноваження – це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [3].

Ця норма конкретизована у практиці Верховного Суду, зокрема постановах від 20 серпня 2019 у справі №813/2273/18; 16 травня 2019 року у справі №821/925/18; 20 березня 2018 року у справі № 461/2579/17 та деяких інших. Відповідно до неї, дискреційні повноваження – це можливість діяти за власним розсудом, в межах закону, можливість застосувати норми закону та вчинити конкретні дії (або дію) серед інших, кожні з яких окремо є відносно правильними (законними). Тобто, дискреційними повноваженнями є право суб'єкта владних повноважень обирати у конкретній ситуації між альтернативами, кожна з яких є правомірною [4].

Верховний Суд дотримується позиції, за якої не вважаються дискреційними повноваження, коли орган зобов'язаний прийняти конкретне законодавчо передбачене рішення, тобто за кон-

кретних фактичних обставин діяти за законом, а не на власний розсуд (постанови Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі №813/4989/17; від 23 січня 2018 року у справі № 208/8402/14-а та від 29 березня 2018 року у справі № 816/303/16) [4].

Згідно п. 4 ч. 2 ст. 245 КАС України у разі задоволення адміністративного позову суд може прийняти постанову про зобов'язання відповідача вчинити певні дії. При цьому, у випадку, коли закон встановлює повноваження суб'єкта публічної влади в імперативній формі, тобто його діяльність чітко визначена законом, то суд зобов'язує відповідача прийняти рішення чи вчинити дію [1].

Суд не обмежений у виборі способів відновлення права особи, порушеного владними суб`єктами, і вправі обрати найбільш ефективний спосіб відновлення порушеного права, який відповідає характеру такого порушення з урахуванням обставин конкретної справи. Перебирання непритаманних суду повноважень державного органу не відбувається за відсутності підстав для застосування дискреції. Така позиція висловлена, зокрема, у постановах Верховного Суду 16 травня 2019 року у справі № 821/925/18; від 11 червня 2019 року у справі № 826/15723/17 та інших. Аналогічна правова позиція викладена Верховним Судом України у постанові від 28 лютого 2017 року у справі № 826/7631/15 [4].

У вищезгаданих судових актах сформульовано позицію, за якою «повноваження державних органів не є дискреційними, коли є лише один правомірний та законно обґрунтований варіант поведінки суб`єкта владних повноважень. Тобто, у разі настання визначених законодавством умов відповідач зобов'язаний вчинити конкретні дії і, якщо він їх не вчиняє, його можна зобов`язати до цього в судовому порядку.

---

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. Редакція від 04.11.2018. Відо*мості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36. № 37. С. 446.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Редакція від 05.08.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. с. 545.

3. Методологія проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції № 1395/5 від 24.04.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/v1395323-17

4. Рішення Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/ gromadyanam/reyestr-vs/–!

Н. Р. Бичай
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вирішення питання про речові докази у кримінальному провадженні зазвичай нерозривно пов'язано з примусовим обмеженням або позбавленням права власності особи, а тому гарантією забезпечення цього конституційного права особи та попередження незаконного та необґрунтованого його обмеження чи припинення є обов'язкове дотримання належної правової регламентації підстав та порядку вирішення зазначеного питання.

Виходячи з нормативного змісту ч. 4 ст. 374 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), у резолютивній частині вироку обов'язково має зазначатися рішення щодо речових доказів та документів. Крім того, таке рішення, за певних обставин, щодо певної категорії матеріальних об'єктів може бути прийняте ще до початку судового розгляду, а також у разі закриття кримінального провадження. Водночас аналіз положень кримінального процесуального законодавства та судової практики свідчить про недосконалість регламентованого порядку та наявність суперечностей у нормативному врегулюванні цього питання [1, с. 183].

Коментуючи норму п. 4 ч. 1 ст. 408 КПК України, вчені вказують, що «суд апеляційної інстанції може виключити деякі епізоди обвинувачення, які не підтверджені доказами; виключити додаткове покарання; змінити рішення про долю речових доказів, а також внести до вироку суду першої інстанції інші зміни за умови, якщо вони не погіршують становище обвинуваченого» [2, с. 217].

Зокрема, свою думку з цього приводу висловив С. О. Ковальчук, який зазначає що суд апеляційної інстанції, керуючись п. 2 ч. 1 ст. 407 і ст. 408 КПК України, вправі змінити в частині вирішення питання про долю речових доказів не лише вирок, але й ухвалу суду першої інстанції. У разі зміни вироку або ухвали суду першої інстанції (п. 2 ч. 1 ст. 407 КПК України) скасування вироку суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нового вироку (п. 3 ч. 1 ст. 407 КПК України), скасування ухвали суду першої інстанції повністю чи частково та ухвалення нової ухвали (п. 4 ч. 1 ст. 407 КПК України), а також скасування вироку або ухвали суду першої інстанції та закриття кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 407 КПК України) суд апеляційної інстанції вправі переглянути судове рішення суду першої ін-

станції в частині визначення долі речових доказів та ухвалити із цього питання своє рішення [3, с. 217]. Ми не погоджуємось із цією думкую, тому що у разі виникнення питання про долю речових доказів, і воно не вирішувалося судом першої інстанції під час постановлення судового рішення, суд апеляційної інстанції не вправі його вирішувати, а повинен рекомендувати суду першої інстанції внести зміни в резолютивну частину вироку або ухвали в частині вирішення питання про долю речових доказів.

Варто відмітити не зовсім вдале формулювання ч. 9 ст. 100 КПК України. Відповідно до цього нормативного припису, у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів вирішується ухвалою суду на підставі відповідного клопотання, яке розглядається згідно зі ст.ст. 171-174 КПК України. Виходячи зі змісту вказаної норми, не зрозуміло, коли саме слідчий або прокурор мають звернутися з клопотанням про вирішення питання про речові докази – до винесення постанови про закриття кримінального провадження або вже після. Така правова невизначеність спричиняє появу відповідних питань у правозастосовній практиці.

Так, ухвалою Київського районного суду м. Харкова від 24 березня 2017 р. було відмовлено у задоволенні клопотання слідчого про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів з мотивів того, що «у відповідності до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Зважаючи на те, що досудове розслідування у кримінальному провадженні № 22016220000000173 від 05 серпня 2016 р., за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 369 КК України, в межах якого було застосовано захід забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна, на даний час завершено шляхом винесення слідчим постанови про закриття кримінального провадження, згідно положень ч. 9 ст. 100, ч. 1 ст. 170, ч. 1 ст. 174 КПК України, слідчий суддя не вправі вирішувати долю речових доказів. Більш того, з моменту винесення слідчим постанови про закриття кримінального провадження, слідчий втратив процесуальну можливість звернення до слідчого судді з клопотанням про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів» [4].

Підсумовуючи сказане вище, вважаємо наведене мотивування видається цілком логічним, оскільки після закриття кримінального провадження питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів має вирішуватися в рамках якогось окремого провадження, однак такого порядку КПК України не передбачає. На наш погляд, вбачається правильним звернення слідчого або прокурора до слідчого судді з клопотанням про вирішення питання про речові докази до винесення постанови про закриття кримінального провадження.

1. Туманянц А. Р. Вирішення питання про речові докази в кримінальному провадженні: окремі проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2017. С. 183–186.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків: Право, 2012. 664 с.

3. Ковальчук С. О. Межі вирішення питання про долю речових доказів судом апеляційної інстанції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2014. Вип. 29(2). С. 170–173.

4. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 24 березня 2017 року у справі № 640/4053/17. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/65609636 (дата звернення: 08.10.2019).

К. О. Василенко
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ В УКРАЇНІ

Одним із принципів сучасної правової, демократичної держави Україна є реалізація безпосереднього народовладдя. Воно є особливою формою реалізації народного суверенітету, адже саме народ (як громадяни країни всіх національностей) особисто формулює, висловлює та здійснює свою волю щодо найважливіших питань суспільного і державного життя.

В Конституції України визначено основні форми здійснення волевиявлення, в тому числі й шляхом референдуму. Сьогодні поняття «референдум» міцно увійшло в наше життя, і, в першу чергу, це пов'язано з розширенням демократичних прав і свобод грома-

дян. А питання пов'язані з ним як формою безпосередньої демократії, зважаючи на свою актуальність, привертають увагу теоретиків і практиків. Вони досліджувалися як на рівні статтей, так і дисертаціях, зокрема в роботі: С. Білан, М. Бондар, С. Дерев'янко, М. Оніщук, О. Семенюк, А. Ставнійчук, А. Янчук та інших. Незважаючи на певну розробленість питань у цій сфері це не применшує актуальності обраної теми доповіді, з огляду на те, що референдум є найдоступнішою формою участі громадян в управлінні справами суспільства.

При цьому як зазначає М. Оніщук, його реалізація залежать від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, зокрема й через установлені Конституцією та законами України нормативной організаційно-правові механізми забезпечення її реалізації, де нормативно-правовий механізм забезпечення реалізації референдної демократії це ієрархічна система взаємодіючих, перебуваючих між собою у складних доктринальних, предметно-функціональних, структурних й інших юридичних зв'язках законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які на національному та міжнародному рівні встановлюють найсприятливіші легітимні умови, способи і методи безпосередньої реалізації народного суверенітету у формі ініціювання, організації та проведення референдумів, а також реалізації їх рішень [1, с. 23]

Аналіз позицій висловлених в юридичній літературі щодо забезпечення реалізації права громадян на волевиявлення у формі референдуму [2, 3] свідчить про те, що дослідники, насамперед, пов'язують його з наявністю чинних джерел права, які врегульовують відносини у цій сфері. Слід зауважити, що нині в Україні питання щодо проведення референдуму не врегульовані, оскільки рішенням Конституційного Суду України № 4-р/2018 від 26.04.2018 Закон України «Про всеукраїнський референдум», який регулював процедури ініціювання, призначення, проведення та реалізації результатів всеукраїнських референдумів, було визнано неконституційним.

Конституція України містить деякі важливі положення щодо організації всеукраїнського референдуму, такі як суб'єкти призначення, питання, що вирішуються виключно референдумом. Але попри пряму дію її норм вони не дають змоги забезпечити реалізацію громадянами України права брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах. Місцевий референдум взагалі залишився поза увагою, оскільки закону щодо нього не існує з 2012 року. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» у статті 7 містить загальні положення щодо визначення та предмету місцевого референдуму, проте зазначає, що порядок призначення та проведення місцевого

референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми.

При цьому конституційні положення лише закладають таке право, однак воно має конкретизуватися у джерелах права, тим самим утворюючи механізм котрий забезпечує реальну його реалізацію.

З огляду на вказане, одним з важливих завдань держави Україна є створення дієвого механізму щодо забезпечення реалізації права громадян на волевиявлення у формі референдуму.

Адже як зазначено в Рекомендації Комітету Ради Європи № R(96)2 «Про референдуми і громадські ініціативи на місцевому рівні» право громадян сказати своє вирішальне слово під час ухвалення важливих рішень є одним із демократичних принципів, що є спільним для всіх держав-членів Ради Європи [4].

При цьому слід розуміти відповідальність при розробці законодавчих ініціатив. Адже референдум, це інструмент, який може як позитивно, так і негативно впливати на функціонування адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому. І такі приклади непоодинокі.

Для обмеження потенційних ризиків та гарантування додержання інтересів всіх зацікавлених сторін необхідна чітка регламентація всіх етапів та процедур організації та проведення референдумів. Країни об'єднаної Європи намагаються виробити єдині стандартизовані підходи щодо умов референдумів та розширити сферу їх дії на наднаціональному рівні. З цією метою було розроблено Кодекс належної практики щодо референдумів, ухвалений Радою з демократичних виборів на 19 засіданні (Венеція, 16 грудня 2006 року) та Венеціанською Комісією на 70 пленарній сесії (Венеція, 16–17 березня 2007 року), що визначає загальні правила та принципи у цій сфері [4].

Отже, конституційно-правове забезпечення реалізації права громадян України на волевиявлення у формі референдуму є важливим правовим явищем, яке в світлі інтеграційних процесів залишається без належної уваги. Тож на часі вивчення зарубіжного досвіду у сфері забезпечення реалізації права громадян на волевиявлення у формі референдуму з метою подальшого його втілення у законодавчі ініціативи, створення нормативної бази, яка забезпечить реалізацію права громадян України на волевиявлення у формі референдуму.

---

1. Оніщук М. В. Конституційні основи референдної демократії в Україні: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.02. К., 2010. 34 с.

2. Янчук А. О. Проведення референдумів в Україні (конституційно-правові аспекти). автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.02. К., 2009. 22 с.

3. Білан С. В. Конституційно-правові засади референдуму як форми прямої демократії: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.02. К., 2017. С. 70

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про референдуми» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64411

Н. В. Василиця
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до міжнародно-правових стандартів особи, які не досягли 18 років є неповнолітніми і належать до категорії «діти». Проте факт неповноліття не завжди стримує особу від вчинення протиправних адміністративно-караних діянь, тому законодавець і передбачає можливість притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх – це регламентована адміністративно-правовими нормами реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння неповнолітніх осіб, що проявилися в порушенні ними, встановлених законом заборон або невиконанні, покладених на них обов'язків, що виражається в застосуванні до винних осіб заходів впливу у вигляді позбавлення особистого або майнового характеру.

Неповнолітніми вважаються особи, що не досягли 18 років, тобто віку, з досягненням якого закон пов'язує настання повної дієздатності. Неповнолітні, котрі не досягли 16-ти років відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення є малолітніми і до адміністративної відповідальності не притягуються, оскільки визнаються державою нездатними правильно усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх має свої, притаманні тільки їй, специфічні особливості.

1. Адміністративна відповідальність неповнолітніх в більшій мірі, ніж адміністративна відповідальність дорослих правопорушників переслідує, насамперед, морально-виховні цілі, так як перевиховання і виправлення їх в більшості випадків можливе

й без застосування заходів адміністративної відповідальності. Тому до неповнолітніх найчастіше застосовуються засоби суспільного, морально-виховного впливу, а адміністративні стягнення накладаються тільки в крайніх випадках, що чітко визначені в законі.

2. Обмеженість деліктоздатності як одна з особливостей адміністративної відповідальності проявляється в тому, що хоча адміністративна відповідальність і настає з шістнадцятирічного віку, але за окремі правопорушення особи віком від 16 до 18 років не можуть притягатися до відповідальності. Так, за порушення правил військового обліку, за порушення правил керування транспортними та електротранспортними засобами адміністративна відповідальність настає лише з 17 чи 18-річного віку.

3. Особливістю адміністративної відповідальності неповнолітніх в порівнянні з адміністративною відповідальністю дорослих є й те, що при визначенні міри покарання за вчинення того чи іншого правопорушення, факт вчинення правопорушення неповнолітньою особою є обставиною, що пом'якшує відповідальність (ст. 34 Кодексу України про адміністративні правопорушення). В той же час втягнення неповнолітнього у правопорушення, є обставиною, яка обтяжує адміністративну відповідальність (ст. 35 КУпАП).

4. Специфічною ознакою адміністративної відповідальності неповнолітніх є можливість її перекладення на інших осіб, тобто, мова йде про випадки, коли неповнолітні вчинили адміністративне правопорушення або скоїли злочин, але в силу своїх вікових особливостей не можуть бути деліквентами даних протиправних діянь. Або ж, якщо неповнолітні своїми протиправними діями заподіяли матеріальну шкоду, але не мають самостійного джерела прибутку, то за їхні вчинки несуть відповідальність батьки, або особи які їх замінюють.

5. Встановлення додаткових гарантій для неповнолітніх при притягненні їх до відповідальності (присутність при проведенні певних процесуальних дій батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінюють чи захисника неповнолітнього).

6. Застосування обмеженого кола адміністративних стягнень. Навіть в тих випадках, коли неповнолітні правопорушники притягаються до адміністративної відповідальності на загальних підставах, до них не можуть застосовуватись деякі адміністративні стягнення: такі, наприклад, як адміністративний арешт. Крім того, хоча це не закріплено в законодавстві, до неповнолітніх не застосовуються виправні роботи, оскільки більша частина з них в цьому віці навчається.

До неповнолітнього у віці від 16 до 18 років за здійснення адміністративних правопорушень застосовуються заходи, передбачені ст. 24-1 КУпАП. В окремих випадках неповнолітні згідно ч. 2 ст. 13 КУпАП можуть нести адміністративну відповідальність на загальних підставах (у випадку здійснення дрібного розкрадання, порушення окремих правил дорожнього руху, дрібного хуліганства, стрілянини з вогнепальної, холодної метальної або пневматичної зброї в населених пунктах, злісної непокори, порушення правил поведінки з вогнепальною, холодною або пневматичною зброєю й бойовими припасами). Однак і в цих випадках не виключається застосування заходів, передбачених ст. 24-1 КУпАП. Виключення становлять справи про злісну непокору (ст. 185 КУпАП). До неповнолітнього також не може бути застосований адміністративний арешт.

---

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 1 груд. 2008 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Парлам. вид-во, 2008. 177 с.

С. В. Васюк
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ДО ПОНЯТТЯ УЧАСНИКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА ТАКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Згідно статті 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1] суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, страховики та фінансові установи-юридичні особи публічного права здійснюють інвестиційну діяльність відповідно до законодавства, що визначає особливості їх діяльності.

На підставі законодавчого визначення, можна зрозуміти, що сторонами інвестиційного договору виступають інвестори та учасники інвестиційної діяльності. Вважаємо, що у даній статті є прогалина щодо переліку суб'єктів інвестиційної діяльності, так-як в її редакції не зазначені особи без громадянства (апатриди). Згідно п. 2 ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України [2] суб'єктами господарювання можуть виступати також особи без громадянства, які

здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Тому варто було б доповнити дану статтю, для того, щоб розширити коло осіб, які можуть здійснювати практичні дії щодо реалізації інвестицій.

Також, ст. 5 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 18 вересня 1991 року зазначає, що суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів. В даній дефініції чітко передбачено коло осіб, які мають можливість чинити дії, що спрямовані на реалізацію інвестицій.

Будь-який суб'єкт інвестиційної діяльності є учасником, але не будь-який учасник є суб'єктом. Існує необхідність виключення з частини першої статті 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» категорії «учасник» із визначення суб'єктів інвестиційної діяльності за відсутністю в їх діях ознак такої діяльності.

Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, особи без громадянства, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

У юридичній літературі визначають також інших учасників інвестиційної діяльності. Так, О. М. Вінник виділяє таких учасників [3, с. 64]:

– виконавці – суб'єкти господарювання, що здійснюють практичні дії щодо реалізації інвестицій. Наприклад, проектні, будівельні, впроваджувальні та інші організації, що виконують роботи, виготовляють продукцію, надають послуги, необхідні для реалізації інвестицій;

– банки та інші фінансові структури, що надають кошти для вкладення інвестицій;

– інвестиційні інститути, серед яких чільне місце посідають інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, довірчі товариства (виконують роль фінансових посередників на ринку інвестицій);

– органи державного, регіонального, галузевого, міжгалузевого тощо господарського управління (міністерства та відомства, виконкоми місцевих рад народних депутатів, господарські об'єднання тощо);

– органи державного регулювання у сфері інвестиційної діяльності.

Цей перелік доповнює О. Р. Кібенко, виділяючи також:

– одержувача інвестицій – особу, яка отримала від інвестора у власність або в користування майно, майнові права та інші цінності, що мають ринкову вартість, і використовує їх у власній господарській діяльності, включаючи подальше інвестування;

– інвестиційного посередника – суб'єкт посередницької діяльності, що на договірних підставах отримав від інвестора майно, майнові права та інші цінності для подальшого інвестування, яке здійснюється на професійних засадах [4, с. 67].

Отже, сутність правового регулювання інвестиційної діяльності з метою її стимулювання полягає, з одного боку, в створенні сприятливих умов і гарантій учасникам інвестиційної діяльності, конкурентного середовища на ринках праці, капіталів, товарів, а з другого боку – визначення правового статусу суб'єктів інвестування та їхніх організаційно-правових форм. Наша позиція будується на тому, що чинний Закон України «Про інвестиційну діяльність» є не спроможним виконувати організацію інвестиційного законодавства в стрункy систему, його регулятивний потенціал недостатній для обслуговування завдань побудови ринкової економіки, яка б поєднувала високу технологічність, соціальну орієнтацію та інтегрованість у глобальний контекст. Викладення законодавчого акту в новій редакції, відповідно до вимог сучасності може стати доцільним та економним виходом для вирішення цієї проблеми.

---

1. Закону України «Про інвестиційну діяльність». *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 47. Ст. 646.

2. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20. № 21–22. Ст. 144.

3. Вінник О. М. Інвестиційне право: навч. посіб. лекцій. К.: Юрид. думка. 2005. 568 с.

4. Кібенко О. Р. Інвестиційна діяльність: визначення, суб'єкти, класифікація та співвідношення з підприємницькою діяльністю. *Вісник університету внутрішніх справ.* 1999. № 6. 374 с.

Ю. В. Васюта
(Національна академія внутрішніх справ)

НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. передбачає якісно нові підходи до формування засад діяльності прокуратури та їх реалізації. Введення в Закон інституту прокурорського самоврядування є новацією та актуалізується з причини підвищення вимог суспільства до механізму реалізації функцій прокуратури України в умовах її реформування.

В Законі України «Про прокуратуру» закріплено визначення прокурорського самоврядування: «прокурорське самоврядування – це самостійне колективне вирішення прокурорами питань внутрішньої діяльності прокуратури з метою:

1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів прокуратури, підвищення якості роботи прокурорів;

2) зміцнення незалежності прокурорів, захисту від втручання в їх діяльність;

3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення прокурорів, а також контролю за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;

4) обрання чи призначення прокурорів до складу інших органів у випадках та в порядку, встановлених законом [1].

Чіткий перелік завдань, що вирішуються організаціями професійного самоврядування, є однією з важливих умов його функціонування. У той же час в законі не наведено вичерпного їх переліку, наслідком чого можуть стати значні недоліки реалізації [5, с. 17].

У статті 66 Закону України «Про прокуратуру» виокремлюються дві організаційні форми прокурорського самоврядування: всеукраїнська конференція працівників прокуратури та Рада прокурорів України. В той же час стаття 69 даного закону говорить про збори прокурорів, які проводяться в прокуратурах всіх рівнів, які, на думку К.В. Пилипенко, є ще однією організаційною формою прокурорського самоврядування. У зв'язку з цим доцільно виділити збори прокурорів як ще одну форму організації прокурорського самоврядування [4].

Органи прокурорського самоврядування мають досить широкі повноваження. Варто звернути увагу на позицію Венеціанської

комісії у Висновку № 667/2012 щодо проекту Закону України «Про прокуратуру». У ній наголошується, що Венеціанській комісії не відомо про жодну систему правосуддя, у якій би були створені органи прокурорського самоврядування із подібними повноваженнями щодо адміністрації та системи прокуратури. Крім того, зауважується, що створення такої системи загрожує вийти за межі розумного, оскільки представники, обрані прокурорами, здатні діяти залежно від інтересів своїх членів, виключаючи будь-які інші міркування. Наслідком може стати унеможливлення керівництва прокуратурою особами, призначеними на адміністративні посади. До інших недоліків концепції органів прокурорського самоврядування Венеціанська комісія віднесла, зокрема, незрозумілу роль Генерального прокурора України, а також інших осіб, які займають адміністративні посади; зосередження значного впливу на працівників прокуратури і всю систему прокуратури загалом в органах прокурорського самоврядування, що становить загрозу зловживання даними повноваженнями [2].

Деякі із повноважень органів прокурорського самоврядування подібні функціям прокурорів. Тому на практиці може виникнути плутанина щодо відповідних ролей Генерального прокурора, інших осіб, що займають адміністративні посади, та членів Ради, на кожного з яких покладено обов'язок виконувати рішення органів самоврядування. Перспективи вирішення вказаних проблемних питань О. О. Долгий вбачає у виробленні оптимальної моделі організації прокурорського самоврядування та регламентацією чітких меж функціональної активності його органів. В законі варто оптимально визначити:

1) завдання прокурорського самоврядування; 2) повноваження суб'єктів прокурорського самоврядування; 3) перелік питань, що, на відміну від посадових осіб прокуратури, вирішуються тільки органами прокурорського самоврядування, а також напрями їх діяльності [3, с. 23].

Розгалужена мережа органів прокурорського самоврядування має забезпечувати реальну участь прокурорів у вирішенні низки питань внутрішньої діяльності прокуратури. Оскільки органи прокурорського самоврядування уповноважені на реалізацію переважно консультативної функції, вони не можуть сприйматися як деструктивний чинник або елемент управлінського дуалізму в прокуратурі.

Отже, діяльність органів прокурорського самоврядування є ключовою гарантією забезпечення незалежності прокурорів. У той же час регулювання даного питання потребує подальшого вдосконалення і уточнення через наявність ряду недоліків в організації їхньої роботи та управління.

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://zakon.rada.gov. ua/go/1697-18

2. Висновок № 667/2012 щодо проекту Закону України «Про прокуратуру» (підготовленого українською Комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права), схвалений Венеціанською Комісією на її 92-ому пленарному засіданні (12–13 жовтня 2012) на основі коментарів пана Джеймса Гамільтона (тимчасового члена комісії, Ірландія), пана Йоргена Стіна Соренсена (члена комісії, Данія), пані Ганни Сухоцької (члена комісії, Польща), наданий Центром політико-правових реформ. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/.pdf

3. Долгий О. О. Прокурорське самоврядування в Україні: оцінка законодавчих ініціатив та їх відповідності вимогам Венеціанської комісії. Європейські перспективи. 2017. № 5. С. 21–24.

4. Пилипенко К. В. Запровадження системи органів прокурорського самоврядування як складова реформи органів прокуратури. URL: http://http://www.lex-line.com.ua/?go&id=1872

5. Полянський Ю. Д. Конституційне реформування прокуратури України (нові виклики). *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 16–20.

С. В. Величко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

На всіх етапах існування людство намагалося забезпечити екологічно чисте середовище для себе та майбутніх поколінь, намагаючись підтримувати природний баланс. Важливим моментом для цього слугувало завжди створення норм, стандартів та нормативів, які могли б забезпечити екологічну стабільність та безпеку для кожної людини та навколишнього природного середовища.

У сучасних умовах екологія визнається одним із пріоритетних напрямків політики кожної держави. Не винятком є і Україна. Починаючи з проголошення незалежності Україна створює, доповнює та розширює базу нормативно-правового регулювання у сфері природо ресурсних, природоохоронних відносинах та відносинах щодо забезпечення екологічної безпеки.

Наразі в Україні екологічні відносини регулюються багатьма національними нормативно-правовими актами, зокрема: Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Водним Кодексом України, Земельним Кодексом України, Кодексом України про надра, Законом України «Про охорону атмосферного повітря» тощо. В кожному з цих актів так чи інакше визначаються екологічні права та свободи людини і громадянина. Одним з таких прав є право на доступ до правосуддя, з питань, що стосуються довкілля. Стаття 55 Конституції України надає кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Ст. 9 Закону України про охорону навколишнього природного середовища [3] надає громадянам право на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище та на оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом, а відповідно до ст. 11 Закону порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Також Конституція України у статті 9 встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

Дуже важливу роль для врегулювання екологічних правовідносин відіграють рішення Європейського Суду з прав людини. Про обов'язковість їх виконання вказує ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2].

Основою подання позовів з приводу порушення екологічних прав та свобод людини та громадянина служить ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Україною 17 липня 1997року. У статті 8 закріплено право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Класичним прикладом застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод є захист екологічних прав

є справа «Дубецька та інші проти України». У цій справі заявники звернулися до ЄСПЛ за захистом порушеного права, а саме вони заявили, що породні відвали шахти та діяльність фабрики ВАТ «Львівська вугільна компанія» в присілку Вільшина Сокальського району Львівської області мають негативний вплив на навколишнє природне середовище, а саме «Весь комплекс вуглевидобутку, що діє в районі понад 40 років, негативно впливає на довкілля: створені породні відвали шахт та центральної збагачувальної фабрики, з яких в атмосферу і ґрунти розсіюється пил з вмістом токсичних компонентів, ... системи водовідливу шахт з утворенням ставів-накопичувачів ... центральної збагачувальної фабрики є джерелами забруднення поверхневих та підземних вод. Дуже серйозним забруднювачем довкілля є стави-накопичувачі шахтних вод» [4].

В даному випадку ЄСПЛ визнав порушеною ст. 8 Конвенції і зобов'язав державу сплатити відшкодування.

Наступною можна назвати справу «Фадєєва проти Росії», в якій заявниця стверджувала, зокрема, що діяльність металургійного заводу в безпосередній близькості від її будинку поставила в небезпеку її здоров'я і благополуччя. Вона також посилалася на ст. 8 Конвенцію. Суд задоволив вимоги заявниці [5].

Також до цього переліку можна віднести справу «Пауел і Рейнер проти Сполученого королівства». Фактичними обставинами цієї справи виступають наступні: Перший заявник, пан Річард Джон Пауелл, британський підданий, проживає в Ешер (Сарі), розташованому в декількох милях від аеропорту «Хітроу». З 1972 р над його будинком, купленим в 1957 р, проходять маршрути вильоту з аеропорту. Згідно з індексом рівня шуму (ІУШ), вважається, що будинок знаходиться в зоні з низьким рівнем шуму. У межах цієї зони проживає близько півмільйона людей.

Другий позивач, пан Майкл Ентоні Рейнер, британський підданий, займається фермерством в Колнбрук, Беркшир. Його будинок, розташований в 1,3 милі від аеропорту «Хітроу», знаходиться на одній прямій з північної злітно-посадковою смугою. Літаки часто пролітають над його ділянкою, і рівень шуму досягає показника 60. В районі аеропорту «Хітроу» всього лише близько 6500 чоловік схильні до дії шуму, рівного або перевищує той рівень, від якого страждає пан Рейнер [6]. Таких справ у сфері порушення екологічних прав, які надходять до Європейського суду з прав людини є досить багато. І як бачимо всі вони базуються на порушення статті 8 Конвенції з прав людини та основоположних свобод.

Тому на основі вищевикладеного слід зазначити, що до Європейського суду з прав людини звертається велика кількість громадян, з приводу порушення їх екологічних прав, що у контексті конвенції є правом на повагу до свого приватного і сімейного життя. Велика кількість звернень свідчить про недосконаліть та неякісність застосування судами національного законодавства, в даному випадку, у сфері природоресурсних, природоохоронних правовідносин та відносин щодо забезпечення екологічної безпеки. Рішення Європейського суду з прав людини мають пріоритетне значення в системі національного законодавства України.

---

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 29.09.2019).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення: 29.09.2019).

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. Дата оновлення: 12.10.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12 (дата звернення: 29.09.2019).

4. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява № 30499/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689

5. Справа «Фадєєва проти Росії» (заява № 55723/00: Рішення Європейського суду з прав людини від 17.03.2009року. URL: [https://memohrc.org/ru/news/fadeeva-protiv-rossii-fadeyeva-v-russia-no-5572300-russkiy-tekst.

6. Справа «Пауел і Рейнер проти Сполученого Королівства» (заява № 9310/81: Рішення Європейського суду з прав людини від 17.03.2009 року. URL: https://precedent.in.ua/2016/04/09/pauell-y-rejner-protyv-soedynennogo-k/

7. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, ратиф. 17.07.1997 року. Ред. від 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Н. Я. Вивроцький
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДЧУЖУВАЧ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА СТОРОНА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Довічне утримання (догляд) є відносно новим інститутом для сучасного українського цивільного права. Разом з тим, об'єктивна необхідність укладення договорів довічного утримання (догляду) існувала практично завжди, оскільки житлове питання і проблема забезпечення гідного існування верств населення, які в силу різних обставин, а набамперед, старості та хвороби, не могли себе утримувати та доглядати за собою, були першочерговими для українського суспільства. З огляду на вказане, актуальним є дослідження відчужувача як основоположної сторони договору довічного утримання, оскільки саме він обумовлює існування договірних правовідносин щодо утримання та догляду.

Перш за все, слід відмітити, що в теорії цивільного права учасником (суб'єктом) правовідносин називають особу, яка має суб'єктивні права та здатна виконувати юридичні обов'язки, чи володільця конкретного права, що перебуває в правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи [1]. Основними учасниками договірних правовідносин, зокрема й договору довічного утримання, є сторони. Так, як відповідно до ст. 746 ЦК України, сторонами договору довічного утримання є відчужувач та набувач [8, с. 23].

Як вбачається у вищевказаній нормі, відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я, а набувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа [1].

З огляду на вище зазначене, можна дійти висновку, що законодавчо передбачено лише одну вимогу для відчужувача – наявність на праві власності певного майна. Разом з тим, в ЦК України не міститься окремих вимог щодо непрацездатності відчужувача, а, навпаки, визначено, що ним у договорі довічного утримання може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я.

Виходячи із зазначеного, вірним видається твердження, що відчужувачем може бути не тільки фізична особа, яка досягла

повноліття, а й фізична особа, якій надана повна цивільна дієздатність, неповнолітня фізична особа, малолітня фізична особа, фізична особа, обмежена у цивільній дієздатності, а також фізична особа, яка визнана недієздатною [8, с. 295-296].

Також, слід зазначити що стан фізичного і психічного здоров'я відчужувача не впливає на здатність бути стороною досліджуваного договору і матиме суттєве значення лише для вирішення питання щодо обсягу цивільної дієздатності даної фізичної особи та здатності самостійно укладати договір довічного утримання (догляду) [7, с. 107].

Вказана позиція підтримується і судовою практикою. Зокрема, у рішенні Красилівського районного суду Хмельницької області у справі №2-3102/10 від 20 грудня 2010 року за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про розірвання договору довічного утримання зазначається, що в обґрунтування заявленого позову позивач посилається на те, що довгий час він проживав один. Нещодавно йому виповнилося 79 років, він часто хворіє і потребує стороннього догляду. 02 грудня 2003 р. між ним і відповідачкою по справі було укладено договір довічного утримання згідно якого відповідачка надає позивачу шляхом збереження права безоплатного пожиттєвого проживання у відчужуваній частці будинку усіх необхідних видів матеріального забезпечення і догляду [5].

Разом з тим, незважаючи на те, що в законі не встановлено вікових чи інших обмежень щодо відчужувачів, традиційно ними продовжують залишатися люди літні, тяжко хворі і самотні, а також малозабезпечені громадяни пенсійного віку [3, с. 101].

Про це також свідчить судова практика. Зокрема, у рішенні Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі №346/6463/14-ц від 12 грудня 2014 року вказується, що позивач (відчужувач за договором довічного утримання) на 71 році життя залишилась проживати сама, оскільки чоловік помер, а інших родичів у неї нема, часто хворіє та потребує стороннього догляду [4].

Слід відмітити, що часто відчужувачами є зовсім не самотні особи, а навпаки ті, що мають родичів. Як вказує Лейба А., «у тому випадку, якщо буде укладена угода з родичами, зменшується ризик щодо виникнення спору між сторонами щодо виконання договору, оскільки, як показує практика, при укладенні даного договору з родичами найчастіше виконується в повному обсязі умови договору» [3, с. 101] .

Разом з тим, аналізуючи рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень, можна натрапити на геть протилежні

ситуації. Зокрема, у рішенні Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 2-8223/10 від 03 грудня 2010 року вказується, що Позивачка звернулася досуду з позовом до ОСОБА_2 про розірвання договору довічного утримання, в обґрунтування якого зазначила наступне. Між нею та її дочкою ОСОБА_2, був укладений 10 січня 2009 року договір довічного утримання, посвідчений державним нотаріусом 7-ї Одеської державної нотаріальної контори – ОСОБА_3, і зареєстрований в реєстрі за №1-12. Позивачка вказує, що відповідачка ОСОБА_2 порушує зоб'язання, зазначені в договорі довічного утримання, вона не утримує її і не бажає цього робити, не сплачує вартість комунальних послуг, не забезпечує продуктами, ліками, одягом, не провідує її, не цікавиться її станом [6].

Підсумовуючи всі вищезазначені положення, можна дійти висновку, що цивільне законодавство доволі широко визначає коло осіб, що мають право бути відчужувачами у договорі довічного утримання, разом з тим, встановлює для них мінімальний спектр вимог, що відповідає вимогам та моральним принципам суспільства.

---

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. С. 35.

2. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія. О.: Фенікс, 2013. С. 279.

3. Лейба А. Договор пожизненного содержания с иждивением. Судебные. Жилищное право. 2014. № 11. С. 101.

4. Рішення Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі № 346/6463/14-ц від 12 грудня 2014 року. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41911832

5. Рішення Красилівського районного суду Хмельницької області у справі № 2-3102/10 від 20 грудня 2010 року. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64588225

6. Рішення Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 2-8223/10 від 03 грудня 2010 року. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48912235

7. Ткаченко М.В. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України: дис. канд. юрид. наук.; спец. 12.00.03. К., 2018. С. 107.

8. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій Міністерства юстиції, науковців, факівців: правникам, нотарям, адвокатам, суддям, викладачам, студентам. Х.: Страйд, 2009. Т. 8: Договори про передачу майна у власність та користування / Л. М. Баранова та ін.; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. 2013. С. 295–296.

Ю. Д. Винниченко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЄ ДО ДИТИНИ: ПОНЯТТЯ ТА КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ

Кожна дитина потенційно може у будь-який час вступити у контакт із системою правосуддя у тій чи іншій формі. Як показує практика, для багатьох це є неприємний досвід, який згодом залишає по собі негативні наслідки та проблеми психологічного характеру. Дитина є членом суспільства, живе і взаємодіє із соціумом. Вона потребує поваги до гідності, захисту прав та свобод, більшої уваги зі сторони суспільства, аніж повнолітні особи через свої вікові особливості. Діти представляють ту незахищену категорію осіб, які самі не можуть захищати свої права, саме тому ще у ХХ столітті цьому питанню приділялася велика увага міжнародної спільноти. Основні принципи правосуддя, дружнього до дитини беруть свої витоки ще з прийняття Конвенції прав дитини [1, с. 9] та «Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх» або так звані «Пекінські правила» [2, с. 41]. За українським законодавством дитина має особливий статус, який триває лише до того часу, поки вона не досягне вісімнадцятиріччя. Згідно «Пекінським правилам» неповнолітнім є дитина або молода дитина, яка в рамках існуючої правової системи, може бути притягнута до відповідальності за злочин у такій формі, яка відрізняється від форми притягнення до відповідальності дорослої людини (2.2.а) [3].

«Правосуддя, дружнє до дитини» – це здійснення належного, відповідно до чинного законодавства правосуддя, але із врахуванням особливого статусу вказаного суб'єкта. Навіть беручи до уваги те, що на міжнародному та європейському рівнях були успішно створенні основні принципи правосуддя, дружнього до дитини, не можна стверджувати, що судовий процес завжди є доброзичливим до дітей. Під час соціологічного опитування, ініційованого Радою Європи, діти та молодь повідомили про загальну недовіру системі, і вказали на багато недоліків, такі як оточення, що залякує, відсутність інформації та роз'яснень відповідно до віку, слабкий підхід до сім'ї, а також судові розгляди, які є або занадто довгими або, навпаки, занадто оперативними [4 с. 7]. Численні допити, процедури, що залякують та оточення «людей у формі» – усе це та багато чого іншого здійснює

психологічний тиск на дітей, які можливо знаходяться у великій біді та потребують допомоги, і, як наслідок, такий перебіг подій призводить до появи психологічних травм. Створення системи правосуддя, дружнього до дитини, спрямоване на полегшення та відновлення, вона не створює труднощів та непотрібного болю, вона навпаки спрямована захищати права дітей. Метою створення цієї системи було захист дітей і молоді від вторинної віктимізації з боку системи правосуддя, зокрема шляхом заохочення використання холістичного підходу до дитини, заснованого на узгоджених міждисциплінарних методах роботи [4, с. 8].

17 листопада 2010 року під час 1098-го засідання заступників міністрів Комітет міністрів Ради Європи було прийнято нормативно-правовий акт під назвою «Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини», в якому викладено спільне розуміння лідерів європейських країн щодо ключових засад такого правосуддя. Зокрема, до них належать:

1. *Ефективна участь* – діти є також учасниками процесу і потрібно приділяти належну увагу думці дітей з урахуванням їх зрілості та будь-яких труднощів спілкування, які вони можуть мати для того, щоб зробити цю участь ефективною.

2. *Інтереси дитини* – це пояснюється тим, що інтереси дітей мають мати першочергову увагу з боку дорослих, що стосується їхніх прав та інтересів. Повинен бути прийнятий комплексний підхід під час врахування психологічного, фізичного благополуччя, а також правові, соціальні, економічні інтереси дитини.

3. *Гідність* – під час проведення будь-якої процедури до дітей потрібно проявляти обережність, чутливість, справедливість та повагу. Дитина повинна відчувати психологічну та фізичну недоторканість незалежно від їх правового статусу. Діти не повинні піддаватися катуванням, нелюдському або такому,що принижує гідність ставленню чи покаранню.

4. *Захист від дискримінації* – зі сторони дорослих до дитини не повинні проявлятися жодні ознаки дискримінації з приводу – статті, раси, кольору шкіри, етнічного походження, віку, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, статусу одного із батьків або обох батьків, належності до національних меншин, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності або іншого статусу. У разі необхідності з боку держави повинні гарантуватися способи захисту від таких утисків.

5. *Верховенство права* – це загальний принцип, який повинен реалізовуватися під час розгляду справ як із дорослими, так із дітьми [4, с. 17–19].

Загальні засади, які є закріплені у чинному кримінальному процесуальному чи цивільному законодавстві і є основними елементами належної правової процедури, мають також бути гарантовані для дітей, до них належать: принципи законності, презумпція невинуватості, право на справедливий судовий розгляд, право на юридичну допомогу, право на доступ до судів, розумні строки та ін. Діти повинні мати також доступ на подання апеляційних або касаційних скарг.

Отже, підсумуємо сказане. 47 держав-членів Ради Європи зобов'язалися втілювати у життя принципи правосуддя, дружнього до дитини, під якими слід розуміти таку систему правосуддя, що гарантує дотримання прав дитини та їхню ефективну реалізацію на найвищому рівні, врахування додаткових принципів, а також врахування ступеня зрілості дитини і розуміння дитиною обставин справи.

В Україні процес вдосконалення правового регулювання участі дитини у кримінальному провадженні триває. Останніми роками активізувалась увага представників наукової спільноти та практиків до проблем спеціального «психологічного супроводження» дітей (особливо потерпілих від насильницьких злочинів, торгівлі людьми тощо) під час кримінального провадження; створення середовища, дружнього до дитини, зокрема впровадження нових методик процесуального інтерв'ю та відкриття «зелених кімнат»; активно вивчається закордонний досвід. У цих напрямках вбачаються темпорально найближчі перспективи наближення України до стандартів Ради Європи.

---

1. Джеральдіна ван Б'юрен. Міжнародне право в галузі прав дитини. АО Бахва. Одеса. 2006 рік. URL: https://books.google.com.ua/books?id=9ITuivD-2ioC&pg=PA211&lpg=PA211&dq=пекінські+правила&source=bl&ots=bVyaxWiKN2&sig=ACfU3U1uJt6JhZ3FW-bBSQUgatJOsPVbSQ&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwi7vqrdvo7lAhXp-ioKHRRNDDIQ6AEwBHoECAkQAQ#v=onepage&q=пекінські%20правила&f=false

2. Романюк О. В., Човган В. О. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань. Біла Церква. 2016 рік. 131с. URL: https://i-rc.org.ua/files/posibnik-mijnarodni-standarty.pdf

3. Мінімальні стандарти ООН, що стосуються відправлення здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 29.11.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

4. Комітет міністрів Ради Європи. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. 2010 рік. URL: https://rm.coe.int/16804c2188.

К. К. Власенко,
І. В. Янчик,
О. Р. Добровольська,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІГРАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сьогодні питання міжнародна міграція є одним із болючих та актуальних соціальних процесів. Її найчастіше аналізують із застосуванням економічного підходу, адже міграція спричинює економічні диспропорції, що спричиняють переміщення населення в регіони чи країни із кращими умовами праці та життя.

Існує позитивне трактування міграції як явища економічно вигідного для країн походження:

1) перекази зароблених за кордоном коштів на батьківщину;

2) скорочення безробіття та соціального напруження; так і для країн призначення (забезпечення потреб у робочій силі) мігрантів.

Проте при поясненні переміщень осіб, спричинених неекономічними чинниками: біженці, вимушені мігранти, внутрішні переміщені особи, – економічний підхід є недостатнім. При аналізі неекономічних наслідків міграції ми бачимо обмеженість суто економічного підходу до проблеми міграції.

Тому при вивченні сутності міжнародних міграцій більшого поширення набувають соціологічний, історичний, політологічний та інші підходи.

Саме в межах політологічного підходу все більше уваги приділяється вивченню взаємозв'язку міграції та безпеки. Реальність останніх десятиліть показує, що завдяки транснаціональному характеру, зростаючій динаміці та впливу на різні сфери життя міграція все частіше сприймається як явище, що спричиняє серйозний виклик звичній парадигмі впевненості та порядку,

національній, суспільній, особистій безпеці. Згадаймо лише погроми в Європі, вчинені мігрантами з Африки.

Еміграція (лат. *emigratio* – «виселення», «переселення») – вимушена чи добровільна зміна місця проживання окремих груп людей (емігрантів, переселенців), переселення зі своєї батьківщини, країни, де вони народилися і виросли, в інші країни глобального суспільства з економічних, політичних або релігійних причин [1].

Міжнародна міграція є одним із ключових проявів глобалізації, має об'єктивний характер і не може бути зупинена; за 1990–2017 рр. загальна чисельність мігрантів зросла на 105,2 млн осіб (в 1,7 раз), до заможних країн – на 89,6 млн осіб (в 2,2 рази); частка мігрантів до заможних країн у загальній чисельності міжнародних мігрантів зросла з 49,3 до 64,0% [2].

Реалізовані еміграційні настанови є максимально повним і точним відображенням суспільних настроїв: незадовільна оцінка поточної ситуації в країні; незадоволеність станом власного життя; відсутність віри у покращення ситуації в країні і свого становища в ній; відсутність реальних змін для себе, родини та нащадків у країні поточного проживання; стійке переконання у вищій якості життя в інших країнах; впевненість у своїх можливостях в новому суспільстві знайти роботу, житло, вивчити мову, пристосуватися до способу життя; переконаність в наявності попиту на емігрантів у країнах призначення; поширення в суспільстві настанов на еміграцію (стаціонарну, трудову, освітню).

Внаслідок міграційних процесів, можна виокремити основні наслідки масштабної еміграції: А) негативні:

І. Оскільки 41,3% українських заробітчан молодші за 35% і тільки 20,4% старші за 50, неминуче: 1) брак робочої сили на ринках праці; 2) прискорення демографічного старіння, збільшення навантаження на працююче населення; 3) постійне скорочення населення, темпи якого вже впродовж 25 років є найвищими в Європі.

ІІ. Окрема проблема – відплив мозків. Україна є єдиною країною Європи, де середня зарплата в науці є нижчою за середню в економіці.

ІІІ. Виїжджають ті, кого не влаштовують можливості українського ринку праці, як результат зменшується тиск на систему соціальної підтримки, знижується штучна конкуренція за робочі місця.

ІV. Діти залишаються без піклування одного або обох батьків, що спричинює відсутність нормальних родинних стосунків, сімейної єдності, здебільшого орієнтацію на життя за кордоном, небажання вчитися, порушення законів.

V. Руйнуються шлюби, успадковується принцип неповної сім'ї.

VI. Старі батьки залишаються без допомоги, втрачаються родинні зв'язки.

VII. У заробітчан після (в разі) повернення виникають проблеми із пенсійним забезпеченням.

VIII. За відсутності повного соціального пакету часто виникають проблеми із відшкодуванням втрати доходів через виробничу травму/інвалідність.

IX. Загострюється нерівність у громадах, включно із нерівністю серед дітей.

Б) позитивні:

I. Приватні перекази з-за кордону (включно із переданими неформальними каналами): родина отримує кошти для поточного споживання та інвестицій; економіка отримує додаткові кошти, створюються робочі місця, зростають доходи поза родинами мігрантів.

II. Мігранти, які повертаються, мають досвід життя в демократичній країні і поведінки в ринковій економіці, нові знання і досвід.

III. Навіть при короткотривалих поверненнях мігранти впливають на світогляд і спосіб життя свого оточення.

Як висновок, необхідно створити умови для заохочення створення робочих місць із прийнятною оплатою праці в Україні; покращення бізнес-клімату; підвищення оплати праці в бюджетній сфері; співробітництво з організаціями роботодавців; формування поваги до працюючої людини, трансформація соціальної підтримки населення; скорочення масштабів відпливу мізків; формування ринку тимчасового і соціального житла; створення сучасної дорожньо-транспортної мережі; підтримка зв'язків із українськими заробітчанами за кордоном.

---

1. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org
2. Сайт Соціологічної групи «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua

У. О. Вовк
(ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Сучасне суспільство, його розвиток а також процеси, які відбуваються в ньому характеризуються різноманітними тенденціями. Так, скоєння дій, якій в майбутньому кваліфікуються як кримінальні правопорушення завжди носило негативний характер для суспільства. Особа винного викликає також неабиякий інтерес, оскільки, має важливе значення для визначення характеру злочинності а також для вжиття дій для її профілактики в майбутньому. У випадку, коли злочин (кримінальне правопорушення) вчиняється неповнолітнім, реакція суспільства завжди є гострою, що ймовірно пояснюється тим, що особа, яка не досягла 18 річного віку перебуває під особливою охороною держави. Варто відзначити те, що питанню злочинності неповнолітніх у різний час приділяли увагу у своїх працях ряд вчених – юристів. Зокрема, Ю. А. Абросімова, Т. О. Гончар, С. Ф. Денисов, С. М. Корецький, А. Й. Міллер, О. С. Стеблинська, О. Ю. Петечел, П. Л. Фріс та ін. Заслуговує на увагу і те, що в Україні протягом останніх років запроваджуються різноманітні механізми у системі юстиції щодо дітей, які спрямовані на підвищення рівня соціального та правового захисту, зниження рівня злочинності, а також виправлення та соціальну реабілітацію неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом. Іншими словами йде мова про пробацію для неповнолітніх. Для міжнародного співтовариства поняття «ювенальної пробації», «пробації для неповнолітніх» не є чимось новим, а має близько 200 річну історію. На сьогодні, це питання також не втрачає актуальності і в Україні, де над цією проблематикою працюють як вчені – теоретики, так і практикуючі юристи, зокрема – Н. М. Крестовська, І. С. Яковець, Ю. І. Микитин, Д. В. Ягунов та інші.

Так, нормативним актом, який визначає державну політику в сфері пробації є Закон України «Про пробацію» (далі – Закон), який було прийнято 5 лютого 2015 року та набув чинності 27 лютого 2015 року та введений в дію 27 серпня 2015 року. Закон за структурою складається з 6 розділів (Розділ І. Загальні положення, Розділ ІІ. Підстави та зміст пробації, Розділ ІІІ. Суб'єкти пробації, Розділ ІV. Організація пробації, Розділ V. Нагляд і контроль за діяльністю органу пробації, Розділ VI. Прикінцеві положення) та 23 статей.

У п. 6. ст. 2 Розділу І «Загальні положення» пробація тлумачиться як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1]. Правове регулювання здійснення пробації щодо неповнолітніх закріплено у ст. 12 Розділу 2 «Особливості пробації щодо неповнолітніх».

У XXI столітті, де явище так званої «неповнолітньої злочинності» носить буденний характер, вкрай важливим є вжиття максимально ефективних заходів для її запобігання у майбутньому. Дійсно, діяння, які відповідно до чинного законодавства кваліфікуються як злочин, що можуть скоювати неповнолітні є вкрай різноманітними. Однак, важливим є те, чи злочинне діяння скоєно вперше чи має місце множинність, а також характер скоєного, оскільки, без перебільшення саме це значною мірою вплине на ефективність здійснюваної профілактики. Так, чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) у ч. 1 ст. 97 закріплено те, що «неповнолітнього, який вперше вчинив злочин *невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, може бути* звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання...» [2].

За сукупності певних умов – щире каяття, подальша бездоганна поведінка (ч. 1 ст. 105 КК України) судом до неповнолітнього застосовуються заходи виховного характеру – застереження обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення (ч. 2 ст. 105 КК України) [2]. Громада відграє значну роль в реалізації політики у сфері пробації, оскільки, увага приділяється не тільки наглядовим заходам, а й забезпеченню зайнятості, проведенню продуктивного дозвілля, залученню до навчання [3, с. 66]. Н. Г. Калашник та Ю. В. Олійник вдало зазаначають про те, що мета пробації полягає у ефективному виправленні засуджених та зведенням до мінімуму, наскільки це можливо, кримінального рецидиву з їхнього боку [4]. Цим самим підкреслюється цінність положень, які

викладені у ч. 2 ст. 12 Закону, а саме, що пробація для неповнолітніх спрямована на: забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості;, поліпшення соціальних стосунків [1].

Отже, на підставі вище викладеного слід відзначити те, що на даний час в Україні вживаються заходи через органи пробації, які спрямовані на адаптацію «неповнолітнього правопорушника» в суспільстві після скоєних ним діянь, які кваліфікуються як злочини (кримінальні правопорушення).

---

1. Закон України «Про пробацію». *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 13, ст.93);

2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26, ст. 131);

3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію» / за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф., академіка НАН Копиленка О. Л., д-ра юрид. наук., проф. Бараша Є. Ю. К.: ФОП Кандиба Т. П., 2019. 114 с.

4. Калашник Н. Г., Олійник Ю. В. Пробація – забезпечення національної безпеки новими методами. URL: https://dmytro-yagunov.at.ua/publ/1-1-0-2

Д. В. Водоп'ян
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАГУВАННЯ НА ЗАЯВИ АБО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ

На даному етапі розвитку органів Національної поліції недостатньо уваги приділяється першочерговому реагуванню на подію кримінального правопорушення, адже наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» є не досить досконалим. Зокрема, інструкція, яка регулює діяльність на місці події слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), не повною мірою відповідає процесуальній формі. Так, після надходження до органу,

підрозділу поліції інформації про вчинення кримінального правопорушення та внесення інформації до ЄРДР, під керівництвом начальника органу, підрозділу поліції здійснюється комплекс першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій. Однак, якщо слідчий, який перебуває в складі СОГ, після внесення інформації до ЄРДР здійснює огляд місця події і розуміє, що для правильної процесуальної діяльності слід змінити кваліфікацію даного правопорушення або ж здійснити слідчі (розшукові) дії, щодо яких необхідно отримати постанову прокурора або ж ухвалу слідчого судді, виникає питання, пов'язане із відсутністю в нього доступу до ЄРДР на місці події. Для вирішення даного питання необхідно кожен склад СОГ забезпечити планшетом на зразок патрульної поліції з доступом до ЄРДР та забезпечити можливість комунікації з прокурором та слідчим суддею для того, щоб повідомляти відповідні органи про проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій в визначений законом термін [1; 2; 3].

З вище викладеної інформації витікає ще одна надзвичайно важлива проблема, з котрою постійно зустрічаються на практиці, це так зване проведення слідчих (розшукових) дій «на упередження» – коли слідчий, або оперуповноважений без належного документального оформлення може повідомити прокуратуру про проведення слідчої (розшукової) дії у зв'язку з певними обставинами, які зумовлюють терміновість її проведення.

Втім, даний процес хоча й має своє вираження в КПК, однак насправді реалізується на межі законності, адже якщо отримати докази у такий спосіб не вдалося, то це може відобразитися негативними наслідками для особи, яка її проводила. На практиці в основному це відбувається переважно при реагуванні на подію кримінального правопорушення. Адже іноді деякі докази дійсно можуть вказувати на певну особу або ж певне місце, доступ до яких може бути обмеженим. Для того, щоб уникнути знищення доказів, необхідно негайно отримати доступ до таких місць.

Проблема в тому, що працівники поліції мають певні побоювання щодо взяття на себе відповідальності відносно проведення таких дій, адже наслідки можуть бути негативними через можливість визнання дій незаконними. Для усунення такої проблеми слід узаконити електронне документування в системі Національної поліції України з іншими органами, котрі уповноважені контролювати діяльність поліцейських для підтвердження певного факту та внести зміни у законодавство в напрямку захисту процесуальної діяльності працівників поліції [4].

Отже, з вище вказаного можна зробити висновки, що існуюча законодавча база не є досконалою та потребує технологічного забезпечення для ефективної реалізації тактичних та правових засад, котрі закріплені в ній. Діяльність працівників поліції в складі слідчо-оперативної групи, яка спрямована на швидке, повне, всебічне та неупереджене розслідування події кримінального правопорушення, є неврегульованою та незахищеною. Від першочергового збору інформації залежить не тільки можливість встановлення злочинця по «гарячих слідах», а й подальше успішне розслідування кримінального провадження.

---

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: http://www.rada.gov.ua (дата звернення 12.03.2018).

2. Ларинков А. А. Вопросы проверки доказательств на стадии судебного разбирательства: теоретические и практические аспекты. *Криминалист*. 2013. № 1 (12). С. 31–36

3. Семенов В. В., Терешкевич А. І. Використання новітніх технологій та досягнень науки й техніки в кримінальному провадженні. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2015. № 60. С. 117–125

4. Кримінологічний довідник. За наук. ред. д-ра юрид. наук, професора, академіка НАНрН України Бандурки О. М.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джужі О.М. і д-ра юрид. наук, професора Литвинова О. М.: довідникове видання. Харків: Діса плюс, 2013. 412 с.

Д. В. Возна
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

З огляду на євроінтеграційний курс України актуальним є питання діджиталізації, як одного із основоположних показників прогресивної держави. Поняття діджиталізації розглядається в контексті гострої необхідності до впровадження цифрових технологій, «держави у смартфоні», процесу поетапного оцифровування послуг в нашій державі та розвитку цифрової економіки. Першочерговим

етапом впровадження діджиталізації є необхідність у дослідженні визначення поняття.

Питання діджиталізації досліджували у своїх працях: Г. Боуман, В. Ворабер, О. Грибіненко, О. Кібенко, К. Лінц, Г. Мюллер-Стівенс, А. Остервальдер, М. Рахингер , Б. Тетерятник, А. Цімерман та інші.

Термін «діджиталізація» (оцифровування) майже не вживається в українській правовій науці. Між тим останні декілька років розвитку європейського корпоративного права йдуть під гаслом «діджиталізації» чи оцифрування. Так, теормін «діджиталізація» походить від слова «digitalization» та перекладається, як оцифровування. Дослівно «діджиталізація» – це процес перенесення інформації у цифрову форму, тобто перетворення паперових книжок у електронні, фотографії у зображення на екрані тощо.

Діджиталізація (цифрові технології) приходить на заміну старим засобам електронної комунікації – телефону, факсу, телеграфу. І діджиталізація означає зміну не тільки в тому, як ми комунікуємо, але й що ми комунікуємо. Одним із зовнішніх проявів діджиталізації є використання цифрових – інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) – сукупності процесів та методів взаємодії з інформацією, що здійснюється із застосуванням комп'ютерних пристроїв, а також засобів телекомунікації [1].

Ж.-П. де Клерк зазначає, що діджиталізація, полягає у використанні цифрових технологій та даних (оцифрованих (діджиталізованих) та існуючих у цифровій формі спочатку) з метою одержання прибутку, поліпшення бізнесу, зміни/трансформації бізнес-процесів (відмінних від суто діджиталізації останніх) та створення належного середовища для їх реалізації, в основі якого – використання цифрової інформації. Для цілей впровадження господарської діяльності діджиталізація розглядається насамперед як уможливлення, поліпшення та/або перетворення бізнес-операцій та/або бізнес-функцій, та/або бізнес-моделей/процесів, та/або ж усієї діяльності в цілому через застосування цифрових технологій та більш широке використання перетворених у знання цифрових даних із метою одержання певних переваг [2]. В рамках процесу діджиталізації головна увага приділяється системам інформування та взаємодії, посиленим за допомогою оцифрованих даних і процесів.

Діджиталізація за умови якісного впровадження та виконання створює низку позитивних змін, які є рушійною силою в напрямку розвитку України як прогресивної держави.

К. Шваб визначає переваги діджиталізації серед яких доцільним є акцентування уваги на наступних: безпрецедентне зростання

інновацій – що стосується їх швидкості, об'єму та впливу. Це дасть значне покращення в ефективності, продуктивності та скороченні витрат; безпрецедентне зростання даних та можливостей їх використання для нових технологій надає можливість залучити різні верстви розробників – користувачів – клієнтів й сприяє розвиткові в багатьох відношеннях; штучний інтелект стає реальністю – масова роботизація [3].

Інтенсивний процес цифровізації економіки генерує появу нових цифрових технологій та рішень. Процеси цифровізації та цифрової трансформації виступають рушійними силами, що стимулюють зміни в корпоративному світі, основою яких є впровадження нових технологій, таких як аналіз великих даних, Інтернет речей, хмарні технології чи 3D-друк [4].

Нові цифрові технології дозволяють створювати і поширювати величезні обсяги інформації майже необмеженому колу осіб – швидко, якісно, без будь-яких істотних витрат. Цікавим є досвід, наприклад, Польщі де впроваджувати ІТ-рішення в сфері обслуговування громадян розпочали ще в 1990-х рр. в рамках проекту PESEL – центрального реєстру номерів, що обов'язково надається всім полякам. Починаючи з 2015 р., усі реформи, прийняті в межах «Цифрової Польщі» розвиваються в напрямку повної діджиталізації послуг. Сьогодні в Польщі існує спеціальне міністерство (Міністерство цифровізації або діджиталізації), діяльність якого спрямована виключно в напрямі впровадження сучасних технологій з метою спрощення: спілкування з державою та держслужбовцями; створення та ведення бізнесу.

У 2018 р. стартувала польська платформа Industry 4.0. Платформа об'єднає постачальників технологій, одержувачів технологій, а також освітніх та наукових центрів. Її завданням є активізація поширення знань, навичок, технічних та управлінських стандартів, які є основою для успішного переходу до Industry 4.0. [5].

Отже, діджиталізація є ефективним засобом та кроком вперед на шляху до розвинутої держави, оскільки саме наявність спрощеного та швидкого способу отримання адміністративних послуг значно зменшує кількість активних та пасивних корупціонерів, дозволяє економити час та ресурси. Впровадження діджиталізації в Україні потребує переведення в електронний режим значної кількості послуг, наприклад, таких як: е-малятко, електронні вибори, держава у смартфоні та інші.

1. Доманский А. А. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15464416163127.pdf.

2. Тетерятник Б. С. Діджитизація та діджиталізація в контексті віртуалізації господарської діяльності. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці.* Х.: Право, 2017. С. 180–184.

3. Грибіненко О. М. Діджиталізація економіки в новій парадигмі цифрової трансформації. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3523/0.

4. Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24.

5. Кібенко О. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: https://sud.ua/ru/author/elena-kibenko

О. В. Волошина
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕХАНІЗМИ УСУНЕННЯ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Головною метою державної політики у сфері боротьби з корупцією є створення дієвої системи запобігання і протидії проявам корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні.

Корупція – це найбільша загроза демократичним засадам та й державності в цілому країни. Основним нормативним актом щодо запобігання корупції, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів в Україні є: Закон України «Про запобігання корупції».

Такі злободенні проблеми, як боротьба з корупцією, зловживання службовим становищем розглядаються і у праці М. І. Мельника «Корупція: сутність, поняття, заходи протидії» [1].

С. М. Серьогін, надаючи рекомендації щодо засобів боротьби з корупцією, зокрема, пропонує: «…створити дієздатну систему громадського контролю за діяльністю апарату державного управління та сформувати суспільну думку, зорієнтовану на безумовне засудження зловживань серед державних службовців, створити умови суспільного несприйняття корупції…» [2, с. 371–372].

Масштабні та суспільно небезпечні корупційні правопорушення здійснюються державними службовцями вищих категорій посад, чиї заробітна плата та соціальні гарантії забезпечують безбідне життя. Здавалося б, за таких обставин рівень моральності та ідеологічної спрямованості при виконанні своїх професійних обов'язків таких держслужбовців мав би бути найвищим. Натомість, моральні та ідеологічні переконання є викривленими і не відіграють для них ролі обмежувачів. Тому цілком природною виглядає потреба разом із соціально-економічними, правовими, організаційно-управлінськими, каральними, превентивними тощо напрямами боротьби з корупцією на державній службі використовувати заходи, характер яких визначався б морально-ідеологічним спрямуванням [3].

Україною обрано демократичний шлях розвитку, який включає в себе гарантування прав і свобод людини, що зафіксовані в Конституції України, а тому такий жорсткий вид покарання за корупційне діяння, як позбавлення життя, є недопустимим. У цьому контексті зрозумілим постає той факт, що необхідно шукати інші, не менш ефективні шляхи протидії корупції. Втім, напрацьований в Китаї досвід у сфері дебюрократизації державного управління заслуговує, безмовно, на особливу увагу та детермінує потребу в проведенні більш ґрунтовних досліджень у цій предметній області [4, с. 114–115].

Невід'ємною складовою реформування системи державної служби є становлення професійної, політично нейтральної та авторитетної державної служби, яка повинна базуватися на особистих професійних заслугах державних службовців. Саме їх повинні оцінювати спеціальні комісії, уповноважені на складання списків резерву на посади керівників державних органів. Для здійснення систематичного контролю за проходженням державної служби та професійними досягненнями державних службовців передбачається запровадження системи оцінок під час щорічного підбиття підсумків виконання державними службовцями своїх обов'язків і завдань. Висновки атестаційних комісій є підставою для просування по службі за умови дотримання державними службовцями Загальних правил поведінки. Стратегія реформування системи державної служби в Україні містить положення про активізацію роботи щодо запобігання проявам корупції та іншим правопорушенням шляхом запровадження періодичної ротації кадрів на окремих посадах, а також спеціальних перевірок щодо осіб (за їх згодою), яких пропонують на відповідальні посади [5, с. 24].

Стратегічним напрямом запобігання передумовам корупції та їх нейтралізації є послідовна демократизація всіх сфер суспільного

життя, розвиток громадянської свідомості та активності у загальному контексті побудови демократичної держави. Демократизація, відкритість влади, прозорість та зрозумілість для населення державних рішень, діяльності управлінського апарату, розвиток громадянського суспільства – найважливіші важелі подолання корупції.

---

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. К.: Атіка, 2001. 304 с.

2. Серьогін С. М. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством: монографія. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2003. 456 с.

3. Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf

4. Соловйов В. М. Протидія корупції та бюрократизму: досвід Китаю [Текст] Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. Вип. 24. С. 108–116.

5. Створення організаційно-правових засад кадрової ротації як одного із дієвих елементів підготовки кадрів та попередження можливих корупційних проявів у державних органах: наук. розробка; за заг. ред. проф. С. М. Серьогіна. К.: НАДУ, 2009. 60 с.

А. І. Вольних
(Українська академія друкарства;
Львівський державний університет внутрішніх справ)
І. І. Шегинський
(Українська академія друкарства)
М. М. Михайлів
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПЕЦИФІКА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СИНДРОМУ

Питання посттравматичного синдрому, наслідками якого є фізичні травми, які здебільшого супроводжуються інвалідністю і, зокрема, у більшості випадків пов'язуються з професійною діяльністю чи ДТП. Однак, ми хочемо розглянути особливості посттравматичного психологічного синдрому, який має не менш важкі наслідки як для роботодавців, так і безпосередньо для особи, душа і психіка якої зруйнована та підсвідомо не сприймає навколишнє середовище.

Пов'язував у своїх дослідженнях травму з психічною хворобою французький невролог Жан Мартін Чаркот, займаючись практичним лікуванням травмованих жінок в одній із французьких лікарень. Він

встановив, що внаслідок нанесених фізичних травм в жінок, які піддавалися насильству, розвивалися симптоми психологічного походження, що супроводжувалися істериками, замкнутістю, депресією тощо, а часом і смертю. Він перший із практикуючих психологів (так званих «клініцистів») зафіксував процес постравматичної дисоціації через витривалість нестерпних переживань.

Дисоціація (з психологічного підходу) – це психічний процес, який належить до захисних механізмів психіки [1]. В результаті дії цього механізму людина сприймає те, що вчиняється безпосередньо з нею, ніби події з іншою особою. А це своєю чергою захищає людину від надмірних емоцій. Дисоціація (в нормальному прояві) – це реакція на психологічну травму, на сильні негативні емоції в умовах, що вимагають емоційної зібраності і контролю над власними діями [2]. Переходячи в стан сприйняття поточних подій власного життя, як би «зі сторони», людина має можливість тверезо оцінити їх, і як наслідок реагувати на загрозу з «холодним» розрахунком – це і лягло в основу лікування.

У 1893 році Фрейд і Брейєр назвали травматичну дисоціацію гіпноїдною істерією, підкресливши її відношення до травматичного попередника. Саме реалізація гіпнотичних прийомів лягла в основу розвитку психоаналітичного підходу як основного у лікуванні травматичних уявлень на зразок істерії [3]. В часи першої світової війни, працюючи з солдатами Фрейд зауважив, що вояки відновлювали свій бойовий досвід після понурення в гіпнотичні сни, в яких повертаючись на місця аварії вони відновлювали свої вміння і боєздатність.

Психоаналітик А. Кардінер описав природу відновлення у своїх пацієнтів (ветеранів бойових дій) несвідомої тенденції повернення в ситуацію нанесення психологічної травми, тобто колишні солдати у мирних умовах діяли так, ніби включилися у них захисні функції виживання і вони перебувають в колишньому травматичному середовищі [4]. Актуальність дослідження посттравматичних психологічних розладів припадає на післявоєнний період в'єтнамської війни, коли Америку накрила хвиля насильства в сім'ях колишніх вояк, несприйняття населенням поведінки військовослужбовців тощо. Всі ці причини призвели до розробки діагностичної класифікації синдромів, пов'язаних з травмою, які відомі як постравматичний стресовий розлад (ПТСР) [5].

За визначенням вільної енциклопедії «посттравматичний стресовий розлад – психічний розлад, різновид неврозу, що виникає в результаті переживання однієї чи кількох психотравмівних подій, таких як, наприклад, військові дії, теракти, аварії чи стихійні лиха, катастрофи, важка фізична травма, побутове чи статеве насильство,

загроза смерті або перебування свідком або заподіювачем чужої смерті» [6].

Потерпання суспільства від даного синдрому та важливість і необхідність психологічної допомоги учасникам збройних конфліктів є актуальними і сьогодні. Афганська війна, революція гідності, АТО на Сході України, ніч гніву у Львові та інших місцях скалічили не одну душу і призвели до маси «зайвих», викинутих молодих людей за межі суспільства. Про це свідчать переповнені психіатричні клініки, де масово лікуються АТОшники, особливо, які побували на передовій чи в полоні ворога, колишні правоохоронці, які в ніч гніву були на чергуваннях. Але є маса людей, які отримали психологічні травми і не знаючи, що в психіці пішли зміни, які можуть проявитися через місяць, два, а може і через більший термін живуть і працюють поміж нас та сприймаються зайвими. Часто такі люди, викинуті з колективів йдуть у певні групування, інші зневіряються та ізолюються від світу – в тих та інших випадках їм потрібна фахова психологічна допомога і підтримка з перших днів повернення у цивільне життя.

Як висновок, вважаємо, що на державному рівні повинна бути організована реальна обов'язкова психологічна допомога всім особам, які повертаються із зон збройних конфліктів (незалежно чи то вояки з ЗСУ, чи добровольці, чи правоохоронці, чи волонтери); мають бути переглянуті всі списки правоохоронців, які несли службу в ніч гніву та надано їм відповідне лікування (пенсіонерам, у яких після цих подій поставлено ПТСР, крім лікування визначити дане захворювання як травму отриману в процесі виконання службових обов'язків); ввести в кожному підрозділі групу з 5 психологів, а не зонального психолога на 5–6 підрозділів, які будуть проводити бесіди, психологічні тренінги не лише з прибувшими із зони АТО, але й з поділеними на групи працівниками поліції, які щодня дотичні до стресових ситуацій.

---

1. ВікіпедіЯ. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki

2. Halewood A. Psychodynamic counselling psychology. In: Murphy D, editor. Counselling Psychology: A Textbook for Study and Practice. 1st ed. London: Willey and Sons; 2017. pp. 89–103.

3. Ringel S, Blandell J. Trauma: Contemporary Directions in Theory, Practice, and Research. London: Sage; 2012.

4. Kardiner A. The Traumatic Neuroses of War. New York: Hoerber; 1941.

5. Van der Kolk B, McFarlane A, Weisaeth L, editors. Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body and Society. 1st ed. New York: Guilford; 1996.

У. Б. Воробель
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ НАСЛІДКИ ВИЯВЛЕННЯ НЕДОЛІКІВ СПЛАТИ СУДОВОГО ЗБОРУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Звертаючись до суду за судовим захистом, особа має виконати ряд вимог, встановлених законодавцем. Однією з таких умов реалізації права на судовий захист є сплата судового збору. Відповідно до закладеної дефініції судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених Законом України «Про судовий збір» [1]. Обов'язок контролю за сплатою позивачем цього збору покладений на суд, у зв'язку з чим останній наділяється рядом повноважень, зокрема і застосування відповідних санкцій у випадку не виконання особою цього обов'язку.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 177 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) позивач зобов'язаний при поданні позовної заяви долучити документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону [2]. У випадку виявлення судом факту відсутності такого документа або сплати судового збору, однак не у встановленому законом розмірі, суд, постановляючи ухвалу про залишення заяви без руху, надає строк для усунення цих недоліків (ч. 1, 2 ст. 185 ЦПК України). У разі ж їх не виправлення у встановлений судом строк заява вважається неподаною та повертається особі (ч. 3 ст. 185 ЦПК України).

Рубіконом застосування інститутів залишення заяви без руху чи повернення позовної заяви є постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі. З цього моменту суд не може послуговуватися вищезазначеними процесуальними інститутами, а може застосувати лише інститут залишення позову без розгляду, що передбачений ст. 257 ЦПК України. Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у ст. 175 і 177 ЦПК України, та не було сплачено судовий збір і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк.

На жаль, в судовій практиці цим постулатом неодноразово нехтується. Так, наприклад, ухвалою Деснянського районного суду м. Києва від 16.01.2019 року відкрито провадження по справі, постановлено здійснювати розгляд справи в порядку загального позовного провадження. Справа призначалась до розгляду тричі: 22.04.2019 року, 13.05.2019 року, 19.06.2019 року, однак на жодне з них позивач не з'являвся. 19.06.2019 року ухвалою суду залишено позовну заяву без руху, надано строк для усунення недоліків протягом трьох днів з дня отримання ухвали суду, у зв'язку з неповною сплатою судового збору. Станом на 29.08.2019 року недоліки заяви усунуті не були, тому суд, керуючись п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, постановив ухвалу про залишення позовної заяви про розірвання шлюбу без розгляду [3].

Як бачимо, у цій справі суд, виявивши несплату судового збору, застосував інститут залишення позовної заяви без руху вже після того як провадження у справі було відкрито, ба більше того – проведено три судові засідання у справі. А як санкцію за фактично допущену свою ж помилку (адже сам суд на стадії відкриття провадження у справі зобов'язаний був перевірити наявність оплати позивачем судового збору, не допустивши у разі її відсутності неправомірного розпочаття судового процесу) застосував інститут залишення позовної заяви без розгляду.

На нашу думку, під час тлумачення положень п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, зокрема, щодо недоліків сплати судового збору, слід виходити із системного та логічного аналізу норм ЦПК України як цілісно-структурованої системи правил здійснення цивільного судочинства. У зв'язку з чим, слід вважати, що у п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України йдеться лише про ті випадки, що виникли вже в процесі розгляду справи, наприклад, у встановлений судом строк судові витрати, оплата яких судом була розстрочена або відстрочена, не були оплачені позивачем; позивач до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, збільшив розмір позовних вимог, що, відповідно, спричинило збільшення розміру судового збору; позивач до закінчення підготовчого засідання або за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, змінив позовні вимоги, по яких не сплачується судовий збір, на інші, по яких він не звільняється від такого обов'язку і, відповідно, постало питання про сплату судового збору; органи та особи, які діють на захист прав, свобод та інтересів інших осіб відмовились від

позову, а особа, на захист прав та законних інтересів якої було подано цю заяву, вимагає від суду розгляду справи по суті.

У випадку, коли недоліки щодо сплати судового збору існували вже на стадії пред'явлення позову до суду, однак суд через власний недогляд не звернув на них увагу, останній не вправі встановлювати додаткові перешкоди у доступі до правосуддя у вигляді залишення заяви без розгляду, а зобов'язаний продовжити розгляд справи, судові ж витрати, в тому числі і судовий збір, повинні розподілятись ним за результатами такого розгляду в порядку передбаченому ст. 141, 142 ЦПК України.

Як бачимо, процесуальні наслідки виявлення недоліків сплати судового збору залежатимуть від того, коли такі недоліки виявлені. Якщо вони постали на стадії пред'явлення позову до суду і виявлені судом до відкриття провадження у справі, застосовується інститут залишення заяви без руху, а у разі не усунення цих недоліків у встановлений судом строк – повернення позовної заяви. У разі ж виявлення цих недоліків вже після відкриття провадження у справі суд не вправі встановлювати додаткові перешкоди у доступі до правосуддя у вигляді залишення заяви без розгляду, а зобов'язаний продовжити розгляд справи. І лише, коли недоліки щодо сплати судового збору виникли в процесі розгляду справи, суд вправі скористатись наслідками, передбаченими п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України.

---

1. Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 року № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2012. № 14. ст. 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17 (дата звернення: 15.10.2019).

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (з наступними змінами і доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42, 42. Ст. 492.

3. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 29 березня 2019 року у справі № 754/444/19. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/83949192 (дата звернення: 15.10.2019 року).

О. О. Ворожко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Будь-яке підприємство під час своєї діяльності повинне здійснювати комплекс заходів антикризового управління. Мається на увазі те, що необов'язково перебувати в кризі, щоб здійснювати антикризове управління. Ідеальним є застосування методів антикризового управління з метою раннього виявлення несприятливих ситуацій та зміни умов внутрішнього та зовнішнього середовищ, які в подальшому можуть призвести до виникнення кризи. Тобто, мається на увазі рання діагностика.

Як зазначають науковці Кушнір Н. Б. та Войтович Д. С., головною метою антикризового управління є створення умов для стійкого функціонування підприємств на ринку у відповідь на будь-які економічні, політичні і соціальні перетворення в країні, розробка стратегічних альтернатив на основі прогнозування та передбачення розвитку ситуації, уникнення фінансових проблем та подолання загрози банкрутства з найменшими втратами, впровадження інноваційних змін у діяльність [1].

Предметом антикризового управління на підприємстві є вивчення потенційних та реальних причин, які можуть спричинити виникнення кризи, аналіз факторів, які обумовлюють виникнення кризи та дослідження наслідків для підприємства у випадку актуалізації кризового стану з розрахунками потенційної можливості уникнення банкрутства.

У процесі реалізації своєї головної мети антикризове фінансове управління підприємством спрямоване на вирішення таких основних завдань:

– Своєчасне діагностування передкризового фінансового стану підприємства і прийняття необхідних превентивних заходів щодо попередження фінансової кризи.

– Усунення неплатоспроможності підприємства.

– Відновлення фінансової стійкості підприємства.

– Запобігання банкрутства і ліквідації підприємства.

– Мінімізація негативних наслідків фінансової кризи підприємства [2].

Система антикризового фінансового управління базується на певних принципах:

1. Принцип постійної готовності реагування. Теорія антикризового фінансового управління стверджує, що досягається в результаті ефективного фінансового менеджменту фінансова рівновага підприємства дуже мінлива в динаміці. Можлива її зміна на будь-якому етапі економічного розвитку підприємства визначається природним відгуком на зміни зовнішніх і внутрішніх умов його господарської діяльності. Ряд цих змін посилює конкурентну позицію підприємства, підвищують його фінансовий потенціал і ринкову вартість; інші – навпаки, викликають кризові явища в його фінансовому розвитку. Об'єктивність прояву цих умов в динаміці (тобто об'єктивна ймовірність виникнення фінансових криз підприємства) визначають необхідність підтримки постійної готовності фінансових менеджерів до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства на будь-якому етапі його економічного розвитку.

2. Принцип превентивності дій. Цей принцип передбачає, що краще запобігти загрозі фінансової кризи, ніж здійснювати її подолання і забезпечувати нейтралізацію її негативних наслідків. Реалізація цього принципу забезпечується ранньою діагностикою передкризового фінансового стану підприємства і своєчасним використанням можливостей нейтралізації фінансової кризи. В цьому випадку антикризове фінансове управління використовує методологію «управління за слабкими сигналами» (антисипативне управління).

3. Принцип терміновості реагування. Кожне з негативних проявів фінансової кризи не тільки має тенденцію до розширення з кожним новим господарським циклом підприємства, а й породжує нові супутні йому негативні фінансові наслідки. Тому чим раніше будуть включені антикризові фінансові механізми по кожному діагностованому кризового симптомі, тим більшими можливостями, по відновленню до порушеної рівноваги, володітиме підприємство.

4. Принцип адекватності реагування. Використовувана система фінансових механізмів з нейтралізації або розв'язання фінансової кризи в переважній своїй частині пов'язана з витратами фінансових ресурсів або втратами, пов'язаними з нереалізованими можливостями (викликаними скороченням обсягів операційної діяльності, призупиненням реалізації інвестиційних проектів тощо). При цьому рівень цих витрат і втрат знаходиться в прямій залежності від цілеспрямованості фінансових механізмів такої нейтралізації та масштабів їх використання. Тому «включення» окремих механізмів нейтралізації загрози фінансової кризи і її дозволу повинно виходити з реального рівня такої загрози і бути адекватним цьому рівню.

5. Принцип комплексності прийнятих рішень. Практично кожна фінансова криза підприємства за джерелами генеруючих її чинників, а відповідно і за формами прояву своїх негативних наслідків носить комплексний характер. Аналогічний комплексний характер повинна носити і система розроблюваних і реалізованих антикризових заходів.

6. Принцип альтернативності дій. Цей принцип передбачає, що кожне з прийнятих антикризових фінансових рішень має базуватися на розгляді максимально можливого числа їх альтернативних проектів з визначенням рівня їх результативності і оцінкою витрат.

7. Принцип адаптивності управління. В процесі розвитку фінансової кризи генеруючі її фактори характеризуються високою динамікою. Це зумовлює необхідність високого рівня гнучкості антикризового фінансового управління, його швидкої адаптації до мінливих умов зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища.

8. Принцип пріоритетності використання внутрішніх ресурсів. У процесі антикризового управління, особливо на ранніх стадіях діагностики фінансової кризи, підприємство повинно розраховувати переважно на внутрішні фінансові можливості його нейтралізації. У цьому випадку підприємство може уникнути втрати керованості і процедур зовнішнього контролю своєї фінансової діяльності.

9. Принцип оптимальності зовнішньої санації. Принцип оптимальності зовнішньої санації передбачає, що при виборі її форм і складу зовнішніх санаторів слід виходити з системи певних критеріїв, що розробляються в процесі антикризового фінансового управління. Такими критеріями можуть бути збереження управління підприємством його початковими засновниками, мінімізація втрати ринкової вартості підприємства та інші.

10. Принцип ефективності. Реалізація цього принципу забезпечується зіставленням ефекту антикризового фінансового управління і пов'язаних з реалізацією його заходів фінансових ресурсів [2].

Таким чином, дотримання аналізованих принципів дозволить побудувати на підприємстві ефективну систему антикризового управління та сприятиме вчасному виявленню та адекватній протидії несприятливих акторів на діяльність підприємства.

---

1. Кушнір Н. Б., Войтович Д. С. Особливості антикризового управління та економічної діагностики підприємства в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2015. № 5 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4954 (дата доступу: 18.10.2019).

2. Бланк И. А. Система антикризисного управления предприятия: важнейшие принципы и этапы URL: http://www.management.com.ua/finance/fin248.html (дата доступу: 18.10.2019).

Д. О. Газнюк
(Університет митної справи та фінансів)

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ

Історія децентралізованої держави є історією суперечностей, пов'язаних із пошуком найкращої форми організації державної влади. Традиційно усталений погляд на децентралізацію як на процес, за якого в рамках централізованої держави утворюються самостійні одиниці, що є носіями місцевого самоврядування (громади), потребує вироблення нових підходів до аналізу його змісту.

Важливими актами у створенні правової основи для децентралізації влади стали Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». Вагомим кроком на цьому шляху є прийняття Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні».

Схвалена Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (далі Концепція) викликана політичними процесами, що відбуваються в державі й суспільстві на шляху євроінтеграції. Вона передбачає децентралізацію, створення належних матеріальних (майно, зокрема земля, що перебувають у власності територіальних громад), фінансових (податки та збори, що пов'язані з територією відповідної адміністративнотериторіальної одиниці) та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень [3, с. 22].

Крім того, територіальні громади отримають права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території, об'єднувати свої майно та ресурси в рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм та більш ефективного надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад [5]. Загалом, поняття децентралізації владних повноважень є, ймовірно, настільки давнє як і саме управління. Древні імперії, середньовікові королівства, а також сучасні держави причетні до вирішення таких

питань, як: в якій мірі право збирати податки або приймати рішення на власний розсуд залишати на центральному рівні, а в якій передати місцевим чиновникам [4].

Кабінет міністрів України затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року. Стратегія визначає цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток [2].

До ключових проблем, які покликана вирішити реформа децентралізації в Україні відноситься: по-перше підвищення суб'єктності органів місцевого самоврядування та реалізація принципу субсидіарності [1, с. 17]:

– повноваження органів місцевого самоврядування залишаються обмеженими та нечітко розмежованими із функціями місцевих державних адміністрацій у тому числі йдеться про повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад, а також про повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом (делеговані повноваження);

– в нашій країні має місце централізація бюджетно-фінансового управління. Місцеві бюджети залишаються слабкими та залежними від центру. Органи місцевого самоврядування мають обмежені повноваження у частині формування місцевих бюджетів. Є постійний дефіцит фінансових ресурсів місцевих бюджетів на виконання делегованих державою місцевому самоврядуванню повноважень.;

– невирішеними залишаються земельні питання, зокрема, питання прозорого регулювання землевідведення, реєстрації прав на землю тощо. Ключове невирішене питання: який суб'єкт має розпоряджатися земельними ресурсами за межами населених пунктів (органи центральної влади чи органи місцевого самоврядування).

Аналізуючи вищезгадане, можна дійти до висновку, що лише належний та ефективний розподіл функцій та повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на засадах субсидіарності; ефективне та стабільне функціонування органів місцевого самоврядування, забезпечення прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, мінімізація умов для корупції; безпосередня участь громад у вирішенні питань місцевого значення, ефективність

громадського впливу на прийняття рішень органами місцевого самоврядування; організаційна та фінансова самостійність територіальних громад, представницьких органів місцевого самоврядування, наближення їх можливостей та якості діяльності до європейських стандартів може забезпечити та гарантувати успішність реформи децентралізації влади в Україні.

---

1. Крегул Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 17–27.

2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету міністрів України № 385 від 06.08.2014 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF.

3. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: Колективна монографія / кол. авт.; за заг. ред. Р. М. Плюща. К.: РІДНА МОВА, 2016. 744 с.

4. Орзіх М. Самоврядні території в системі державного устрою України. Місцеве та регіональне самоврядування України. К., 1993. Вип. 1–2. С. 64.

5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: http://zakon.rada.gov.ua

М. В. Гайдар,
П. С. Самойленко
(Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БУЛІНГУ

Конституція України проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканість і безпеку як найвищу соціальну цінність.

Діти як вразлива категорія населення потребують особливого правового захисту своїх прав. Відповідно до Закону України «Про освіту», учні мають гарантоване державою право на захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного, психічного насильства, від дій, які порушують права або принижують їх честь і гідність. Проте, згідно з дослідженням, проведеним UNICEF Ukraine, із цим явищем стикалися 67% вітчизняних школярів [3].

Метою роботи є дослідження теоретико-правової характеристики булінгу.

Відповідно до статті 134-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення булінгом є діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1].

Як правило, причини цькування класифікують за трьома групами:

– зовнішні, а саме – вплив дорослих;

– поведінкові (дитина проявляє/не проявляє активність, на яку від неї очікує більша частина класу – відмінник, підлиза, ябеда, двієчник, занадто активний/пасивний, експресійний/закритий);

– особисті(фізичні чи психологічні особливості дитини – вади розвитку, колір шкіри чи волосся; майнові можливості дітей) [5].

В основному вважається, що мотивами до формування різних форм приниження дітей є побудова ієрархічної вертикалі в колективі (включаючи самоствердження та боротьбу з конкурентами), загострене відчуття справедливості (у тому числі – заздрість, помста, неприйняття окремих осіб) чи реалізація своїх садистських/мозахістських схильностей.

Надзвичайно важливо розрізняти цькування дитини з боку агресора та звичайне кепкування. Основними ознаками цього явища є:

1. Умисність. Дитина жартує навмисно, свідомо, не зупиняється, коли відчуває що наносить образу іншій дитині.

2. Приниження. Злісне приниження, яке переходить у булінг передбачає публічність, залучення до жартів сторонніх осіб, підтримку їхніх дій щодо загострення та подальшого розгортання образ.

3. Повторюваність. Якщо образа «спрацювала», то вона буде повторюватись щоб дошкуляти постійно і залучати до булінгу все нових виконавці внанесення образи [6].

4. Системність, тривалість дій.

5. Нерівність сил.

6. Основною метою подібної поведінки є навмисне знущання, приниження, завдання шкоди.

Булінг може виявлятися в багатьох формах. Він може бути:

– фізичним (штовхання, підніжки, зачіпачання, бійки, стусани, ляпаси, «сканування сканування» тіла, нанесення тілесних ушкоджень тощо);

– вербальним (словесне знущання або залякування за допомогою жорстоких слів, яке включає в себе постійні образи, погрози і неповажні коментарі про будь-кого. Образи можуть стосуватися зовнішнього вигляду, релігії, етнічної приналежності, інвалідності, особливостей стилю одягу та інше);

– соціальним (соціальне залякування або боулінг із застосуванням тактики ізоляції, таким чином когось навмисно не допускають до участі в роботі групи, наприклад, до спільної трапези за обіднім столом, гри, занять спортом або громадськоюдіяльністю);

– кібербулінг(полягає в звинуваченні когось з використанням образливих слів, брехні і неправдивих чуток за допомогою електронної пошти, текстових повідомлень у соціальних мережах та за допомогою смс.

19 січня 2019 року набув чинності Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Так, в Закон України «Про освіту» введено поняття «булінг», якого в Україні раніше не було.

Відповідно зміни щодо протидії булінгу внесено також до спеціальних законів «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту».

Запроваджується адміністративна відповідальність за булінг. Так, доповненою статтею 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено, що булінг (цькування), що вчиняється стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин [1].

Потрібно зауважити, що законодавче регулювання протидії боулінгу є прогресивним кроком для зменшення даного негативного явища.

У Європі в складних ситуаціях булінгу застосовують механізм шкільної медіації, коли спеціально підготовлений педагог чи психолог, який не має жодного стосунку до конфлікту, модерує зустрічі між дітьми, їхніми батьками та вчителями. Усі отримують право висловитися, поглянути на ситуацію з різних точок зору.

В Україні поступово теж запроваджують цю практику. У рамках кампанії #СтопБулінг Міністерство юстиції розробило інформаційні

матеріали з рекомендаціями для батьків, як діяти, коли їхня дитина постраждала від булінгу або ж сама стала булером.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-21). URL: http://zakon.rada.gov.ua

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Голос України* від 27.09.2017.

3. Український інститут дослідження екстремізму «Стоп шкільний терор. Як зупинити дитяче насилля» URL: http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf

4. Старовойтенко Р. Мова знущання: як відрізнити булінг від стьобу. URL: http: glavcom.ua/columns/rstarovoytenko/mova-znushchannya-yak-vidrizniti-buling-vid-stobu-461250.html

5. Як виявити жертву цькування у школі. Алгоритм для батьків URL: http://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/yak-viyaviti-zhertvu-ckuvannya-u-shkoli-algoritm-dlya-batkiv-469447.html

Л. А. Гачак-Величко,
З. О. Федорюк
(ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»)

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Профілактика протиправної поведінки неповнолітніх розглядається протягом останніх років досить інтенсивно. Вона досліджувалась як українськими вченими так і вченими близького і далекого зарубіжжя: педагогами, психологами, медиками, юристами та філософами.

Аналіз стану правопорушень серед підлітків дає підстави вважати подолання криміногенної ситуації в дитячому та молодіжному середовищі проблемою гострою та актуальною для суспільства. Одним з найважливіших напрямів виховної роботи з дітьми та молоддю є превентивне виховання та профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх.

З урахуванням специфіки дослідження сутність і зміст поняття «профілактика» ученими тлумачаться з позиції різних наук.

Так, у кримінології під профілактикою розуміють «суспільно-державний процес, основна спрямованість якого – усунення з життя

причин і умов, що сприяють відхиленню в поведінці людини та запобігання здійсненню нею правопорушень [1, с. 7].

Поняття «профілактика» також визначають як «відношення між соціальними суб'єктами , що безпосередньо направлені на ліквідацію криміногенних факторів та створення умов, які запобігають або нейтралізують можливість формування особистості злочинця та реалізації антигромадської спрямованості [2, с. 16].

Найбільш узагальнене визначення профілактики на основі розробленого у юридичній науці дає К. Ігошев: «Профілактика – це конкретно складена на відповідному історичному суспільного життя складна, об'єктивно зумовлена система соціально керованої діяльності, що забезпечують наукову-теоретичну розробку та практичну реалізацію заходів спрямованих на попередження злочинів та злочинності» [3, с. 74].

У соціальній профілактиці антигромадських явищ виділяється два відносно самостійних блоки діяльності, зокрема: а) профілактика аморальних вчинків та б) профілактика правопорушень. Профілактика аморальних вчинків передбачає попередження можливих порушень громадського механізму морального регулювання правил громадського буття, попередження порушення норм моральності у різних сферах життєдіяльності. Профілактика правопорушень також передбачає різні аспекти цієї діяльності, а саме: профілактику громадських правопорушень, дисциплінарних та адміністративних правопорушень і профілактика злочинності [4, с. 91–92].

Що ж до цілісного підходу, то як зазначає Г. Троцко він передбачає: необхідність обліку всієї сукупності економічних, соціальних, моральних та інших умов, які сприяють формуванню особистості підлітка; надають позитивних якостей особистості важковиховуваного підлітка. Організація змісту і структури соціально-педагогічної профілактичної діяльності потребує оптимального добору соціально-педагогічних методів і засобів; визначення соціально-педагогічних умов, що забезпечують успіх реалізації мети; облік результатів соціально-педагогічної діяльності.

Аналіз сказаного дозволяє констатувати, що розглядаючи питання про ефективність зовнішніх соціально-педагогічних профілактичних впливів слід врахувати, що зовнішнє завжди специфічним чином заломлюється через внутрішнє. Такою внутрішньою умовою в процесі соціально – педагогічної профілактичної роботи з важковиховуваним виступає цілісна особистість підлітка [5, с. 17–18].

Відомий білоруський дослідник А. Тарас вивчаючи умови попередження групових девіацій неповнолітніх, доводив, що

соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки включає заходи щодо виявлення усунення конкретних недоліків сімейного, шкільного і суспільного виховання, а також цілеспрямовану роботу з тими школярами, які мають відхилення у поведінці від моральних і правових норм.

Із подоланням недоліків шкільного сімейного виховання пов'язує систему профілактику в школі Т. Тарасова яка відмічає, що система соціально-педагогічної профілактики в школі має бути представлена двома основними групами засобів: загальною ранньою профілактикою з усіма учнями і спеціальною профілактикою з учнями «групи ризику» та їх батьків [3, с. 76–77].

Соціально-педагогічна профілактика має розглядатися як самостійний вид соціально-педагогічної діяльності із власною метою, мотивами, умовами, інтерпретацією методів виховання.

---

1. Ветров Н. И. Профилактика правонарушений среди молодежи. М.: Юридическая литература 1980. 184 с.

2. Игошев К. Е., Устинов В. С. Введение в курс профилактики правонарушений: учебное пособие. Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1977.

3. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища:соціально-педагогічний аспект: монографія. Черкаси, 2011. 492 с.

4. Кавалеров А. І., Довгополюк В. О., Кавалеров А. А. Молодіжне середовище в його девіантному вимірі: Монографія. Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2005. 127 с.

С. С. Гергало
(Університет державної фіскальної служби України)

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогоднішній день існуюча в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає зростаючим потребам суспільства та загальновизнаним міжнародним демократичним стандартам у цій сфері. Це найближчим часом може стати перешкодою для подальшого розвитку правовідносин в економічній,

соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, формування повноцінного громадянського суспільства.

Конституція України не передбачає обов'язкового правового регулювання утворення та функціонування правоохоронних органів України як правоохоронної системи держави. Немає в Конституції України посилань на правоохоронну діяльність, правоохоронну службу, правоохоронну систему держави.

Разом з тим у Законі України «Про основи національної безпеки України» (ст. 1) визначено, що правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій. Стаття 8 зазначеного вище Закону регламентує положення щодо реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, покращення їх фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення.

У Конституції України чітко визначено, що в Україні існують військові формування та правоохоронні органи. Зокрема:

– правоохоронні органи (Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Державне бюро розслідувань (ДБР);

– правоохоронні органи спеціального призначення (Служба безпеки України, Управління державної охорони, Державна прикордонна служба України);

– військові формування з функціями правоохоронних органів (Національна гвардія);

– спеціальне правоохоронне формування (Військова служба правопорядку у Збройних Силах України);

– Центральний орган влади, що надає поліцейські послуги (Національна поліція);

– Центральний орган виконавчої влади, що здійснює правозастосовні та правоохоронні функції (Державна кримінально-виконавча служба [1, с. 7].

Характерний для радянських часів метод реформування апарату управління шляхом лише його скорочення сьогодні не можна розглядати як ефективний. Потрібен, насамперед, системно-функціональний підхід, який надасть змогу вдосконалити діяльність правоохоронних органів шляхом оптимізації завдань та функцій, структури й чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового та кадрового забезпечення. Для втілення наведеного в життя необхідно дотримуватися загальної методології реформування, що визначається як шляхи пізнання суспільних

явищ, пов'язаних з необхідністю вдосконалення управління державою, існуванням та розвитком державних інституцій. Це принципи, система поглядів та позиція щодо вдосконалення діяльності державних інституцій та самого державного управління [2].

Ефективним поштовхом до реформування правоохоронних органів було б досконале та чітко визначене законодавство, потрібно, щоб були чіткі функції, завдання та принципи того чи іншого правоохоронного органу. В наших правоохоронних органах відбувається неузгодженість законопроектної роботи з питань, що стосуються реформування правоохоронних органів і це призводить до великих прогалин у законодавстві [3].

В існуючій практиці реформування правоохоронних органів України має місце певна спроба комплексного вирішення основних проблем нормативно-правового регулювання вдосконалення інституту правоохоронних органів і побудови їхньої системи на рівні із розробкою та прийняттям нових правових актів й внесенням змін до вже чинного правового регулювання. Імплементація у законодавство з питань організації правоохоронних органів та практику правоохоронної діяльності відповідних міжнародно-правових стандартів так само становить ключовий напрямок розвитку системи правоохоронних органів [4, с. 231].

Отже, враховуючи викладене вище можна зробити висновок, що попередня влада реформуванням правоохоронної системи не займалася, була абсолютно байдужою до неї, а тому уникала будь-яких заходів, пов'язаних із цією проблемою, на якому б рівні вони не проводилися. Щоб цього уникнути потрібно розробити на майбутнє відповідні документи стратегічного планування: Концепція, Доктрина, Стратегія.

---

1. Литвиненко В. І. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. № 52. С. 7–16.

2. Концепція реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) / Міністерство внутрішніх справ України, Національна академія внутрішніх справ. 2018. URL: http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160

3. Зіневич О. Реформа правоохоронних органів – шлях до феодалізму та колективної безвідповідальності. *Українська правда*. 2018. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2018/05/11/7179981/.

4. Соколенко О. Л. Перспективи розвитку системи та діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. № 22. С. 231–235.

Х. В. Герелюк
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Закон України «Про запобігання корупції» визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [3, с. 1].

Корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення є однією із найнебезпечніших загроз правопорядку, які породжують серйозні проблеми для стабільності й безпеки суспільства та економіки, підривають демократичні інститути й цінності, завдають шкоди сталому розвитку України й принципу верховенства права.

У частині другій статті 5 Конституції України зазначається, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи влади та органи місцевого самоврядування. Частина друга статті 19 Основного Закону України вказує, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Таким чином, запобігання корупції та вжиття усіх необхід Закон України «Про запобігання корупції»них заходів задля її виявлення є прямим обов'язком кожного державного органу, кожної посадової особи.

Антикорупційна програма Міністерства інфраструктури України на 2019–2021 роки (далі – Антикорупційна програма Мінінфраструктури) розроблена відповідно до статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 грудня 2016 року № 126, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 року за № 1718/29848, Методичних рекомендацій щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31 [1, с. 15].

На виконання вимог антикорупційного законодавства України, Мінінфраструктури на постійній основі здійснює такі заходи:

– забезпечує підвищення рівня обізнаності антикорупційного законодавства в апараті Мінінфраструктури, в установах, організаціях і на підприємствах, що належать до сфери управління Мінінфраструктури шляхом направлення на підвищення кваліфікації, проведення роз'яснювальної роботи, навчань та інших заходів;

– проведення серед посадових осіб Мінінфраструктури організаційної та роз'яснювальної роботи із запобігання, запобігання, виявлення та протидії корупції, у тому числі за рахунок підтримки на офіційному веб-сайті Мінінфраструктури спеціальної рубрики «Запобігання корупції»;

– забезпечує якісний добір кадрів на засадах прозорого та неупередженого конкурсного відбору;

– вжиття заходів щодо виявлення конфлікту інтересів та його усунення, здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів, а також виявлення сприятливих для вчинення корупційних правопорушень ризиків у діяльності посадових осіб Мінінфраструктури;

– здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі шляхом опрацювання уповноваженим підрозділом з питань запобігання, виявлення та протидії корупції проектів нормативно-правових та організаційно-розпорядчих актів Мінінфраструктури щодо наявності корупційних ризиків та відповідності законодавству;

– виявлення ризиків, які негативно впливають на виконання функцій і завдань в апараті Мінінфраструктури та здійснення їх оцінки щодо наявності корупційної складової [2, с. 16].

Заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків полягають у визначенні можливих механізмів протидії та запобігання корупційним ризикам, містять пропозиції щодо шляхів їх реалізації та спрямовані на ліквідацію або мінімізацію умов (причин) виникнення корупційних ризиків. Зокрема для усунення ідентифікованих корупційних ризиків, з метою зменшення ймовірності виникнення корупційного правопорушення або правопорушення пов'язаного з корупцією Мінінфраструктури необхідно вжити наступних заходів:

– проведення постійної роз'яснювальної роботи щодо недопущення наявності конфлікту інтересів у членів тендерного комітету;

– розробка інформаційної довідки (пам'ятки) стосовно порядку дій членів конкурсної комісії у випадках виникнення конфлік-

ту інтересів, форми повідомлення про наявність реального конфлікту інтересів та про відсутність потенційного конфлікту інтересів. Проведення інструктажу членам комісії в частині дотримання вимог антикорупційного законодавства, у тому числі щодо запобігання конфлікту інтересів, фіксування їх у відповідній документації;

– здійснення щоквартального моніторингу виконання правил етичної поведінки та відповідних принципів і норм, відстеження випадків зловживань службовим становищем [2, с. 6].

---

1. Наказ «Про затвердження Антикорупційної програми Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на 2019–2020 роки» від 10.06.2019. № 19.

2. Антикорупційна програма міністерства інфраструктури України на 2019–2021 роки. К., 2019.

3. Про запобігання корупції: Закон від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради.* 2014, № 49, ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18

Е. А. Голобок
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ДЕЯКИХ НЕТРАДИЦІЙНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Криміналістика як наука не стоїть на місці, вона постійно розвивається намагаючись досягнути свого апогею в процесі наукового розвитку. Не дивлячись на існування великої кількості розробок, що можуть сприяти розвитку криміналістичної науки, у правоохоронній діяльності застосування нетрадиційних знань дотепер не знайшло свого місця. Між тим, слід зауважити, що нетрадиційні методи дослідження, які сьогодні не закріплені на законодавчому рівні, могли б застосовуватись у процесі проведення слідчих (розшукових) дій та сприяти успішному розкриттю кримінальних правопорушень.

Більшість науковців вважають, що не доцільно застосовувати на практиці ті методи, які є науково необґрунтованими. Проте, виникає питання, як діяти правоохоронним органам, коли всі загальновизнані методи криміналістики вже вичерпані, а процес розкриття

кримінального провадження не зрушив з «місця». Звичайно, такі методики не мають доказового значення і вони не дають стовідсоткових гарантій при прийнятті кожної із версій. Між тим, нетрадиційні методи можуть допомогти зрозуміти хід подій, механізм вчинення злочину, який призвів до настання негативних наслідків. Питання застосування нетрадиційних методів у процесі розслідування кримінальних правопорушень є досить дискусійним і досліджувалося такими вченими як Шепітько В. Ю., Клименко Н. І., Клевцов О. І., Когутич І. І., Казміренко Л. І. та ін.

Загально визначеним поняттям нетрадиційних методів дослідження визнаються спеціальні знання сучасних суспільних, природничих та технічних наук, які є перспективними при розслідуванні злочинів. Одним із видів таких методів спеціальних знань є кінесика, тобто мова жестів. Це науковий напрям, який аргументує можливості отримання невербальної інформації на підставі зразків поведінки при невербальному зв'язку, тобто через жести.

Розвиток криміналістичної тактики із своїх витоків був побудований на психологічній основі, на той час використовувались дані психології особистості, а пізніше – соціальної психології, яка вивчає міміку, пози, жести, рукостискання, погляди. Завдяки Чарльзу Дарвіну, який у своїй науковій праці 1872 року «Вираження емоцій у людей та тварин» відобразив проведені дослідження про те, що жести поділяються на природжені, придбані та спадкоємні – працівники фізіономічних професій можуть з успіхом «трактувати» поведінку своїх опонентів. У результаті наукових досліджень, проведених професором Лаузвільського університету в Австралії Бордвісллом, встановлено, що в процесі спілкування значна частина інформації передається саме невербальними засобами: жестами, позами, розміщенням та дистанцією між людьми. При цьому частка невербальних засобів у спілкуванні людей становить більше ніж 65% [1, с. 96]. Особливістю мови рухів тіла є те, що вона зумовлена імпульсами підсвідомості людини й відсутністю можливості підробити ці імпульси та контролювати їх, що дає змогу довіряти цій мові більше, ніж звичайному вербальному каналу спілкування. Точне визначення жестів можливе лише при врахуванні добору слів, оточення, ролі, настрою, їх подразників, тону голосу [2, с. 58]. Результати дослідження кінесики вже використовуються в діяльності людей багатьох професій і, можливо, вона навіть повинна бути включена в курс навчання ВНЗ зі специфічними умовами навчання, що значно б підвищило кваліфікаційний рівень випускника-співробітника правоохоронних органів.

Втілення в життя методу кінесики першочергово стосується інтелектуальної діяльності слідчого, працівника оперативного підрозділу, тому що дані професії називаються фізіономічні. Це насамперед означає, що значна частина покладених функцій слідчого та оперативного працівника здійснюється у процесі спілкування з людьми. Головним із елементів у ході спілкування є оцінка свого співрозмовника. Як встановили американські дослідники, процес підсвідомої оцінки особистих та психологічних якостей співбесідника відбувається в перші чотири хвилини спілкування, після чого починає діяти програма поведінки, яка потім практично не змінюється. Таким чином, мова жестів може повною мірою застосовуватись у практиці досудового розслідування, головним чином під час здійснення окремих слідчих (розшукових) дій: допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання, одночасного допиту раніше допитаних осіб.

Проте, особливістю методу кінесики є те, що для його використання не потрібний дозвіл, передбачений законодавством. На теперішній час, кожен із слідчих, який має життєвий або професійний досвід спілкування зі злочинним елементом, свідками, потерпілою стороною – може використовувати практичні навички невербального спілкування та впливу на співбесідника [3, с. 48]. Вивчення основ кінесики, у свою чергу, дасть змогу скоротити час практичного оволодіння її методами та зменшити реальну кількість помилок, що значно призведе до покращених показників роботи слідчого.

Наприклад, манерами поведінки, що виражають неправдивість свідчень може бути: обмежена жестикуляція, тому що необхідно сконцентрувати свою увагу та зусилля для брехні, торкання носа, пригладжування волосся; прикривання рота, наче здержування неправди, при цьому до рота можуть бути підняті лише пальці, а також помітне збільшення зіниць ока [3, с. 44].

Таким чином, кожна людина так чи інакше, на рівні інтуїції, використовує мову жестів. Тому є необхідність методичного вивчення, наукового обґрунтування та розвитку навичок невербальної комунікації, яка є частиною психічної складової культури людини. Отримана при цьому інформація може успішно використовуватись у боротьбі за злочинністю.

---

1. Клименко М., Клевцов О. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів. *Право України*. 1998. № 1. С. 95–100.

2. Клевцов О. Мова жестів як нетрадиційне знання в розслідуванні злочинів. *Право України*. 2010. № 4. С. 58–61.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика: системно-структурний аналіз нетрадиційних методів: монографія, Х., 2009. С. 43–49.

К. А. Гончарук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОВЕЛИ КОДЕКСУ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

Кодекс України з процедур банкрутства, який був прийнятий 18 жовтня 2018 року, набрав чинності 21 квітня 2019 року. Законодавчий акт побудований за пандектною системою. Окрім загальної частини, включає спеціальні книги про правове становище арбітражного керуючого, процедуру банкрутства юридичних осіб та найголовнішу новелу – відновлення платоспроможності фізичних осіб.

Варто задуматися, що, незважаючи на те, що потреба в змінах в банківській системі спостерігається вже давно, Україна не квапиться реформувати цю сферу. За даними Світового банку «Doing Business» в 2018 році Україна посіла лише 145-те місце за показником врегулювання неплатоспроможності, «завдяки» чому впритул наблизилась до Бангладеш (153 місце) та Зімбабве (159 місце). Нажаль, цими невтішними статистичними даними нікого не здивувати, адже неефективність нашої діючої системи банкрутства є очевидною [1].

Першою новелою є започаткування абсолютно нової процедури банкрутства фізичних осіб. Ініціювати процедуру може виключно сам боржник. Задоволення вимог кредиторів відбувається в рамках реструктуризації та погашення боргів боржника. При цьому, тривалість реструктуризації не може перевищувати 5 років (10 років, якщо борг виник із кредиту на купівлю житла). Процедура банкрутства надає боржнику ряд переваг: фіксація суми боргу, погашення боргів за чіткою процедурою, недоторканість житла. Слід пам'ятати, про певні обмеження, до яких відносимо: неможливість повторної процедури банкрутства, а також обов'язок повідомити суд про майновий стан за останні 3 роки, обов'язок повідомляти потенційних кредиторів про факт банкрутства протягом 5 років [2].

Друга новела полягає у принциповій зміні правил щодо ініціювання процедури банкрутством кредитором. За новим кодексом для початку процедури банкрутства достатньо непогашених майнових

зобов'язань, строк виконання яких настав, які боржник визнає, але не може виконати. Також, за новими правилами сума боргу значення не має, кредитору не потрібно мати рішення суду про стягнення боргу [2].

Наступна новизна цього кодексу проявляється у відміні спеціально (спрощеної) процедури самобанкрутства, яка діяла до цього, а також, відміні мораторію на стягнення нерухомості у позичальників, які не виконали зобов'язання щодо іпотечних кредитів у іноземній валюті.

Із введиних новел слід виокремити, те що даний кодекс вводить продаж активів банкрутів через електронні аукціони. Це дозволить, зробити продаж майна відкритим, а також поставити на нього найвищу ціну. Загалом, система передбачає дворівневий ступінь, складатиметься із адміністратора центральної бази даних, модуля аукціону і багатьох майданчиків [1].

Отже, у цій науковій розвідці було проведено лише аналіз основних новел Кодексу України з процедур банкрутства. Можна стверджувати, що він має значні зміни у нормативно-правовому регулюванні, тому це буде мати позитивний вплив на судову практику у справах про банкрутство. Очікується, що завдяки новому Кодексу боржник нарешті зможе отримати належний захист, а кредитор, зі свого боку, отримає гарантію повернення позик. Однак, чи виправдаються такі очікування як завжди покаже час і правозастосовча практика.

---

1. Інформаційні листи. Кодекс з процедур банкрутства. KMP.UA. 17. URL:http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/novelties-of-the-bankruptcy-procedures-code/

2. Анастасія Зануда. Кодекс про банкрутство: що слід знати. *BBC News Україна*. 2019. URL:https://www.bbc.com/ukrainian/features-46102423

3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19 (дата звернення 13.10.2019).

С. В. Горова
(Університет державної фіскальної служби України)

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства. Державна митна служба України утворилася шляхом реорганізації Державної фіскальної служби України (далі ДФС). Постановою «Про утворення Державної податкової служби та Державної митної служби» від 18.12.2018 р. № 1200 було реорганізовано ДФС на Державну податкову та Державну митну служби, які є правонаступниками прав та обов'язків реорганізованої ДФС у відповідних сферах діяльності [1]. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження щодо визначення ефективності діяльності Державної митної служби України на сучасному етапі.

Питання реформування ДФС давно потребувало вирішення, а уряд мав здійснити таку реорганізацію найбільш ефективним способом для обох служб. Раніше податкова та митна служби були самостійними органами. Однак, шляхом об'єднання було створено Міністерство доходів і зборів України, яке потім було реорганізовано в Державну фіскальну службу України. Причиною таких дій з боку уряду на сучасному етапі є проведення реформи, в межах якої відбувається забезпечення керованості та функціональної ефективності податкової і митної служб [2]. Незважаючи на таке рішення певна частина політиків впевнені в неефективності даного реформування і, навіть, наголошують на перетворенні митниць на структурні підрозділи податкових інспекцій. Натомість, новий міністр фінансів України Оксана Маркарова стверджує, що функції митниці й податкової суттєво відрізняються. Митниця має, у першу чергу, захищати економічний простір, а тільки потім – виконувати сервісну функцію з розмитнення переміщених товарів в обидва боки, а податкова – насамперед має бути сервісною для обслуговування платника податків [3]. Також, реорганізація є втіленням Указу Президента України Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», яка серед пріоритетів називає «Реформу державної митної справи та інтеграцію у митну спільноту Європейського Союзу» [4].

Міністерством фінансів України окреслено стратегічні напрями діяльності кожної зі служб. Відповідно, на митниці планується запровадження інституту авторизованого економічного оператора. Україна приєднається до транзитної процедури ЄС/ЄАВТ для покращення митного контролю. Міністерство фінансів України запровадить методику вимірювання середнього часу випуску товарів, оновить систему контролю визначення митної вартості. Врегулюється процедура надання митницею обов'язкової тарифної інформації на запит підприємства. Запрацює пост-митний контроль і контроль за ланцюгами поставок та реалізації товарів на митній території України [2].

Таким чином, на нашу думку створення митної та податкової служб є позитивним явищем, яке дозволить кожній службі окремо ефективно здійснювати свої функції. Найголовнішою задачею є не лише зміна назви органу, як це ми спостерігали раніше, а дійсне розмежування повноважень та створення якісної і раціональної моделі збору відповідно податкових та митних платежів, контроль за справлянням та їх адміністрування. Крім цього, вважаємо за доцільне звернутися до практики інших розвинених країн, де податкові і митні органи працюють окремо та перейняти їх досвід. Також, необхідно впроваджувати діджиталізацію – перехід паперової документації в цифрову форму в діяльності нових служб з метою мінімізації корупційних ризиків та покращення якості надання послуг. На нашу думку, створення Державної митної служби України дозволить розпочати роботу митників за результатами чесного конкурсу та ефективно здійснювати свої функції, серед яких основною є – наповнення державного бюджету України.

---

1. Про утворення Державної податкової служби та Державної митної служби: Постанова КМУ від 18.12.2018р. № 1200. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-utvorennya-derzhavnoyi-podatkovoyi-sluzhbi-ukrayini-ta-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini (дата звернення: 06.10.2019 р).

2. Податкова прощається з Митницею: як Кабмін буде ділити ДФС. *Українська правда*. 2019. URL: https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/01/22/644478/

3. Реорганізація ДФС за 3 місяці, а якщо виникнуть труднощі – за півроку. *Бухгалтер24.Інформаційний бізнес портал*. 2019. URL: https://www.buh24.com.ua/reorganizatsiya-dfs-za-3-misyatsi-a-yakshho-viniknut-trudnoshhi-za-pivroku/

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015. (дата звернення: 06.10.2019р).

К. А. Грабіжна
(Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

АДМІНІСТРАТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Децентралізація як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це певна модель умов, спрямована на демократизацію організації в суспільстві та передачу управлінських функцій на місця; направлена на розширення повноважень органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади місцевого значення; вказує на діяльність, яку здійснює держава в особі уповноважених органів, на основі правових норм, з метою збільшення повноважень органів місцевого самоврядування за напрямом забезпечення суспільними благами населення в межах територіальної одиниці; передбачає перерозподіл повноважень для результативного використання у сфері питань на рівні адміністративно-територіальної одиниці;здійснює правове регулювання управлінських відносин між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади у сфері адміністративно-правового забезпечення; характеризує системи управління із врахуванням відносин між суб'єктом та об'єктом управління та передбачає розподіл повноважень між ними в межах територіальних одиниць [1].

Адміністративно-правове регулювання децентралізації здійснюється державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичного закріплення, охорони, реалізації та розвитку.

В Україні склалася і існує змішана модель публічної влади, за якої суперечливо розв'язуються завдання і реалізуються функції публічної влади в перехідний період побудови демократичної державності. Нині діє модель місцевої публічної влади, за якої на базовому рівні (територіальних громад) діють органи місцевого самоврядування, а на регіональному (на рівні області та району) поєднується діяльність відповідних місцевих державних адміністрацій та рад відповідного рівня як органів місцевого самоврядування.

Конституція України, закріплюючи місцеве самоврядування як один з елементів конституційного ладу, гарантує організаційну, правову та фінансову незалежність місцевого самоврядування, тому воно не може розглядатися як структурний та функціональний елемент системи державної влади. Саме визнання місцевого самовряду-

вання однією з основ конституційного ладу передбачає встановлення децентралізованої системи публічної влади, інших, аніж в умовах централізації та концентрації влади, основ взаємодії державної влади та влади територіальних громад.

Розбудова системи місцевого самоврядування в Україні у контексті інтеграції в Європейський Союз потребує вдосконалення нормативно-правової регламентації правового статусу органів місцевого самоврядування та вдосконалення організаційної основи реалізації повноважень. Тому потребують нагального вирішення проблеми нормативно-правової, організаційно-правової, територіальної та матеріально-фінансової основ місцевого самоврядування в Україні [2].

З метою удосконалення конституційної моделі перерозподілу повноважень між рівнями публічної влади в Україні необхідно вирішити такі питання:

а) визнати принцип субсидіарності як засаду поділу влади по вертикалі та засаду інститутів громадянського суспільства, які передбачають їх вільну ініціативу, самоорганізацію та саморегулювання;

б) конкретизувати фінансові, бюджетні, податкові, ресурсні інструменти економічної самодостатності місцевого самоврядування;

в) трансформувати місцеві державні адміністрації в інститут влади за зразком французького префекта, покликаного забезпечувати адміністративний контроль за діяльністю органів місцевої влади;

г) здійснити перерегулювання економічної діяльності та громадських об'єднань. Такі засади організації влади визначають їх децентралізацію.

Унаслідок децентралізації вертикаль влади зазнає суттєвих змін, передусім унаслідок ліквідації обласних і районних державних адміністрацій. Обласні та районні ради отримають власні виконавчі органи і більше не потребуватимуть допомоги держави у виконанні своїх рішень. На зміну місцевим державним адміністраціям прийдуть префекти, але із зовсім іншим статусом: з виконавчорозпорядчих функцій їхня діяльність буде переорієнтована на координаційні та контрольно-наглядові. Що стосується територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, то вони зберігаються, але їх повноваження зазнають змін: частина їхніх повноважень згідно з принципом субсидіарності перейде за законом до виконавчої влади органів місцевого самоврядування.

Об'єднання територіальних громад дозволить об'єднати людські ресурси, природні ресурси, а поряд з цим економляться кошти

на управління. Кожна громада виходить на прямі взаємовідносини з державним бюджетом, що дозволить отримувати від нього трансферти на формульній основі, оминаючи додаткові рішення обласної чи районної ради.

Доцільно для повної реформи децентралізації влади внести відповідні зміни до Конституції України, без яких неможливо створити повноцінне самоврядування на рівні районів та областей, а також прийняти Закон України «Про органи місцевої публічної влади» та внести зміни до чинних законів і підзаконних актів, що регламентують організацію та діяльність місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

---

1. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. Вип. 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/26.pdf

2. Чубань В. С., Пасинчук К. М. Теоретико-правові аспекти фінансової безпеки України. *Матеріали круглого столу «Національні правові системи в умовах глобалізації»* (м. Київ, 21 березня 2019 року). НАВС. С. 152–157.

Р. Т. Грень,
О. В. Живко,
Р. Г. Алахвердієв огли
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні тяжко уявити собі життя без комп'ютера, адже інформаційні технології настільки широко ввійшли в буденні справи кожного громадянина, що без них вирішення питань в «екстреному режимі» практично не можливі. Комп'ютеризація передачі інформації робить наше життя простішим і досконалішим. Інформаційні технології скрізь, як на місцях навчання чи роботи, так і дома, як у великих промислових центрах, так і забутій глибинці.

Адже в умовах електронного світу не треба витрачати зайвий час на рутинні операції, які можуть бути автоматизовані. Зокрема, система пошуку клієнтури, придбання чи реалізації товарів (послуг),

дистанційне навчання у навчальних закладах, ознайомлення з новинами з усього світу, спілкування за допомогою електронної пошти та у режимі реального часу, участі у міжнародних та республіканських науково-практичних заходах тощо сьогодні без труднощів можна здійснити за допомогою системи Інтернет.

Тобто, людина без зайвих витрат, переїздів, зміни місця праці може брати участь в різних розробках, наукових проектах, працювати над колективними проектами тощо.

Отже, комп'ютерні технології вирішують важливі проблеми не лише окремих осіб чи груп людей, забезпечують їх комплексом інструментів, здатних автоматизувати розв'язання широкого діапазону проблемних питань та складних завдань, допомагають групуванню та плідній роботі колективів, вирішують проблему комунікації, впливають на прийняття рішень. Однак, поряд з перевагами інформаційних технологій викреслюється ціла низка загроз втрати цінної інформації, яка може призвести до краху підприємства, важливого проекту чи держави загалом [1].

Тобто, за природою свого походження інформаційна безпека має триєдиний зміст, що доповнюється і у перспективі буде доповнюватися спеціальними знаннями з інших галузей, підгалузей, інституцій технічних та суспільних наук, а це передбачає наявність визначення елементів системи та осмислення проблематики предметної галузі загалом.

При формуванні системи захисту інформації виникає необхідність застосування методів інтеграції та агрегації складових системи, її підсистем, що стає можливим при адаптації до предметної області теорії алгоритмізації, моделювання, теорії систем [2].

Пошук інформації в Україні не заборонений законом, тобто збирати інформацію може кожен суб'єкт господарювання чи громадянин зокрема при умові – не використовувати заборонених методів, що порушують гарантовані Конституцією права і свобода людини. Про бізнес-структури можна дізнатися

90-95% правдивої та корисної інформації з цілком легальних джерел: з Інтернету, з друкованих засобів масової інформації, під час проведення професійних семінарів, конференцій, виставок тощо [3].

Під загрозою безпеки інформаційних систем (ІС) розуміють потенційні дії або події, які можуть безпосередньо або опосередковано нанести втрати: призвести до розладу, спотворення або несанкціонованого використання ресурсів ІС, включаючи інформацію, яка зберігається, передається або обробляється, а також програмні та апаратні засоби. Нема єдиної загальноприйнятної класифікації загроз, хоча розроблено багато її варіантів.

Важливою проблемою є визначення конкретних факторів, які потрібно враховувати, щоб охарактеризувати безпеку бізнесу, тобто наявність як конкретної інформації на підприємстві, їх засоби або технології, а також всю інформацію загалом по фірмі. Для цього потрібно виходити з функціонального призначення систем, суб'єктів та об'єктів інформації, яка знаходиться на підприємстві. Головне завдання полягає у реалізації безпеки інформаційних процесів. А звідси головною цінністю є та інформація, яка обробляється в цих системах, та ким вона обробляється. Таким чином, захищеність інформації на підприємстві має забезпечувати безпеку інформації чи інформаційних ресурсів, що підлягають опрацюванню від «потенційно або реально можливих дій, що спричиняють несанкціонований або неправомірний доступ».

Однак, комплексне забезпечення інформаційної безпеки має включати:

– охорону безпосередньо об'єктів зв'язку;

– наявність ліцензування підприємницької діяльності і сертифікація товарів і послуг у цій сфері;

– правовий захист, що забезпечує захист інформації на правовій основі;

– організаційний захист, регламентуючий виробничу діяльність і взаємовідносини виконавців на нормативно-правовій основі;

– інженерно-технічний захист, що попереджає заподіяння шкоди інформації.

---

1. Гавловський В. Д. Загальна теорія організації інформаційної безпеки щодо захисту інформації в автоматизованих системах від злочинних посягань. URL: http://click.hotlog.ru/?125238http://www.crime-research.ru

2. Живко М. О., Босак Х. З. Захист інформаційних ресурсів у сфері інформації. *Управління розвитком*. Збірник наукових статей. № 15. Х.: Вид-во ХНЕУ, 2008. С. 20–21.

3. Марущак А. Протидія злочинним та конкурентним механізмам доступу до інформації про суб'єкта господарювання. Сайт юридичного журналу «ЮСТІНІАН». URL: http://www.justinian.com.ua

І. К. Гречишкін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВИБОРЧОГО ПРАВА ОСІБ, ЯКІ ГОЛОСУЮТЬ ЗА МІСЦЕМ ПЕРЕБУВАННЯ ПІД ЧАС ВИБОРІВ

Вибори є дуже важливим суспільним явищем, однією з основних форм безпосередньої участі громадян в управлінні суспільними та державними справами. Вони дають можливість легітимізувати владу [1]. Разом з цим деякі виборці за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатні пересуватися самостійно. Таким виборцям дільнична виборча комісія надає можливість голосувати за місцем їхнього перебування [2].

В ході безпосередньої реалізації виборчого права громадянами України за місцем їхнього перебування особливо гостро постає питання щодо особливостей забезпечення законності та правопорядку Національною поліцією під час процедури голосування. Зазначене обумовило актуальність даного дослідження, метою якого є аналіз відповідних законних повноважень працівників поліції, а також пошук нових способів та прийомів проведення процедури голосування для громадян України, які внаслідок певних життєвих обставин не здатні самостійно прибути на виборчу дільницю.

Так, аналіз змісту ст. 77 Закону України «Про вибори Президента України» свідчить про потребу удосконалення нормативного врегулювання порядку супроводження працівником правоохоронних органів членів дільничної виборчої комісії з відповідною виборчою документацією до місця фактичного перебування виборця, його повноваження щодо забезпечення громадського порядку поза межами та у приміщенні, де фактично відбуватиметься голосування, супроводження їх до дільничної виборчої комісії по завершенню процедури голосування.

Крім цього, ефективним розв'язанням проблеми забезпечення законності та правопорядку працівниками Національної поліції під час процедури голосування за місцем перебування виборця може стати впровадження позитивного досвіду європейських країн щодо електронного голосування. Зараз у час діджиталізації та запровадження проекту «Держава у смартфоні» це стає як ніколи актуальним та можливим.

Створення спеціальних веб-порталів із багаторівневою системою захисту є не проблемою для сучасних фахівців у сфері програмування. У свою чергу, кіберполіція в змозі ефективно протидіяти правопорушенням у сфері електронного голосування. Зокрема, новітні фахівці зможуть оперативно аналізувати сучасну обстановку в інтернет-просторі та відповідно вдосконалювати системи захисту. Таким чином, можна констатувати, що впровадження електронного голосування сприятиме подальшому розвитку зазначеного підрозділу й виходу його на абсолютно новий рівень.

Підсумовуючи результати наукового дослідження процедури проведення голосування за місцем перебування виборця, можна із точністю сказати, що нині в українському законодавстві є чимало прогалин, але поряд із цим існує чимало рішень щодо їх розв'язання, які поетапно впроваджуються державою.

---

1. Панкевич І. М. Вибори як засіб легітимізації влади. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 714. С. 43–47.

2. Про вибори Президента України: Закон України № 474-XIV від 05.03.1999 р., в редакції від 28.02.2019 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14

А. А. Греян,
Р. Д. Греков
(Університет державної фіскальної служби України)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Показники ефективності сучасної юридичної практики правоохоронця не повинні бути декларативними або надуманими, а мають об'єктивно відображати наявний стан, що дає можливість оперативно реагувати на її зміни. Звідси слід звернути увагу на питання щодо параметрів професійної діяльності працівника поліції, які розкриваються через призму об'єктивних та суб'єктивних чинників [1]. Зрозуміло, що потрібно говорити й про відповідні рекомендації, які пропагують комплексний підхід до оцінювання ефективності службової діяльності, спрямованої на забезпечення виконання нормативних приписів держави.

Ефективність функціонування напряму залежить не лише від того, які завдання будуть поставлені перед відповідними підрозділами, але й того, за допомогою яких критеріїв відбуватиметься оцінювання якості роботи. Інакше кажучи, система оцінювання ефективності має бути гнучкою, і мати можливість змінюватися [2]. Це потрібно для того, щоб уникнути випадків, коли орієнтація на досягнення встановлених показників ефективності з часом може почати шкодити діяльності правоохоронних органів, підмінюючи мету її діяльності метою досягнення цілей ефективності будь-якими засобами й методами.

Боротьба зі злочинністю та охороною правопорядку є одним із тих найбільш видимих результатів діяльності механізму держави, з яким зустрічається пересічний громадянин. У цьому відношенні найбільш очевидним, хоча й відносно неефективним є збільшення кількості праоохоронних органів. З іншого боку, ресурси суспільства обмежені, і не завжди громадяни згодні зі зростанням витрат на правоохоронну діяльність за рахунок якихось інших суспільно-значимих сфер – освіти, медицини тощо. Саме тому, вимірювання ефективності праоохоронної діяльності повинно дозволяти оцінити не лише зовнішні параметри, але й її інтенсивність.

Головним результатом роботи, на думку деяких дослідників [3], має бути впевненість більшості населення в тому, що персонал правоохоронних органів:

1) кваліфіковано здійснює правоохоронну діяльність щодо попередження злочинності, розкриття вчинених злочинів та охорони громадського порядку;

2) чесно виконує свої обов'язки та дотримується законів;

3) допомагає пересічним людям; ставиться до всіх людей з повагою.

Що стосується суб'єктивного підходу оцінки ефективності, то ефективність оцінюватиметься за результатами певного періоду. Органи влади, в цьому випадку, формують систему оцінки експертами та контролюють об'єктивність такої оцінки.

Як один із таких прикладів, можна навести діяльність Британської Коронної інспекції поліцейських сил, яка проводить перевірку діяльності поліцейських підрозділів, за результатами яких готує тематичні та періодичні (щорічні) звіти щодо оцінки діяльності поліцейських підрозділів з рекомендаціями. Ці звіти і рекомендації доступні громадськості. Одним із інструментів такої оцінки є «PEEL оцінювання».

Для порівняння і можливого запозичення можна навести досвід оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн [3, с. 139]. Так, зокрема, в США стандарти оцінки визначаються показниками дев'яти основних напрямів правоохоронної діяльності:

– основні завдання підрозділу, взаємодія з іншими правоохоронними органами;

– організація діяльності підрозділу, управління й адміністрування;

– структура особового складу;

– організація безпосередньої роботи з кадрами;

– оперативна діяльність;

– супровід і підтримка;

– діяльність із забезпечення безпеки дорожнього руху;

– діяльність з утримання арештованих та їх конвоювання;

– допоміжні і технічні служби [3, с. 140].

Отже, можна дійти висновку, що на даний час потрібне теоретико-правове переосмислення та практичне впровадження комплексного підходу до оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції України. Мають братися до уваги насамперед показники об'єктивної статистики щодо злочинних проявів, надійності та компетентності персоналу, оптимального використання наданих ресурсів, а також результати опитування населення з проблемних питань діяльності правоохоронних органів. Саме за таких характеристик можна буде говорити про розробку якісних планів та складання об'єктивних звітів роботи поліції, а звідси – надання правоохоронних послуг, спрямованих на забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності тощо.

---

1. Мартиненко О. Є., Захаров. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ. URL: http:// zib.com.ua/ua/print/101834-strategiya_rozvitku_ organiv_ vnutrishnih _sprav_tekst_proektu.html.

2. Осика І. М. Критерії оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів: досвід США і Великобританії. Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність». URL: http://police-reform.org/articles/index

3. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 139-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_29\

Л. Я. Гульовата
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

В Україні в умовах здійснення реформування в цілому та окремих його інститутів, зокрема, актуальними постають проблеми забезпечення прав та свобод людини. В повній мірі це стосується самої незахищеної категорії – неповнолітніх, які потребують особливої уваги та турботи з боку суспільства в процесі реалізації своїх прав та свобод, що є чи не найголовнішою умовою їх фізичного та психічного розвитку, забезпечення їх благополуччя. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні є вкрай важливою та складною проблемою. Злочинність неповнолітніх – соціально негативне явище, що охоплює сукупність злочинів, вчинених особами, що не досягли 18-річного віку, на певній території за певний проміжок часу, характеризується кількісними та якісними показниками, є об'єктом самостійного вивчення, а його основною особливістю, що зумовлює специфічні детермінанти та заходи запобігання, є особа неповнолітнього злочинця [1].

Можна виділити такі причини, що негативно впливають на неповнолітнього, та можуть спричинити формування кримінальної установки:

1. Поганий вплив батьків та інших членів сім'ї, бо саме близькі люди формують особистість дитини своїми вчинками;
2. Важкі матеріальні умови можуть стати мотивацією до вчинення злочину;
3. Негативний вплив з боку однолітків;
4. Безпритульність або бездоглядність [2].

Неповнолітнім правопорушникам у цілому притаманні дві основні моделі злочинної поведінки – полімотиваційна і мономотиваційна. Перша характеризується амбівалентністю бажань та почуттів, конкуренцією потреб та інтересів, розсіюванням цілей, невизначеністю умислу щодо шляхів, способів і засобів протиправних посягань. Зазначена модель поведінки більш характерна для неповнолітніх, які тільки стають на шлях злочинів та експериментують з різними формами небезпечної поведінки.

В основі мономотиваційної моделі злочинної поведінки неповнолітніх лежать однорідні потреби та інтереси, спільні мотиви

та цілі, пріоритетні форми і способи злочинної поведінки, що охоплюється єдиним умислом. Найчастіше такі злочини заздалегідь плануються і вчиняються у злочинних групах змішаного вікового складу неповнолітніх і на кілька років старших від них злочинців. Переважно це злочини проти власності або проти життя й здоров'я особи.

Сукупність злочинів, що вчиняється неповнолітніми, умовно можна поділити на декілька категорій, залежно від специфіки мотивації та причин прийняття злочинного рішення:

1. «Злочини-виживання» (вчиняються у зв'язку із скрутними життєвими обставинами, гострою нуждою у задоволенні базових потреб або із екстремальними умовами життя);

2. «Злочини-залежності» (вчиняються на ґрунті алкогольної, наркотичної та ігрової залежності з метою отримання необхідних коштів);

3. «Злочини-наслідування» (вчиняються на виконання попередньої домовленості з мотивів солідарності, підпорядкування, взаємовиручки, доведення відданості злочинній групі, приховування іншого злочину);

4. «Злочини-примусу» (вчиняються внаслідок примушування до певних дій, погроз, різних видів насильства над дітьми);

5. «Злочини-розваги» (вчиняються для пошуку пригод, відчуття ризику або заради цікавості);

6. «Злочини-протесту» (вчиняються з мотивів невдоволення своїм становищем ображеності, зневаги, незгоди, озлобленості, самоствердження);

7. «Злочини-парадокси» (вчиняються для задоволення підсвідомих потягів і бажань, хворобливих уявлень, позбавлення від внутрішнього страху або на ґрунті розладів психіки і поведінки) [3].

Злочинність неповнолітніх є самостійно кримінологічною проблемою, оскільки якісно та кількісно відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який характеризується не тільки низкою соціально-психологічних особливостей цієї категорії, а й їх правовим статусом. Злочинність неповнолітніх характеризується неправомірністю динаміки по різних часових показниках, що пояснюється не тільки низкою факторів, але й віковими психологічними особливостями підлітків. Частіше всього неповнолітні вчиняють злочини у вільний від навчання час в навчальні дні. Злочинність неповнолітніх має здебільшого груповий характер. Це пов'язано з їх психофізіологічними і соціально-груповими особливостями. Злочинність групи неповнолітніх від-

різняються високою кримінальною активністю і мобільністю. Вони здатні в найкоротші терміни змінювати спрямованість і характер злочинної діяльності, час і місце злочинних посягань.

Особливим є зв'язок злочинності неповнолітніх та алкоголізму. Зв'язок цей прямий і зворотній. Алкогольні ексцеси неповнолітніх – це і способи дорослого самоствердження, проведення дозвілля, вільного спілкування. Є декілька механізмів зв'язків злочинності неповнолітніх з алкоголізмом, а саме:

1. Вчинення злочинів у стані алкогольного сп'яніння, за формулою: алкогольне сп'яніння – втрата соціального контролю – злочин;

2. Вчинення злочинів у тверезому стані, але для видобутку коштів на придбання алкоголю, за формулою: потреба в алкоголі – корисливий злочин – алкогольне сп'яніння;

3. Потреба в самоствердженні – груповий алкогольний ексцес – груповий злочин;

4. Систематичне пияцтво – алкогольна хвороба – систематичні корисливі злочини – систематичне пияцтво [4].

Отже, можна зробити висновок, що вищезазначене є лише окремими особливостями злочинності неповнолітніх. Злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, яка потребує подальшого ґрунтовного вивчення з метою розробки комплексних заходів з ефективної протидії їй. Сучасна злочинність неповнолітніх, з одного боку, набуває ознак гібридного поєднання із правопорушенням, а з другого, – проявляється у збільшенні питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинних посягань.

---

1. Бундз Р. О. Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження. URL: http://lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2019/12099/tytul_bundz_pereroblenyy_2.pdf

2. Проблеми злочинності серед неповнолітніх. URL: https://yurporada.kiev.ua/uk/ukra-na-krim-nal/problema-prestupnosti-sredinesovershennoletnich.html ;

3. Мозгова В. А. Поняття та особливості злочинності неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2014.

4. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. *Проблеми законності*. 2016.

Г. Р. Гуцул
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОНОРСТВО В УКРАЇНІ

Застосування новітніх медико-біологічних розробок є надією всього людства у XXI столітті, адже стан здоров'я сучасної людини часто потребує трансплантації донорських органів та інших анатомічних матеріалів. Починаючи з першої половини XX століття, відбувається стрімкий розвиток даної сфери – як результат сотні тисяч врятованих життів та ще більше людей, яким за допомогою трансплантації та донорства було значним чином поліпшено якість здоров'я та життя в цілому.

Нині у всьому світі право на донорство є важливим немайновим правом особи, яке має велику соціальну значимість, а тому й потребує захисту від різного роду порушень.

Перш за все, варто відмітити, що, як вірно зазначає Ілющенкова К. О., «під порушенням права на донорство слід розуміти протиправний вплив на зміст зазначеного права, який зазнає зменшення або ліквідації, що перешкоджає здійсненню останнього або завдання неочікуваної шкоди донору при реалізації зазначеного права» [3, с. 181].

Відповідно до ст. 275 ЦК України, фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, які визначені в ст. 16 ЦК України, одним із яких є визнання права [1].

Звісно, положення даних норм поширюються на право на донорство, однак, вони мають певну специфіку, яку слід розглянути більш детально.

Першим способом захисту, передбаченим ст. 16 ЦК України, на який доцільно звернути увагу є визнання права. Даний спосіб використовується у випадку, якщо належне особі право не визнається, оспорюється іншою особою або документи, які підтверджують наявність даного права відсутні. Враховуючи специфіку Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [2], цим способом захисту можуть скористатись особи, які підпадали під заборону трансплантації, особи, які вважають себе повноважними представниками та ін.

Як приклад, використання даного способу, можна навести рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 18 квітня 2014 року у справі № 200/4121/14-ц. Як вбачається із рішення, заявник звернулася до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення. В обґрунтування своїх вимог з урахуванням уточнення посилається на те, що ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, доводиться їй близьким родичем – двоюрідною сестрою кровного споріднення. Заявник посилається на те, що на даний час вона хворіє на рак печінки і потребує трансплантації частини печінки від живого донора, яким може бути генетично відповідна особа. ОСОБА_2 погоджується стати живим донором для неї, однак не може це зробити, оскільки вказаним законом чітко визначено коло осіб, які можуть бути донорами, серед яких відсутня двоюрідна сестра. Оскільки мати та чоловік не можуть згідно до медичних показань бути їй донорами, а ОСОБА_2 погодилася стати її донором та враховуючи, що від трансплантації частини печінки залежить її життя та здоров'я, право на яке передбачено ст.ст. 281, 283, 284 ЦК України і будь-яким іншим способом захистити вказане право вона не має можливості, в зв'язку з цим є необхідність у встановленні в судовому порядку факту, що ОСОБА_2 є їй близьким родичем – в розумінні положень вказаного закону, асаме двоюрідною сестрою кровного споріднення. За результатами судового розгляду вказану заяву було задоволено.

Ще одним способом захисту права на донорство, який доцільно розкрити є припинення дії, яка порушує досліджуване право. Цей спосіб пов'язаний зі вчиненням іншою особою незаконних дій, спрямованих на порушення права, належного особі. Зокрема, на нашу думку, використання цього способу є можливим у випадку вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів у померлої особи у разі наявності в Єдиній державній інформаційній системі трансплантації відомостей про надану такою особою прижиттєво письмову згоду на посмертне донорство.

Відновлення становища, яке існувало до порушення права як спосіб захисту права на донорство пов'язаний з застосуванням окремих заходів, що спрямовані на відновлення порушеного суб'єктивного права особи у тому стані, в якому воно існувало до його порушення. На нашу думку, цей спосіб захисту варто використовувати у випадку, якщо у результаті здійснення медичних втручань щодо вилучення об'єкта донорства здоров'я донора було порушено внаслідок неправомірних медичних дій. Зокрема, нерідкими є випадки, коли медичні працівники під час оперативних

втручань пошкоджували інші органи тканини, чи забували медичне приладдя в пацієнтові, що надалі потребувало інших вартісних медичних послуг.

Слід відмітити, що не всі, зазначені в ст. 16 ЦК України способи захисту цивільних прав можливо використати при захисті права на донорство, зокрема такі як примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідношення та припинення правовідношення, оскільки специфіка досліджуваного права не передбачає наявність договірних майнових зобов'язань.

Таким чином, підсумовуючи всі вищезазначені положення, на нашу думку, слід зробити висновок, що з огляду на те, що право на донорство є цивільним особистим немайновим правом особи, то на нього поширюються загальні способи захисту, які мають свої особливості.

---

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. С. 356.

2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 28. С. 232.

3. Ільющенкова К. О. Право на донорство в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук,спец. 12.00.0. К., 2018. С. 273.

4. Архів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська за 2014 рік. Справа № 200/4121/14-ц. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42152922/

М. О. Данів
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У ПРОЦЕСІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Основними цілями системи економічної безпеки в умовах кризи є:

1. Виявлення існуючих (тих, які активізувалися) противників економічної безпеки підприємства, їх потенціалу.

2. Контроль за збереженням сировини (товарів) і готової (тієї, що реалізується) продукції в вибіркових (в ході аналізу загроз) зонах на обраних (в ході аудиту ЕБ) ланках технологічного ланцюжка.

3. Виявлення нестійких осіб серед персоналу підприємства, а також можливої агентури конкурентів і недоброзичливців.

4. Проведення заходів щодо маскування своєї комерційної, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності (в тому числі активна дезінформація) [1].

Згідно зазначеними цілями СЕБ повинна вирішити наступні «кризові завдання»:

1. Виявляти факти шахрайства на підприємстві, організовувати активну протидію їй.

2. Створення активної системи протидії нанесення шкоди підприємству, і перш за все власними співробітниками (крадіжка, розкрадання, корупція, шахрайство).

3. Забезпечення особистої безпеки, особливо перших осіб компанії (засновників, топ-менеджерів).

4. Проведення заходів контррозвідувального характеру.

5. Посилення кадрової безпеки в напрямку менеджерів всіх категорій, пов'язаних з фінансами і товарно-матеріальними цінностями.

6. Введення на підприємстві системи обов'язкових службових розслідувань за всіма, навіть найменшими фактами нанесення збитків підприємству.

7. Збір і аналіз відомостей про зміни в середовищі конкурентів.

8. Проведення додаткових перевірок контрагентів, особливо тих, які хоча б один раз продемонстрували нелояльність до компанії.

9. Виявлення і припинення каналів витоку інформації (документованої, електронної) [2].

Згідно з рекомендаціями експертів [1–3] пропонуємо наступну методику вирішенні різних завдань, що стоять перед СЕБ підприємства в кризових умовах.

1. В умовах кризи підприємства Службі економічної безпеки необхідно чітко визначити, в якій із фаз кризи знаходиться підприємство.

2. В даному випадку ми маємо не якусь стандартну, а найсерйознішу загрозу – загрозу виживання підприємства (загрозу існування бізнесу як такого в подальшому).

3. При наявності загрози існування підприємства доцільно приділити підвищену увагу саме питанням економічної безпеки.

4. Система економічної безпеки перестає бути системою, якщо займатися скороченням з метою зменшення витрат, «вбиваючи» цим завдання, функції, елементи та оснащення СЕБ.

5. Підмогою у вирішенні завдання щодо скорочення СЕБ без втрати ключових елементів економічної безпеки є розробка антикризової програми по скороченню співробітників і підрозділів, що займаються питаннями економічної безпеки «другого плану». З цією метою необхідно провести діагностику штатно-посадової структури СБ, вирішуваних завдань і функцій, які вона здійснює.

7. Необхідно пам'ятати, що в умовах кризи на підприємстві за деякими напрямками безпеки можливе скорочення, а деякі функції вимагають якщо не посилення, то як мінімум не допускають їх ліквідації.

8. Існує мінімум чотири основні завдання СЕБ в умовах кризи, до вирішення яких необхідно підійти з усією серйозністю, а саме:

– виявлення існуючих, або тих, що активізувалися противників економічної безпеки підприємства, їх потенціалу;

– контроль за збереженням сировини у зонах технологічного ланцюжка, які обрані в ході аудиту ЕБ;

– виявлення нестійких осіб серед персоналу підприємства, а також можливої агентури конкурентів і недоброзичливців;

– проведення заходів щодо маскування своєї комерційної, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності.

9. Для організації заходів, описаних вище, доцільно користуватися послугами зовнішніх організацій (аутсорсерів). Це при мінімальних витратах призведе до значного економічного ефекту, що, безумовно, важливо для будь-якого підприємства, що знаходиться в кризовій ситуації.

Таким чином, проаналізовано особливості діяльності служби безпеки підприємства у процесі антикризового управління. Саме такі функції служби безпеки дозволять попередити настання кризи, а у випадку її настання – знизити рівень негативного впливу.

---

1. Лаптєв С. М., Алькема В. Г., Сідак В. С., Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / за ред. М. І. Копитко. К.: «Університет економіки і права «КРОК», 2017. 508 с.

2. Тимошенко О. В., Буцька О. Ю., Сафарі Ф. Х. Антикризове управління як передумова підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 23. № 2. С. 187–192.

3. Пілецька С.Т. Антикризове управління економічною стійкістю промислового авіапідприємства: монографія. К.: Центр учбової літератури. 2014. 320 с.

О. С. Дерен
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ УКРБЮРО ІНТЕРПОЛУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТРУДОВОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ

За даними Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними із торгівлею людьми, Національної поліції України останнім часом набувають все більшого поширення форми торгівлі людьми, не пов'язані з сексуальною експлуатацією. Мова йде про так звану «трудову експлуатацію». Жертвами такого виду злочинів найчастіше стають чоловіки працездатного віку або особи з явними ознаками інвалідності, особи без постійного місця проживання та інші малозабезпечені категорії громадян [1].

Торгівля людьми – це глобальний міжнародний злочин – тому питання міжнародного співробітництва при розслідуванні торгівлі людьми та інших злочинів транснаціонального характеру набувають особливого значення.

15 листопада 2000 року було підписано Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності – мета якої полягає у сприянні співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею [2].

Аналіз практики свідчить про те, що часто потерпілі, свідки й обвинувачені потенційно можуть бути представниками різних держав. Така ситуація може ускладнюватися з огляду на те, що ці злочини виходять за межі однієї держави. Їх фігуранти можуть бути затримані, заарештовані за межами юрисдикції України, що спричиняє необхідність використання процедур видачі після, можливо, міжнародного ордера на арешт [3].

Особливе місце в цьому процесі належить роботі Національного центрального бюро Інтерполу, що є провідною міжнародною організацією, яка завдяки своїй унікальній структурі, правовій базі й технічному оснащенню здійснює ефективну та раціональну координацію міжнародного поліцейського співробітництва у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Робота зазначеної організації здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 р. № 220 (зі

змінами, унесеними Постановою Кабінету Міністру України від 13 червня 2012 р. № 532) [4].

Так, діяльність робочого апарату Укрбюро Інтерполу полягає в організації інформаційного супроводження кримінальних проваджень та оперативно-розшукових справ, що перебувають у провадженні правоохоронних органів України й іноземних держав, наприклад, здійснює:

– обмін інформацією між правоохоронними органами України та іноземних держав під час провадження у відповідних кримінальних й оперативно-розшукових справах для організації проведення необхідних перевірок та оперативно-розшукових заходів;

– міжнародний розшук обвинувачених і підсудних, які переховуються від правоохоронних органів із метою ухилення від кримінальної відповідальності та перебувають у державному або міждержавному розшуку, організовуючи екстрадицію таких осіб до України;

– розшук безвісно зниклих осіб, дітей, усиновлених на території нашої держави громадянами іноземних держав, відносно яких в Україну не надходять відомості про їх місцеперебування й умови проживання, потерпілих від торгівлі людьми, розшук викраденого автотранспорту, культурних цінностей та антикваріату, ідентифікацію осіб і невпізнаних трупів тощо [5].

Провідним документом, який встановлює правові засади діяльності працівників НЦБ Інтерполу в Україні, є Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні для запобігання, розкриття та розслідування злочинів [6].

Ця інструкція визначає порядок використання правоохоронними органами України можливостей Національного центрального бюро Інтерполу для співробітництва з Генеральним секретаріатом Інтерполу правоохоронними органами зарубіжних держав під час здійснення діяльності, пов'язаної із попередженням, розкриттям та розслідуванням злочинів, які мають транснаціональний характер або виходять за межі України.

Отже, на підставі вищезазначеного слід констатувати про необхідність розширення міжнародної співпраці. Однією з важливіших функцій Інтерполу є міжнародний розшук осіб, які причетні до злочинів, пов'язані з трудовою експлуатацією.

---

1. Результати роботи Нацполіції у боротьбі із торгівлею людьми за перше півріччя 2017 року. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/9328_Za_pershe_

pivrichchya_2017_roku_policiya_viyavila_144_zlochini_povyazani_z_torgivleyu_lyudmi.htm

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789

3. Дубина В. І. Використання можливостей Укрбюро Інтерполу щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvknuvs_2014_4_19.pdf

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п

5. Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу наказ МВС України від 22 черв. 2012 р. № 560. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS374.html

6. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні для запобігання, розкриття та розслідування злочинів, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 26.02.1997 № 54/1858 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#o498

Н. О. Дзюба
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

На сучасному етапі розвитку українського впровадження альтернативних несудових методів, вирішення спорів сприятиме зменшенню навантаження на судову систему, позитивно вплине на правову структуру та свідомість, пришвидшить вирішення спорів, дасть можливість вимірювати справедливість самостійно. З огляду на те, що на сьогодні ще не має юридичного підґрунтя, висвітлення цього питання є досить важливим і актуальним.

В Україні медіація у господарському процесі перебуває на стадії становлення, про що свідчать наукові дослідження таких учених, як М. В. Вікторчук [1], С. О. Баран [2], та інші. Правове регулювання

медіації, як окремий предмет дослідження в Україні не розглядався. Серед зарубіжних науковців, які вивчали це питання, варто виділити С. І. Калашнікову, С. С. Спиридонова, Л. Фуллер та інших. Праці цих дослідників можуть бути основою для вирішення деяких теоретичних проблем та прийняття нормативно-правових актів у сфері медіації в Україні. Метою є проведення узагальнення наукових положень і теоретичного огляду нормативно-правового регулювання інституту примирення (медіації) в судочинстві України.

За наслідками розгляду господарських спорів одна зі сторін завжди залишається незадоволеною результатом. Альтернативне вирішення спорів-група процесів, за допомогою яких вирішуються спори, конфлікти та справи без звернення до судових розглядів. До них можна віднести переговори й медіацію.

За останній час у нашій державі з'являються дедалі більше інформації про медіацію, яка має досить поширену практику застосування в західних країнах і викликає зростаючий інтерес громадськості України. Медіація-це процес досудового врегулювання суперечок, які виникають у сфері господарського, цивільного, трудового, адміністративного. кримінального та міжнародного права за допомогою третьої не зацікавленої особи-медіатора. Плюси медіації: швидкість процедури розгляду конфлікту, відсутність формалізму та гнучкість процесів, повна конфіденційність, можливість сторін конфлікту впливати на результати його вирішення, значна економія коштів на веденні судового процесу.

Враховуючи успішне застосування інституту медіації із законодавством Європейського Союзу, 03.11.2016 р. Верховною Радою України було прийнято в першому читанні проект Закону України «Про медіацію». Оскільки за відсутності національного законодавства, яке визначає правові основи процесу позасудового врегулювання спорів, практичне застосування інституту медіації проводилось лише на основі практики країн Європейського Союзу.

Принципами медіації є: принцип добровільної участі, принцип активності та самовизначення сторін медіації, принцип незалежності та нейтральності медіатора, принцип конфіденційності інформації. За результатами проведення медіації має укладатися договір, в якому домовленості, досягнуті сторонами медіації, можуть бути викладені письмово. Договір не повинен містити положення, які суперечать законам України. Договір є обов'язковим до виконання сторонами у визначені ним строки та спосіб. Основним завданням медіації у господарських спорах є оперативне вирішення господарської суперечки, досягнення позитивного результату, який задовільнить всі сторони конфлікту.

Про доцільність запровадження процедури медіації (примирення) в господарському судочинстві свідчать також Рекомендації Комітету Міністеств Ради Європи «Про медіацію в цивільних справах» та «Про сімейну медіацію», Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» тощо.

Що стосується стадій медіації в господарських спорах, то до них віднесені такі: початкова стадія (медіатор пояснює правила медіації, свою роль у цьому процесі, вивчає позиції учасників конфлікту); друга стадія (відбувається з'ясування причин виникнення спору, виклад кожної із сторін своєї позиції в спорі, визначення інтересів кожної із сторін); третя стадія (з'ясування невиявлених інтересів сторін, спільний пошук шляхів вирішення спору); завершальна стадія (укладення угоди).

Умовами застосування цієї процедури є наявність спору та автономія волі сторін на його вирішення шляхом медіації.

Що стосується професійності медіатора, то він має бути компетентним із питань предмета спору, мати відповідну підготовку, досвід роботи у сфері господарського права, а також дотримуватись професійної етики.

Висновки і пропозиції. Запровадження медіації в Україні сприятиме розвитку громадського суспільства та формування культури цивілізованого вирішення спорів. На мою думку медіація має більше переваг, ніж недоліків. Отже, коли в українському законодавстві буде офіційно запроваджений і вдосконалений інститут примирення (медіації), сподіваємось, що він буде позитивно впливати на учасників процесів та забезпечувати права учасників на примирення.

---

1. Вікторчук М. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 3. С. 168–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_3_20.

2. Баран С. О. Ступінь медіації при вирішенні господарських спорів та її переваги. *Правничий вісник університету «КРОК».* 2014. № 19. С. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/Pvuk__2014_19_11.

3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15.

4. Про деякі аспекти медіації у у цивільних та господарських правовідносинах: Директива Європейського парламенту та ради № 2008/52/ ЄС від 21 травня 2008 р. URL:http://ukrmediation.com.ua/failes/content/mediation-directive-Ukraine.pdf

В. І. Дзюма
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасна діяльність європейської правової держави неможлива без ефективного механізму судового захисту прав та інтересів громадянина та інтересів держави. В Україні прокуратура становить єдину систему, яка здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

У ст. 55 Конституції України зазначено,що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1, с. 15]. Саме суд приймає остаточне рішення по цивільній справі. Також невід'ємною складовою механізму судового захисту є реалізація органами прокуратури України у випадках, визначених законом, функції представництва інтересів громадянина або держави в суді відповідно до ч. 1 п. 2 ст. 2 ЗУ «Про прокуратуру» [2]. Роль прокурора в цивільному судочинстві є однією із вирішальних при забезпеченні прав і законних інтересів громадян та інтересів держави. Здійснення прокурором функції представництва інтересів громадянина або держави у суді є гарантією реалізації конституційного права кожного на захист своїх прав.

Цивільний процесуальний кодекс у ст. 42 закріплює склад учасників справи. Характер і ступінь юридичної зацікавленості осіб, які беруть участь у справі, не однакові. За таким критерієм цю групу розподіляють на дві підгрупи. До першої належать особи, що мають матеріально-правовий і процесуальний інтерес по справі, захищають свої інтереси. Другу підгрупу становлять ті учасники процесу, які захищають інтереси інших осіб, мають тільки процесуальний інтерес, що зумовлюється характером їхньої зацікавленості по справі: виконуваними функціями в галузі державного управління, компетенцією, обов'язками та іншими обставинами [3]. Якраз до цієї групи входить прокурор.

Прокуратура у цивільному судочинстві має своїм завданням - сприянню суду у виконанні вимог закону про справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а також своєчасне вжиття заходів до усунення порушень закону, від кого б вони не виходили, керуючись принципами

законності, незалежності суддів, рівності фізичних та юридичних осіб перед законом і судом [3]. Вступаючи у цивільний процес, прокурор стає його рівноправним учасником і підпорядковується правилам, що регулюють правовідносини, які складаються під час здійснення цивільного судочинства.

Прокурор бере участь у цивільному процесі за певних обставин. У ЗУ «Про прокуратуру» зазначено, що прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [2].

Прокурор, який звертається до суду з метою представництва інтересів громадянина або держави в суді, повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення такого представництва і суд повинен такі підстави підтвердити.

Досліджуючи питання представництва, М. В. Руденко зазначає, що вся діяльність прокурора в цивільному та господарському процесах, незалежно від стадій судочинства, відбувається у таких двох процесуальних формах: порушення процесу у справі в суді; вступ у процес у справі на будь-якій стадії процесу [4]. Так, відповідно до ч. 6 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру», з метою представництва інтересів громадянина або держави в суді прокурор у межах повноважень, визначених законом, звертається до суду з позовною заявою (заявою), бере участь у розгляді справ за його позовами, подавати цивільний позов під час кримінального провадження у випадках та порядку, визначених кримінальним процесуальним законом, право подання апеляційної чи касаційної скарги на судове рішення в цивільній, адміністративній, господарській справі [2].

Отже, зважаючи на викладене, слід зазначити, що прокурор є один із учасників цивільного процесу,якщо на це є підстави підтверджені судом. Прокурор відіграє важливу роль у цивільному процесі,

оскільки він має право звертатись до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ, подає апеляційну, касаційну скарги, заяву про перегляд рішення Верховним Судом України. Прокурор здійснює функції представництва інтересів громадянина або держави у суді які є гарантією реалізації конституційного права кожного на захист своїх прав.

---

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 21.09. 2019).

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10. 2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 28.08.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n115 (дата звернення 21.09.2019).

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15. (дата звернення 21.09.2019).

4. Руденко М. В. Теоретичні проблеми представництва прокуратурою інтересів держави в арбітражних судах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 2001. С. 11.

Н. О. Доброжанська
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ У КОРИСТУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИМ ПРАВОМ В АСПЕКТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому вилучені слідчим, прокурором, іншою уповноваженою особою у затриманої ними особи документів, які посвідчують користування спеціальним правом, та у тимчасовому обмежені підозрюваного у користуванні цим правом [2, с. 544].

У статті 148 КПК України зазначені підстави застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, головним чином для запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджан-

ня кримінальному провадженню. Разом з тим законодавець розглядає даний захід забезпечення і як підставу відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушення [1].

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом реалізується через тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування такими спеціальними правами як:

1) право керування транспортним засобом підтверджується наявністю посвідчення водія, а судном – свідоцтвом про право на керування самохідним судном;

2) право полювання підтверджується посвідченням мисливця; щорічною контрольною карткою обліку добутої дичини і порушень правил полювання з відміткою про сплату державного мита; дозволом на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка, дозвіл на діагностичний та селекційний відстріл тощо); відповідним дозволом на право користування вогнепальною зброєю у разі її використання; паспортом на собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів у разі їх використання під час полювання;

3) право на здійснення підприємницької діяльності підтверджується свідоцтвом про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, ліцензією на зайняття певним видом господарської діяльності.

4) право на володіння та носіння зброї підтверджується дозволом на зберігання і носіння (реєстрація, перереєстрація) мисливської, холодної, пневматичної зброї, інших предметів, на які поширюється дозвільна система.

Розглянувши статистику судової практики, можна зробити висновок, що суд застосовує даний захід забезпечення кримінального провадження без вимоги відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням. У судовій практиці існують прецеденти відмови у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, а саме керування автомобілем внаслідок встановлення того факту, що наявність спеціального права (керування транспортним засобом) забезпечує особі (її сім'ї) єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків [4].

Проаналізувавши теоретичні аспекти, основні нормативно-правові акти щодо тимчасового обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом, можна дійти головного висновку, що КПК України дійсно визначає основні напрями щодо накладення обмежень, однак питання щодо відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням не зазначається.

Чинне законодавство передбачає такі способи відновлення порушеного матеріального стану у кримінальному проваджені:

а) кримінальна правова реституція (ст. 98, 100 КПК);

б) цивільний позов у кримінальному провадженні (ст. 128 КПК, п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК);

в) добровільне відшкодування шкоди особою винною у вчиненні злочину чи цивільним відповідачем;

г) шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом [1].

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом не має прямого взаємозв`яку із відшкодуванням шкоди завданої кримінальним правопорушенням. Однак, цей захід можна розглядати як захід стимулюючого характеру, що спонукатиме особу винну у вчиненні злочину, цивільного відповідача, до відшкодування шкоди добровільно.

Аналіз судової практики щодо застосування цього заходу свідчить про те, що переважна кількість клопотань передбачає ініціювання перед слідчим суддею питання про позбавлення підозрюваного правом керування транспортним засобом. Проаналізувавши дану статистику, зрозуміло те, що в судовому розгляді додатково не розглядають відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України в редакції від 18.10.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного, К.: Центр учб. Літ-ри. 2013. 544 с.

3. Загальна характеристика та порядок застосування тимчасово обмеження в користуванні спеціальним правом: метод. рек. / Ж. В. Удовенко, В. В. Юсупов, М. Ф. Сокиран, І. І. Йовенко. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014.

4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14

Х. Т. Долинюк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На практиці часто зустрічаються ситуації, коли потерпілі чи свідки відмовляються давати показання чи ухиляються від вчинення процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення, надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування в ході кримінального провадження до них, членів їхніх сімей, близьких родичів насильства чи інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб (безпосередньо злочинців, їх співучасників, членів відповідних організованих злочинних груп тощо) [1, с. 87]. Проте, врегулювання питань про прийняття, виконання та припинення виконання рішень про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, на даний час в Україні не відповідають досвіду та критеріям законодавства країн Європейського Союзу та є морально застарілими. У зв'язку з цим, постає необхідність привести національне законодавство у відповідність з міжнародними та європейськими стандартами щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження [2].

Так, в Україні питання захисту свідків регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Останній було прийнято для подолання цієї проблеми 1993 року. Він містить досить великий, але не вичерпний перелік конкретних заходів, що, як декларується у Законі, можуть застосовуватись до надзвичайно широкого кола учасників кримінального судочинства, а також членів їх сімей та близьких родичів. Підставою для вжиття будь-якого із заходів забезпечення безпеки Закон визначає дані, які свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну вказаних осіб. Очевидно, що можливості належного забезпечення високого рівня безпеки всім тим, щодо кого виникають такі підстави, обмежені досить скромними матеріальними й фінансовими ресурсами нашої країни. З огляду на це, а також враховуючи ряд інших чинників (відсутність належного досвіду застосування таких заходів; відсутність методики їх застосування; недостатня довіра до підрозділу, що виконує такі заходи; недовіра потерпілих

(свідків) до ефективності заходів захисту тощо) на практиці рішення про застосування заходів безпеки приймається уповноваженими суб'єктами не досить часто. До того ж, як правило, застосовуються найпростіші та не завжди найефективніші з усіх передбачених Законом заходи [3, с. 58].

У 2018 році була спроба внести зміни до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», як можливість імплементації досвіду та здобутків країн Європейського Союзу у відповідність до реалій сьогодення та оптимізації використання коштів державного бюджету, призначених на ці цілі.

У законопроекті запропоновано два ступені програм захисту залежно від характеру та природи загроз. Він встановлює єдиний порядок та умови забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривачів), їх близьких родичів та членів їх сімей, а також визначає правові основи організації і діяльності Національної служби захисту свідків і потерпілих та інших органів державної влади, що здійснюють заходи безпеки.

Також, слід звернути увагу на рекомендації Комітету міністрів Ради Європи які містять принципи необхідні для захисту свідків. Однією з вимог рекомендацій щодо захисту свідків і потерпілих є створення окремих органів (структур), що повинні мати оперативну автономію і не брати участь у підготовці розслідування [4].

Наприклад, у США Федеральна програма безпеки свідків (WITSEC) є найдовготривалішою програмою такого роду в світі. Вона підпорядковується протягом 30 років Службі судових приставів. Її основним елементом є секретність і постійне переміщення, часто в поєднанні зі зміною особистих даних, які надаються свідкам і їх сім'ям. WITSEC почала своє існування як новий інструмент після невдалої боротьби з американсько-італійською мафією, яка наполегливо залякувала і вбивала свідків. З моменту реалізації можливостями програми скористалися 18 400 осіб, з яких 8 500 свідків (переважно особи, які співпрацювали з судочинством) і 9 900 членів їх сімей взяли участь у програмі. WITSEC стала зразком для таких програм по всьому світі [5, с. 124].

Так, досвід зарубіжних країн демонструє, що співробітництво потерпілих, свідків та правоохоронних органів є більш плідним там, де розроблено й впроваджено в життя довгострокові Програми захисту учасників кримінального провадження. На жаль, у нашій країні відсутні приклади успішного захисту свідків із

застосуванням комплексу заходів, визначених законом. Відсутні і дані про витрачені кошти на визначені цілі. Нам необхідно вивчити успішний досвід зарубіжних країн у галузі захисту учасників кримінального провадження, імплементувати його у відповідність до національного законодавства і вирішити головну проблему, яка полягає у відсутності національної програми захисту свідків.

Підводячи підсумок, слід відмітити, що сьогодні захист свідків та інших учасників кримінального провадження розглядається міжнародним співтовариством як найважливіший інструмент протидії організованим злочинним формуванням. Аналіз української та іноземної практики у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального провадження свідчить про значну кількість прогалин у вітчизняному законодавстві, що зумовлює наявність широких перспектив для проведення подальших наукових досліджень з даних питань.

---

1. Орлеан А. М. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. Актуальні проблеми правознавства. Вип. 3 (7). 2016. С. 87–92.

2. Гриньків О. О. Застосування заходів безпеки учасників кримінального судочинства: вітчизняна практика та світовий досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. 20 с.

3. Середа Г. П. Система забезпечення безпеки потерпілих і свідків в Україні: проблеми застосування та перспективи вдосконалення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 3. С. 58–61.

4. Проект Закону про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві від 08.06.2018 № 8457. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8457&skl=9 (дата звернення: 04.10.2019).

5. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 3. 2017. С. 119–128.

У. М. Дочинець
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВА

Однією з найважливіших моральних, культурних та правових категорій, що відіграє особливу роль для суспільства, є справедливість. Вона виступає тим орієнтиром, на який рівняються під час оцінки вчинків особи під кутом зору добра і зла, шкоди чи користі для суспільства.

Саме тому справедливість перетворюється на основоположний принцип права і стає базою для формування сучасного законодавства, вона нерозривно пов'язана із застосуванням права, формами його реалізації, здійсненням юридичної діяльності, забезпеченням прав і законних інтересів суспільства [1].

Томас Гоббс вважав, що справедливість почала зароджуватися разом із державою, а його державно-правова концепція вплинула на погляди Бенедикта Спінози. Філософ вважав, що: «…як злочин і покора у прямому значенні, так і справедливість, і несправедливість можуть бути представлені тільки у державі. Оскільки у природі немає нічого такого, про що можна сказати, що воно по праву належить одному, а не іншому; все належить саме тим, у чиїй владі його собі присвоїти» [2, с. 392].

У державі, де за загальним правом вирішується, що належить одному і що іншому, справедливим називається той, хто має неухильну волю давати кожному належне йому; несправедливим називається той, хто намагається присвоїти собі те, що належить іншому». На його думку, кожен громадянин не є самоуправним, а підпорядкований праву держави, усі накази якої він зобов'язаний виконувати, і що він не має права вирішувати питання про справедливе, несправедливе, благочестиве чи неблагочестиве [3, с. 392].

Досить часто поняття «справедливість» водночас позначають і як правову, і як моральну категорії, хоча щодо залежності «справедливості як моральної категорії» від «справедливості як правової категорії» чи, навпаки, «справедливості як правової категорії» від «справедливості як моральної категорії» думки різняться. Право та моральні настанови протягом століть були взаємозалежні, взаємопов'язані з особистістю, яка здатна дотримуватися з одного боку справедливості, а з іншого – принципів моралі.

Категорія «справедливість» має чимало значень, а її тлумачення зазнає постійних трансформацій, змінюється, розширюється її зміст. Але є певні незмінні аспекти, які визнаються як суттєві характеристики цієї категорії, одним із яких є рівність [2, с. 34].

Справедливість є дуже важливою, адже коли є прогалини в законодавстві і не застосовують аналогію закону, то йдеться про застосування аналогії права, тобто звертаються до його загальних принципів. Вона простежується у рівності всіх перед законом, відповідності злочину та покарання.

Отже, право як основоположний соціальний регулятор базується на ідеях справедливості, рівності, свободи і гуманізму, а справедливість безумовно є найважливішим і фундаментальним принципом права.

---

1. Бурдоносова М. А. Генеза справедливості як основоположного принципа права. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. № 2. С. 3–6.

2. Гімон М. М. Справедливість як базова категорія у складі права на справедливий адміністративний суд і принципу справедливості адміністративного судочинства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 6/1. 2016. С. 43–48.

3. Добош З. А. Справедливість у філософсько-правовій думці нового часу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Юридичні науки. 2016. № 855. С. 389–397.

Н. В. Драпатий
(ПрАТ «ВНЗ»
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ ЗАХИСТОМ ПРАВ ДИТИНИ, ПЕРЕМІЩЕНОЇ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

На сьогоднішній день актуальним постає питання щодо захисту прав дітей які перебувають на тимчасово окупованих територіях у зв'язку із проведенням АТО і ООС. Слід наголосити на діяльність органів опіки та піклування у разі виявлення дитини, переміщеної з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, а також підстави для надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування.

У ст. 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Права дитини – система можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, беручи до уваги незрілість дитини (за міжнародно-правовими актами визнається «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, що застосовується до даної особи, вона не досягає повноліття раніше») [2].

У разі виявлення дитини, переміщеної з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, району проведення антитерористичної операції і заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, яка залишилася без батьківського піклування, служба у справах дітей або виконавчий орган сільської, селищної ради здійснюють заходи:

– служба у справах дітей або виконавчий орган сільської, селищної ради, до яких надійшло повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, повинні з'ясувати місце знаходження дитини, її вік, відомості про батьків або осіб, які їх замінюють, обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування, прізвище, ім'я, по батькові та адресу особи, від якої надійшло повідомлення, та отримати іншу інформацію, що має істотне значення;

– служба у справах дітей у разі потреби подає відповідному центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відомості про дитину, її батьків або осіб, які їх замінюють, та інформацію про обставини, за яких дитина залишилася без батьківського піклування, для надання необхідних соціальних послуг [3].

У разі неможливості повернення дитини на виховання в сім'ю служба у справах дітей забезпечує підготовку документів для надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. У разі відсутності у дитини документів, що посвідчують її особу, служба у справах дітей звертається до територіального підрозділу ДМС для видачі тимчасового посвідчення, що підтверджує особу громадянина України.

При цьому служба у справах дітей за місцем виявлення дитини звертається до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районної, районної у м. Києві держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади

із заявою про взяття дитини на облік як внутрішньо переміщеної особи [4].

Під час набуття дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, служба у справах дітей разом з органами Національної поліції, охорони здоров'я вживає заходів до встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків, інших родичів, місця їх проживання (перебування) не менш як протягом року після виявлення дитини для організації роботи з повернення дитини на виховання в сім'ю або підтвердження статусу дитини відповідно до підстав, передбачених законодавством.

Служба у справах дітей за місцем проживання (перебування) дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, переміщеної з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, вносить відомості про таку дитину до книги обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій, з окремою позначкою [3].

Отже, можна зробити висновок, що дане питання на сьогоднішній день є актуальним і потребує дослідження. Адже саме органи опіки і піклування здійснюють моніторинг, виявлення і надання допомоги дітям які потребують захисту і сторонньої допомоги. В умовах проведення антитерористичної операції в Україні важливе місце в системі забезпечення прав і свобод людини займає соціально-правовий захист дітей як найбільш вразливої групи населення. Соціально-правовий захист дітей в умовах проведення АТО в Україні – це забезпечення державою належних умов для юридичного закріплення, реалізації, охорони, захисту і відновлення соціального захисту дітей під час проведення в Україні АТО.

---

1. Конституція України. С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2018. 56 с.
2. Інтернет джерело – https://uk.wikipedia.org/wiki
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 03.03.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17
4. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF

О. Ю. Дущак
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Під час реформування правоохоронної системи набуває актуальності необхідність упровадження здобутків психологічної науки в діяльність Національної поліції, оскільки, у таких умовах протидія злочинності можлива тільки на основі якісного покращення підготовки спеціалістів для правоохоронних органів. В Україні застосування психологічних методів в оперативно-службовій діяльності розпочато нещодавно і, власне, для вирішення цього питання втілюються в життя спроби ідентифікації протиправних намірів за допомогою аналізу психофізіологічних реакцій людини. Однією із технологій, що можуть з високою вірогідністю виявляти осіб, схильних до вчинення протиправних дій, є профайлінг [1, с. 10].

У загальному розумінні профайлінг (англ. *«profile»* – профіль, обрис, контур) – це сукупність психологічних методів і методик оцінки та прогнозування поведінки особи на основі аналізу найбільш інформативних приватних ознак, характеристик зовнішності, вербальної і невербальної поведінки. Наразі розширене трактування поняття «профайлінг» охоплює низку прикладних соціально-психологічних методик, метою яких є оцінка достовірності інформації, що повідомляється, за вербальною поведінкою особи (неінструментальна детекція брехні) [2].

Спочатку профайлінг активно застосовувався спецслужбами провідних країн світу для розкриття серійних злочинів насильницького характеру, попередження терористичних актів на авіатранспорті, виявлення причетності тієї чи іншої особи до терористичних, шахрайських і інших злочинних діянь.

На сьогодні сфери застосування технологій профайлінгу вийшли далеко за межі діяльності спецслужб. Профайлінг є ефективним інструментом оцінки достовірності інформації при кадрових перевірках, службових розслідуваннях, різних заходах в рамках кримінального та цивільного судочинства. Перспективними вважаються такі напрямки профайлінгу, як забезпечення безпеки підприємств і окремих заходів, супровід банківської, страхової, аудиторської, переговорної діяльності, політичний консалтинг тощо [3].

Свого поширення термін «профайлінг» початково набув у розумінні авіаційного профайлінгу – процедури спостереження і опитування пасажирів під час передпольотового огляду, що проводиться з метою виявлення потенційно небезпечних осіб. Уперше підготовку і використання спеціалістів (профайлерів) для попередження терористичних актів було реалізовано у 80-х роках в Ізраїлі, внаслідок чого авіакомпанія Ель-Аль (EL-AL) набула статусу однієї із найбезпечніших у світі [4, с. 132].

Профайлінг, у сучасному розумінні, складається з двох основних частин, що не можуть існувати окремо: оперативна характерологія та розпізнавання неправдивої інформації, яку особа надає усно чи письмово. В основі цього поняття лежать біологія, психологія та психолінгвістика. Профайлінг включає в себе методи ефективного визначення того, хто навпроти нас знаходиться, в першу чергу для того, щоб ми могли прогнозувати дії особи і розуміти чи варто боятися її наступних вчинків, а також для оцінки вже зроблених нею до цього дій.

Основним об'єктом спостереження профайлерів є невербальні (несловесні) елементи поведінки досліджуваного: міміка, жести, почерк, поза, хода, розташування кінцівок, напруженість тіла, частота дихання та серцевих скорочень, пітливість, частота кліпання повіками, читання усної мови на відстані за рухом губ та щелеп тощо. Спеціально непідготовлена людина не може контролювати всі ці реакції свого організму, тому вони видають її психологічну сутність відповідно до мети дослідження. Але щоб розуміти всі ці реакції організму необхідні глибокі професійні знання та навички.

Профайлінг за сучасних умов належить до арсеналу засобів правоохоронних органів багатьох країн, особливо тих, де пріоритетним завданням є боротьба із тероризмом. Наразі можна говорити про широке поширення поліцейського профайлінгу в США, Канаді, Ізраїлі, Великій Британії, Німеччині, Франції, Нідерландах, Туреччині.

У світовій практиці профайлінг як методологічна база психолого-криміналістичного портретування давно апробований в процесі розкриття і розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів, ряду багатоепізодних вбивств, у тому числі пов'язаних зі зґвалтуванням. Разом з тим, більшість працівників правоохоронних органів не можуть використовувати сучасні методики розкриття тяжких насильницьких злочинів через відсутність знань і досвіду по складанню психологічного, криміналістичного портрета злочинця [5].

Поширення сфери застосування профайлінгу формує попит на відповідних фахівців, психологів і кримінологів, які мають

комплексні навички і вміння [6]. Найбільш схожими до профайлерів є поліграфологи, які за своєю спрямованістю володіють низкою необхідних якостей, наприклад, уважність, вміння спостерігати і аналізувати, відповідальність, комунікабельність і впевненість. Відтак оперативний працівник є своєрідним психологом і для успішного виконання покладених на нього завдань, як правило, поєднує вищевказані навички, та неабияку роль у цьому відіграють психологічні вміння розпізнавати приховані наміри чи мотиви людей. До важливих рис також належить: професійна спостережливість, пізнавальні здібності, уміння оцінювати суперечливу інформацію, здатність знаходити доцільну форму спілкування залежно від психічного стану та індивідуальних особливостей співрозмовника, уміння встановлювати контакт з різними категоріями осіб [7].

Так, методи профайлінгу можуть бути реалізовані в процесі розслідування злочинів при висуванні початкових версій, плануванні та проведенні слідчих дій, здійсненні оперативно-розшукових заходів, а також в превентивній діяльності органів Національної поліції, при вирішенні інших пошуково-пізнавальних, організаційно-тактичних і методичних завдань.

Незважаючи на широкі можливості використання профайлінгу в правоохоронній діяльності, в Національній поліції України відсутнє цілеспрямоване навчання співробітників даним методикам. У зв'язку з цим актуальним є впровадження системи підготовки фахівців-профайлерів для правоохоронних органів (в тому числі навчання методам профайлінгу курсантів і слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання) [8].

У США, наприклад, існує особливий підрозділ – відділ по вивченню поведінки, який використовує профайлінговий підхід до розслідування злочинів. Одним з напрямків діяльності цього підрозділу є консультування з питань щодо пошуку злочинців і складання їх профілів. Іншою авторитетною організацією, що займається проблемами профайлінгу, є Академія поведінкового профайлінгу (Academy of Behavioral Profiling), яка об'єднує профайлерів, що займаються приватними розслідуваннями, і має розвинену мережу представництв в країнах Європи. Одним з основних напрямків діяльності даної організації є навчання профайлінгу [9, с. 297].

З огляду на світову практику, імпонує позиція щодо створення на базі Головних управлінь Національної поліції України в областях відділів профайлінгу, працівники яких можуть бути задіяні у розкритті та розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, аналізі матеріалів оперативно-розшукових справ та кримінальних про-

ваджень щодо тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років з метою формування психологічних профілів особи невідомого злочинця чи психологічно-поведінкової моделі злочинного угруповання. Відтак, було б доцільно, поряд із таким пошуковим заходом, як «поліграфологічне опитування» [10], впровадити «оперативний профайлінг» із пропозиціями щодо внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих нормативно-правових актів.

Так, на нашу думку, оперативний профайлінг – це пошуковий захід, що полягає у застосуванні психологічних методів і методик оцінки та прогнозування поведінки особи, стосовно якої отримано відомості про її можливу причетність до протиправної діяльності на основі аналізу найбільш інформативних приватних ознак, характеристик зовнішності, вербальної і невербальної поведінки.

Таким чином, ефективне виконання завдань ОРД, пов'язаних із застосуванням методу психологічного профілювання, буде неможливим без створення і функціонування системи забезпечення діяльності органів, що здійснюють ОРД, а також спецпідготовки оперативних працівників, що повинні володіти комплексом знань, методів і технологій в області поведінкової психології. Крім того, доцільно до існуючих пошукових заходів впровадити на законодавчому рівні такий захід як «оперативний профайлінг», що дасть змогу широко застосовувати його можливості. Використання профайлінгу на рівні професійної компетенції в процесі виявлення та розкриття злочинів сприятиме підвищенню ефективності оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції.

---

1. Амінов І. І., Волинський-Басманов Ю. М. Профайлінг. Технології запобігання протиправним діям. М., 2013. С. 10.

2. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. К., 2018. С. 132–136.

3. Центр українського профайлінгу. URL:http://uandl.org/center-of-ukrainian-profiling/ (дата звернення: 01.10.2019).

4. Мартиненко О. А., Бєлоусов Ю. Л. Проблематика етнічного профайлінгу в діяльності поліції. Аналіз сучасної західної літератури. Львів: Астролябія, 2011. 632 с.

5. Логунова О. А., Дворянчіков Н. В. Зарубіжний досвід вивчення просторових характеристик кримінальної поведінки серійних злочинців. *Юридична психологія*. 2010. № 1. С. 29–35.

6. Руль Ю. Психологічний профайлінг. URL: http://medpsyhology pp.ua/psiholog-profiling (дата звернення: 01.10.2019).

7. Чайковський В. А. Професіографічне забезпечення службової діяльності працівників оперативних підрозділв органів внутрішніх справ України. К., 2008. С. 524–530.

8. Варенкина Н. А. Профайлінг як засіб розкриття і розслідування злочинів. URL: http://aprp-msal.ru/netcat_files/521/703/203_209.pdf (дата звернення: 02.10.2019).

9. Ениколопов С. Н., Лі Н. А. Психологічні особливості криміналістичного профайлінгу. М., 2007. С. 295–298.

10. Проект Закону України про оперативно-розшукову діяльність від 04.04.2017 № 6284 ВР України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61497 (дата звернення: 01.10.2019).

Х. М. Залужна
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ БАТЬКІВ ЩОДО ДІТЕЙ

ХХІ століття – ера новацій та економічного прогресу, час змін та нестабільності, та дещо залишається незмінним. Це сім'я, важливість і цінність якої зростає з кожним роком. Виникає питання, чому ж явище міцної та благополучної сім'ї так рідко зустрічається у нашій країні, та й в світі загалом...

На нашу думку, проблема у тому, що молоді люди зосереджуються на матеріальних благах та статусі, тому часто забувають про моральні цінності, про сімейне майбутнє.

Сім'я – це середовище, де комфортно має бути кожному. Я переконана, що успішні, впевнені в собі, самодостатні особистості виростають і формуються у благополучній сім'ї, де батьки і діти з повагою ставляться один до одного. Для того щоб сформувалася взаємна повага і розуміння, необхідно щоб кожен член інституту сім'ї виконував свою роль та обов'язки.

Українське законодавство передбачає регулювання сімейних стосунків. Глава 13 Сімейного кодексу України визначає особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей. То ж які головні обов'язки батьків щодо їхніх дітей?

Дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почут-

тях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги. (ст. 55 Сімейного кодексу України – далі СКУ). Іноді в сім'ях надто покладаються на обов'язок. Деякі жінки, чоловіки, які одружилися, вважають, що тепер можна покластися на закон і особливо не тривожитися про свої взаємовідносини. Уміння жити в злагоді не виникає само по собі, а з обов'язку. Його треба виховувати, спираючись на розумний підхід один до одного і на взаємопорозуміння.

Стаття 143 СКУ чітко вказує нам на перший обов'язок батьків: мати, батько дитини, які перебувають у шлюбі, зобов'язані забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я [1, с. 143].

Ще одним особистим немайновим обов'язком батьків є обов'язок зареєструвати народження дитини в органі ДРАЦС. Невиконання цього обов'язку є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом [2, с. 183]. Факт народження дитини, засвідчений у встановленому законом порядку, тобто зареєстрований в органі ДРАЦС, є підставою виникнення особистих немайнових та майнових прав і обов'язків батьків та дітей. Вони не передаються і не відчужуються. Особисті немайнові відносини існують переважно між батьками та неповнолітніми дітьми. У зазначених правовідносинах поєднуються інтереси батьків і дітей [2, с. 182].

Передання дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї. Згідно з ч. 1 ст. 242 ЦК України батьки є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Представництво батьків припиняється після досягнення дітьми повноліття, набуття неповнолітньою особою повної дієздатності (ст. 34, ст. 35 ЦК України), а також у зв'язку з позбавленням батьківських прав [3].

Обов'язки батьків добре описані у ст. 150 СКУ, згідно якої батьки зобов'язані:

– виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини;

– піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;

– забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;

– вони повинні забезпечувати нормальне фізичне, емоційне і психічний розвиток своїх дітей;

– батьки зобов'язані в міру своїх фінансових можливостей забезпечити дітям нормальні умови, в яких вони могли б вчитися і розвиватися.

Окрім цього ще й накладені певні заборони на батьків. Так, забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [4, с. 124].

Законом України «Про охорону дитинства» визначено, що батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці [5].

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Виникає питання, хто ж з батьків несе більшу відповідальність? Законодавчо встановлений принцип повної рівності обох батьків у питаннях виховання дітей, і жоден із них не має будь-яких переваг. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання та розвиток дитини. Це обумовлено у ч. 1 ст. 141 СКУ [1].

Якщо є обов'язки, то є і відповідальність! За невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо виховання дітей батьки можуть бути притягнені до різних видів юридичної відповідальності.

Адміністративна відповідальність. Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей, – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 184 КУпАП).

Кримінальна відповідальність. Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, – карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ст. 166 ККУ).

Сімейно-правова відповідальність. Батьки можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо буде встановлено, що вони ухиляються від виконання батьківських обов'язків по вихованню дітей, не забрали дитину з пологового будинку, жорстоко поводяться з дітьми, є хронічними алкоголіками чи наркоманами, вдаються до експлуатації дитини, примушують до жебракування та бродяжництва (ст. 164 СКУ).

Підсумовуючи вище викладене, хочу наголосити на важливості сімейного виховання. Діти – майбутнє нашої держави, тому дуже важливо піклуватися про добробут і щасливе дитинство малечі. Нажаль, доля жорстока і можливість відчути батьківську любов є не у кожного, та й не у кожних батьків є можливість народити дитину. Я переконана, що це не випадково. Тому інститут опіки і піклування в Україні вкрай важливий. А батьки, які наважилися на народження дитини повинні усвідомлювати всю серйозність рішення і відповідальність, яка впаде на їхні плечі. Я впевнена, що у союзі двох люблячих людей народжуються щасливі діти, які є гарантом мирного і процвітаючого майбутнього України!

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22, с. 135. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

2. Курило Т. В. Сімейне право України: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС. 2014. 316 с.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, №№ 40–44, ст. 356. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

4. Баранова Л. М., Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право України: підручник. Юрінком, 2014. 200 с.

5. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 30, с. 142.

М. Я. Занько
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ

Все далі частіше проявляється таке поняття, як «гендерна рівність». Наука про гендер є молодою, визначення і підходи часто лише формуються, тому можуть бути або несталими, або суперечливими, або такими, що змінюються. Як особлива проблема дискримінація проявляється у сфері трудових відносин, оскільки трапляються порушення права на рівний доступ до праці, права на рівну винагороду за працю, права на безробіття та рівні шанси в кар'єрному зростанні.

Зосередившись на стратегії європейського розвитку, перед Україною постало завдання щодо впровадження та реалізації загальновизнаних стандартів у галузі прав людини, зокрема і в сфері праці. Тому досить актуальною та необхідною у дослідженні є забезпечення гендерної рівності як напряму реалізації концепції гідної праці в Україні та визначення шляхів подолання задля належного забезпечення трудових відносин.

Дослідженням щодо забезпечення гендерної рівності в реалізації права на працю були висвітлені у наукових працях таких вчених, як: І. С. Сахарук, О. Р. Дашковська, О. Руднєва, О. М. Ярошенко та ін. Однак, слід зазначити, що наукові роботи згаданих дослідників здебільшого стосуються одного з проявів дискримінації – дискримінація за ознакою статі працівника у трудових відносинах, зокрема правове становище чоловіка та жінки у трудових відносинах.

Натомість слід визнати, що концепція гідної праці є одним із основоположних напрямів реформування трудового законодавства в сучасний період. Питання гендерної рівності стосується одразу двох складових концепції гідної праці: зайнятості та основоположних принципів, а саме принципу недопущення дискримінації у сфері праці. Нерівність, в тому числі за гендерною ознакою, незважаючи на її нормативну заборону, набула на вітчизняному ринку праці значного поширення.

У багатьох країнах заходу та частково у міжнародному праві спостерігається поступове скасування правових норм, які встановлюють спеціальну охорону праці жінок, за винятком охорони праці вагітних жінок та жінок-матерів. У таких документах, як: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Європейська соціальна хартія (переглянута), Директива ЄС 76/207 відображається принцип, згідно з яким обмеження роботи жінок у нічний час виправдані тільки у випадку материнства. У Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок зазначено є те, що країнам слід ліквідувати дискримінацію щодо жінок у сфері зайнятості. Мається на увазі забезпечення рівних можливостей в обранні професії та отримання рівноцінної плати за працю. Жінки повинні мати рівний доступ до сприятливих для здоров'я і безпечних умов праці, соціального забезпечення у зв'язку з виходом на пенсію, безробіттям, захворюванням та старістю. Жінки не повинні зазнавати дискримінації через одруження, вагітність, народження дитини або догляд за нею. Жінкам необхідно надавати відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. Країнам слід заохочувати надання підтримки батькам, щоб вони могли поєднувати роботу з виконанням сімейних

обов'язків. Особливого захисту потребують вагітні жінки, що зайняті на роботах із шкідливими умовами праці.

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» поняття «ґендерна рівність» виходить з правового контексту і пов'язане з впливом суспільних структур на життя жінок і чоловіків – їхні права, свободи, можливості, потреби тощо. Саме це чітко і однозначно закріплено законодавством. «Ґендерна рівність» визначається як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [2]. Наведене поняття можна вважати «розширеним» поняттям прав жінок і підвищення розуміння їх (жінок) внеску у життя суспільства. «Розширення» відбулося тому, що дискусія про права жінок привела до актуалізації і прав чоловіків, які в деяких сферах теж упосліджені.

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на: утвердження ґендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганду серед населення України культури ґендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі [2].

Гендерна дискримінація на національному ринку праці висвітлена рядом причин, зокрема це наявність додаткових пільг для жінок у сфері праці, які зменшують їх конкурентоспроможність, а також це існуванням у роботодавців упередження щодо осіб тієї статі, їх можливостей тощо. В Україні практично відсутні фахові соціологічні дослідження з питань гендерної рівності на державному рівні, хоча наявність існування диспропорції щодо зайнятості та оплати праці за статевою ознакою.

Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом у реалізації місії Ради Європи, суть якої – захищати права людини, підтримувати демократію та забезпечувати принцип верховенства права. Дослідивши Стратегію гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки, варто було б зазначити те, що у самих напрямках роботи вищезазначеної Стратегії нічого не вказано стосовно праці жінок. Тому варто було б звернути увагу, що це не є пріоритетною метою.

Одна з причин такого гендерного «викривлення», на думку закордонних експертів, криється у відсутності у працівників, особливо жінок, необхідних знань щодо трудового законодавства. Відтак, вони не можуть ефективно захищати свої права не лише перед роботодавцем, але й в суді. Попри це, як свідчать дані Судової асоціації України «Фундація сприяння правосуддю», за останні роки не тільки зросла кількість судових справ за позовами до роботодавців, але і збільшилася чисельність судових рішень у трудових спорах, винесених на користь позивачів, у тому числі, звільнених вагітних жінок чи матерів-одиначок, які бажають поновитися на посаді.

Відповідно до звіту з глобального гендерного розриву 2017 року, представленого Світовим економічним форумом, Україна займає 61 місце за індексом гендерної рівності (в рейтингу серед 144 країн). Цей показник розраховується виходячи зі співвідношення нерівності між чоловіками і жінками в можливостях побудувати кар'єру, здобути освіту, а також відбутися в політиці. При цьому Україна традиційно найкраща в доступі до освіти, тут жінки мають навіть більш високі показники (у співвідношенні 77 до 69). Значно нижчі показники економічної та політичної участі жінок.

Декларація основних принципів і прав у світі праці та механізм її реалізації, ухвалені Міжнародною конференцією праці 1998 року, визначає головні напрями роботи з їх реалізації: а) свобода асоціації та реальне визнання права на ведення колективних переговорів; б) ліквідація всіх форм примусової чи обов'язкової праці; в) реальна заборона дитячої праці; г) недопущення дискримінації у галузі праці та занять [8].

Слід зазначити, що на практиці наявність значної кількості додаткових пільг та гарантій для жінок не завжди забезпечує для них рівні можливості, а навпаки іноді стає причиною дискримінації.

Думка О. М. Руднєвої полягає в тому, що забезпечення прав жінок не повинно здійснюватись у формі встановлення обмежень і заборон на реалізацію ними своїх прав [5]. Також слушною видається й позиція О. Р. Дашковської, яка вважає, що використання відповідних пільг необхідно розглядати як право жінок, а не обов'язок, тобто перейти від забороняючого до дозволяючого регулювання [6]. Так, можна надати рекомендаційний характер нормам, що обмежують працю жінок у нічний, надурочний час, відрядження матерів, дозволивши застосування їх праці за наявності письмової згоди, зберігши імперативні обмеження, якщо умови праці шкідливі для їх репродуктивної функції.

На основі проведеного дослідження можна констатувати, що наразі мало уваги приділяється такому поширеному різновиду

дискримінації у трудовій сфері, як дискримінація за ознаками гендерної рівності. Враховуючи викладене сьогодні є необхідність внесення змін до трудового законодавства, що визначає диференціацію правового регулювання праці жінок. Так, пропонуємо залишити норми-заборони в контексті трудової діяльності жінок лише у випадку, якщо вони мають на меті захист їх здоров'я та репродуктивних функцій, з точки зору фізіології. Іншим обмеженням та пільгам слід надати характер суб'єктивного права жінок. А також проведення законодавчих заходів, які були б направлені на реальне забезпечення гендерної рівності в органах державної влади та місцевого самоврядування.

---

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-153.

3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. URL: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17

4. Сахарук І. С. Забезпечення гендерної рівності як напрям реалізації концепції гідної праці в Україні. *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах:* матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 16 листопада 2018 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника. Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 427 с.

5. Руднєва О. Поняття і сутність принципу недискримінації. *Проблеми законності*. 2010. № 110. С. 15.

6. Дашковська О. Р. Проблеми впровадження принципу гендерної рівності в українське законодавство: загальнотеоретичні аспекти. Проблеми законності. 2002. № 52. С. 12.

7. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки. URL: https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4.

8. Азбука прав працюючих жінок і ґендерної рівності. Міжнародна організація праці. 2010 р. URL: http://www.un.org.ua/images/documents/4506/wcms_168910.pdf

9. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти від 17 січня 2018 року «Освіта: гендерний вимір-2020». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2016/proekt-gendernoyi-strategiyi.doc

Б. Р. Заяць
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СВІТОВИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНОМУ ФЕНОМЕНУ У ФУНКЦІОНУВАННІ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах глобалізаційних процесів, притаманних сучасному соціально-політичному життю, значної інтенсифікації набуває тенденція системного аналізу, екстраполяції та імплементації у систему національного законодавства держав продуктивних функціональних закономірностей алгоритму регулювання концептуальних соціальних проблем, притаманних індиферентним політико-територіальним організаціям публічної влади. Не становить собою виняток і сфера продукування системи заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, врахування досвіду провідних держав, що у свою чергу, є запорукою оптимізації зазначеного процесу у відповідності світовим тенденціям, а отже виступає джерелом актуалізації національних антикорупційних нормотворчих та правозастосовних процедур.

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить про те, що нині прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя [1; 2]. За умов масштабної корупції, на думку автора, акцентувати увагу необхідно саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами.

Аналіз наукових розвідок надає підстави нам стверджувати про те, що: 1) для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміну «боротьба» – законодавці закладають в нормативно-правовому акті принципи попередження правопорушень, які стосуються певної сфери діяльності; 2) одним із домінуючих факторів формування і реалізації ефективної системи запобігання та боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях; 3) участь у заходах боротьби з цим негативним феноменом, таких міжнародних інституцій як: Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Інтерпол, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк [3; 4; 5; 6; 7].

Втім, слід зазначити, що концептуальний доктринально-правовий розріз корупційної проблематики конформізується з загальними даними зафіксованими у дослідженнях, проведеними Всесвітнім банком, показують, що в період великих реформ та конституційної трансформації збільшується можливість для протизаконної діяльності та корупції [8]. Крім того, в засобах масової інформації репрезентуються приклади конфліктів інтересів, які виникають внаслідок використання державних посад з метою одержання неправомірної вигоди, таких масштабів, що це стає великою соціальною проблемою. Це становить визначальну детермінанту формування негативного соціального сприйняття діяльності політиків та державних чиновників як такої, що спрямована виключно на одержання особистої чи групової наживи.

Аналіз наукових розвідок та нормативних актів іноземних держав, присвячених проблематиці норморегуляції процедур організації та практичної реалізації антикорупційної діяльності у європейських країнах дає підстави виокремити деякі особливості згаданих процесів. Передусім це те, що уряди цих країн розглядають корупцію як проблему, що становить істотну загрозу національній безпеці конкретної держави. Стан дослідження проблеми побудови національних систем протидії корупції свідчить про доцільність виділення двох аспектів корупції: політичного та економічного. Розвиток політичної корупції може призвести до неконтрольованості політичної ситуації в країні і несе загрозу функціонуванню демократичних інститутів та утриманню балансу різних гілок влади. Економічний прояв корупції проявляється у зниженні ефективності функціонування ринкових інститутів і регулюючої діяльності держави. Зусилля щодо обмеження корупції в цих країнах, як правило, підтримуються відповідними інституціями. Праксіологічний аспект компаративістичного аналізу антикорупційних механізмів іноземних держав базується на послідовному дослідженні спеціалізованих національно-правових базисів, основоположна цінність котрих зводиться до екстракції дієвих засад модернізації національної антикорупційної системи [9].

Ідея використання антикорупційних програм, які довели на практиці свою ефективність, надає великі перспективи для запозичення позитивного зарубіжного досвіду, особливо в умовах відсутності, як відомо, вітчизняного реально діючого механізму боротьби з корупцією [10].

Аналіз наукових розвідок та міжнародний досвід запобігання та протидії корупції дає підстави авторові розробити низку заходів,

спрямованих на подолання негативного феномену корупції у функціонуванні інститутів громадянського суспільства по-перше, необхідно здійснити реформу інститутів громадянського суспільства; по-друге, здійснити низку заходів, спрямованих на: покращення відомчих актів державного управління, які регламентують алгоритм кадрового забезпечення діяльності інститутів громадянського суспільства; критеріїв відбору на роботу; підготовки та розстановки управлінських кадрів; оптимізацію системи заходів щодо запобігання проникненню на роботу в органах державної влади та місцевого самоврядування осіб, схильних до корупційних та інших неправомірних дій; по-третє, запровадження у практику ротацію керівного складу органів державної влади та місцевого самоврядування; почетверте, здійснювати наукові розвідки у сфері методології дослідження негативного феномену корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування, напрацьовувати методики превенції, виявлення та її припинення; по-п'яте, з метою покращення іміджу працівників органів державної влади та місцевого самоврядування постійно здійснювати моніторинг громадської думки про стан корупції в інститутах громадянського суспільства та ефективність боротьби з нею.

---

1. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.10.2006 № 252-V // Відомості Верховної Ради України, 2006. № 50. С. 497.

2. Про боротьбу з корупцією в приватному секторі: Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 р. Щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції. Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_945.

3. Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі. К.: К.І.С., 2004. 308 с.

4. Роберт Клітгард, Рональд Маклін-Абароа, Г. Ліндсі Перріс Корумповані міста. Практичний посібник з лікування та запобігання. Харків: «Права людини», 2007. 144 с.

5. Костенников М. В., Куракин А. В., Марьян А. В. Административное право и проблемы противодействия коррупции в системе государственной службы. М.: NOTA BENE, 2010. 328 с.

6. Роуз–Екерман С. Корупція та урядування: причини, наслідки та зміни / пер. з рос. С. Кокізюка та Р. Ткачука. К.: К.І.С., 2004. 296 с.

7. Голмс С., Шайо А. Політична корупція перехідної доби. К.: К.І.С., 2004. 440 с.

8. World bank in Ukraine. URL: http://www.worldbank.org/en/country/ukraine

9. Кісіль Р.-В. В. Поліхронний ретроспективний аналіз епісоціального феномену корупції у політико-правовому континіумі Російської Імперії та України в добу гетьманату. *Митна справа*. 2012. № 3(81). С. 72–79.

10. Альгімантас Кліунк. Модель антикорупційної спеціалізації прокурорів Литовської Республіки: матеріали міжнародного науково–практичного семінару. «Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні», (м. Київ, 8 жовтня 2008 року) / Національна академія прокуратури України. Київ, Національна академія прокуратури України, 2008. 29 с.

Н. В. Зварич
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Одним із перших на черзі галузей права які потребують удосконаленняя є екологічне право. Така ситуація склалась через погану екологічну ситуацію не тільки в Україні, але й у всьому світі. За останній рік планета пережила могутні руйнівні торнадо, смерчі, масові пожежі у лісах та ін. Тому лідери усіх держав намагаються об'єднуватися у боротьбі за безпечне навколишнє середовище.

16 вересня 2014 року Україною було ратифіковано Угоду про асоціацію з ЄС. Серед членів асоціації є Велика Британія, Хорватія, Греція, Ірландія, Іспанія та інші. У главі 6 зазначається, що сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям (1). Отже, можем бачити що ратифікація даної угоди стосується не лише екологічної галузі, але й економічної, соціальної і т. д. Тобто, в нашій державі повинні інтенсивніше боротися із шкідливим виробництвом, краще берегти здоров`я громадян, а також дати людям екологічну освіту – навчити їх також берегти своє навколишнє середовище.

Основний Закон – Конституція України, захищає екологію, зокрема, стаття 16, яка говорить, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [2].

Одним із нормативно-правових актів, який встановлює державну політику щодо екології є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». У цьому Законі також вказується проте, що відносини по охорон і навколишнього середовища також регулюються земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством [3]. На думку А. П. Гетьмана така чисельність екологічного законодавства ускладнює його використання та призводить до різних суперечностей. Ще одними із недосконалостей цієї системи науковець називає важкодоступність у розумінні того, що пише законодавець та відсутність визначення «екологічне законодавство».

Ще одним нормативно-правовим актом який визначає керівні цілі держави в напрямі екології є Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Стратегія говорить, що метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем (4). Крім цього зазначає, що зміна клімату є однією із найглобальніших загроз людства XXI століття та вказуються проблеми які слід вирішити для його покращення.

Звичайно, законодавством також передбачено відповідальність за порушення екологічної безпеки. Кодекс України про адміністративні правопорушення предбачає покарання за такі правопорушення як: порушення правил охорони водних ресурсів, порушення правил використання земель, знищення корисної для лісу фауни, самовільне випалювання рослинності або її залишків, порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів, псування і забруднення сільськогосподарських земель та інші незаконні дії. Доцільно нагадати, що

адміністративна відповідальність в осносному виражена у виплаті штрафів, а найтяжчим покаранням є арешт не довше шести місяців.

Більш суворі покарання передбачено у Кримінальному кодексі Україні, у його 8 розділв «Злочини проти довкілля». Одним із найпоширеніших злочинів даного розділу є незаконна порубка лісу, за яку передбачено найтяжче покарання у виді 5 років позбавлення волі. На мою думку, оглядаючись на теперішню екологічну ситуацію, зазначене покарання є дуже незначним порівняно з тією шкодою, що завдається. Через масову вирубку повені стають частішими та руйнують людські городи та будинки, також важливо пам'ятати, що ліс – це легені планети які очищають повітря від поганих речовин.

Ще одним варіантом для покращення законодавства є прийняття Екологічного кодексу. Вченими пропонуються різні підходи. У 2004 році вже був розроблений проект Екологічного кодексу за участю таких науковців як Н. Р. Малишевої, А. П. Гетьмана та Ю. С. Шемшученка. Вони розробили кодекс, включивши туди норми усіх законів які регулюють екологічні відносини. Такий підхід досі підтримує Ю.С. Шемшученко. Проте Гетьман Анатолій Петрович вважає, що більш доцільною формою кодифікації є прийняття Кодексу законів України про довкілля та обґрунтовує це тим, що на сьогодні в сфері екологічного законодавства, як ні в одній з інших галузей, діє розгалужена система кодифікованих законодавчих актів в формі кодексів та законів. Прийняття при такій палітрі законодавчих актів Екологічного кодексу, як форми кодифікованого акту, є недоцільним, оскільки він не зможе об'єднати вже існуючі кодекси і закони з причини своєї спорідненості за формою з останніми. Таке об'єднання можливе лише у формі Кодексу законів України про довкілля. Безумовно, воно не буде механічним, а матиме змістовне наповнення принциповими положеннями існуючих кодексів та законів екологічного спрямування та надасть можливість створити єдине законодавче підгрунтя для подальшої законотворчої та правозастосовчої практики [5, с. 552].

На мою думку, ідея Гетьмана є більш доцільною, оскільки ще раз наголошую на тому, що екологічна ситуація в Україні та світі значно погіршується і було б добре повністю кодифікувати усі нормативно-правові акти в одному документі. Також я пропоную зробити Кодекс Екологічних праовпорушень, де покарання за екологічні злочини будуть більш жорсткішими, оскільки наслідки цих злочинів відчуває не одна людина, а все людство.

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України № 1678-VII від 16.09.2014. URL:https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

3. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25 червня 1991 року№ 1264-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19

5. Панченко О. В., Проскура Т. Б. Кодифікація екологічного законодавства:світовий досвід та українські перспективи. *Юридичні науки*. № 3 (43). 2017. С. 634

М. В. Зєлєніна
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є одним із пріоритетних напрямів для держави. Україна як демократична, соціальна та правова держава, визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями і, тому активно сприяє розвитку можливостей для ефективного забезпечення її прав та свобод. Однією із гарантій державного захисту є безоплатна правова допомога, яка полягає у наданні правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, їх захисту, а також відновлення у разі порушення. Так, актуальним сьогодні є дослідження різних аспектів надання безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема, нормативно-правового забезпечення БВПД.

Значна кількість науковців у роботах аналізують питання, які стосуються безоплатної правової допомоги, зважаючи на її значний розвиток за останні роки. Серед дослідників можемо виокремити таких, як О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, С. М. Бреус, Я. Я. Буряк, А. В. Іванова, А. М. Колодій, А. Т. Комзюк, О. Ф. Скакун, М. В. Стаматіна, В. І. Форманюк, Ю. С. Шемшученко та інші.

Конституція України визначає головні фундаментальні положення щодо безоплатної правової допомоги. Так, у ст. 59 закріплено, що кожен має право на правову допомогу. У передбачених законом випадках ця допомога надається безоплатно [1]. В зазначеному нормативно-правовому акті міститься гарантія державного захисту населення щодо правової допомоги, як первинної, так і вторинної. Причому, безоплатна вторинна правова допомога передбачає захист, представництво в судах та перед іншими особами, державних органах та органах місцевого самоврядування, а також складання процесуальних документів. Проте, для усестороннього врегулювання правовідносин у вказаній сфері Конституції недостатньо, тож для якісного закріплення усіх питань необхідним є спеціальне законодавство.

Основним нормативно-правовим актом у сфері безоплатної правової допомоги є Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Відповідно до ст. 13 Закону, безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя [2]. У Законі визначено осіб, що мають право на отримання такої допомоги, а також суб'єктів її надання, види правових послуг, права та обов'язки сторін цих правовідносин тощо.

Особливістю безоплатної вторинної правової допомоги є можливість її надання у різних правовідносинах, які забезпечуються галузевим законодавством. Окрім Закону України «Про безоплатну правову допомогу», систему національних стандартів щодо забезпечення права особи на правову допомогу закріплені у Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України, Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», тощо.

Важливо зазначити, що високого рівня у зазначеній сфері неможливо досягти, використовуючи лише національні засоби та ресурси, тож взяті Україною зобов'язання міжнародно-правового характеру є одним з найбільш дієвих рушіїв розвитку реалізації безоплатної вторинної правової допомоги. Щодо обов'язковості таких документів, ст. 9 Конституції України регламентує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Таким чином, закріплення права на правову допомогу в Конституції України є результатом імплементації міжнародно-правових норм, які проголошені в загальних та спеціальних міжнародних

актах. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про статус біженців, Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та інші міжнародні акти передбачають обов'язок держави забезпечити безоплатну та ефективну правову допомогу особам, які її потребують, і встановити мінімальні вимоги до надання такої допомоги.

З метою забезпечення виконання Україною зобов'язань щодо утворення ефективної системи безоплатної правової допомоги, визначених у Резолюції № 1466 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 05.10.2005 р. [3], Наказом Міністерства юстиції України «Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги» [4] було створено Раду з координації реформи безоплатної правової допомоги. Проте, Постановою Кабінету Міністрів України від 6.05.2012 р. Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги було ліквідовано Центр правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції і сьогодні Центр є державною установою, метою якого є формування та забезпечення функціонування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості.

Поняття та механізм реалізації безоплатної вторинної правової допомоги регламентований рядом національних нормативно-правових актів, таких як Конституція України, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також у міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України. На основі національних та міжнародних нормативних документів, можемо стверджувати, що безоплатна вторинна правова допомога якісно регламентована у законодавстві України, проте фактична реалізація положень не є високоефективною. Потребує подальшого дослідження зв'язок теоретичних напрацювань у сфері вдосконалення системи надання безоплатної вторинної правової допомоги та практичної реалізації положень законодавства України та міжнародних договорів із практичною недосконалістю механізму надання такої допомоги, оскільки зазначене питання є одним із найбільш важливих для демократичної і правової держави.

---

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17

3. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною: Резолюція 1466 Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_611

4. Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України від 24.01.2006 р. № 58/7. URL: http://old.minjust.gov.ua/7025

І. Я. Івасик
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх є й залишається однією з найактуальніших проблем. Цю проблематику протягом останніх років вивчали і досліджували такі вчені, як: Н. Л. Березовська, Ю. В. Баулін, В. М. Бородін, С. Г. Киренко, О. О. Северин, Т. М. Приходько та інші.

В.Д. Філімонов пише, що винятком із сфери дії принципу рівності всіх осіб перед законом, незалежно від статі, національності, походження, майнового стану, – є неповнолітні: «…щодо ... вікової категорії осіб, які вчинили злочини, – неповнолітніх – принцип рівності не діє. Особливості неповнолітніх злочинців, а також скоєних ними злочинів не дозволяють застосовувати до них ті критерії визначення змісту і розмірів кримінальної відповідальності, які передбаченні щодо дорослих злочинців» [1, с. 226].

Відповідно до ст. 6 СК України «Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років». Особливість правового і соціального статусу зумовлена тим, що за біологічними і психологічними властивостями неповнолітні значно відрізняється від повнолітніх (дорослих) осіб.

Чинний КК України передбачає, що кримінальна відповідальність та покарання можуть бути застосовані до осіб, яким на час вчинення передбаченого кримінальним законом злочинного діяння виповнилося 16 років. Як виняток, стаття 22 КК України регламентує перелік діянь, за які кримінальна відповідальність може настати у віці від 14 до 16 років [6].

І все ж, стан і тенденції розвитку та поширення злочинності в Україні, в тому числі серед неповнолітніх, не дає можливості відмовитися державі від застосування до них кримінальної відповідальності, коли інші види державного впливу вичерпні або не є ефективними.

Головною метою застосування заходів кримінального впливу до неповнолітніх є їх виправлення, недопущення рецидиву з їх сторони. Неповнолітня особа повинна усвідомлювати наслідки, та осуд з боку суспільства та держави щодо злочинних діянь. Відправною позицією кримінального законодавства є така, що вчинення злочину неповнолітнім завжди є обставиною, що пом'якшує покарання [6]. Закони про амністію в першу чергу розповсюджуються на неповнолітніх злочинців.

У КК України міститься розділ XV Загальної частини «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх». Всі ці особливості мають пом'якшуючий, пільговий характер порівняно з кримінальною відповідальність повнолітніх (дорослих) осіб.

Проте підстави та принципи кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб та повнолітніх є однаковими. На них розповсюджуються положення норм Загальної і Особливої частин КК України, з винятками та відмінностями, що зазначені у Розділі XV Загальної частини КК України [5, с. 292].

Ці відмінності, головним чином, стосуються питань звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх, а також щодо видів та розмірів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, погашення та знаття з них судимості.

Відповідно до статті 98 Кримінального Кодексу України до неповнолітніх можуть застосовуватися такі основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк [6]. Слід зауважити, що покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, не може бути призначене на строк більше десяти років, в за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини – не більше п'ятнадцяти років.

Відповідно до ч. 2 ст. 102 КК України неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, не може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі. Тому у такому випадку, неповнолітньому, який вперше вчинив злочин передбачений ст. 118 КК України, може бути призначено лише покарання у вигляді виправних робіт.

Таким чином, якщо неповнолітній на час вчинення злочину чи на час призначення йому покарання не працював, то виникає проблема із тим, який вид покарання може бути застосований до нього. У такому випадку, суд знову-таки змушений шукати виходу із ситуації, оскільки не у кожній справі є обставини, що є необхідною умовою для застосування статті 69 КК України чи статті 105 КК України, яка передбачає можливість звільнення від покарання, і що може в кінцевому результаті призвести до безкарності.

Отже, враховуючи викладене, потрібно зробити висновок про необхідність реформування та удосконалення системи покарань, що застосовуються до неповнолітніх.

---

1. Филимонов В. Д. Принцип рівності громадян перед законом в кримінальному праві // Кримінальне право в XXI столітті. 226 с.
2. Александров Ю. В., Клименко В. А. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл.. К.: МАУП, 2004. 328 с.
3. Берзін П.С. Гацелюк В.О. Суб'єкт злочину *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2013. № 1 (1). 144–159 с.
4. Максимович Р. Л. Досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, як загальна ознака спеціального суб'єкта злочину: *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. Серія юридична. 2010. Вип. 50. 287–293 с.
5. Севрюков В. Наукові та практичні погляди щодо визначення суб'єкта злочину у кримінальному праві України: порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. 289–293 с.
6. Кримінальний кодекс України: *Відомості Верховної Ради України:* кодекс від 05.04.2001. редакція від 01.05.2016 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Ю. І. Ільків
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Інноваційне підприємство передбачає розробку і практичне застосування нових методів, створення прибуткової продукції, послуг. Новаторські підходи поділяються на часткові, істотні, радикальні [1].

Інновація є підсумковим результатом ефективних розробок і представлена в формі нової або зміненої технології виготовлення ринкового продукту, що застосовується в практичних сферах економіки, науки, промисловості тощо. Поняття включає також вдосконалення технологічних процесів, послуг. Важливою умовою є отримання доходів від ефективності інноваційних процесів.

Поняття інновації складається з таких компонент:

– креативність (навик генерувати нові ідеї);

– стратегія (визначення користі від ідеї для розвитку компанії);

– реалізація (розробка та патентування, випуск продукції, отримання прибутку) [2].

Відповідно до підсумку впровадження виділяють інновації:

– продукції;

– процесу;

– стратегії [2].

Удосконалення продукції, сервісу стає підсумком впровадження програми з поліпшення якості, зниження термінів виготовлення. Технології нововведень приносять прибуток підприємству, зменшують витрати. Удосконалення процесу призводить до зростання прибутковості, продуктивності, зарплати співробітників, соціальних ефектів тощо. Напрямок включає практичне застосування вдосконалених методів, які знижують цикл виробничого процесу, транспортування, уніфікації послуг. Стратегічні розробки передбачають зміну методів взаємодії з аудиторією, підвищення затребуваності продукту, визначення нових груп споживачів, вихід на потенційні ринки. Вид інновації включає зміну етапів доведення продукту до аудиторії.

За якістю впливу виділяють інновацію:

– часткові;

– істотні;

– такі, що забезпечують прорив;

– радикальні [1].

Часткові рішення сприяють невеликим змінам в зростанні доходу компанії. Завдання розробки полягає в отриманні позитивного відгуку від споживачів при поліпшенні послуги, якості товару. Розробка збільшує продуктивність, зменшує фінансові витрати. Істотні інновації розраховані на поліпшення якості товарів, збільшення прибутковості, зниження витрат підприємства. Зміни розраховані на підвищення частки підприємства на ринку, зменшення кількості етапів роботи, збільшення ефективності виробництва. Розробки, що передбачають прорив, спрямовані на стратегічні зміни. Після внесення змін зростає чистий дохід компанії. Визначення прориву від

впровадження ідеї, технології в діяльності фірми компанія розраховує з урахуванням обсягів виробництва та програми розвитку. Радикальні зміни означають необхідність у формуванні нових видів продукції, напрямків, послуг, в основі яких є зниження витрат виробництва, спрощення процесів. Інновації радикального характеру впливають на сферу діяльності та роботу виробничих галузей.

Інноваційними є підприємства, що займаються освоєнням нових процесів, що складаються з авторських розробок у сфері економіки, науки, управління, програмного забезпечення та ін. Виробники, що створюють інновації, отримують дохід від результатів, внесених авторськими методами, продуктами, технологічними процесами.

Інноваційне підприємство – це таке підприємство, яке прагне до свого розвитку за рахунок інноваційних технологій. Основний зміст даного поняття можна виразити таким чином:

1) головний напрямок інновацій – це випуск конкурентоспроможної продукції;

2) процес інновацій – тривалий, динамічний, відповідає певним умовам;

3) наявність попередніх розробок, технологічного фонду, відповідних навичок пристосування до нових умов;

4) самостійне, незалежне новаторство;

5) інноваційна культура підприємства;

6) отримання довгострокової економічної вигоди [1].

За оцінками експертів, понад 70–75% приросту ВВП промислово розвинених країн забезпечується за рахунок інновацій. В даний час все виробництво наукоємної продукції в світовій економіці базується на 50–55 видах макротехнологій. Частка 7-й найбільш розвинених країн, що володіють 46-ти макротехнологіями, становить 80% ринку інновацій. США щорічно експортує наукомісткої продукції приблизно на 700 млрд дол., Німеччина – на 530, Японія – на 400. Обсяг світового ринку інновацій становить в даний час близько 2 трлн 300 млрд дол. При цьому частка США – 39%, Японії – 30%, Німеччині – 16%, України – близько 0,3% [2].

---

1. Как создаются инновационные предприятия сегодня. URL: https://viafuture.ru/katalog-idej/innovatsionnoe-predpriyatie (дата звернення: 07.10.2019).

2. Смагулова Ж. Б., Бисенова Р. А., Айдосова Б. Х. Роль малых инновационных предприятий в современной экономике. *Современные наукоемкие технологи*. 2014. № 12–2. С. 213–216; URL: http://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=34965 (дата звернення: 07.10.2019).

В. Р. Ісакова
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

МОВНА ПІДГОТОВКА ПРАВНИКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Для сучасного державотворення мова юриспруденції має важливе значення не лише в локальному галузевому аспекті, а й загалом. Уже досить довгий період актуальними є питання, пов'язані з поєднанням правового та лінгвістичного аспектів навчання майбутніх правників, завдяки чому сформувалась нова міждисциплінарна наука – юридична лінгвістика, яка в Україні перебуває на стадії становлення. Незважаючи на те, що вже є низка захищених дисертацій, присвячених різним аспектам та особливостям мови права, все ж відчувається брак фахівців із цієї галузі. У зв'язку з цим вважаємо актуальним звернутися до зарубіжного досвіду, де, без сумніву, володіють новими методиками мовної підготовки фахівців з юриспруденції.

Показниками сформованості культури мовлення будь-якої особи є правильність, точність висловлювань, якість і доступність викладу, чистота і виразність мовлення, багатство мовних засобів, доречність висловлювань, відсутність «слів-паразитів», різноманіття лексики, логічність, стилістична довершеність. На правників покладається удвічі більший обов'язок, оскільки крім азів загальної лінгвістики необхідно добре опанувати юриспруденцію, термінологічний апарат, особливості юридичних конструкцій, після чого все це вміло поєднати у тексті документа.

Як засвідчує досвід, одним з найефективніших способів оволодіння юридичною лексикою курсантами та студентами правових факультетів виявився понятійно-жанровий підхід, який спрямований на ознайомлення із загальними особливостями функціонування юридичної термінології в різних жанрах юридичних текстів. Згідно з цією методикою викладач повинен чітко диференціювати, які ознаки юридичної термінології переважають в різних жанрах, що належать законодавчому, юридичному, адміністративно-канцелярському регістрам, на які з них передусім необхідно звертати увагу здобувачам вищої освіти [2, с. 192].

Що стосується досвіду інших країн у мовній підготовці правників, то ще з 1990-х років, намагаючись вирішити проблеми виховання компетентних юристів, в Україні було перейнято зарубіжний

досвід у створенні юридичних клінік, що мають на меті одночасне надання правових послуг та набуття практичних комунікативних навичок майбутніми правниками під час консультування з правових питань.

У США особливого поширення набули так звані студентські конкурси із судових процесів, на яких здобувачі вищої освіти виявляють комунікативні здібності підготовленого та імпровізованого мовлення. До американської системи юридичної освіти (спочатку їх увів до навчальної програми підготовки правників Гарвардський, а згодом й інші університети (Вірджинії, Південно-західний (м. Чикаго), Бостонський) такі конкурси запроваджені з Англії. Сьогодні ця форма занять – традиційна складова підготовки правників у США [1, с. 323].

Актуальним у країнах Заходу є так званий метод CaseStudy, який в останні роки активно впроваджується в систему вищої освіти України. Цей метод ґрунтується на детальному аналізі конкретної ситуації або її епізоду і полягає у вирішенні поставленого завдання, передбачає роботу з припущеннями і висновками, оцінкою варіантів розвитку ситуації. У мовному аспекті такі заняття сприяють формуванню в курсантів і студентів навичок роботи в групі, командної взаємодії, обміну інформацією, вільного висловлення власних думок.

Значну увагу в іноземних вишах під час процесу навчання приділяють основам аналізу тексту. Такий підхід забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців з лінгвістичної експертизи документів, яких у нашій державі практично немає. Мовні особливості і властивий їм повторюваний характер служать засобом визначення авторства анонімного тексту чи висловлювання. До таких мовних особливостей належать пунктуація, словниковий склад, граматика та особливості почерку (для рукописних текстів). У разі неможливості визначити точне авторство на підставі цих ознак, деякі дослідники пропонують уявити «профіль» автора (вузьке коло підозрюваних) – постаратися визначити його мотиви, світогляд, вік, релігію, освіту, фах, географічну, етнічну чи соціальну належність [3, с. 20].

Як бачимо, підхід до мовної підготовки правників за кордоном більшою мірою зорієнтований на практику, що, безумовно, повинно ставати пріоритетом і в навчальних закладах України. Адже юристу необхідно на високому рівні володіти фаховою мовою, оскільки її досконале знання, доцільне застосування є запорукою успішної професійної діяльності.

1. Парпан У. Реформування юридичної освіти: зарубіжний досвід та українські реалії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Юридичні науки. 2017. № 861. С. 320–327.

2. Тимощук Н. М. Формування професійних якостей майбутніх юристів у процесі вивчення іноземних мов. *Наукові записки Вінницького національного аграрного університету*. Серія: Соціально-гуманітарні науки. 2013. Вип. 2. С. 190–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/naukzv_2013_2_23 (дата звернення: 16.10.2019).

3. Foster D. Author Unknown: on the Trail of the Anonymous, Holt, New York Times, July 28, 1995, P. 20.

С. Ю. Іщенко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНАЛІЗ НАПРЯМКІВ СПРОЩЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР

Сьогодні призначення судової влади в Україні полягає у розбудові демократичної та правової держави та виступає гарантом додержання прав, свобод та інтересів людини та громадянина. Тому перед Україною неминучим стало підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства, підвищення якості послуг судової системи для громадян, забезпечення права на справедливий суд, дотримання європейських стандартів і застосування кращих практик щодо здійснення спрощення судових процедур.

В Указі Президента України «Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.» визначено, що для підвищення ефективності правосуддя та оптимізації повноважень судів різних юрисдикцій необхідним є: розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів; визначення категорій справ у кожній юрисдикції, в яких зменшується кількість стадій оскарження; зменшення навантаження на суди [1].

Спрощення судових процедур є напрямком судової реформи, що направлена на досягнення доступності правосуддя. О. Ткачук наголошує: «У сучасному трактуванні спрощені процедури в цивільному судочинстві набули нових характерних рис. Їхня юридична природа полягає в тому, що за наявності визначених у процесуальному

законодавстві підстав та умов розгляд відповідної категорії справ здійснюється за особливими правилами, які передбачають скорочені терміни розгляду справи, прийняття судового рішення відразу у формі судового наказу, відсутність окремих етапів процедури судового розгляду та ін. Це значно підвищує ефективність судового захисту прав, свобод та інтересів учасників процесу, насамперед тієї сторони, яка звернулася за судовим захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод або інтересів» [2, с. 21].

В. Бобрик підкреслює, що значна частина справ, що розглядаються судами цивільної юрисдикцій, ґрунтуються на позовах із невеликою ціною позову, які не є складними за своїм юридичним змістом. Тому розгляд цих справ у загальному порядку позовного провадження не можна назвати оптимальним способом вирішення відповідних спорів і цілком може здійснюватися за спрощеною (порівняно із загальним позовним провадженням) судовою процедурою [3, с. 4012–4013]. Зокрема, однією з них є наказне провадження. На це звертається увага у Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні». Наказне провадження визначається як особливий спрощений вид цивільного процесу, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом [4].

З прийняттям нового ЦПК процедура наказного провадження стала альтернативною спрощеному провадженню, адже тепер особа за наявності вимог, визначених у ч. 1 ст. 161 ЦПК, може самостійно обирати в якому вигляді розглядатиметься її справа – наказному або спрощеному позовному. Окрім цього сама процедура видачі судового наказу та його скасування стала більш спрощеною. Зокрема, тепер відсутня стадія відкриття наказного провадження, натомість суд може видати судовий наказ (ст. 167 ЦПК) або відмовити у його видачі (ст. 165 ЦПК). Щодо процедури скасування судового наказу, то суд розглядає заяву про скасування судового наказу без проведення судового засідання та у скорочені строки, і в результаті може повернути вказану заяву, якщо вона не відповідає вимогам до форми та змісту чи пропущений строк її подачі(ч. 6 ст. 170 ЦПК) та скасувати судовий наказ (ч. 3 ст. 171 ЦПК).

При цьому суд при вирішенні питання щодо віднесення справи, яка може бути розглянути в порядку спрощеного провадження (справи незначної складності), наділений доволі широкими дискреційними повноваженнями. Так, відповідно до ч. 3 ст. 274 ЦПК,

виділяється 8 критеріїв віднесення справи до малозначних. Також відповідно до ч. 3 ст. 389 ЦПК не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах, крім передбачених цією статтею випадків [5].

Також вирішення справи в спрощеному порядку можливе при неявці відповідача, що має місце при ухваленні заочного рішення. З цього приводу І. В. Уткіна зазначає, що варто передбачити можливість розгляду справ у заочному провадженні не лише у разі неявки відповідача, але й у разі неявки позивача, належним чином повідомленого про час і місце судового розгляду і який не з'явився з не поважних причин (аргументом такої пропозиції автор називає принцип рівності сторін: за порушення однакових процесуальних обов'язків санкції, які передбачені в законі для позивача і відповідача, не повинні бути різними) [6, с. 348].

Отже, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день запровадження спрощених судових процедур у цивільному процесі України, сприяють підвищенню показника ефективності цивільного процесу. Вони покликані суттєво спростити розгляд окремих категорій справ, сприяти їх розгляду в розумний строк та зменшити судові витрати настільки, наскільки це можливо.

---

1. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-245/2016. Цивільне право і процес 2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 13. С. 1267.

2. Ткачук О. Сучасні проблеми і напрямки спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 19–24 .

3. Бобрик В. Перспективи спрощення в Україні судового розгляду цивільних і господарських справ із невеликою ціною позову в контексті європейського досвіду. *Підприємництво, господарствоі право*. 2015 р. № 3. С. 11–15.

4. Про практику розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 № 14. URL:http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/77C139C9DE61E95BC2257B7C0043C062.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 04.11.2018 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15.

6. Уткина И. В. Заочное решение в гражданском процессе. М., 2003. С. 119–131.

Х. А. Калинчук
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Для розвитку міжнародного та, зокрема, українського суспільства важливо завжди підтримувати баланс і злагодженість у міжнародному співробітництві. Така спрямованість позитивно впливає на розбудову України у всіх сферах суспільного життя. Проте слід не забувати про негативні аспекти, оскільки негативними наслідками міжнародного співробітництва є інтернаціоналізація злочинності. Узв'язку з цим, держані органи нашої країни співпрацюють із іноземними органами, які безумовно є компетентними в розслідуванні тих, чи інших злочинів.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства можна визначити як взаємодію слідчого, прокурора і суду відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства у порядку і на умовах, передбачених міжнародними договорами України або на основі взаємності, погоджену з компетентними органами і посадовими особами іноземних держав або міжнародних організацій [1, с. 188]. Для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, а також забезпечення усіх засад, зазначених у КПК та інших дотичних нормативно-правових актах, діє міжнародна правова допомога. Так, своїй науковій статті М. І. Карпенко зазначає, що «… на сучасному етапі поширення інтернаціональної злочинності необхідна розвинута система міжнародного співробітництва, яка забезпечить законне, та обґрунтоване досудове розслідування, розгляд у суді кожного кримінального провадження та виконання завдань кримінального судочинства» [2, с. 57]. Тому в українському законодавстві вагоме місце посідає питання щодо міжнародної співпраці.

Правовою підставою для міжнародного співробітництва України є двосторонні та багатосторонні міжнародні договори. Міжнародні договори можуть стосуватись як питань протидії певним різновидам злочинів, які мають транснаціональний характер (торгівля людьми, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом), та можуть стосуватись особливостей певних різновидів міжнародної правової допомоги (перейняття кримінального провадження). Крім того, існують загальні конвенції, спрямовані на регулювання основних

аспектів надання правової допомоги. Деталізація цих аспектів у національному законодавстві сприяє належному виконанню Україною її міжнародних зобов'язань [4].

У ст. 542 КПК вказано, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування та виконання вироків. Міжнародним договором можуть бути передбачені й інші, ніж у процесуальному законодавстві, форми співробітництва під час кримінального провадження [5, с. 260].

Бувають випадки, коли, до прикладу, обвинувачений у кримінальному провадженні, яке розпочате на території певної держави, переховується в іншій державі, при цьому інші учасники кримінального провадження, наприклад, свідки знаходяться не на території тієї країни, де розслідується кримінальне провадження. Тому для того, щоб забезпечити завдання кримінального провадження, держави звертаються одна до одної за допомогою про розшук обвинуваченого (підозрюваного), його затримання або взяття під варту, а також проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій, без яких неможливе досудове розслідування.

На думку О. О. Швець та М. І. Карпенко, це забезпечує принцип рівності усіх перед законом, адже людина, яка вчинила злочин, тим самим порушила закон і за це повинна понести відповідальність. Призначаючи покарання суд зобов'язаний дослідити всі матеріали кримінального провадження, а також дотримуватись принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності, який вимагає, щоб кримінальна відповідальність і призначення покарання були максимально конкретизовані, індивідуалізовані, виходячи із конкретних обставин вчиненого кримінального правопорушення з урахуванням особи винного [2, с. 57]. Виходячи із вище зазначеного, зрозуміло, що міжнародна співпраця є важливою складовою об'єктивності кримінального провадження, тому що зі спрощенням процедури перетину кордону злочинець може переховуватись сам та переховувати докази на території іншої країни.

Отже, наразі ми не можемо передбачити усі прояви та нові ознаки злочинності, а також певні негативні наслідки, які можуть настати. Саме цим обумовлюється необхідність внесення змін до національного законодавства, які максимально допоможуть запобігти злочинним посяганням у майбутньому, встановлення перспектив

розвитку такого співробітництва для надання міжнародної правової допомоги, взаємодії з компетентними органами іноземних держав під час розслідування кримінальних правопорушень.

1. Смирнов М. І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності:* збірник наукових праць. 2004. С. 187–196.

2. Карпенко М. І., Швець О. О. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. № 8. 2013. С. 56–68.

3. Членство України в міжнародних організаціях. *Членство України:* веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org (дата звернення: 06.10.2019).

4. Сердюк В. В., Бабанли Р. Ш. Загальні засади міжнародного співробітництва при наданні міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 6 (9). 2013. С. 78–87.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 25 вересня 2019 р. *Верховна Рада України*. К.: Алерта, 2019. 320 с.

А. О. Калюжна
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Потреба в посиленні захисту прав людини і громадянина сприяла поширенню гуманізації кримінального законодавства багатьох країн та змістила акцент із кримінального покарання до інших способів реакції держави на злочини. Курс України до євроінтеграції та становлення як європейської правової держави також ставить головною задачею захист прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до ст. 1 КК України основними завданнями кримінального закону є охорона прав і свобод людини, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Як основна мета кримінального покарання за вчинений винною особою злочин кримінальний закон не визначає. Однак, діюча система призначення покарання має за мету, як засіб покарання, – ізоляцію винної особи від суспільства, а не її виправлення без покарання.

Одним з видів реалізації принципу гуманізації кримінального права є інститут звільнення від кримінальної відповідальності, яке застосовується за певних умов. Одним з видів звільнення від кримінального покарання є звільнення особи, яка вчинила злочин від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, який закріплює ст. 46 КК Україні. Умовами звільнення особи, яка вчинила злочин від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є: вчинення злочину вперше невеликої тяжкості, примирення з потерпілим; відшкодування завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду [1].

Примирення в кримінальному праві – це добровільна згода потерпілої особи та винного відносно досягнення компромісу та вирішення кримінально-правового конфлікту [3].

Інша думка визначення примирення як акту прощення потерпілим свого кривдника, що заподіяв йому шкоду, досягнення з ним згоди та миру. В цій ситуації поведінка потерпілого є реалізацією права на примирення, яке дає йому Закон, вона відповідає певній поведінці винної особи. Звернення винного про прощення буде недостатньо без адекватного волевиявлення потерпілого, як і навпаки – ініціатива потерпілого щодо прощення, не підтримана винним, не спричинить закриття справи з цієї підстави [5].

Примирення має відбутись саме з потерпілим, а не з іншими особами, які беруть участь у кримінальному процесі. Потерпілий – це фізична особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду і яка визнана потерпілим постановою органу дізнання, слідчого, судді або ухвалою суду. У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права потерпілого мають його близькі родичі, які в установленому порядку визнані потерпілими. Не є потерпілими у кримінально-процесуальному аспекті юридичні особи, які, у разі заподіяння їм майнової шкоди, визнаються цивільними позивачами [4].

Цікавим видається висновок А. Балашова та Г. Мергалієва, які трактують примирення як домовленість винного з потерпілим про ліквідацію конфлікту кримінального-правового характеру [2].

Отже, на сьогодні існує необхідність у запровадженні процедури примирення у кримінальних справах, яка базується на принципах примирення конфліктуючих сторін, припинення самого конфлікту шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усунення завданої потерпілому матеріальної або фізичної шкоди та прийнятті правопорушником відповідальності за скоєне. Нині чинне кримінальне законодавство України (ст. 46 КК України і ст. 27 КПК України) поло-

женнями інших нормативно-правових актів України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також враховувати практику Європейського суду з прав людини та висновки Верховного Суду України.

Крім того, виникає питання щодо класифікації таких видів злочинів, у зв'язку із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018, який змінює класифікацію кримінальних правопорушень. Відповідно до вказаного закону кримінальними проступками є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [6]. Тож, на нашу думку, необхідно допрацювати та регламентувати поняття примирення винного з потерпілим, чітко зазначити особливості укладання угоди між сторонами. Тому, чинні норми КК України, якими закріплено засади та умови звільнення від кримінальної відповідальності винної особи, котра досягла примирення винного з потерпілим (ст.46 КК України), потребують доповнення та уточнень.

---

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Балашов А., Мергалиева Г. Правовая природа примирения по делам частного обвинения. *Мировой судья*. 2007. № 8. С. 6.

3. Воз'янов Д. К. Примирення винного з потерпілим в інституті звільнення від кримінальної відповідальності: проблеми теорії. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 310–316.

4. Герасимчук О. П. Примирення потерпілого з винним: кримінально правові та кримінально-процесуальні аспекти, 2009. URL: https://naub.org.ua/?p=403

5. Шкелебей В. А. Примирення обвинуваченого з потерпілим як підстава для закриття кримінальної справи. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2011. Вип. 24. С. 320–331.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018. № 2617-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19 (дата звернення 16.10.2019).

Ю. І. Каплан
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Кожна третя жінка є жертвою насилля, але тільки 12% свідків звертаються до поліції з підозрою про злочин. Насильство щодо жінок та дівчат – одне з найпоширеніших порушень прав людини у світі. Кожна третя жінка (33%) протягом життя зазнала фізичного та/або сексуального насильства – це приголомшливий показник. Ґендерно зумовлене насильство (ҐЗН) є глобальною проблемою, яка вражає всі країни у тих чи інших формах, включно з сексуальним насильством, домашнім насильством та торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації. Подекуди в світі ситуація навіть гірша, оскільки 70% жінок та дівчат повідомляли, що зазнавали насильства у зв'язку з їхньою гендерною приналежністю. Це насильство – сексуальне, фізичне, психологічне, емоційне та/або економічне – може відбутися будь-де і будь-коли, на приватній території та в громадських місцях [1].

Проблема жорстокості та домашнього насильства, що існують в нашому суспільстві, є надзвичайно актуальною. Держава визнає існування проблеми домашнього насильства, протидія якій є одним із пріоритетних напрямків державної політики [2, с. 137].

На стурбованість рівнем домашнього насильства в Україні прийнято Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому чітко визначено поняття «домашнє насильство» – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Домашнє насильство є порушенням права особи на життя, права на повагу до особистого і сімейного життя, житла, права на захист від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та інших прав, гарантованих законом. Для того, щоб захистити свої

права, а також права та інтереси дітей, які потерпають від насильства, незалежно від того, чи страждають вони від насильства фізично, чи тільки є свідками насильства, важливо знати свої права та розуміти суть і природу насильства [4, с. 200].

Основними напрямами реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

1) запобігання домашньому насильству;

2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;

4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [3].

Відтак, на сьогоднішній день, за умови посилення державного захисту від домашнього насильства, запровадження у тому числі і кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало можливо більш ефективно захищати від домашнього насильства і найбільш ефективно запобігати новим інцидентам домашнього насильства, враховуючи можливість застосовування до кривдника адміністративного, кримінального покарання та обмежувальних заходів.

Зокрема, для послідовного запобігання та протидії домашньому насильству в Україні вже здійснено низку конкретних кроків, а саме:

1) створено цілодобову загальнодержавну «гарячу лінію», за якою жертви домашнього насильства можуть повідомити про такі факти;

2) надаються послуги мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги;

3) сформовано підрозділи Національної поліції з протидії домашньому насильству під умовною назвою «ПОЛІНА»;

4) налагоджено роботу деяких притулків та кризових центрів для перебування жертв домашнього насильства;

5) організовано діяльність кабінетів медичної допомоги для жертв домашніх зґвалтувань тощо.

У нашій державі необхідно покращувати засоби захисту осіб, які піддалися домашньому насильству. Потрібно створювати соціальні центри, куди б потерпілі могли піти за психологічною і фінансовою підтримкою, а також для тимчасового притулку. Потрібно брати до уваги досвід зарубіжних країн, які мають налагоджену систему протидії домашньому насильству.

1. 16 Днів Активізму проти ґендерно зумовленого насильства в Україні Orange the World: #HearMeToo: Припинити насильство щодо жінок. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Ombudsman's%20project/2018-11-20%20UN%2016%20Days%20Factsheet_UA.pdf

2. Кушнір К. Ю., Сукмановська Л. М. Спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал».* 2019. № 1. С. 136–140.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19

4. ПРОти НАСильства. Збірка / Упорядниця Лариса Денисенко. К.: ВАІТЕ, 2018. 326 с. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/180524_1650_ProNas.pdf

Б. Р. Карабин
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНІ ТА БІОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОГЛЯД Е. ФЕРІ ТА Р. ГАРОФАЛО

Актуальність теми даного дослідження є надзвичайно важливою, адже саме Феррі та Гарофало у своїх вченнях поклали основу для сучасної криміналістики. Їхні теорії щодо девіантної поведінки злочинця зустріли сприйняття у тодішньому науковому середовищі,та дали поштовх у подальшому дослідженні даної тематики.

Перш за все слід відзначити, що Е. Феррі та Р. Гарофало не є першовідкривачами теорії «антропологічних особливостей злочинця». Вчені додали до неї соціальні фактори,завдяки чому їх і спідкав успіх. Самі вони є учнями великого Чізаро Ломброзо, який і запропонував що злочинці можуть бути ідентифіковані завдяки фізіологічним дефектам.

Для початку нашого дослідження ми повинні приділити увагу Ломброзо,щоб розкрити суть даної теорії в її початковій формі. Ломброзо був італійським тюремним лікарем психіатром, який запропонував теорію про природженого злочинця. Своє визнання в кримінології Ломброзо здобув завдяки тому, що перемістив проблематику дослідження злочину з певного діяння на людину злочинця. Вчений розробив класифікацію злочинців: природжені злочинці,випадкові злочинці,злочинці за пристрастю. Він разом із своїми учнями провів

низку досліджень, щоб виділити характерні фізіологічні властивості людини, які притаманні саме злочинцям. Ломброзо стверджував, що еволюція діє на даних людей у зворотному напрямі, і що злочинна поведінка може бути спадковою. Він стверджував, що конкретній зовнішній вигляд людини може ідентифікувати її як злочинця, наприклад: низьке чоло, великі щелепи, довгі руки, задертий ніс. Зрозуміло, що дана теорія не пройшла перевірки часом,і ще навіть за життя вченого його теорія була спростованою. Адже зрозуміло що фізіологічні особливості людини, не можуть бути єдиним фактором злочинної поведінки, і у багатьох випадках прояву девіантної поведінки, антропологічні фактор не є причиною злочинного діяння, ще однією проблемою було те що жінки не підпадали під даний опис злочинця,таким чином фактично виключався прояв злочинності у жінок. Але теорії Ломброзо здобула нове дихання і визнання у науковому середовищі, коли за неї взялися його учні Феррі та Гарофало, які додали соціальні фактори злочинця в дану концепцію, що стало справжнім переворотом у тодішній криміналістиці.

Розпочнемо із досліджень Рафаеля Гарафало,він був суддею кримінального апеляційного суду, тому йому часто доводилося працювати і бачити злочинців на практиці,що безумовно допомагало його дослідженням. Він вважав, що злочинець являється індивідом, який нездатний жити у суспільстві. У нього є певний перелік ознак ненормальності, однією з яких являється злочин. Рафаель стверджував, що у злочинця притаманна відсутність важливих людських почуттів. А саме чесності і співчуття, якщо у злочинця відсутні два цих почуття то їхня небезпека для суспільства є особливо великою, а якщо хоча б одна риса, наприклад чесність у грабіжника, то ступінь його небезпеки значно нижчий ніж у першій варіації. Проблему злочину пов'язував із соціальними факторами і бачив її у самому злочинці,який попадаючи у певне середовище, стає ще більш небезпечним. Тобто, його девіантна поведінка проявляється на яву у виразнішому характері.

Рафаель Гарофало не бачив необхідності у спробах виправити злочинця. Він як і його учитель вірив у теорію «природженого злочинця». Вважав, що такі люди не підлягають лікуванню і являються тягарем для суспільства. Рафаель запропонував ідею створення комісії експертів у чиїх повноваженнях було виявляти ступінь небезпеки та загрози для суспільства у злочинця. І в подальшому ізолювати його чи взагалі усунути і вигляді страти. Також вчений пропонував піддавати ув'язненню осіб які ведуть бродячий спосіб життя, відносив їх до таких,що нездатні жити у суспільстві,а тому у них присутні певні ознаки соціальних дефектів.

Ми можемо побачити, що теорія Рафаеля щодо виправлення злочинців є досить жорсткою і радикальною. Більш гуманними були погляди іншого учня Ломброзо про якого ми зараз також поговоримо.

Енріко Феррі – італійський вчений який зробив значущий вклад у криміналістику, а його погляди щодо причин злочинності зустріли визнання, на відмінно від не досконалої теорії Ломброзо. Успіх Феррі був у тому як я зазначав раніше, що він в один ряд з антропологічними чинниками злочинності вивів фактори і соціальні. Згідно із його теорією було три основні фактори нахилу до злочинності:

– антропологічні, тобто будова тіла, що фактично віддзеркалювало теорію Ломброзо;

– соціальні – суспільне оточення, мораль;

– фізичні, як особливість певний природних умов де проживає особа. Якщо говорити саме про соціальні чинники,то найбільший свій прояв вони зустріли в одному із видів класифікації злочинців Феррі, а саме це були злочини за придбаною звичкою. Основний науковий прорив Феррі був у тому, що він зумів об'єднати різні види класифікації злочинців і створити певний образ правопорушника.

Загалом, вище перелічені вчені зробили значний крок вперед у криміналістиці,їхні теорії й ідеї були прогресивними, що звичайно удостоювало їх значної уваги. Е. Феррі та Р. Гарофало заснували окрему школу в криміналістиці,а їхні погляди зустріли продовження й удосконалення збоку інших вчених,завдяки чому ми маємо криміналістику у сучасному її вигляді.

---

1. Енрико Ферри. Уголовная соціология, 1908. 254 с.
2. Критический очерк антропологических оснований криминальной теории Ломброзо. 1896. С. 8 сл.
3. Д. Дриль. Кримінальна антрополія в 1901 р. *Журнал міністерства юстиції.* 156 с.
4. Познишев С. В. Кримынальна психология: підручник. 2019. 289 с.

Л. Л. Каралюс
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ В УКРАЇНІ

У сучасному екологічному законодавстві суверенної України особливу увагу приділено закріпленню місця й ролі людини в суспільстві та державі. Екологічне законодавство України, закріплюючи екологічні права громадян, гарантуючи їх реалізацію та визначаючи правові економічні та соціальні основи охорони навколишнього природного середовища забезпечує реалізацію найважливішого принципу нашої держави – людина є найвищою соціальною цінністю, а, відповідно, забезпечення екологічної безпеки населення – одне із найважливіших завдань держави. Крім того, права і свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а забезпечення прав і свобод людини, в тому числі екологічних, є її головним обов'язком. Конституційний екологічний статус людини і громадянина охоплює тільки конституційні норми. Він є основою більш загального еколого-правового статусу людини, який визначається великою кількістю нормативно-правових актів різних інститутів і галузей екологічного права України.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Правовий статус – це юридично закріплене становище особи в державі та суспільстві. Людина має право на свободу, рівність і сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести достойне і процвітаюче життя, і несе головну відповідальність за охорону і покращення навколишнього середовища на благо нинішнього і майбутнього поколінь [2].

Еколого-правовий статус особи – визначена Конституцією та іншими нормативно-правовими актами сукупність екологічних прав і обов'язків людини, її місце, стоновище і роль в суспільстві в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, а також у галузі забезпечення екологічної безпеки.

Значною мірою характеристика еколого-правового статусу людини пов'язана з його структурою та змістом, які складалися

впродовж тривалого історичного періоду розвитку людства. До структури еколого-правового статусу особи включають перший загальновизнаний елемент – це громадянство, яке здавна є визначальним елементом статусу індивіда в суспільстві й державі. Громадянство – це основа формування правового статусу людини загалом і екологічно-правового статусу зокрема. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом. Громадяни України реалізують право власності Українського народу на природні ресурси. У галузі використання природних ресурсів діють деякі заборони щодо іноземних громадян та осіб без громадянства. Другим елеметном є правосуб'єктність особи, тобто її правоздатність і дієздатність. Правосуб'єктність особи – здатність особи мати права, виконувати обов'язки та нести відповідальність. Галузева правосуб'єктність особи – здатність особи бути суб'єктом правовідносин тієї чи іншої галузі права. Загальна правоздатність – це принципова можливість особи мати будь-які права і обов'язки в тих чи інших галузях права. У людини загальна правоздатність виникає з моменту її народження і припиняється зі смертю [3, с. 32–33].

Третім елементом є принципи еколого-правового статусу. Це вихідні засади, на основі яких визначаються зміст і умови реалізації екоголічних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. До принципів, які становлять статус людини і громадянина, належать: рівність у реалізації екологічних прав; невідчуженість та непорушність екологічних прав і свобод; гарантованість екологічних прав, свобод, обов'язків людини та громадянина; невичерпність конституційного переліку екологічних прав, свобод людини та громадянина; єдність екологічних прав людини та громадянина їх обов'язків перед суспільством. Самостійним і одним із основних елементів еколого-правового статусу людини є гарантії екологічних прав. Це умови, засоби, методи та механізми за допомогою яких здійснюється реалізація кожною особою прав і свобод у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки [4].

Отже, в екологічному законодавстві України особливу увагу приділено нормативному закріпленню місця й ролі людини в суспільстві та державі. Слід зазначити, що конституційно-екологічний статус людини не вичерпує всього змісту основного еколого-правового статусу людини. Доповнення конституційно-екологічного статусу найважливішими положеннями інших правових актів екологічного законодавства дає змогу сформувати його як один із найголовніших

інститутів екологічного права – еколого-правовий статус людини та громадянина. Тому вважаю, що чинні нормативно-правові акти, які регулюють цей вид правовідносин, потребують доповнення.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254

2. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища. Стокгольм. від 16.06.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454

3. Ільків Н. В. Екологічне право України: курс лекцій / Н. В. Ільків. Л., 2013. 198 с.

4. Екологічне право України / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. Х.: Право, 2009. 543 с.

В. О. Карпенко,
О. О. Пустильник

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОПИТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ПРЕВЕНТИВНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЗАХОДУ

В останні роки проблема злочинності неповнолітніх набирає все більшого обговорення і актуальності. Це питання набирає обертів не лише в Україні, а й у Європі. Молоде покоління швидко соціалізується та досить часто маргіналізується та проявляє різні ознаки девіантної поведінки. Підлітки беруть участь у злочинах різного характеру. Фахівці констатують, що на території України зареєстровано багато випадків участі неповнолітніх у правопорушеннях різної тяжкості: булінг, вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, участь в обігу наркотиків тощо [1, с. 176].

Перш, ніж обговорювати питання тактики опитування неповнолітніх, потрібно розглянути, що саме являє собою опитування як превентивний поліцейський захід. Згідно статті 29 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини. Саме до таких заходів і належить опитування неповнолітніх. У статі 31 цього ж нормативно-правового акту визначено перелік превентивних заходів, котрі

поліцейські можуть застосовувати для виконання своїх повноважень [2]. Окрім цих превентивних заходів, поліцейські вживають заходи реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінально-процесуальним кодексом України [3, с. 50].

Взагалі, опитування являє собою засіб отримання інформації з відповідей на питання під час розмови, яка надається поліцейським свідками, потерпілими, або причетними до події осіб [6, с. 203]. Опитування особи як поліцейський превентивний захід визначено в статі 33 Закону України «Про Національну поліцію». Перш за все, опитування – це комплекс дій працівників поліції, за допомогою якого вони спілкуються з громадянами, отримуючи при цьому необхідну їм інформацію для виконання поліцейських повноважень [4, с. 176]. Якщо ж говорити про опитування неповнолітніх, то потрібно визначити хто є неповнолітньої особою. Відповідно до статі 6 Сімейного кодексу України неповнолітньою особою вважається дитина у віці від 14 до 18 років [5]. Але вимоги статті 33 на нашу думку потребують розширеного тлумачення: неповнолітніми у контексті цього поліцейського заходу варто визнати усіх осіб у віці до 18 років, тобто й малолітніх (віком до 14 років.).

У наші дні застосування поліцейськими опитування неповнолітніх є досить важливим, адже саме діти дедалі частіше стають свідками, учасниками, жертвами, потерпілими злочинної діяльності. Під час відповідного опитування поліцейські отримують необхідну інформацію, так як діти іноді описують усе детально та кажуть достовірну інформацію, у разі врахування особливостей дитячої психіки та налагодження позитивного контакту.

Особливості опитування неповнолітніх схарактеризовані в статі 33 Закону України «Про Національну поліцію». Опитування проводиться в будь-якому місці, після чого поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення. Запрошення, у свою чергу, не має зобов'язуючого характеру, тобто особа не повинна відповідати на таке запрошення, а саме надання інформації особою є добровільним, і особа за будь-яких підстав може відмовитись від її надання, навіть не пояснюючи причин такої відмови. Опитування особи може бути як усним, так і письмовим. На нашу ж думку, усне опитування особи є більш поширеним, тому що поліцейські саме в ході комунікації з громадянами отримують усю необхідну їм інформацію, а лише потім громадяни пишуть заяву з усіма деталями.

Тактику опитування неповнолітніх можна визначити наступним чином: перед проведенням опитування поліцейський зобов'я-

заний роз'яснити неповнолітній особі, а потім його батькам чи опікунам підстави та мету застосування цього заходу. Окрім цього необхідно повідомити зміст статі 63 Конституції України, а також ч. 2 ст. 33 закону України «Про Національну поліцію», та роз'яснити, що надання інформації є добровільним і особа може відмовитись від її надання. Поліцейський повинен бути грамотним і ввічливим, звертатись з повагою, говорити чітко і переконливо. Окрім цього, поліцейському потрібно тримати ініціативу спілкування у власних руках, не принижувати гідність дитини, доброзичливо посміхатися, адже посмішка стимулює продуктивне спілкування і знижує психологічні бар'єри, що можуть виникати між дитиною і правоохоронцем. У випадках, коли є достатньо підстав вважати, що батьки (інші законні представники) можуть схилити дітей до викривлення інформації, варто провести опитування в присутності педагога.

Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна побачити, що тактика опитування неповнолітніх має свої особливості. Саме здібності та професійні навички поліцейських відіграють ключову роль у здійсненні цього поліцейського заходу. Долаючи бар'єри спілкування та вирішуючи конфліктні ситуації поліцейські зможуть підвищити ефективність опитування, а також сформувати новий імідж поліції, що у подальшому налагодить взаємодію їх з населенням.

---

1. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України.* 2013. № 1. С. 176–182.

2. Про Національну поліцію: Закон України станом на 07 серпня 2015 р. / ПАЛИВОДА А. В. К.: 2015. 92 с.

3. Науково-практичний коментар Закону України «Про національну поліцію» / Пєтков С. В., Лошицький М. В., Манжула А. А. К.: 2015. 240 с.

4. Про Національну поліцію: Науково-практичний коментар Закону України кол. авт.; кер. авт. кол. / Т. П. Мінка. Дніпро: ДДУВС, 2017. 480 с.

5. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №30. с.142. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

6. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову дільяність» / Сервецький І. В., Дашко В. А. Вид. 3-тє, доп. К.: 2006. 400 с.

Я. І. Катрук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОБІНГ У ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВАХ

Проблеми мобінгу були відомі завжди, однак особливого поширення набули в останні десятиріччя, що пов'язується з інтенсивними процесами стратифікації суспільства, де безумовно домінуюча роль відводиться їх одноосібному керівництву, а також зі зростанням професійної і міжособистісної конкуренції та відсутністю достатнього рівня контролю і відповідальності за порушення прав кожного на самовираження, самореалізацію і повагу власної гідності. Без винятку – наявності тяжкого ментального тиску в колективах, де знижений імунітет до стресу [1].

Актуальність їх вивчення і профілактики як соціального явища обумовлюється такими наслідками, які вони спричинюють та масштабами поширеннями. Ці обставини викликають особливий науковий інтерес та потребують осмислення як самого явища у його сутнісних характеристиках, так і можливих адекватних шляхів подолання.

У сучасному значенні термін уперше вжито Х. Лейменном, що вивчав на початку 80-х років XX століття особливості поведінки людей в трудовому колективі. Х. Лейменн назвав зазначений феномен мобінгом і охарактеризував його як «психологічний терор», який включає «систематично повторюване вороже і неетичне відношення одного або кількох людей, спрямоване проти іншої людини, в основному однієї». У трудових колективах прояви мобінга стали досліджуватися і активно обговорюватися в 1980-х рр. Мобінг як соціальне явище в трудових колективах може значно знизити ефективність діяльності будь-якої організації [2].

Крім цього можна виділити певні типи мобінгу залежно від класифікаційних ознак, наслідки яких полягають у зниженні продуктивності праці, зростанні плинності кадрів та зменшенні доходів від діяльності, а також поширенні негативної інформації у зовнішньому середовищі [3]. У Європі проблемі мобінгу в службових колективах надають дуже великого значення. У Німеччині мобінг обмовляється в трудових договорах, і в разі, якщо він дійсно мав місце, роботодавець платить об'єкту психологічного терору чимале матеріальне відшкодування. Цією проблемою займаються психологи, існують клініки, що спеціалізуються на лікуванні жертв

мобінгу, консультаційні центри, в яких людям допомагають виходити з кризових станів [4].

На нашу думку, для профілактики мобінгу велику увагу слід приділити адаптації нових співробітників на робочих місцях, так як саме вони частіше за інших можуть піддаватися цьому явищу [7]. Для цього керівництву необхідно створити спеціальні процедури адаптації, які допоможуть ліквідувати багато проблем:

1. Скласти програму входження в посаду для нового співробітника і представити її у вигляді документа. За допомогою підготовленої логічної схеми адаптації співробітника, можна дати зрозуміти новому працівнику, що очікується така ж організованість і від нього.

2. Створити такі умови працівнику, при яких він відчує, що йому тут раді. Забезпечити нового співробітника максимально комфортним входженням в колектив.

3. Не створювати помилкових очікувань. Коли новий працівник вперше входить в нову компанію, уявлення про неї, створене під час його працевлаштування і співбесіди, не повинно розходитися з дійсністю.

4. Прикріпити наставника з досвідчених, позитивно налаштованих співробітників, який продемонструє процес роботи, покаже, як потрібно виконувати основні функції і пояснить все поетапно.

5. Навчання вимагає часу. Щоб навчання було успішним, необхідно приділяти йому максимум терпіння і часу. Зазвичай період первинної адаптації триває від двох днів до двох тижнів, хоча краще продовжити цей період – це сприятиме формуванню позитивної корпоративної культури [6].

Якщо в робочій сфері все ж стався мобінг, то, на мій погляд, необхідно втручання фахівця (спеціаліста), чия думка має достатню вагу в компанії, наприклад психолога або неформального лідера. Тоді працівники будуть менше відволікати керівників від їх безпосередніх обов'язків і зможуть отримати більш кваліфіковану допомогу. Саме ці особи, насамперед, зобов'язані розуміти важливість здорового психологічного клімату для повноцінної роботи співробітників компанії. Тому їх участь у вирішенні конфліктів, що виникають у процесі виробництва, в колективі необхідна – грамотний керівник зробить усе можливе, щоб відновити мир і здорові відносини між співробітниками [5]. Причому подолання подібних проблем сприяє їх відкрите обговорення з усіма учасниками мобінгу. Важливо, щоб в конфліктній ситуації керівник був об'єктивний, як би він не симпатизував однієї зі сторін. Він повинен вислухати всі скарги

і в кожному конкретному випадку визначити ступінь своєї участі у вирішенні проблем.

Отже, дослідивши проблему мобінгу, можна зробити висновок, що – це досить-таки складне явище, проблема якого в робочому колективі існувала завжди, і поки не знайдено єдиного рецепту боротьби з цим явищем. Однак, на погляд авторів, щирий інтерес до життя своїх підлеглих і принципова позиція керівництва з даного питання дозволить знайти гідний вихід з цієї непростої ситуації. І якщо негайно не вжити відповідних заходів, то ситуація буде тільки погіршуватись і може вийти з-під контролю та привести до важких наслідків.

1. Ноа Дэвэнпорт, Рут Шварц и Гейл Эллиотт. Моббинг: эмоциональное насилие на рабочих местах в США, 1997. 218 с.
2. Энциклопедия трудового права. URL:http://voc.metromir.ru/enc workprav/
3. Конрад Лоренц. Для чего нужна агрессия? 112 с.
4. Линда Ваниорек. Моббинг: когда работа становится адом; пер. с нем. И. С. Борисова. М.: Интерэксперт, 1996. 168 с.
5. Моббинг: выжить, когда тебя выживают. URL: http://www.pief.ru/App_Upload/files/Сб_стм %20НПКС_10_Ч2.pdf
6. Моббинг: на вас ведут охоту на рабочем месте. URL: http://www.rabota.by/news/?p=1404
7. Трошина С. К. Адаптация новых сотрудников: роли, функции, назначение. URL: www.business.rin.ru

А. О. Кирилюк
(Університет митної справи та фінансів)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

В умовах інтелектуалізації суспільства, вирішальну роль у подальшому розвитку людства посідає інтелект. З огляду на це, питання захисту інтелектуальної власності, зокрема авторського права стають першочерговими. При цьому основним інструментом опосередковування суспільних відносин у сфері авторського права є договір. Однак, на сьогодні законодавче регулювання договірних відносин у зазначеній сфері далеко не досконале, поверхово розкриває специфіку авторських договорів, не містить чіткої системи зазначених договорів, та містить неточності у термінології.

Так, в Україні законодавче регулювання договірних відносин у сфері авторського права здійснюється на двох рівнях: 1) загальному – Цивільний кодекс України; 2) спеціальному – на рівні спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон).

Класифікація договорів у сфері інтелектуальної власності неоднозначна з огляду на значну кількість поіменованих та непоіменованих різновидів договорів. Виходячи зі змісту Цивільного кодексу України у сфері інтелектуальної власності укладаються наступні види договорів: 1) договори, спрямовані на надання права/дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензії, ліцензійний договір, ст.ст. 1108–1109); 2) договори, спрямовані на передання майнових прав (договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, ст. 1113); 3)договори, якими передбачається створення нового об'єкта та його подальше використання (договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, ст. 1112) [1].

При цьому, як правильно зазначає Л. А. Павлова [2, с. 143], існують такі договори, які не можуть бути зараховані до жодного виду договору, визначеному ЦК України. За О. С. Яворською [3, с. 308–309], такі договори виконують допоміжні функції. Це супутні договори, суть яких полягає в опосередкуванні процесу створення, використання об'єктів інтелектуальної власності, а також процесу розпорядження правами на них. До супутніх договорів відносять договір між співавторами, договір між працівником і роботодавцем про розподіл майнових прав на твір, договір про нерозголошення конфіденційної інформації, договір з представником у справах інтелектуальної власності (патентним повіреним) тощо.

Аналіз Закону України «Про авторське право і суміжні права» свідчить про наявність як термінологічних так і змістових недоліків регламентації договорів. Так, законодавець, попри неодноразового вживання терміну «авторський договір», не дає його визначення. Визначення даного терміну не містить і ЦК України. Окрім того, як правильно зазначає І. Коваль [4, с. 48], серед суттєвих недоліків законодавства України з питань договірного регулювання у сфері авторського права, є різне формулювання назв одного й того ж виду договору. Так, договір, за яким надається право на використання твору та який у ЦК України має назву «ліцензійний договір», у цьому Законі позначається як «договір на право використання творів» (ст. 33 Закону), «авторський договір про передачу виключного/невиключного права на використання твору» (ч. 3 та ч. 4 ст. 32 Закону відповідно) [5].

Це може призвести до плутанини: куди ж, згідно класифікації ЦК України віднести зазначені договори? Особливо з огляду на те, що за назвою договори, зазначені у ч. 3 та ч. 4 ст. 32 Закону, більш співзвучні із договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності. Однак, ці договори спрямовані на передачу права на використання твору. Тобто вони відносяться до договору, який у ЦК України звучить як «ліцензійний договір». Виходить, що спеціальний Закон не ґрунтується на засадах ЦК України, а саме його термінології. Тож, пропонуємо в Законі замість трьох різних назв договорів, які по суті спрямовані на передання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності – твору, закріпити поняття «ліцензійний авторський договір».

Отже, законодавство України щодо регулювання договірних відносин у сфері авторського права не створює цілісного уявлення про систему договорів в авторському праві. Реалізація авторських прав представлена більш широким колом зв'язків, які не вичерпуються лише передачею права на використання твору (договір про передачу виключного/невиключного права на використання твору, ст. 32 Закону), зобов'язанням створити у майбутньому твір (авторський договір замовлення, ст.33 Закону), зобов'язанням створити аудіовізуальний твір (договір про створення аудіовізуального твору, ст. 17 Закону). Існує чимало супутніх договорів, серед яких, зокрема, договір між співавторами твору (ст. 13 Закону); договір про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав (ст. 48 Закону); договір про виплату винагороди за використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань (ст. 43 Закону), а також договір між працівником і роботодавцем про розподіл майнових прав на твір, договір про нерозголошення конфіденційної інформації, договір з представником у справах інтелектуальної власності (патентним повіреним) і т.д. Вважаємо за необхідне їх законодавче закріплення як у ЦК України, так і в Законі України «Про авторське право та суміжні права». Окрім того, вбачаємо необхідність нормативного закріплення визначення терміну «авторський договір», а також внесення відповідних змін у спеціальне законодавство, з метою дотримання єдиної термінології щодо договірного регулювання авторського права із ЦК України.

---

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

2. Павлова Л. А. Правова характеристика супутніх договорів у сфері інтелектуальної власності. *Правова позиція*. 2019. №1 (22). С.142–147.

3. Яворська О. С. Договори у сфері інтелектуального права: проблеми застосування чинного законодавства. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні:* збірник матеріалів науково-практичної конференції. Львів: НУ «Львівська політехніка». 2016. С. 306–316.

4. Коваль І. Законодавче регулювання договірних відносин у сфері інтелектуальної власності: стан і напрями розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 3. С. 46–54.

5. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. С. 64.

К. І. Кирюха
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Успішна протидія корупції в сучасній демократичній державі можлива лише за умови наявності системи дієвого антикорупційного законодавства та ефективного його застосування відповідними органами державної влади і органами місцевого самоврядування. Належне функціонування органів, які входять до антикорупційної інфраструктури безпосередньо залежить від належного законодавчого забезпечення їхньої діяльності. Тому діяльність спеціалізованих органів, що входять до згаданої антикорупційної інфраструктури, невід'ємно пов'язана і у більшості випадків залежить від якості законодавства, яке регулює сфери, до правового врегулювання яких відноситься компетенція того або іншого органу та врегулювання повноважень, прав і обов'язків самих органів.

На найвищому державному рівні неодноразово згадується про негативну роль корупції як одного з ключових чинників низької ефективності апарату державної влади, який проявляється недовіри до неї населення, зарубіжних інвесторів, що зумовило включення корупції в число основних загроз національній безпеці.

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку правової держави та розбудови громадянського суспільства в Україні. Так, Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015 [1],

основною метою антикорупційної реформи є суттєве зменшення усіх форм корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Це буде досягнуто лише завдяки належній реалізації нової Антикорупційної стратегії та успішному впровадженню нових антикорупційних механізмів.

Особливої уваги в цьому аспекті заслуговує питання еволюції самого поняття корупції в сучасному українському законодавстві.

Характеристика поняття корупції вимагає ознайомлення із деякими його визначеннями, що надаються у міжнародно-правових актах, котрі ратифіковані Україною та імплементовані в національне законодавство. З огляду на стратегічний євроінтеграційний політичний вибір України, орієнтиром при формуванні українського правового поля боротьби з корупцією повинна бути Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, а також Цивільна конвенція про боротьбу із корупцією, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та інші міжнародні правові акти, що визначають основні принципи формування та реалізації антикорупційної політики сучасної правової держави. Україна ратифікувала Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією (Законом від 18.10.2006 р.), Цивільну конвенцію про боротьбу із корупцією (Законом від 16.03.2005 р.) [2], Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Законом від 04.02.2004 р.) та Конвенцію ООН проти корупції (Законом від 18.10.2006 р.). Конвенція ООН проти корупції, до прикладу, визначає ключові засади здійснення державами-учасницями політики у сфері запобігання та протидії корупції, а саме: запровадження органу із запобігання та протидії корупції (стаття 6), оптимізацію функціонування публічного та приватного сектору (статті 7 та 12), запровадження кодексів поведінки державних посадових осіб (стаття 8), забезпечення доступу громадськості до процесів протидії корупції (стаття 13), впорядкування сфери державних закупівель й управління державними фінансами (стаття 9) та інше [3]. Слід звернути увагу на те, що в даний час у ряді країн вживаються ефективні заходи, як нормотворчого, так і організаційного характеру, щодо приведення національного законодавства країни у відповідність до вимог міжнародних Конвенцій проти корупції. Удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства неможливе без його гармонізації із досвідом розвинених країн світу.

Отже, зважаючи на актуальність проблеми протидії корупції, її масштабність та дійсну небезпеку для життєдіяльності суспільства, доцільним є розвиток та вдосконалення наукових досліджень щодо визначення ознак поняття корупції, виявлення її головних причин, створення та вдосконалення ефективної системи заходів попередження та запобігання проявам корупції у сфері публічного управління загалом.

---

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: http://www.president.gov.ua/documents/18688.html

2. Цивільна конвенція про боротьбу із корупцією. Законодавство України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_102

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c16

А. А. Кича
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Становлення України як правової держави вимагає нового змісту адміністративного права. розвиток адміністративного праваприпускає розгляд поняття і видів джерел адміністративного права під новим кутом зору, оскількив змісті та системі зазначених джерел відбуваютьсяістотні зміни, що сприяють формуванню нового адміністративного права України.

Можемо зазначити, що джерела адміністративного права мають науково-практичний характер, оскільки термін «джерела» має принципове значення як для науки адміністративногоправа, так і для практики його застосування. Наукаадміністративного права цікавиться проблемою джерел адміністративного права через те, що дослідження зазначеного питання дозволяє отримати відповідіна такі запитання: яку зовнішню форму вираженняможуть мати норми адміністративного права; якісуб'єкти мають право приймати акти, що містятьнорми адміністративного права; які існують види джерел адміністративного права та яку форму систематизації краще для них обрати тощо [1, с. 86].

У романо-германській правовій родині не має єдиного визначення джерел права. Розмаїтість національних, етнічних та історичних розходжень у країнах романо-германського права,особливості правових культур, як і багато інших факторів (яксуб'єктивних, так і об'єктивних), не дозволили виробити в юристів-теоретиків і юристів-практиківєдиної думки про те, що таке джерело права, якимповинно бути його визначення [2, с. 29–30]. Однак відсутність єдиного уявлення про джерела права зовсім неозначає, що серед дослідників, які займаються цієюпроблемою, не вироблено загального уявлення щодоцього. У загальному вигляді джерела права – це способивираження і закріплення правових норм, додання їмзагальнообов'язкового, юридичного значення. З огляду на свою важливість і значущість проблематика джерел адміністративного права привертає пильну увагу наукового загалу. Її ґрунтовний розгляд здійснюється працях Ю. П. Битяка, В. В. Коваленка, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, С. Г. Стеценка та інших відомих правників. Разом із ти аналіз тематичних досліджень змушує констатувати відсутність єдиного підходу до розуміння сутності джерел адміністративного права.

Радянська і пострадянська теорії розглядаютьджерела адміністративного права якактиорганівдержавної влади, що регулюють суспільні відносини у сфері керування: зовнішняформа вираженняадміністративних норм [3, с. 57–62]. Теорія джерел у європейських закордонних країнах розглядає останні як засоби обмеження державної адміністрації йакцентує увагу на практиці адміністративних судів [4, с. 122–128], а не на нормативно-правових актах джерел адміністративногоправа. В Україні реалізується система джерел адміністративного права, яка містить у собі такі види джерел: нормативно-правовий акт, нормативний договір, правовий прецедент, правовий звичай і доктрина.

Звідси випливає, що до системижерел адміністративного права можна віднести такі акти правотворчості:Конституція України; міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; акти України, що мають силу закону (це закони України та кодекси, а також інші кодифіковані акти); Постанови Верховної Ради України; Укази та розпорядження Президента України; Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні накази керівників центральних органів виконавчої влади; розпорядження голів місцевих державних адміністрацій; рішення органів місцевого самоврядування, що містять адміністративно-правові норми.

До джерел адміністративного права можуть бути віднесені рішення Конституційного Суду України, оскільки в результаті діяльності цього органу можуть тлумачитися або визнаватися такими, що не відповідають Конституції України (фактично скасовуватися), окремі адміністративно-правові норми.

Конституція України як джерело адміністративного права забезпечує діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування й, разом з тим, визначає способи захисту прав громадян від зловживань з боку владних структур. Так, у Основному Законі окреслено систему органів виконавчої влади, їх найважливіші повноваження, організацію діяльності, зовнішні форми правових актів тощо. Поряд з цими положеннями в Конституції містяться норми, що встановлюють адміністративно-правовий статус громадян, обов'язки й відповідальність представників влади, а також фіксують форми контролю за діяльністю органів і посадових осіб виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Таким чином, у системі джерел адміністративного права Конституція та закони України відіграють провідну роль, оскільки, маючи вищу юридичну силу, вони є базою для появи нових джерел зазначеної галузі права.

В України на сьогодні почали змінюватися на краще тенденції розвитку загального національного адміністративного права та відповідно вдосконалюватись і джерела в адміністративній сфері, в сфері управлінській. Про що свідчить прийняття ряду нових законів та кодифікованих актів, котрі регулюють адміністративно-правові відносини.

---

1. Гриценко І. С. Джерела адміністративного права у їх історичному розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 286. 2005. С. 85–88.

2. Давид Р., Жоффре-Спинози. Основні правові системи сучасності. М., 1998. С. 29–50.

3. Бахрах Д. Н. Адміністративне право. М.: БЕК, 1999. 368 с.

4. Ведель Ж. Адіністративне право Франції. М.: Прогресс, 1973. 512 с.

А.-Н. Р. Кісіль
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

В теперішній час все ще постає питання шляхів розвитку країни в соціальній і економічній сфері. Тому одною із важливих проблем є якість та інвестування людського капіталу, як можливість економічного розвитку та процвітання суспільства. Адже саме людський капітал є активним, а всі решта капітали підпорядковуються людині. Також інвестиції в людський капітал вигідніші ніж в інші види капіталу.

Під людським капіталом розуміється рівень знань та навичок людей, що сприяє розвитку національного багатства держави. Якщо попит на знання та уміння зростає, то відповідно підвищується якість людського капіталу, і навпаки, якщо не використовувати навички та знання людей, то суспільство деградує.

Інвестиції і розвиток людського капіталу повинен проводитися у напрямах:

– освіта і наука – роль освіти є ключовою, так як вміння та знання дають додану вартість для економіки;

– здоров'я – один з найважливіших чинників розвитку економіки та відображення благополуччя країни;

– екологія та здоровий спосіб життя – невід'ємна складова людини;

– мотивація;

– наукові розробки.

У 2018 році Україна взяла участь у проекті щодо індексу людського капіталу. Цей показник характеризує розвиток людського капіталу країни за шкалою від 0 (найгірший) до 100 (найкращий) за такими критеріями:

– освітній потенціал – рівень освіти молоді та старшого покоління, тобто дається оцінка вкладених інвестиції у минулому;

– реалізація знань і навичок та їх накопичення дорослим несенням протягом життя;

розвиток освіти майбутнього покоління робочої сили, підвищення кваліфікації та перепрофілювання працівників;

– ноу-хау – використання спеціалізованих умінь/навичок у роботі.

За рейтинговою оцінкою Світового банку за якістю людського капіталу Україна посіла 50-те місце із 157-ми [3]. У національному багатстві людський капітал в Україні становить менше 50%, а у розвинених країнах – від 70 до 80%. Головними проблемами на шляху до розвитку людського капіталу в Україні є сировинна модель економічного розвитку, невисокий відсоток молоді, що здобувають професійно-технічну освіту, низька мотивація працівників, високий рівень безробіття, зовнішня та внутрішня міграція людей, проблеми в галузі охорони здоров'я, відплив висококваліфікованих кадрів. За цими критеріями Україна одержала найнижчі оцінки.

Головна характеристика людського капіталу асоціюється з доходами населення. Вагоме значення має ВВП на душу населення, адже має більш точну оцінку розвитку держави. У 2016–2018 роках спостерігається незначне покращення цього показника, яке спричинене невисоким зростанням реального ВВП і зменшенням населення. У 2017 році відставання реального ВВП на душу населення від попередніх років зменшилося, що спричинило перехід у фазу пожвавлення. В 2018 році ВВП України на душу населення становить $2,8 тисяч та прогнозують, що цей показник буде рости і до 2023 може вирости до $4,2 тисяч.

Ще одним індикатором соціально-економічного розвитку країни є рівень безробіття, яке з 2013 року зростає і негативно впливає на розвиток країни (табл.). Це пояснюється зменшенням кількості населення країни в результаті анексії Криму, здійснення антитерористичної операції, значної міграції громадян України за її межі в пошуках кращих умов життя та праці, а також старінням нації [4, ст. 103–108].

Таблиця

Рівень безробіття з 2013 по 2018 рр. (кількість населення в тис.) [1]

Рік	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстровано безробітних
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7%	487,6
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9%	352,5
2018	42279,6	17747,7	16034,9	1711,9	10%	366,6

Зв'язок між надмірним безробіттям та втраченим обсягом виробництва товарів та послуг відбиває закон Оукена, який стверджує, що коли фактичний рівень безробіття перевищує природний рівень на 1%, то відставання обсягу ВНП від потенційного складає 2,5%. Відсутність можливості отримання роботи людьми, що здатні та бажають працювати, означає значні економічні втрати для суспільства у вигляді недовиробленої продукції через невикористання такого важливого ресурсу, як робоча сила [2, с. 248].

Отже, питання забезпечення розвитку та інвестування людського капіталу є важливим для суспільства і держави, адже це дає можливість створення високих технологій в економіці, знання є рушійною силою сталого та безперервного економічного розвитку суспільства. Неналежне фінансування освіти та закладів охорони здоров'я не допомагають розвитку людського капіталу. Потрібно регулювати зайнятість і створювати нові робочі місця, щоб люди були зацікавлені працювати та приносили прибуток своїм роботодавцям та зміцнювати конкурентоспроможність України.

---

1. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

2. Економічна теорія / під ред. Предборського В. А. К.: Кондор, 2003. 492 с.

3. Україна посіла 50 місце зі 157 за якістю людського капіталу: підсумки зустрічі МВФ та Світового банку. Міністерство охорони та здоров'я України. URL: https://moz.gov.ua/article/news/ukraina-posila-50-misce-zi-157- zajakistju-ljudskogo-kapitalu-pidsumki-zustrichi-mvf-ta-svitovogo-banku

4. Федоришина Л. М. Безробіття в Україні: актуальні проблеми та шляхи вирішення. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 4 (29). С. 103–108.

І. І. Кліницький,
В. О. Тронєв
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПУБЛІЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

В контексті побоювань тенденцій відновлення агресивної політики щодо розподілу територій, які вперше з часів Другої світової війни істотно вплинули на міждержавні відносини на

європейському континенті і в світу. Досліджуючи це питання на більш глобальному рівні, не можна уникати: тенденції створення нових конфедеративних підрозділів (наприклад, Європейського Союзу), які забезпечують спрощену процедуру прикордонного контролю, стабільний економічний розвиток, а також диктують певні умови для країн-членів; створення міждержавних терористичних організацій; загострення проблем різних рівнів людського життя, що провокує зростання міграційних тенденцій; різке зростання ролі інформаційних технологій.

Питання співвідношення публічної та національної безпеки досліджували, такі вчені як: А. Басов, Ж. Відке, О. Ковальський, О. Парубов, С. Перцева, П. Сарницький та ін.

В першу чергу необхідно проаналізувати визначення поняття «публічна безпека». Й. Відацький та П. Сарницький зазначають, що «публічна безпека» включає поняття «внутрішня безпека» та «зовнішня безпека» держави і означає належне функціонування громадських структур (у широкому сенсі цього терміну), які є громадською діяльністю, а державні структури виконують власні функції без нинішньої загрози законності, втручання у звичайну діяльність та надання особистого інтересу [1, с. 13]. Ця позиція має перевагу на теренах Республіки Польща, а також у межах країн континентального ЄС.

Аналогічна позиція щодо розподілу суспільної безпеки на зовнішню і внутрішню (у зв'язку з компетенцією державного апарату) переважає в українській науковій спільноті. Проте, не можна не враховувати наукову позицію А. Басова та О. Парубова, які у роботі «Забезпечення суспільної безпеки: поняття та зміст» акцентують увагу, що суспільна безпека та захист порядку є суспільними відносинами.

У сфері законодавства України та Республіки Польща на сьогоднішній день не існує визначення поняття «публічна безпека». Крім того, відсутність відповідної правової класифікації доступна не тільки в обох державах, а й у більшості держав-членів ЄС, а також в СНД. Така юридична проблема визначається в дослідженні учених С. Пепжіна і Т. Падо [2, с. 55].

Правові системи таких держав, як Канада, США, Великобританія, Ірландія, Австралія, Нова Зеландія, Бельгія, Південна Африка та Франція виділили концепцію «публічної безпеки», але більшість юрисдикцій мають законодавство, що ґрунтується на цьому терміні досить неясно. Наприклад, ірландський закон про державну безпеку від 1927 р. стосується регулювання спеціальних судів (трибуналів), відповідальності за участь у терористичних організаціях і відповідальності за спроби повалити державну систему. «Публічна

безпека» в рамках ірландського права має широкий зміст. Відсутність визначень у законодавстві дає можливість багатогранного наукового та судового розуміння термінології [3].

Слід зазначити, що громадська безпека, заснована у державах англосаксонської правової сім'ї, хоча вона і є предметом законотворчості, однак, рівень її визначення забезпечується на розсуд відповідних державних органів. Наприклад, ми можемо розглянути «Сиднейський державний акт (Закон про громадську безпеку) 2017 № 35» – закон, розроблений і впроваджений на території Нового Південного Уельсу (Австралія). У цьому правовому акті зазначається, що громадська безпека включає всі сектори суспільства (стаття третя, розділ перший, «Визначення») [4].

Визначення поняття «публічна безпека» можна знайти в Законі України «Про національну Поліцію», а саме у ст. 1, 2, 9, 22. Виходячи зі змісту ст. 86 зазначеного акта, можна акцентувати увагу на спорідненості громадського порядку з поняттям «публічна безпека», що також неоднозначно за українським законодавством.

Наприклад, Закон «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», в якому «публічна безпека» є сукупністю соціальних відносин, які забезпечують нормальні умови життя людини, діяльність підприємства, установи та організації під час підготовки та проведення футбольних матчів через створення, дотримання та реалізацію правових та етичних норм. До речі, такий закон містить норму для визначення більш схожого поняття, а саме «громадська безпека», а також у контексті футбольних матчів: «стан захисту життєвих інтересів суспільства, зосереджене в його матеріальних і духовних цінностей, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки і проведення футбольних матчів, що забезпечує запобігання загрозам травмування таких джерел небезпеки» [5].

Вищезазначене думка міститься у роботі А. Крищенка «Особливості визначення терміну «Громадська безпека і порядок», що визначає «публічність» як буття в присутності громадськості [6, с. 607]. Певною мірою такий підхід дещо знижує розуміння «публічної безпеки», роблячи такий стан безпеки на зборах людей.

Важко визначити значення цього поняття без єдиного визначення. Виявлені проблеми можуть становити суттєву загрозу судовій гілці влади, діяльності виконавчої влади, особливо враховуючи відсутність прецеденту в Україні.

Що стосується національного розуміння, то воно міститься у рішенні Верховного Суду Республіки Польща від 22.12.1993 р., яке визначає громадську безпеку як цілісність порядку та засобів громадськості, що захищає громадян від загроз для життя, здоров'я, загрози повалення державної економічної системи [7, с. 50].

В Україні, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21.05.2018 р., ст. 1 встановлено, що національна безпека – це захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України. від реальних і потенційних загроз.

Отже, спосіб класифікації суспільної безпеки в секторі безпеки залежить від обраного підходу до визначення. Актуальним питанням є «національний» підхід до безпеки, але слово «нація», навіть у політичному сенсі, дуже близьке до інституту громадянства. Для того, щоб підвищити системний розвиток в секторі безпеки, необхідно виділити такі поняття.

---

1. J. Widacki i P. Sarnecki Państwo i Społeczeństwo. Oficyna Wydawnicza AFM Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne Sp. z o.o. 2009r./4, s. 13–14.
2. SECURING PUBLIC SAFETY: CONCEPTS AND CONTENTS. A. Basov, ISSN: 2227-796X, 2018, s. 55.
3. Public Safety Act, Number 31 (1927). link: http://www.irishstatutebook.ie/eli/1927/act/31/enacted/en/html.
4. Sydney Public Reserves (Public Safety) Act 2017 No 35. link: https://www.legislation.nsw.gov.au/#/view/act/2017/35.
5. Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» від 08.07.2011 р. № 3673-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2012. № 9.
6. Крищенко А. Є. Особливості визначення терміна «публічна безпека і порядок». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 207.
7. Taras Wojciech, Problemy administracji publicznej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego (1990-1993) Państwo i Prawo 1993/11–12/50–57 – artykuł.
8. Murray N. Rothbard Power & Market: Government and the Economy, 07/20/1970. p. 100. 293 ISBN 5457196968, 9785457196964.

С. В. Книш
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Однією з умов для збереження національних цінностей, конституційного ладу, територіальної цілісності та суверенітету держави у сучасному світі є забезпечення національної безпеки. Національна безпека функціонує через систему різноманітних відносин, зокрема між різними державами.

Незважаючи на велику кількість досліджень проблем публічно-правового забезпечення національної безпеки українських вчених (зокрема, роботи В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бантишева, В. Білоуса, О. Коломоєць, В. Ліпкана, М. Мельника, Т. Мінки, О. Музичука, Н. Нижник, О. Остапенка, Г. Пономаренко, А. Собакаря, З. Чуйко та ін.), зарубіжна практика в них розглядається, переважно в межах констатації позитивних досягнень та без обґрунтування можливостей подальшого використання її надбань в Україні. Проте, саме зарубіжний досвід має позитивні приклади, використання якого може оптимізувати практику забезпечення національної безпеки в Україні.

У сфері забезпечення національної безпеки одним із лідерів світу є США. Стратегія національної безпеки США передбачає захист нації територіальної цілісності і способу життя, а також виконання широкого кола заходів: розширення воєнних альянсів, реалізації програми «Партнерство заради миру», міжнародне співробітництво з Україною, зміцнити правила контролю над озброєннями, створення багатонаціональних коаліцій для боротьби з тероризмом, корупцією, злочинністю і наркобізнесом тощо. Крім того, ключовим елементом Стратегії національної безпеки США є розроблення методів посилення співробітництва, координації, єдності та згоди з питань найбільш ефективного використання дипломатичних і воєнних інструментів для формування міжнародної обстановки, проведення чіткого розмежування між розвідувальною, контррозвідувальною й оперативно-розшуковою діяльністю [1, с. 223].

Визначальне місце у сучасній системі забезпечення безпеки США посідає Рада національної безпеки, створена у липні 1947 р. на підставі Закону «Про національну безпеку» задля зміцнення інсти-

туту президентства, поліпшення координації у сфері зовнішньої політики та оборони країни. Рада національної безпеки є координуючим та контролюючим органом, куди інкорпоровані представники всіх відповідальних агентств та установ, пропонує президентові варіанти рішень, які пізніше лягають в основу політики в галузі національної безпеки [2, с. 26]. Свою діяльність Рада національної безпеки США здійснює під головуванням президента, секретаря Ради національної безпеки та мережі структур, які залучені до процесу реалізації рішень.

До основних пріоритетів по зміцненню національної безпеки США належать: вжиття заходів заради збереження територіальної цілісності, демократії і мирну у Європі; створення сильного і стабільного Тихоокеанського співтовариства; підтримка США як лідера щодо здійснення заходів у зміцнення миру в глобальному масштабі; посилення співробітництва в області протидії новим загрозам безпеці, для подолання яких замало односторонніх заходів [1, с. 224].

У грудні 2017 р. була затверджена нова Стратегія національної безпеки США, яка, на відміну від попередніх, визначила як загрозу для США не окремі терористичні організації, а цілі держави (Китай, Росію та Іран).

Особливістю американської системи забезпечення безпеки є розроблення двох принципових підходів, один з яких пов'язує національну безпеку з могутністю держави, що і створює ресурс захисту безпеки, а другий ставить на перше місце міжнародну співпрацю як створення умов гарантування національної безпеки [3, с. 118].

Питанням забезпечення національної безпеки Німеччини займається Федеральна Рада безпеки.

Систему органів безпеки Німеччини становлять: федеральна розвідувальна служба і відомство розвідки бундесверу; органи контррозвідки (відомство по охороні Конституції, відомство по охороні Конституції в землях, воєнна контррозвідка, спеціальні підрозділи і групи прикордонної охорони МВС, особливі формування Відомства кримінальної поліції у федерації і землях, служби безпеки Міністерства економіки, інших міністерств, крупних компаній і фірм).

Особливістю системи національної безпеки Німеччини є те, що до органів, які уповноважені здійснювати функції забезпечення національної безпеки, окрім державних входять – недержавні великі компанії Німеччини.

У створенні безпеки країни бере участь не тільки держава, але й окремі її громадяни. Так, Конституцією Німеччини дозволено кожному громадянину країни чинити опір будь-кому, хто

намагатиметься усунути цей лад, якщо інші засоби не можуть бути використані. І в той же час у ст. 18 Конституції Німеччини визначено, що громадяни, які здійснюють заходи проти основ конституційного ладу, відповідно до рішення Федерального конституційного суду, втрачають права на свободу висловлення думок, друку, викладання, свободу зібрань, об'єднань, таємницю листування, поштового, телеграфного та іншого електрозв'язку, право власності, право сховища.

Цікавим є те, що за умов загрози основам конституційного ладу Федерації або одній із земель вводиться внутрішній надзвичайний стан. Проте, умовою оголошення надзвичайного стану є ті обставини, коли загроза не може бути усунена органами поліції Німеччини. Загрозами основам конституційного ладу Німеччина вважає: порушення територіальної цілісності держави, здатність державних органів до повноцінної внутрішньої і зовнішньої діяльності, забезпечення суверенітету, принципу розподілу влади, законності управління, незалежності судів, забезпечення багатопартійності і реальних можливостей для участі у виборах, безпеки населення. Одним із головних наслідків уведення такого стану є повна централізація управління [1, с. 230].

На увагу заслуговує система національної безпеки Польщі, яка шляхом реформ та інтеграції в Європейський Союз та НАТО змінила систему радянських гарантій безпеки у межах Організації Варшавського договору на вступ до НАТО як запоруку національної безпеки. В умовах членства Польщі в ЄС приймається нова редакція Стратегії національної безпеки Польщі, положення якої були скориговані зі Стратегічною концепцією НАТО і Європейською стратегією безпеки.

Забезпечення національної безпеки Польщі визначає три напрями: зосередження стратегічних зусиль – забезпечення безпеки громадян, територіальна цілісність держави, підтримка країн-союзників, участь у реагуванні на загрози за межами союзницьких територій; посилення ролі ООН, підвищення ефективності регулювання в галузі контролю над озброєннями та роззброєнням, у тому числі заходів щодо зміцнення довіри та безпеки, відновлення ролі ОБСЄ на регіональному рівні.

У Конституції Польщі визначено роль президента у сфері безпеки та надання йому права створювати новий державний орган – Рада національної безпеки, а також призначати та звільняти її членів (без погодження з Головою Ради міністрів). Рада національної безпеки є дорадчим органом і не уповноважена приймати будь-які рішення. Права Ради національної безпеки обмежені до розгляду й

оцінювання основних засад безпеки, зовнішньої політики, стратегічних проблем національної безпеки та проектів її стратегії, оборонної доктрини, напрямків розвитку Збройних сил, інших проблем, які стосуються підготовки системи забезпечення національної безпеки [2, с. 23].

Рада національної безпеки Польщі опікується такими питаннями: визначення основних засад національної безпеки, принципи і засади міжнародної політики, розвиток збройних сил, проблеми внутрішньої безпеки, загрози внутрішній безпеці і засобів протидії їм [4, с. 136].

Робочим органом Ради національної безпеки є Бюро національної безпеки, яке здійснює організаційне, технічне та фінансове забезпечення діяльності Ради національної безпеки.

Залежно від змін геополітичної ситуації Польща має позитивний досвід у прийнятті стратегій національної безпеки та створення системи, в якій президент і уряд відповідають за національну безпеку (згідно з конституцією), але Бюро національної безпеки і Рада національної безпеки забезпечують координацію дій та загальне управління цією системою.

Отже, аналізуючи систему національної безпеки зарубіжних країн, можна зробити висновок, що система національної безпеки України потребує вдосконалення шляхом використання розвідки та контррозвідки для забезпечення конституційного ладу, територіальної цілісності та суверенітету нашої держави. Спроможність держави ефективно здійснювати забезпечення національної безпеки залежить від ефективної координації відомств, державних та недержавних установ, які забезпечують або сприяють забезпеченню національної безпеки.

---

1. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2009. 576 с.

2. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. К.: НІСД, 2015. 58 с.

3. Кормич Б. А. Інформаційне право: підручник. Х.: БУРУН і К., 2011. 334 с.

4. Біденко А. Законодавчі аспекти управління національною безпекою за рубежем. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 132–140.

Є. Є. Коновалова
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЕРБАЛЬНОГО І НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

У живе мовне спілкування вплетено множину обставин, які супроводжують як ціле висловлювання, так і його фрагменти, причому всі немовні фактори грають допоміжну роль у спілкуванні, мова ж – головну: для неї завжди відкрита можливість використовувати для спілкування лише власні мовні засоби. В даному випадку не розглядаються два явища, що можуть свідчити про трохи іншу роль немовних факторів:

1) мова глухонімих, де сукупність жестів і символів може трактуватися і як первинна (власне мовна), і як вторинна система (код-замінник);

2) мова жестів у деяких народів, яка, проте, не може розглядатися як символічна система вторинного походження, що існує на базі природної мови. Вчені впевнені в тому, що вербальні засоби використовують для передачі інформації, а невербальні для «обговорення» міжособистісних відносин. Саме співпадання того, що розповідається людиною (вербально) з тим, про що «говорить» мова її тіла (невербально) – знайшло назву конгруентність особистості. Тобто вербальна та невербальна поведінка повинна бути «відкрита», тобто щира для іншого [1].

Спілкування поліцейських із громадянами повинно відбуватися в межах соціальної відстані. Порушення оптимальної дистанції спілкування, як правило, сприймається негативно й розглядається як засіб маніпуляції. Але якщо «підготувати підґрунтя» й наблизитися до людини на один рівень (наприклад, із соціальної відстані на персональну), це може посилити довіру людини, оскільки свідчить про прихильність правоохоронця. Приближення на два рівні є недопустимим. Ці норми визначені чотирма зонами спілкування: інтимна (15–46 см) – спілкування з близькими, батьками, родичами. Для такого спілкування характерні довірливість, тихий голос, тактильний контакт, дотик; особиста (46–125 см) – відстань спілкування з друзями та однодумцями.

Передбачає тільки візуально зоровий контакт між партнерами, які підтримують розмову; соціальна (1,2–2,5 м) – відстань на

переговорах із приятелями та колегами по роботі; публічна (більше 2,5 м) – ділові переговори, візити до вищих чиновників [4].

Загальні психологічні поради для поліцейських: слід дотримуватись міри у дистанціюванні (не треба надмірно віддалятися і надто наближатися до партнера); дистанція між партнерами повинна відповідати ситуації; не варто починати спілкування з відстані більш ніж 4 м. Найбільш прийнятними на такій дистанції може бути посмішка чи кивок головою на знак привітання; перші фрази краще говорити на відстані соціальної зони; відстань треба долати поступово, а не перескакувати через одну чи дві зони. У такому разі легше досягти згоди, виважено розв'язати проблему; не можна порушувати визначену зону, особливо інтимну, в ділових стосунках це є неприйнятним.

Функції спілкування поділяються згідно зі змістом і метою спілкування. До них належать:

– контактна – встановлення контакту як стану обопільної готовності до приймання і передавання повідомлення і підтримання взаємозв'язку у формі взаємоорієнтованості;

– інформаційна, мета якої обмін повідомленнями, думками, задумами, рішеннями;

– спонукальна, мета якої – стимуляція активності партнера по спілкуванню, яка спрямовує його на виконання певних дій;

– координаційна, мета якої – взаємне орієнтування й узгодження дій під час організації спільної діяльності;

– розуміння, мета якої не тільки адекватне сприйняття і розуміння смислу повідомлення, а й розуміння партнерами один одного (їх намірів, установок, переживань, станів);

– емотивна, мета якої збудження в партнерові необхідних емоційних переживань (обмін емоціями), а також зміна з його допомогою власних переживань і станів;

– встановлення стосунків, мета якої усвідомлення і фіксація свого місця в системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків, з якого особі необхідно діяти;

– впливу, мета якої зміна стану, поведінки, особистісно-смислових утворень партнера по спілкуванню, в тому числі його намірів, уявлень, потреб, установок, рішень, дій, активності.

Вербальна комунікація використовує як знакову систему мову – найбільш універсальний засіб людського спілкування, який забезпечує змістовний аспект взаємодії і взаєморозуміння в процесі спільної діяльності. Точність розуміння слухачем змісту висловлювання може стати очевидною для комунікатора лише

тоді, коли відбудеться зміна «комунікативних ролей», тобто коли реципієнт стане комунікатором і своїм висловлюванням дасть знати про те, як він розкрив зміст інформації.

Невербальне спілкування займає провідне положення в процесі спілкування людей, а норми невербального спілкування складають частину іміджу людини. Чарлі Чаплін та інші актори німого кіно були родоначальниками невербальної комунікації, для них це було єдиним засобом спілкування на екрані.

Незалежно від нашої волі ми розмовляємо не лише словами, а й нашим тілом. Так і ні ми можемо сказати словом, а можемо – головою, там або туди – вказівним пальцем; промовляючи вітання, ми вклоняємося або злегка нахиляємо голову; дивуючись, ми хитаємо головою, здвигаємо плечима, розводимо руками; сердячись, супимо брови, затискаємо губи, іноді погрожуємо пальцем (а то й кулаком); гніваючись, стукаємо кулаком об стіл, тупаємо ногою, хапаємося за голову; радіючи, прикладаємо руку до серця, розкриваємо обійми, притискаємо когось до серця... Прямо паралельна мова...

Але всі ці жести супроводять, а не замінюють слова. Автор біоенергетичної теорії Доктор А. Лоуен у книзі «Фізична динаміка структури характеру» пише: «Жодні слова не можуть бути такими зрозумілими, як мова тіла, коли ми навчимося її розуміти». Саме так, «коли навчимося розуміти», адже погодьтесь, що ми так багато втрачаємо, не знаючи, що означає той чи інший невербальний знак. Найпростіший тип невербального спілкування – це тілесний дотик.

Згідно з дослідженнями, значна частина мовної інформації при обміні сприймається через мову поз і жестів і звучання голосу. 55% повідомлень сприймається через вираз обличчя, пози і жести, а 38% – через інтонації і модуляції голосу. Звідси випливає, що всього 7% залишається словам, сприйнятим одержувачем, коли ми говоримо [4].

---

1. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
2. Леонтьєв А. А. Психологія спілкування. Тарту, 1973. 452 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія. М.: 2004. 528 с.
4. Піз Алан, Піз Барбара. Мова рухів тіла. 2017. 374 с.

Т. С. Копачинський
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТРУКТУРА КОМАНДУВАННЯ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ ЗГІДНО ЗІ СКАНДИНАВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ

Ключову роль в організації забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів повинна відігравати чітка система командування (управління). Командування має розумітися, як свідомий процес здійснення управління задіяними силами та засобами для належного забезпечення правопорядку під час таких заходів.

Філософія командування повинна включати здатність до ініціативи, незалежності та децентралізацію у прийнятті рішень, що досягається шляхом делегування повноважень. Завдяки цьому працівники поліції можуть бути проактивними та керувати ситуацією для досягнення бажаного результату. Командна структура повинна бути динамічною, так як вона має змінюватися згідно з розвитком поточної ситуації. При цьому всі рішення завжди повинні бути узгоджені з принципами пропорційності та необхідності залучення мінімальної кількості поліцейських сил та засобів для досягнення цілей.

Відповідно до моделі забезпечення охорони публічного порядку та безпеки скандинавських країн, виділяють три рівні командування: старший рівень, який розглядається як «стратегічне командування» (забезпечує загальне керівництво), середній рівень (оперативне командування», відповідальне за досягнення конкретних цілей щодо охорони правопорядку в рамках загального стратегічного плану) і молодший рівень («тактичне командування»), на якому досягається фактичний результат дій працівників поліції. Ці рівні в структурі командування називаються «золотий, срібний і бронзовий» рівні. В той час, як стратегічний командир завжди повинен бути один, в деяких випадках може бути необхідно задіяти більше ніж одного оперативного командира, і дуже часто потрібно кілька тактичних командирів. Співробітники поліції, які виконують командні функції з охорони правопорядку під час публічних зібрань, повинні бути належним чином навчені і повинні мати повноваження для виконання відповідного завдання.

У підрозділах Національної поліції скандинавських країн існують різні системи звань і сфери відповідальності. Структура командування повинна відповідати таким вимогам:

Рівень командування – Рівень відповідальності:

Старший – Стратегічний;

Середній – Оперативний;

Молодший – Тактичний.

Структура командування, представлена вище, заснована на ролях і обов'язках, а не на званнях. Рішення повинні прийматися, наскільки це можливо, на найнижчому рівні – в межах сфери індивідуальної відповідальності співробітника поліції.

Стратегічний командир – це старший офіцер поліції, який відповідає за розробку стратегічного плану, визначенню стилю роботи поліції і стратегію взаємодії із засобами масової інформації, а також за затвердження і виділення необхідних ресурсів для забезпечення правопорядку під час конкретного заходу. Для роботи з більш складними видами зібрань стратегічний командир повинен бути співробітником керівної ланки поліцейської служби і мати контроль над значною частиною ресурсів поліції.

Стратегічний командир несе відповідальність за працездатність оперативних командирів, які при тривалих заходах повинні мати можливість зробити перерву і відпочити. Крім цього, стратегічний командир зазвичай погоджує плани оперативного командира [1].

Оперативні командири відповідають за реалізацію стратегічних намірів, затверджених старшим стратегічним командуванням. Це включає планування практичних кроків щодо охорони правопорядку під час зборів, розробку оперативного плану, інструктаж і розміщення сил поліції, а також управління ресурсами під час заходу.

Завданням тактичних командирів є управління силами поліції, розгорнутими в межах конкретної території. В їх обов'язки входить управління конкретними функціями або визначеними силами поліції в рамках оперативного плану. Вони підзвітні оперативному командиру, виконують конкретні завдання або обов'язки щодо контролю за операцією і мають певну кількість співробітників у своєму підпорядкуванні.

Є два види тактичного командування: територіальне та функціональне. Тактичний командир, що здійснює територіальне командування, відповідає за визначений район або зону, вказану оперативним командиром. Такий командир має певну кількість співробітників у своєму підпорядкуванні і може керувати низкою тактич-

них схем. Перед тим як дати дозвіл поліцейським на відповідні дії, він пере¬віряє, чи є підстави для застосування тактики, закладеної в опера-тивному плані. В обов'язки командира також входить скасування такого дозволу, коли в ньому більше немає необхідності [2].

Таким чином, вся структура, описана вище, пропонується як приклад хорошої практики для забезпечення великих заходів або на той випадок, коли необхідно залучити значні поліцейські сили.

---

1. Туз Н. Д. Стратегічне командування в ході забезпечення охорони публічного порядку та безпеки. *Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, менеджменту та права: теорія і практика:* збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 25 червня 2018 р.): у 4 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 4. 63 с.

2. J. Bliss,, C. Fallon,, N. Headen, and R. Gaskins «Crowd Reactions to Sublethal Weapons: Universal Triggers for Crowd Violence», Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting, Vol. 48,2004, pp. 243–254.

Т. С. Копачинський,
Б. І. Мазурак
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність як правовий інститут базується на певних принципах. До принципів адміністративної відповідальності можна віднести: принцип верховенства права, законності, доцільності, обґрунтованості, невідворотності, своєчасності, справедливості, гуманізму, індивідуалізації покарання тощо.

Принцип верховенства права. Розглядаючи принцип верховенства права, слід зауважити на одну особливість, яка полягає в розмежуванні поняття «право» та «закон», адже за певних обставин закон може бути визнаний неправовим, наприклад за процедурою регламентації управлінської діяльності [1, с. 245].

Принцип законності закріплений у Конституції України та у Кодексі України про адміністративні правопорушення. В Основному Законі України зазначено, що органи державної влади та місцевого

самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України [2, с. 126].

Принцип невідворотності адміністративної відповідальності передбачає невідворотність настання адміністративної відповідальності. Реалізація принципу невідворотності є надзвичайно важливою і для адміністративної відповідальності, оскільки адміністративна деліктність має високі показники латентності, на що звертають увагу дослідники у сфері адміністративної деліктології.

Принцип своєчасності притягнення до адміністративної відповідальності закріплений у ст. 38 КУпАП. Вказаний принцип означає можливість притягнути особу до адміністративної відповідальності протягом встановленого строку.

Так, згідно із ст. 38 КУпАП адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, за винятком випадків, коли справи про адміністративні правопорушення, відповідно до КУпАП, підвідомчі суду (судді) [3, с. 86].

Принцип обґрунтованості передбачає, по-перше, об'єктивне вивчення обставин справи, збір та оцінку доказів, аргументованість висновку про те, чи винна особа, яка притягується до відповідальності, чи було скоєно правопорушення, чи підлягає застосуванню передбачена санкція; по-друге, визначення конкретної міри покарання, стягнення, відшкодування збитків повинно бути обґрунтованим. Йому повинно передувати ретельне вивчення усіх матеріалів справи та врахування усіх обставин справи. Вказаний принцип не закріплений як такий у КУпАП, проте випливає із окремих положень [3, с. 98].

Принцип гуманізму – основоположний принцип права, який визнає самоцінність людини, її гідність, право на щастя. Гуманізм взагалі з позицій соціального натуралізму – це врахування природи людини при розв'язанні будь-яких соціальних проблем. Суть принципу гуманізму, очевидно, полягає в тому, щоб при призначенні покарання як найповніше враховувалась природа людини. Прикладом гуманізму є передача матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації або трудового колективу. Особа яка вчинила адміністративне правопорушення звільняється від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу якщо з урахуванням характеру вчиненого правопорушення і особи правопорушника до нього доцільно застосувати захід громадського впливу (ч. 1 ст. 21 КУпАП) [3, с. 123].

Принцип індивідуалізації адміністративної відповідальності передбачає відповідність між заходом впливу, який обирається до правопорушника і ступенем суспільної небезпеки адміністративного правопорушення. Цей принцип відображається, зокрема, у ст. 33 КУпАП, де передбачено, що при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Принцип доцільності полягає у тому, що вид і розмір покарання повинні відповідати негативним наслідкам правопорушення та цілям відповідальності. Доцільність виявляється і у наданій законом можливості державному органу обрати з передбаченої санкцією норми найбільш доцільного у конкретних умовах заходу впливу [3, с. 19].

Принцип справедливості адміністративної відповідальності полягає в тому, що законодавець, передбачаючи санкцію за адміністративне правопорушення, повинен виходити зі ступеня суспільної небезпеки конкретного протиправного діяння. Навіть при найретельнішому дотриманні всіх принципів адміністративної відповідальності, вона буде несправедливою, якщо до правопорушника відповідно до діючого законодавства буде застосовано занадто суворе, або, навпаки, надто м'яке стягнення. Тобто, повинна бути дотримана співрозмірність правопорушення і санкцій.

Отже, проаналізувавши основні принципи притягнення до адміністративної відповідальності, такі як принцип верховенства права, законності, індивідуалізації адміністративної відповідальності, невідворотності адміністративної відповідальності, гуманізму, обґрунтованості, своєчасності, доцільності, справедливості можна зробити висновок, що усі принципи є взаємопов'язаними та доповнюють один одного. Принципи притягнення до адміністративної відповідальності є основою для законодавчої практики, підготовки, розробки і прийняття відповідних правових норм.

---

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р: офіц. вид. (станом на 30. 09. 2016). Верховна Рада України. К.: Парлам. вид-во, 1996. Ст. 141

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України у редакції від 03.07.2019. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

4. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 220 с.

Л. О. Коробій
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЕКОЛОГІЧНУ ПРАВОСВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН

Засоби масової інформації є найбільш потужними способами впливу на свідомість людей. Залучаючи громадян до інформаційних відносин, ЗМІ формують певні ціннісно-смислові моделі для засвоєння суспільством і таким чином змінюють ціннісну картину соціуму. Здатність швидко охоплювати найбільш широкі аудиторії дає можливість сучасним мас-медіа спрямувати певну систему сприйняття та поведінки суспільства у певному напрямі [1]. Оскільки ЗМІ мають велику сферу впливу на свідомість та формування правої в культури суспільстві, вони повинні сприяти пропагуванню екологічної правосвідомості громадян.

Найпопулярнішим способом отримання інформації населенням залишається телебачення. Три найулюбленіші телеканали українців – «1+1», «Інтер» та «СТБ». За даними «Детектор медіа», яка досліджувала продукцію телеканалів, найбільше порушень журналістських стандартів було зафіксовано на телеканалах «Інтер» та «Україна». На цьому фоні статистика щодо екологічної теми в центральних ЗМІ виглядає дуже блідо. Про екологічні реформи та екологічне врядування в цих популярних ЗМІ взагалі не згадується.

В регіональних ЗМІ ситуація дещо інша. Про екологічні проблеми місцеві ЗМІ пишуть частіше, ніж центральні. Головна особливість еко-публікацій в регіонах, особливо на рівні районів, у тому, що вони здебільшого прив'язані до конкретних місцевих проблем. Журналісти реагують на забруднення води в місцевій річці, на підозрілі викиди в повітря невідомих речовин сусіднім підприємством, тощо. Але ніколи не пов'язують ці негаразди з загальнонаціональною чи регіональною екологічною політикою.

На думку медіа-експертів потрібно:

– найбільш професійно екологічну тему розкривають професіонали з екологічної теми, треба залучати до підготовки матеріалів експертів з громадських, наукових та урядових структур;

– еко-експерти говорять мовою, яку не розуміють звичайні люди, їх треба розтлумачувати звичайним людям, «перекладати» на зрозумілу мову.

– залучити фахових експертів до пояснення різних складних ситуацій та явищ [2].

В. П. Онопрієнко зазначає, що екологічна правосвідомість передбачає усвідомлення всіма громадянами юридичної відповідальності за нанесення шкоди природі та юридичний захист останньої. Еколого-правова відповідальність має певну структуру відповідальності. До них належать такі складові частини:

– основоположні принципи екології та юриспруденції;
– правові норми, прийняті в Україні;
– екологічні правопорушення та їх види;
– суб'єкти;
– об'єкти;
– предмети;
– заходи відповідальності, передбачені законами України;
– санкції [3, с. 132].

На думку К. А. Машненков та В. О. Ольмезов, якщо проаналізувати українську та світову практику формування екологічної правосвідомості громадян, то можна виокремити такі різновиди механізмів, які взаємодіють, а й інколи протидіють одне одному:

– державні механізми формування екологічної правосвідомості в парламентській формі, та виконавчі органи влади;

– ринкові механізми деформації правосвідомості у формі пропаганди над споживання, пріоритету монетарних цінностей порівняно з екологічними тощо;

– релігійні механізми формування екологічної правосвідомості;

– механізми громадянського суспільства у формі організацій та рухів екологічного спрямування;

– механізми спонтанного саморозвитку екологічної правосвідомості громадян [4].

Отже, засоби масової інформації повинні сприяти популяризації екологічної правосвідомості шляхом:

– збільшення екологічної інформації в центральних ЗМІ, щодо стану довкілля, забруднення повітря, зміни клімату тощо;

– залучення експертів для пояснення різних явищ, що стали ся в певній екологічній сфері

– інформування громадян, які заходи потрібно прийняти, і як діяти в небезпечних екологічних ситуаціях які виникають в певних регіонах, тощо.

1. Карлова В. В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm (дата звернення: 16. 10. 2019).

2. Екологічна політика та охорона навколишнього природного середовища в українських ЗМІ. URL: https://mama-86.org/images/publications/lux/Green_Dossier.pdf (дата звернення: 16. 10. 2019).

3. Онопрієнко В. П. Формування екологічної правосвідомості у майбутніх фахівців агропромислового виробництва у процесі вивчення спеціальних дисциплін. В. П. Онопрієнко. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2017. №57. С. 129–135.

4. Машненков К. А., Ольмезов В. О. Механізми формування екологічної правосвідомості громадян України. URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-01(11)/12.pdf (дата звернення: 16. 10. 2019).

Л. О. Коробій,
Р. І. Муравйов

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СТАН ДОВКІЛЛЯ

Основний Закон України гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1]. Стаття 13 Закону України «Про інформацію» до інформації про стан довкілля відносить відомості та/або дані про:

– стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими;

– фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми);

– стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля;

– інші відомості та/або дані [2].

На думку А. Н. Проскури «Екологічна інформація» – це повні, достовірні, своєчасні та вичерпні дані, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування [4].

Наприклад для того, щоб отримати інформацію про діяльність певного підприємства, чи воно дотримується норм гранично допустимої концентрації, громадянам потрібно звернутися відповідно до статті 5 Закону України «Про звернення громадян» до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності або до посадових осіб, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненні питань.

Звернення може бути усним чи письмовим.

Усне звернення викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою.

Письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення).

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним [3].

Отже, громадяни здійснюють своє право на доступ до інформації шляхом звернення до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності або до посадових осіб, до повноважень яких належить вирішення питань у певній сфері.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 р. № 30. с. 141.
2. Про інформацію: Закон України від 02. 10. 1992 р., № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України від 1992 р.* № 48. С. 650.
3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України від 1996 р*. № 47. С. 256.
4. Проскура Г. М. Екологічна інформація: поняття та особливості. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 31–37.

М. Г. Король
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Застава є одним із ефективних запобіжних заходів, в основу якого покладено економічну заінтересованість у збереженні грошової суми та моральні зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого перед іншими фізичними або юридичними особами, які виступили заставодавцями. Державний примус у процесі застосування застави породжується реальною загрозою втрати заставодавцем грошей у разі невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Свобода підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні цього запобіжного заходу обмежується шляхом загрози майнових втрат. Порядок застосування такого запобіжного заходу вимагає чіткого нормативно-правового урегулювання, однак, на сьогодні маються прогалини та колізії в законодавстві України [1, с. 72].

Однією з перших проблем яку хотілося б висвітлити є те, що в КПК України чітко передбачено, хто не може бути заставодавцем, та не подано перелік юридичних осіб, які можуть бути ними. Свою думку з цього приводу висловила Т. В. Данченко яка зазначає, що внесення в КПК України переліку організацій, як можливих заставодавців, є недоречним [2, с. 115]. Ми не погоджуємося з даною думкою. Так даний перелік юридичних осіб є зазначений у цивільному законодавстві України. Але на нашу думку, він потребує його дублювання у кримінальному процесуальному законодавстві України.

Також необхідно доповнити кримінальне процесуальне законодавство України нормою, що при визначенні можливості конкретної фізичної або юридичної особи бути заставодавцем потрібно враховувати: щодо фізичних осіб – наявність у них повної дієздатності; щодо юридичних осіб – наявність у них правоздатності; щодо фізичних та юридичних осіб – наявність їх згоди і згоди підозрюваного чи обвинуваченого на залучення їх у якості заставодавця (за винятком випадків, коли фізичні особи вносять кошти від імені підозрюваного чи обвинуваченого).

Погоджуємось з думкою Г.М. Куцкір та варто доповнити, що як фізичні, так і юридичні особи, погоджуючись виступити заставодавцями, повинні бути ознайомлені з матеріалами справи, зокрема: у якому кримінальному правопорушенні підозрюється особа, за яку сплачується застава; чи вперше вона притягується до кримінальної відповідальності; зі всіма ризиками і відповідальністю, яку несе заставодавець у разі порушення підозрюваним, обвинуваченим умов застосування запобіжного заходу у виді застави [3, с. 151].

Слушно зазначає Ю. В. Лисюк, що законодавець при визначенні меж застави зовсім не регулює механізм визначення та призначення розмірів застави саме у виняткових випадках, більше того, не розшифровує критерії визначення виняткових випадків, що більше зводиться до формального підходу та суб'єктивності прийняття рішення слідчим суддею, судом [4, с. 218]. Тому, на нашу думку, законодавцю варто удосконалили дану норму та чітко напрацювати механізм визначення та призначення розмірів застави з метою уникнення розбіжностей при застосуванні запобіжного заходу у виді застосування застави на практиці.

Як недолік чинного КПК України також є те, що при визначенні та обчисленні розміру застави використовують мінімальну заробітну плату, яка є нестабільною, на відміну від більш стабільної одиниці для обчислення - неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Недоцільним є також застосування застави до соціально небезпечних осіб та за тяжкі й особливо тяжкі злочини. Уважаємо, що застава не може бути застосована до осіб, які підозрюються у вчиненні умисного, тяжкого чи особливо тяжкого злочину та осіб, до яких раніше застосовувався такий запобіжний.

П. М. Гультай зазначає, що за його дослідженням, в одних клопотаннях для розгляду слідчим суддею, судом уже передбачено конкретний розмір застави або його межі, а в інших лише ставиться питання про застосування такого запобіжного заходу. Для того, щоб вирішити цю законодавчу прогалину автор пропонує розмір застави

попередньо встановлювати прокурором. Таку необхідність він обґрунтував тим, що, складаючи клопотання про застосування цього запобіжного заходу, слідчий, прокурор мають змогу більш повно, ніж слідчий суддя та суд, з'ясувати всі обставини, які лежать в основі визначення розміру застави для підозрюваного, обвинуваченого, оцінити наявність ризиків. Тому в клопотанні на розгляд суду доцільно пропонувати конкретний розмір застави, обґрунтувавши його конкретними доводами, підтвердження яких перед слідчим суддею, судом є в подальшому обов'язком прокурора [5, с. 14].

Ми підтримуємо думку П. М. Гультая щодо цього питання, адже прокурор, складаючи клопотання про застосування запобіжного заходу, а саме тримання під вартою, надаватиме обґрунтовані доводи щодо розміру застави, а також буде здійснювати прокурорський нагляд щодо дотримання підозрюваним, обвинувачений, а також заставодавцем покладених на них обов'язків.

Отже, підсумовуючи зазначене вище вважаємо, що встановлення прокурором розміру застави у клопотанні про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та при визначенні та обчисленні розміру застави, використовуючи більш стабільну одиницю для обчислення неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, заповнить окремі законодавчі прогалини щодо врегулювання питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

---

1. Дрозд В.Ю. Проблемні аспекти застосування застави як одного з видів запобіжних заходів, не пов'язаних з обмеженням волі особи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2016. С. 72. URL:file:///C:/Users/%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD/Downloads/Vlduvs_2016_1_10.pdf (дата звернення: 10.10.2019).

2. Данченко Т. В. Застава в системі запобіжних заходів у кримінальному процесі України. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2007. 193 с.

3. Куцкір Г. М. Підстави і процесуальний порядок застосування застави як способу обмеження права власності під час кримінального провадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. Випуск 3. Том. 3. Х., 2014. С. 150–155.

4. Лисюк Ю. В. Окремі аспекти застосування запобіжного заходу у вигляді застави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. № 7. 2014. С. 216–219.

5. Гультай П. М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави в кримінальному провадженні Віче. 2013. № 22. С. 12–15.

К. М. Костів
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Розвиток активного міжнародного співробітництва у царині екологічної освіти та виховання, що розпочався на початку XX століття, зокрема під егідою ООН та ЮНЕСКО, мав результатом міжнародну концепцію екологічної освіти й виховання. Це в свою чергу стало істотним фактором розвитку екологічної освіти і в Україні.

В сучасному світі екологічна освіта, поряд з іншими видами освіти, визнається як головний пріоритет у завданнях з досягнення цілей сталого розвитку. Про це свідчить той факт, що Організація Об'єднаних Націй проголосила 2005–2014 роки як Декаду освіти у інтересах сталого розвитку. На національному рівні такими свідченнями є визнання в якості стратегічних цілей національної екологічної політики підвищення рівня суспільної екологічної свідомості в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року [1], а також передбачає здійснення низки цілого ряду для розвитку екологічної освіти з метою сталого розвитку України.

Підтвердженням цьому є положення Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2], який прийнятий як реакція на Політичний форум високого рівня з питань сталого розвитку (так званий Саміт щодо цілей сталого розвитку), що відбувся 24–25 вересня 2019 року у Нью- Йорку в рамках 74-ої сесії Генеральної асамблеї ООН, та у засіданні якого прийняв участь Президент України з доповіддю. Цей документ, є по суті сигналом того, що Українська держава долучається до світового порядку денного в контексті сталого розвитку.

В Указі на підтримку проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 70/1 від 25 вересня 2015 року глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року та враховуючи результати їх адаптації відповідно до специфіки розвитку України, серед цілей дістали закріплення такі як «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх». Це напряму стосується екологічної освіти з огляду на такі наступні цілі, визначені в Указі, як: забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами

та санітарією, забезпечення екологічної стійкості міст, інших населених пунктів; вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття. Їх досягнення є неможливим без належного рівня екологічної освіти.

Ще одним прогресивним досягненням на національному рівні стало нормативне закріплення права громадян на одержання екологічної освіти у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей акт визначає одним з основних принципів охорони навколишнього природного середовища принцип формування в населення екологічного світогляду (п.»ж» ст. 3) [3]. На жаль, з 1991 року, тобто часу прийняття цього Закону та й дотепер відсутнє правове забезпечення вказаних відносин.

Необхідність вдосконалення діяльності щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, створення дієвого механізму їхнього захисту та вирішення системних проблем у зазначеній галузі визначено як пріоритетне в Національній стратегії у сфері прав людини [4]. В якості мети реалізації цієї Стратегії зафіксовано забезпечення пріоритетності прав й свобод людини як визначального чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування. І хоча серед стратегічних напрямів прямо не виокремлено ні забезпечення права на освіту, ні забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, але зважаючи, що задекларований результат виконання Стратегії спрямований на запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, і серед очікуваних результатів вміщено «створення умов для вільного розвитку особистості, зокрема, шляхом реформування системи освіти в Україні; забезпечення ефективного доступу до інформації, у тому числі публічної інформації», слід зробити висновок і про їх пріоритетний характер.

Отже, можна зробити висновок, що на сучасному етапі сформувалися необхідні об'єктивні правові передумови для розвитку

екологічної освіти для сталого розвитку, що є як напрямом державної екологічної політики, так водночас державної політики в галузі освіти.

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року: затв. Законом України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст. 218.

2. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019 (дата звернення: 10.10.2019)

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

4. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015 (дата звернення: 10.10.2019)

В. В. Критович
(Національна академія внутрішніх справ)

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ МІНОРИТАРНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН І МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Питання мовного регулювання завжди актуалізували проблему дотримання мовних прав людини і громадянина, які закріплені у більшості законодавств розвинених і цивілізованих країн світу. Україна як правова держава (ст. 1 Конституції України) [6], у законодавчому полі якої імплементовано чимало норм європейського права, завжди толерантно ставилася до вирішення мовних потреб національних меншин. Свідченням цього є ратифікація й імплементація норм Європейської хартії міноритарних мов або мов меншин у законодавстві нашої держави.

Відомо, що принцип недискримінації людини за мовною ознакою уперше знайшов своє втілення у Загальній декларації прав людини (1948 р.) [2]. Він актуальний і сьогодні, оскільки в Україні проживає чимало соціальних груп, або національних меншин, які потребують захисту своїх прав, зокрема культури, релігії і мови.

Закон України «Про національні меншини України» [4] зазначає, що національні меншини – це групи громадян, що

не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Принагідно зауважимо, що, за даними перепису населення 2001 року, українців є 77,8% від усього населення [8].

Інтеграційні процеси середини 20 століття не оминули і мовну проблематику у політико-правовому й культурно-етнографічному аспекті. Саме це дало поштовх для створення міжнародного документа щодо розвитку та охорони регіональних мов та мов меншин Європи. І як наслідок – ухвалення Європейської хартії регіональних мов та мов меншин [1].

Україна набула членства у Раді Європи 1995 р., а 2 травня 1996 р. підписано Хартію у Страсбурзі, хоча ратифікація цього міжнародного договору відбулася в Україні не відразу, а тільки 24 грудня 1999 р. [9, с. 65].

Найважливішою метою Хартії є збереження культурної спадщини, що перебуває під загрозою зникнення, в ній також зазначено, що вона створена для «захисту і розвитку історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі» [1]. В українському законодавстві передбачено заходи, націлені на їхню активну підтримку, метою яких є забезпечення використання регіональних мов або мов меншин в освіті та засобах масової інформації, а також їхнє застосування в різних сферах суспільного та культурного життя.

В України права національних меншин затверджені в статтях 10, 11, 53 та 119 Конституції [6], що забезпечують основні права та свободи, захист мов національних меншин, здобутків їх культури і релігії.

Детально мовне питання урегульовано в «Законі про забезпечення функціонування української мови як державної» (25.04.2019 р.) [3]. Закон забезпечує домінування української мови у багатьох сферах суспільного життя, зокрема у державному управлінні, сфері освіти, науки, культури, реклами, засобів масової інформації. Стосовно мов національних меншин, то вони, як і будь-які іноземні мови, використовуються на території України вільно у приватному спілкуванні, у релігійних обрядах, у сфері вивчення іноземних мов, у наукових виданнях, у назвах і зображеннях зареєстрованих в Україні торгових марок, у культурному житті, у роботі прикордонників, правоохоронців, медиків тощо, які мають справу з людьми, що не знають української.

Окрім того, в «Законі про освіту» (05.09.2017 р.) [5] національним меншинам України гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної, а також початкової

освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини України. Для цього створюватимуться, відповідно до законодавства, окремі класи з навчанням мовою відповідної національної меншини України.

Обов'язковість вивчення української мови (ст. 7 Закону), обурила представників меншин. Цю ситуацію прокоментував генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд у виступі на конференції «Національні меншини та мови меншин у змінюваній Європі», присвяченій 20-річчю Рамкової конвенції щодо захисту національних меншин та Європейської хартії регіональних мов та мов меншин, вказавши, що «меншини в Європі повинні вільно володіти державною мовою. Це є основним для їхньої участі в суспільстві, і уряд повинен сприяти їхньому навчанню. Але, в рівній мірі, держава повинна забезпечити право і здатність людей широко використовувати свою рідну мову, зокрема в деяких офіційних обмінах. Таким чином, культурні меншини можуть процвітати, їхні громади отримають поважне ставлення, а їхні права будуть захищені» [7].

Таким чином, Українська держава, дбаючи про розвій української мови як державної, повною мірою дотримується взятих на себе зобовязань у царині забезпечення мовних прав національних менших, що унормовані в чинних міжнародних документах.

---

1. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин та пояснювальна доповідь. URL: https://rm.coe.int/belarus-brochure-ua-pdf/16807412ca

2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19

4. ЗУ «Про національні меншини в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12

5. ЗУ «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

6. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

7. Освіта нацменшин: Ягланд нагадав, що знання державної у Європі – обов'язок. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2483877-osvita-nacmensin-agland-nagadav-so-znanna-derzavnoi-u-evropi-obovazok.html

8. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/

9. Янковська Г. В. Історія прийняття й ратифікації в Україні Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: проблематика та перспективи. *Право і суспільство*. 2001. № 3. С. 65–70.

Н. Д. Крищук
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ ТА ФОРМИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

У науці конституційного права народовладдя визначається як належність влади народові (тобто влада народу.) Та нормативне закріплення народовладдя в державі, ще не означає реальної влади народу. Воно є формальним якщо у чинному законодавстві не визначено чіткого механізму його реалізації.

Конституція України визнає народ носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні. Народ здійснює владу безпосередньо через органи державної влади і органи місцевого самоврядування.

Народовладдя є вираженням демократії безпосередньої (прямої) та представницької (непрямої). До форм безпосередньої демократії можна віднести:

- вибори;
- референдум;
- демонстрації;
- страйки,

а до представницької:

- президент України;
- Верховна Рада України;
- представницькі органи місцевого самоврядування.

Народовладдя здійснюється на основі конституційних норм і принципів, які дістали нормативне закріплення у Конституції України, базовому законодавстві про вибори та референдум.

Сферою виключної компетенції українського народу є його право визначати і змінювати конституційний лад в Україні. Таке право є невід'ємним від народу, тому не може бути узурповане державою, її органом або посадовою особою.

Безпосередня демократія – є важливим механізмом реалізації громадянами своїх конституційних прав і свобод, особливо політичних.

Через вибори як одну з форм прямої демократії реалізується установча функція українського народу, зміст якої вбачається у формуванні органів публічної влади: президент України, Верховної Ради України, органів місцевого самоврядування.

Представницька демократія – це здійснення влади народом опосередковано, тобто через своїх представників у владних структурах. Об'єктивізація представницької демократії здійснюється через первинні органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які представляють інтереси українського народу. Первинними органами державної влади є ті органи, які безпосередньо обираються громадянами України. До них належать – парламент, глава держави. Органи місцевого самоврядування не належать до системи органів державної влади, проте є важливим інститутом представницької демократії.

Отже, представницька і безпосередня форми демократії мають свої переваги і недоліки, проте тільки змістовне їх поєднання дасть можливість якнайповніше реалізувати принцип народовладдя в державі.

---

1. Вітович А. Т. Народовладдя в Україні та форми його здійснення. 2016. С. 16–17. URL: https://stud.com.ua/

2. Ольжич І. А. Як ми керуємо країною? 2012. С. 1–4. URL: https://moyakraina.biz.ua/

Н. І. Кузевич
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ РЕЦИДИВУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ

Злочин, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини. Поняття злочину в кримінальному законі є універсальною і фундаментальною категорією: воно лежить в основі змісту всіх кримінально-правових норм і інститутів як Загальної, так і Особливої частини КК України і дозволяє відмежувати злочин від інших правопорушень. Поняття злочину не може бути незмінним: воно завжди має відповідати конкретному етапу розвитку суспільства, потребам та інтересам, притаманним саме цьому етапу [1]. Злочин – передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Злочин завжди є діянням людини, що посягає на найбільш важливі суспільні відносини, які склалися і є визнаними та прийнятними в суспільстві, внаслідок чого вони охороняються кримінальним законом.

Метою цієї статті є: проаналізувати правових наслідки рецидиву злочинів, тобто його впливу на призначення покарання та значення рецидиву для кваліфікації злочину.

Серед видів злочинів, кваліфікуючою ознакою яких є їх учинення службовою особою, є 3 склади злочину невеликої тяжкості, 15 складів злочину середньої тяжкості, 25 складів злочину тяжких та 2 склади злочину особливо тяжких. Їх у своїх працях розглядали вчені криміналісти, як вітчизняні так і зарубіжні такі як, П. П. Андрушко, В. К. Грищук, О. О. Дудоров, В. П. Коваленко, Р. Л. Максимович, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк та ін. Значні напрацювання науковців стосуються визначення поняття службової особи, дослідження кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, кримінальної відповідальності службових осіб тощо. Види злочинів, кваліфікуючою ознакою яких є їх учинення службовою особою практично є не дослідженим.

Один із найпоширеніших видів злочину є рецидив. Уявлення щодо цієї проблематики надаються в роботах вітчизняних вчених другої половини XIX – початку XX ст. А. Кистяковського, М. Таганцева, М. Сергієвського. Вчені звернулися до кримінального законодавства понад 20 країн різних регіонів світу, які належать до різноманітних правових систем. Вони з'ясували що, не зважаючи на деякі спільні аспекти у визначенні рецидиву злочинів за кримінальним законодавством різних країн, є й низка істотних відмінностей щодо його розуміння та правових наслідків установлення в діях особи рецидиву злочинів[2].

Таким чином, КК України у 2001 р. вперше у вітчизняному кримінальному праві закріпив визначення рецидиву злочинів та його правових наслідків. Поняття рецидиву визначено у ст. 34 КК України як вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин, а в ст. 35 КК України встановлено, що повторність, сукупність та рецидив злочинів враховуються при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, під час вирішення питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених КК України. [3, с. 145–146] Наприклад, у ст. 56 КК Японії прямо вказується, що під повторним вчиненням злочину розуміються випадки, коли особа, яка була засуджена до позбавлення волі із примусовою працею, упродовж п'яти років із дня закінчення виконання покарання або дня звільнення від його виконання знову вчиняє злочин, за який має бути призначене строкове позбавлення волі із примусовою працею. Під рецидивом, за КК Швейцарії 1937 р. зі змінами та доповненнями від 1999 р., мається на увазі за наявності певних умов вчинення умисного або нео-

бережного злочину лише вдруге, то до звичних злочинців належать особи, котрі умисно вчинили багаторазові злочинні діяння, за які до вчинення нового, теж умисного, діяння до них застосовувалося позбавлення волі щонайменше вже двічі. Зазначений підхід виправдовується тим, що до рецидивістів застосовується покарання [4].

Спільний момент який притаманний кримінальному законодавству України, а також зарубіжних країн є те, що рецидив злочинів має місце тільки у випадках, якщо до вчинення нового злочину стосовно винної особи вже застосовувалося покарання за попередній злочин і при цьому не сплинула давність рецидиву. А відмінність полягає у виділенні тих відмінних ознак, які є обов'язковими саме за законодавством даної країни для констатації рецидиву в поведінці особи, а також правових наслідків подібної констатації, тобто певного впливу наявності факту рецидиву злочинів на призначуване покарання.

Отже, можна зробити такий висновок, що суспільство завжди намагається жити за встановленими правилами, проте немає жодної людської спільноти, у якій би такі правила не порушувалися. Нерідко такі порушення є дріб'язковий, а іноді й надзвичайно небезпечними, як-от крадіжка чи вбивство людини. Відносини, пов'язані зі вчиненням людьми суспільнонебезпечних діянь та визначенням відповідальності за їх вчинення регулює кримінальне право, а самі ці діяння називаються злочинами. Злочини мають ряд ознак, спільних з іншими правопорушеннями. Саме тому не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого забороненого діяння, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла й не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [5]. Стосовно рецедиву злочину можна сказати що, сам факт вчинення нового злочину – це своєрідні константи явища рецидиву злочинів для кримінального законодавства будь-якої країни. У кримінальному законодавстві зарубіжних країн існують й інші підходи у визначенні впливу рецидиву злочинів на призначення покарання [6].

---

1. Поняття злочину. URL: http://studies.in.ua/krimnalne-pravo-zagalna-chastina/4579-ponyattya-zlochinu.html

2. Таганцевъ Н. С. О повтореній преступленій. СПб., 1867. С. 224.

3. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 216 с.

4. Современное зарубежное уголовное право. Т. 2 / под ред. А. А. Пионтковского. М., 1958. 400 с.

5. Соловйова А. М. Суб'єкт злочину та суб'єктивна сторона складу злочину примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. *Держава і право*. Зб. наук. праць (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України). 2002. Вип. 17. С. 355–359.

6. Батыргареева В. С. Закрепление института рецидива преступлений в уголовном законодательстве разных стран. *Государство и право*. 2005. № 4. С. 42–50.

Ю. В. Кузьмочка
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОЛОГІЧНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СПАЛЕННЯ ЛИСТЯ

З початком осені міста та райони страждають від диму та вогнищ. Спалення листя вже стало невід'ємною ознакою цього періоду. Однак мало хто знає, що такі дії заборонені чинним законодавством, оскільки наносять значну шкоду довкіллю, та шкоду здоров'ю населення, а особлива шкода завдається дітям.

Випалювання сухої рослинності має згубний вплив на стан навколишнього природнього середовища, адже призводить до забруднення атмосферного повітря, руйнування екосистеми (знищення комах, тварин, рослин та мікроорганізмів), погіршення якості ґрунту, спричинення різноманітних захворювань.

В значній мірі це зумовлено фізичними та хімічними процесами, які відбуваються за допомогою вогню. Люди, спалюючи суху рослинність чи інші речовини, не уявляють собі небезпеки вдихання диму тліючого багаття, вважаючи, що, якщо тривалість дії невелика, а концентрація шкідливих речовин низька, шкоди здоров'ю та довкіллю не наноситься. З метою правового регулювання цього питання, наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства № 105 від 10.04.06 р., затверджено Правила утримання зелених насаджень у містах та інших населених пунктах України.

Відповідно до п. 4.2. цих Правил на об'єктах благоустрою зеленого господарства забороняється спалювати суху рослинність, розпалювати багаття та порушувати інші правила протипожежної безпеки.

У п. 9.1.19. передбачено порядок поводження з опалим листям, який виключає можливість його спалювання. Більше того, заборо-

няється навіть згрібати листя з-під групи дерев і чагарників у лісопарках, парках, гідропарках, скверах, садах, за винятком ділянок загонів тощо, тому що це призводить до винесення органічних добрив, зменшення ізоляційного шару для ґрунту, який запобігає випаровуванню ґрунтової вологи та промерзанню коріння. Листя має залишатися на зиму під деревами, а весною його можна неглибоко прикопати або з допомогою механізмів змішати з ґрунтом, що приведе до його мінералізації. Згрібати листя слід лише тоді, коли воно негативно впливає на зовнішній вигляд (партерний газон, пам'ятники і меморіальні комплекси, площі, дитячі майданчики, спортивні комплекси, головні алеї зелених насаджень, галявини, квітники тощо).

Проблема екологічної безпеки уже давно не є проблемою окремої держави, вона з часом носить все більш глобальний характер. Людина намагається обмежити викиди підприємств у атмосферу, концерн — «Дженерал моторс» створює екологічно чистий автомобіль — «Автономія», що працює на водні, і єдиними відходами роботи якого є вода та пар, проте в той же час мало кому відомо, що значною мірою навколишнє природне середовище забруднюється за рахунок неправомірних переробки та утилізації відходів природних рослинних ресурсів (які, за даними дослідження в межах проекту TACIS складають 2,6% усіх побутових відходів; при цьому, очевидно, цей показник в середньому по Україні буде коливатися в сторону збільшення), зокрема, їх спалювання, адже саме цей спосіб утилізації опалого листя є найпоширенішим в наш час [1, с. 25–26].

Проте, ще меншій кількості людей відомо, що таке, на перший погляд, невинне діяння як спалювання об'єктів рослинного світу (листя, стерні тощо) є порушенням Кодексу України про адміністративні правопорушення, тобто адміністративним проступком. Адміністративним правопорушенням (проступком), згідно зі ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, визнається протиправна, винна (умисна чи необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [2, с. 35].

Родовим об'єктом правопорушення є порушення правил охорони природи, а саме шкода навколишньому природному середовищу, тобто порушення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Загальним об'єктом правопорушення є порушення права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, яке гарантується статтею 53 Конституції України.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 40 ЗУ «Про рослинний світ» відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ несуть

особи, винні у протиправному знищенні або пошкодженні об'єктів рослинного світу, порушенні вимог охорони умов місцезростання об'єктів рослинного світу.

Спалювання рослинних залишків становить суттєву загрозу природі: з листям згорають зимуючі корисні комахи, руйнується ґрунтовий покрив, відбувається збіднення ґрунту; знищується насіння і коріння трав'янистих рослин; пошкоджуються нижні частини дерев і кущів та верхні частини їх коріння; у 2–4 рази зростає промерзання ґрунту.

Закон України від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічного стану та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Вона гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, організаційних, державноправових та інших заходів (ч. 2 ст. 50 Закону) [3, с. 651].

Відповідно до ст. 152 КУпАП, спалювання рослинних залишків є прямим порушенням низки правил у сфері благоустрою населених пунктів та тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти (340 грн) до вісімдесяти (1360 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від п'ятдесяти (850 грн) до ста (1700 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Отже, спалюючи рослинність, її залишки або тверді побутові відходи, погіршується стан атмосферного повітря. Забороняється спалювання всіх видів відходів на прибудинкових територіях і в сміттєзбірниках, на території зелених насаджень. Самовільне випалювання сухої рослинності або її залишків, випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із водно-болотною та іншою природною рослинністю або її залишків у смугах відводу автомобільних доріг і залізниці, а також опалого листя у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу тягне за собою вищевказану адміністративну відповідальність.

---

1. Гончаров Г. Л., Мартынов Ю. Н., Ужик В. В., Шапаренко Е. Л., Шапаренко С. А. Желтый лист – осень без дыма. Х.: Экологическая группа «Печенеги», 2000. 98 с.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 256 с.

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 36. С. 651.

І. В. Кучерява
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПОНЯТТЯ І ОЗНАК ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Договір вважається універсальним регулятором досить різноманітних суспільних відносин, зміст, характер, і тенденції розвитку яких постійно зазнають змін. З часом, поширювався склад суб'єктів, учасників договору, поряд з фізичними особами, у договірних відносинах, почали брати участь господарські утворення (організації). Все це призвело до появи у юридичній літературі поняття «господарського договору».

Господарський договір виступає правовою формою взаємовідносин господарюючих суб'єктів між собою, визначає їх майнові обов'язки і направлений на досягнення певного результату ведення господарства. Актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю законодавчого визначення поняття «господарський договір», а також однозначної думки з цього приводу серед науковців [1, с. 115].

Специфічними рисами такого договору є те, що:

1) його сторонами є юридичні або фізичні особи, зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності;

2) зміст господарського (підприємницького) договору становлять умови, за якими передаються товари, виконуються роботи або надаються послуги з метою здійснення підприємницької діяльності або з іншою метою, не пов'язаною з особистим (сімейним, домашнім) споживанням; 3) для деяких видів цих договорів, зокрема зовнішньоекономічних контрактів або біржових угод, може встановлюватися окремий порядок їх укладення (підписання), обліку та реєстрації; 4) певні особливості можуть характеризувати порядок виконання або умови відповідальності сторін за господарським (підприємницьким) договором (наприклад, відповідальність підприємця незалежно від його вини) [2, с. 71].

Вважаємо, що господарський договір як невід'ємний самостійний інститут господарського права є настільки самобутнім явищем, наскільки й визначення останнього є незалежним від визначень договорів інших галузей права завдяки особливим, притаманним лише йому ознакам. Щодо визначення сутності господарського договору, то спочатку в незалежній Україні саме поняття такого згадувалося лише в Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України), і тільки в 2003 році з кодифікацією господарського законодавства був розтлумачений зміст господарського договору, тобто умови договору, визначені в ст. 180 ГК України. Не дивлячись на це, саме визначення господарського договору залишається доктринальним, а формулювання його варіюється в залежності від наукових поглядів того чи іншого правознавця. Очевидно, що господарські договори як першооснова виникнення господарських зобов'язань відіграють ключову роль у врегулюванні названих процесів, а отже, суспільно-корисний результат, на досягнення якого спрямована вся господарська діяльність, і є основоположною ознакою, яка відрізняє господарські договори від усіх інших видів договірних зв'язків. [3, с. 133, 134].

Крім того, щодо господарських відносин, опосередкованих відповідними договорами, то за змістом ст.ст. 3, 55 та 175 ГК України кваліфікуючими ознаками майново-господарських відносин, які органічно включають у себе організаційний компонент, є:

1) суб'єктний склад, до якого включаються господарські організації, індивідуальні підприємці, відокремлені підрозділи господарських організацій (хоча зміст ГКУ не дає підстав стверджувати, що на сьогодні такі підрозділи визнаються самостійними суб'єктами господарських договорів), органи державної влади, органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією. Окремо слід виділити не господарюючих суб'єктів – юридичних осіб, які беруть участь у майново-господарських відносинах з метою створення та підтримання своїх матеріально-технічних умов функціонування (господарчого забезпечення своєї діяльності);

2) господарський характер (сфера) діяльності цих суб'єктів – суспільне виробництво, спрямоване на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [4, с. 214].

Господарські договори в Україні з прийняттям Господарського кодексу регулюються:

а) загальними (про зобов'язання, договір, зобов'язання, що випливають з договорів) і спеціальними (купівля-продаж, постав-

ка, контрактація сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами, лізинг, підряд, будівельний підряд, виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, перевезення, транспортне експедирування, зберігання на товарному складі, позика, кредит, банківський вклад, банківський рахунок, факторинг, комерційна концесія тощо) статтями Цивільного кодексу;

б) нормативно-правовими актами господарського законодавства: Господарським кодексом, законами України про окремі види господарської діяльності (інвестиційну, зовнішньоекономічну, транспортну тощо) [5, с. 139].

На підставі наведеного вище, можна дійти висновку щодо терміну та ознак вище вказаного поняття «господарський договір». Адже саме цей термін відображає лише окремі засади та умови укладення та виконання за своєю правовою природою договорів, та в певній мірі широко використовується не тільки в законодавстві, але й в юридичній літературі та в господарській практиці, що дає певний поштовх до укладення господарських договорів суб'єктами господарювання.

Аналізуючи всі вищевикладені погляди на поняття господарського договору, його можна визначити як домовленість, укладену за встановленим змістом та формою, між учасниками господарських правовідносин, спрямовану на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків, досягнення конкретної мети та забезпечується у випадку порушення можливістю застосування небажаних наслідків.

---

1. Малишко В. М., Бородін Є. В. Поняття господарського договору: докринальний аспект. *Юридичний вісник*. № 2 (31). 2014. С. 115.
2. Власенко Г. Є. Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності. *Юридичний вісник*. 2018. С. 71.
3. Ступник Я. В. Господарський договір: поняття та олобливі ознаки. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2015. С. 133, 134.
4. Пригара Л. І. Господарський договір як правова форма господарських зв'язків. *Серія ПРАВО*. Випуск 19. Том 2. С. 214.
5. Попадинець Г. О. Господарський договір в системі господарського права. *Цивільне, підприємницьке, господарське та трудове право*. С. 139.
6. Байда Б., Левицька О. Укладення договорів, що породжують господарські зобов'язання. 2017. С. 375.

І. В. Кучерява,
Ю. І. Лесик
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Питання наркоманії серед неповнолітніх, у різних аспектах досліджували вітчизняні науковці. Особливу увагу кримінологів, психологів і педагогів ця проблема привернула в останнє десятиліття, коли негативні тенденції цієї проблематики засвідчили про необхідність вжиття дієвих заходів для боротьби з нею. Україна, як демократична та правова держава, повинна забезпечувати належні умови для нормального розвитку та життя усіх членів українського суспільства, а надто неповнолітніх. Питання виховання майбутнього покоління української держави, в сучасних умовах, є актуальним та потребує значної уваги і з боку державних органів, і суспільства загалом.

Сімейна неблагонадійність, криза шкільної та професійної освіти, тривала трудова незайнятість, неорганізованість дозвілля неповнолітніх, наркотизація середовища неповнолітніх, і як наслідок, збільшення кількості злочинів, що вчиняються особами, у віці до 18 років – це далеко не повний перелік проблем, які потребують негайного вирішення для виправлення ситуації, що виникла в нашому суспільстві. Наслідки вживання наркотичних речовин доволі різноманітні: від психосоціальних до медичних. Серед останніх варто зазначити: передозування, підвищений ризик суїцидів, психічні захворювання, серцево-судинні, ускладнення під час вагітності та інша патологія. За роки незалежності України показники захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин і їх розповсюдження, зросли в 2,5–3,2 рази, у 25 разів збільшилася кількість неповнолітніх наркоманів. Наркотики прирівнюються до складових молодіжної «культури», таких як паління та вживання алкогольних напоїв. Набирає негативного резонансу проникнення наркотиків із кримінального середовища до місць масового проведення дозвілля та в навчальні заклади. До негативних тенденцій наркозалежності варто віднести, також зниження віку першого «знайомства» з наркотичними речовинами. Якщо раніше це був вік 13–15 років, то нині маємо справу з 9-тирічними наркоманами. Не зважаючи на більш-менш легкий доступ до наркотичних речовин,

утім залишається питання коштів для придбання «дози». Це призводить або до вчинення протиправних діянь (крадіжок, грабежів, розбоїв), або до вживання наркотиків, виготовлених так званим «кустарним» способом, які є недостатньо очищеними та низької якості. Це спричинює до отруєння, або навіть летальні наслідки, а також загрожує швидкою деградацією, і фізичною, і соціальною [1, с. 63, 265].

Вивчення історії хвороби, протоколів первинних бесід, біографій більше 15000 наркоманів показують, що практично у всіх випадках підліткової і юнацької наркоманії існує сімейне неблагополуччя в період, що передує наркотизації. У кожному з типів проблемних сімей, крім загальних рис, складаються й специфічні особливості відносин, які будуть надавати наркоманії підлітка особливий специфічний зміст [2, с. 37].

У зв'язку з поширенням наркотиків у підлітковому середовищі, проблеми дослідження психічного світу підлітків наркоманів стають все більш актуальними. Сьогодні в Україні поширення наркоманії набуло характеру епідемії, тому в суспільстві постійно підвищується занепокоєння неспроможністю спинити цю хвилю. За останні роки поступове поширення наркоманії у країні досягло, на жаль, небувалого розмаху, вона проявляється в мотивації скоєння багатьох злочинів, негативно позначається на розвитку молодого покоління, в цілому руйнує майбутнє нашого суспільства. Серед усіх прошарків населення молодь виявилася найменш захищеною перед цим злом: саме молоді люди стають основними споживачами наркотиків. Молодь становить близько трьох чвертей усіх утягнених у сферу наркотизації цього виду. Дані статистики показують, що із загальної кількості залежних наркоманів 60% – підлітки і 13% – діти віком 12–13 років. Усе частіше заборонені препарати приймають 12–15-літні школярі – за останні декілька років наркоманія серед молоді виросла майже в шість разів. Крім шкоди, яку спричиняє наркоман власному здоров'ю, у середньому він втягує у вживання наркотиків 10–15 чоловік. Підліткові реакції групування, гіперактивності й емансипації, разом зі схильністю до навіювання, тільки підсилюють негативні тенденції наркотизації. Таким чином, поки спеціально уповноважені органи ще намагалися якоюсь мірою контролювати традиційну злочинність у цій сфері, з'явилася, набрала обороти і швидкими темпами поширюється епідемія «аптечної» наркоманії в середовищі підлітків, які втягуються у вживання лікарських препаратів, що містять наркотичну складову [3, с. 37].

Спостерігається тенденція вживання більш небезпечних наркотичних засобів, змінюється структура наркотизації. Сучасні

підлітки вже з 11–12 років починають використовувати опіатоподібні і коноплеві культури. Сучасна молодь навіть не приховує, які психотропні та наркотичні засоби вживає.

Отже, основний аспект у профілактиці наркоманії має бути спрямований передусім на молодь. Для ефективного досягнення позитивних результатів загальної, спеціально-кримінологічної та індивідуальної профілактики й напрацювання ефективних заходів протидії наркоманії необхідно систематично здійснювати вивчення реального стану кількісних і якісних показників поширення наркоманії.

---

1. Ковальчук В. П. Наркомания среди несовершеннолетних как социальная проблема. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. № 3. 2017. С. 235.

2. Жирнов І. І. Наркоманія серед підлітків та особливості роботи з ними *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2015. № 3. С. 37.

3. Шишкіна Х. Ю. Проблеми екстремальної та кризової психології. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 14. 2017. С. 40.

І. О. Кушнір
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОГОВОРУ

Найбільш поширеною підставою виникнення цивільних правовідносин є договори. Серед них на сьогодні важливе місце займає електронний договір. Адже стрімкий розвиток науково-технічного прогресу у світі зумовив розвиток нових форм суспільних відносин, а розвиток ринкової економіки в Україні зумовлює збільшення кількості договорів, які укладаються в електронній формі. Можливість їх укладення залежить від ефективного правового регулювання.

Правове регулюванню електронного договору в Україні забезпечується Законом України «Про електронну комерцію» [1]. Згідно зі ст. 3 цього Закону електронним договором є домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків та оформлена в електронній формі договором. Натомість згідно зі ст. 626 ЦК України договором є

домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Таким чином, лише одна ознака робить електронний договір особливим на відміну від звичайного договору – це електронна форма його укладення.

Цивільне законодавство передбачає, що договір може укладатись в усній або письмовій формі. Зокрема, ст. 639 ЦК України містить положення про те, що договір може укладатись у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. У ч. 2 ст. 639 ЦК України передбачено, що договір вважається укладеним в письмовій формі, якщо він укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем [2]. Отже, можна зробити висновок, що цивільне законодавство не визначає електронну форму договору як одну з його можливих та правомірних форм. Проте, в ч. 1 ст. 205 ЦК України вказано, що «правочин може вчинятись усно або в письмовій (електронній) формі». З цього випливає, що електронний договір швидше ототожнюється з письмовим, ніж таким є. Відповідно до ст. 207 ЦК України правочин вважається вчиненим у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (в тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. Отже, електронний договір є письмовим, а не прирівняним до нього.

Паперовий носій, на якому надруковано електронний договір, не може бути його оригіналом. Цивільне законодавство відносить електронні договори до таких, що укладені в письмовій формі, але суд, отримавши електронний договір на електронному носієві інформації, не відносить його до письмових доказів.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронним вважається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ можна перетворити у візуальну форму і нею є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [3].

У ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» зазначено, що електронний договір може містити (крім істотних умов, які визначені такими ЦК України для відповідного виду договору) інформацію про умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів [1]. З цього випливає, що візуальна форма електронного договору не є його оригіналом.

Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» порядок укладення електронного договору є двоетапним

(оферта і акцепт). Пропозиція і її прийняття повинні направлятись сторонами в електронній формі.

Створення електронного документа завершується накладанням електронного підпису.У п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» передбачено, що електронний підпис – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис. Підписувачем може бути фізична особа, яка створює електронний підпис [4].

Крім цього, слід зазначити, що стороною правочину (договору) може бути не лише фізична особа, а й юридична. Відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» юридична особа може бути створювачем електронної печатки [4]. Тому створення електронного документа юридичною особою, повинно завершуватися накладенням електронної печатки. Електронна печатка – це електронні дані, які додаються створювачем електронної печатки до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються для визначення походження та перевірки цілісності пов'язаних електронних даних.

Таким чином, незважаючи на певні недоліки правового регулювання електронного договору, він набуває дедалі більшої актуальності в сфері електронної комерції.

---

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15

4. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19

А. В. Латиш
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ (НАРКОТИКІВ), ЧЕРЕЗ СУЧАСНІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ СИСТЕМИ

У сучасному світі значного поширення набув певним чином новий спосіб незаконного обігу та розповсюдження наркотичних засобів через мережу Інтернет. Зазвичай дилерами (розповсюджувачами) є раніше судимі особи, а також до розповсюдження наркотиків причетні організовані злочинні групи. Спосіб розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин через мережу інтернет, зокрема через час Telegram канал, дозволяє їх розповсюджувачам приховати свою злочинну діяльність від працівників правоохоронних органів, уникати безпосереднього контакту із покупцями.

Злочинці, з метою поширення своєї діяльності через мережу Інтернет, створюють різноманітні веб-сайти, блоги, канали, де розміщують весь асортимент «товару», створюють банківські рахунки з метою отримання коштів від потенційних покупців, а також підшукують осіб, основним завданням яких є забезпечення процесу передачі наркотичних речовин покупцеві, у тому числі, шляхом розміщення «закладок».

Відповідно до способів сучасного розповсюдження наркотичних засобів, слід постійно вдосконалювати підходи розслідування злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин. Враховуючи обставини збуту вказаних речовин через мережу Інтернет, наявність та повноту отриманої інформації, проаналізувавши судову практику, слід виділити основні типи слідчих ситуацій пов'язаних із подальшим алгоритмом проведення слідчих (розшукових) дій [1, с. 18].

1) Через мережу Інтернет відбувся незаконний обіг наркотиків, є певні відомості про особу, яка розповсюджує їх.

В даному випадку слідчий встановив певні ознаки незаконного розповсюдження наркотиків за допомогою мережі Інтернет.

Основними завданнями слідчого, у даній ситуації, є фіксація ознак вчиненого злочину, встановлення особи (осіб), які продавали наркотики з використанням мережі Інтернет. Проводяться слідчі

(розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші заходи, характерні для розслідування злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотичних чи психотропних засобів.

При встановленні особи підозрюваного, відбувається типова слідча (розшукова) дія, а саме допит підозрюваного, під час якого, слідчий повинен з'ясувати ознаки та обставини розповсюдження наркотиків через мережу Інтернет, використання спеціальних програм із метою поширення інформації про наявність «товару», визначити рахунок на який надходили кошти від продажу наркотичних речовин.

Отриманні під час допиту підозрюваного показання слідчий зобов'язаний перевірити. З цією метою проводиться огляд місця події (місце знаходження «закладки»), також огляд Інтернет-сторінки, сайту або каналу (на технічному пристрою затриманої особи) з метою знаходження оголошення, реклами, контактних даних осіб, які збувають наркотики у мережі Інтернет. Також за наявності даних щодо переписки між збутчиком та покупцем, слідчий має право отримати ухвалу слідчого судді на тимчасовий доступ до переписки, а переписку приєднати до провадження як доказ. Також слідчий призначає експертизу зразків наркотичної речовини (за її наявності) та комп'ютерно-технічну або телекомунікаційну експертизу вилучених при затриманні або в результаті обшуку технічних засобів, якими користувався підозрюваний з метою збуту.

2) Слідчому відома інформація про системний збут наркотиків з використанням мережі Інтернет, але відсутня або є незначна інформація щодо суб'єкта злочину.

В даному випадку можна говорити про самостійне виявлення слідчим або оперативним співробітником випадків збуту наркотиків через мережу Інтернет, отримання інформації про розповсюдження наркотичних речовин даним способом.

Слідчий фіксує факт незаконного збуту наркотиків через мережу Інтернет або сучасні інформаційні канали зв'язку, встановлює осіб, які збувають наркотики або є їх співучасниками та причетні до цього. Також проводяться слідчі (розшукові) дії, наприклад, допит свідка (або заявника), огляд місця події (Інтернет сторінки, вебсайту тощо). Відповідно до ст. 40 КПК України слідчий направляє доручення працівникам оперативних підрозділів для проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій. За погодженням з прокурором, слідчий направляє слідчому судді клопотання на здійснення тимчасового доступу до інформації про абонента якою володіє Інтернет провайдер встановлюється діапазон

АР-адрес, з яких збувальник виходив у мережу. Встановлюються номери телефонів, на веб-сторінках. За погодженням з прокурором, подати клопотання слідчому судді на здійснення тимчасового доступу до інформації про абонента та деталізацію з'єднань, що міститься у оператора зв'язку, який обслуговує телефонний номер збувальника. Також слідчий проводить і інші дії, зокрема, допити, обшуки, затримання, направлення на експертизи тощо.

Таким чином, розслідування злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин через сучасні телекомунікаційні системи є досить складним та довготривалим процесом. Це вимагає від слідчого відповідного рівня знань, котрі забезпечать його діяльність на належному рівні.

---

1. Кваліфікація та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет: метод, реком. / О. Ю. Татаров, О. М. Стрільців, В. Б. Школьний та ін. К.: ГСУ МВС України, Нац. акад. внутр. справ, 2012. 30 с.

І. Р. Левицька
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАНЬ ПОРУШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ПРИКОРДОННІЙ СФЕРІ

Охоронні норми адміністративного права утворюють правовий фундамент протидії загрозам у прикордонній сфері. Ю. Є. Максименко наголошує, що тривалий час інформаційні правопорушення розглядалися крізь призму загроз інформаційній безпеці України, та зазначає, що сьогодні правопорушення в інформаційній сфері стосуються поширення фактів протизаконного збору і використання інформації, несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, незаконного копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з баз даних, порушення технологій оброблення інформації, запуску програм-вірусів, троянів, фішингових програм, знищення та модифікація даних в інформаційних системах, перехоплення інформації в технічних каналах її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо [1]. Обсяг і характер

таких правопорушень постійно розширюється із розвитком інформаційного суспільства, інформаційних ресурсів та потребує своєчасного виявлення і застосування відповідальності за їх вчинення, зокрема й у прикордонній сфері.

Інформаційне правопорушення (проступок) – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на врегульовані законами суспільні відносини, які виникають та існують при здійсненні інформаційної діяльності, а саме: при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні учасниками інформаційних правовідносин інформації і за яку законом передбачено інформаційну відповідальність [2, с. 158]. О. В. Стоєцький пропонує поділяти адміністративні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері: збирання інформації; зберігання інформації; використання інформації; поширення інформації [3, с. 10].

Такі підходи відображають посягання на окремі види інформаційної діяльності, закріплені в статті 9 Закону України «Про інформацію» (створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення), а отже у такому випадку адміністративні правопорушення посягають на порядок інформаційної діяльності. Інформаційне правопорушення характеризується тим, що завдає шкоди (небезпеки) інформаційним правам чи свободам людини та громадянина, інформаційній інфраструктурі держави чи вчиняється за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій або засобів зв'язку [1]. Інформаційне правопорушення у прикордонній сфері, крім цього, завдає шкоди прикордонній безпеці та може вчинятись з використанням службового становища. Ураховуючи особливості прикордонної сфери, у разі порушення законодавства про інформацію, наслідком якого є настання адміністративної відповідальності, варто зупинитись на характеристиці суб'єктного складу правопорушення. Відповідальності підлягають як винні посадові особи (у необґрунтованій відмові в наданні інформації, порушенні встановленого терміну її представлення без поважних причин, безпідставній відмові від поширення певної інформації тощо), так і громадяни (які мають бажання і інтерес до отримання певної інформації і які у своєму бажанні можуть перейти межі дозволеної правомірної поведінки). Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) суб'єктами адміністративного правопорушення є особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [4, с. 12], та посадові особи за недодержання установлених правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків. Отже, для дослі-

джуваного різновиду адміністративного правопорушення у прикордонній сфері характерним є як загальний, так і спеціальний суб'єкт. Загальним суб'єктом досліджуваних правопорушень у прикордонній сфері може бути громадянин України, іноземний громадянин і особа без громадянства, на яких може розповсюджуватись адміністративна відповідальність за статтями 204-1 та 204-4 КУпАП, у частині перетинання або спроби перетинання державного кордону України в пунктах пропуску через державний кордон України (в контрольних пунктах в'їзду-виїзду) з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу. Отже, за подання неправдивої та недостовірної інформації про особу та з приводу наявної підстави перетинання державного кордону настає адміністративна відповідальність за статтями 204-1 та 204-4 КУпАП.

Отже, адміністративній відповідальності за порушення законодавства у прикордонній сфері характерні такі особливості, що передбачені за вчинення правопорушень, що містяться у різних розділах КУпАП та інших нормативно-правових актах, які врегульовують інформаційну діяльність та забезпечення права на інформацію.

---

1. Максименко Ю. Є. Інформаційні правопорушення: поняття та ознаки. Глобальна організація союзницького лідерства. 2014. URL: http://goal-int.org/informacijni-pravoporushennya -ponyattya-ta-oznaki/

2. Коваленко Л. П. Деякі питання щодо правопорушень в інформаційній сфері. Форум права. 2013. № 4. С. 158–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_29

3. Стоєцький О. В. Адміністративна відповідальність за порушення у сфері інформаційної безпеки України: автореф. дис. … канд. юрид. наук. К., 2013. 20 с.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.84 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

С. І. Левицька
(Університет митної справи та фінансів)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕЛЕГУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На теперішній час серед теоретичних і практичних проблем формування сучасної конституційно-правової моделі інституту місцевого самоврядування в Україні особливої актуальності набуває питання чіткого визначення правової природи делегованих органам місцевого самоврядування повноважень, їх місця та ролі, а також основних проблемних аспектів, що чинять перешкоди для належного функціонування механізму здійснення як муніципальної, так і публічної влади в цілому.

Делеговані повноваження органів місцевого самоврядування становлять сукупність державно-владних повноважень, що реалізуються органами місцевого самоврядування у визначених сферах суспільних відносин, та які тимчасово надаються їм на підставі Конституції, законів України, керуючись принципами доцільності та ефективності організації управлінської діяльності на місцевому рівні. Делегування повноважень слугує меті наближення механізму надання публічних послуг до громадян та підвищенню ефективності управління, сприяє найбільш повному та ефективному виконанню функцій і завдань муніципальної влади, реформі місцевого самоврядування, повноті вирішення, досягнення цілей держави та суспільства в цілому [10, с. 17].

Делегування має давню історію, що бере свій початок з часів римського приватного права від протилежної вимоги в базовому агентському договорі. У законодавстві України термін «делеговані повноваження» було нормативно закріплено у 1997 році у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3].

Не зважаючи на досить тривале існування даного інституту існує ряд проблем, які потребують додаткового осмислення та доопрацювання.

Зокрема в наукових колах існують обґрунтовані пропозиції виключити із Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» перелік повноважень, які можуть делегуватись. Предмет делегування доцільно передати на узгодження сторін. Водночас необхідно передбачити чіткий перелік державно-владних повноважень, які взагалі не можуть делегуватись від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування [3, с. 117].

З теоретичної точки зору вирізняються кілька форм надання повноважень органам місцевого самоврядування: встановлення, передача, делегування.

На сьогоднішній день вітчизняна законодавча техніка не чітко розмежовує дані поняття та інколи допускає їх підміну. Наприклад, використовуючи терміни «передача» або «надання» повноважень, законодавець фактично передбачає їх делегування. Це простежується, зокрема, у частині третій ст. 143 Конституції України. Разом з цим передача і делегування повноважень мають принципово відмінні риси, які відбиваються на правовому та організаційному механізмах їх здійснення.

Делегування також необхідно відрізняти від доручень вищестоящого органу нижчестоящому, які є проявом звичайного керівництва, без внесення будь-яких змін до компетенції обох органів [4, с. 181].

Важливо відзначити також те, що делегування повноважень має супроводжуватися передачею необхідних для їх здійснення матеріальних і фінансових засобів. Про це йдеться у ст. 143 Конституції України, а також у ст. 67 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Це надзвичайно важлива, проте не повсякчас виконувана умова, що гарантує у першу чергу здійснення повноважень, а також продовження виконання місцевим самоврядуванням властивих йому основних функцій. Недодержання цієї вимоги є підставою для відмови органів місцевого самоврядування від виконання відповідних державних повноважень або часткового виконання таких повноважень у співмірному наданим ресурсам обсязі [5, с. 8].

Ще однією вимогою, пов'язаною з делегуванням органам місцевого самоврядування окремих державних повноважень, яка не забезпечена належним чином, є можливість контролю з боку держави за їхньою реалізацією. На сьогоднішній день чинне законодавство в повній мірі не регламентує організаційно-правовий механізм державного контролю за виконанням ОМС делегованих повноважень та не встановлює відповідальність за невиконання або неналежне виконання таких повноважень. Так, у разі виявлення невідповідності акта органу місцевого самоврядування, прийнятого з питань здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади, законодавству України, муніципальний орган лише сповіщається про невідповідність акта, а у разі неподання органами місцевого самоврядування відповідним органам державного контролю інформації про виконання окремих делегованих повноважень не передбачено жодних заходів відповідальності.

Зазначене питання має суперечливий характер, адже його можна розцінювати, з одного боку, як убезпечення органів місцевого самоврядування від свавільного тиску на їх діяльність з боку держави, але з іншого – такий підхід законодавця заклав основу для навмисного невиконання делегованих повноважень, що знижує ефективність всього інституту [5, с. 11].

---

1. Крупчан О. Формування компетенції місцевих органів публічної влади шляхом делегування повноважень. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 14–19.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.97 р. *Відом. Верх. Ради України*. 1997. № 24.

3. Серьогіна С. Г. Структурні та компетенційні проблеми організації місцевого самоврядування в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування:* зб. наук. пр. Вип. 1. Харків: Право, 2001. 117 с.

4. Новак А. О. Окремі питання визначення правової природи делегованих повноважень органів місцевого самоврядування. 2014. Вип. 27. С. 173–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2014_27_16

5. Онупрієнко А. Делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування: проблемні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 6. С. 7–11.

Г. А. Леонець
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ЗЛОЧИННОСТІ

Найнебезпечніша частина правопорушень, що мають явну антисоціальну направленість, – злочинність. Будь-який злочин є суспільно небезпечним діянням, яке карається законом. Ефективна боротьба зі злочинністю з психологічного погляду вимагає глибокого аналізу протиправної дії осіб, які скоїли злочини, вивчення психологічної структури злочину, а також причин, що спонукають людину до злочинної поведінки [1].

Ще в XIX столітті відомий італійський тюремний лікар психолог Ч. Ломброзо стверджує, що злочинна поведінка успадковується, і що злочинці можуть бути ідентифіковані завдяки фізичним дефектам. Він розробив класифікацію злочинців: природжені злочинці; душевнохворі злочинці; злочинці за пристрастю, до яких

належать і політичні маніяки; випадкові злочинці [3]. Підтримуючи психологізм у поясненні злочинності, Р. Гарофало сформулював правила адаптації та усунення тих, хто не може пристосуватися до умов соціально-природної селекції, та пропонував: позбавляти життя осіб, чиї злочинні дії випливають з не усунутих психічних аномалій, що роблять їх нездатними до життя в суспільстві; частково усувати чи піддавати тривалому ув'язненню тих, хто віддає перевагу бродячому (кочовому) способові життя; примусово виправляти осіб, у яких недостатньо розвинуті альтруїстичні почуття чи які скоїли злочин за надзвичайного збігу обставин [2].

Сьогодні вчені вважають, що шукати пояснення злочинній поведінці особи потрібно не в фізіології і психіатрії, а в соціальній психології та в психологічних теоріях особистості. Та й більшість спеціалістів доходить думки, що злочинець – не якась особлива дефектна особистість, а одна з можливих ліній розвитку подій. Тому причини злочинної поведінки слід розглядати в комплексі, враховуючи перш за все біологічні фактори індивіда, його індивідуально-психологічні особливості, соціально надбані ним якості та зовнішні обставини, в яких формується особистість та реалізується її життєдіяльність.

Серед причин злочинної поведінки необхідно розрізняти фактори, що визначили розвиток спрямування особистості та її емоційно вольові регуляційні особливості. Стосовно останнього, то в злочинах, що скоюються при домінуванні в поведінці емоційної сфери, певні дії виникають раптово і мають імпульсивний характер. У структурі таких дій різко зростає роль рухових (моторних) компонентів і знижується роль оціночно-орієнтовних. Розвиток особистості залежить від того безпосереднього середовища, яке її оточує, від особистого досвіду, від її діяльності і т. д. А це безпосереднє середовище може бути носієм конкретних антигромадських звичок, які через наслідування, зараження, навіювання і поведінкові стереотипи впливає на людину, яка потрапила в таке мікросередовище. Таким чином, соціальне в людині зумовлене самим її існуванням у суспільстві і різних малих групах, її діяльністю і спілкуванням, які виникають на цій основі, потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями [1, с. 135].

Саме соціальна взаємодія і комунікації формують поведінку людини та її внутрішнє уявлення про саму себе. При цьому під соціальною взаємодією розуміється прагнення людей до узгодженої поведінки, без якої неможливе соціальне життя, а також наявність своєрідного зворотного зв'язку (його роль відіграють уявлення індивіда про те, що, з його погляду, від нього очікують інші люди, як вони його бачать і сприймають). Виконання індивідом тієї або іншої

соціальної функції визначається його психічними властивостями, що можуть бути як позитивними, так і негативними. Вплив останніх на поведінку особи спричиняє дефекти, пов'язані з різноманітними порушеннями, які нерідко переростають у протиправні дії. Зазначимо, що виконання тієї або іншої соціальної функції (ступінь відповідальності, розуміння наслідків прийнятих рішень та ін.) може впливати на формування психічних якостей особистості, у тому числі негативних, коли для цього існують певні умови. До них у першу чергу належать відсутність в індивіда достатніх знань про сутність і значущість виконуваної ним функції, іншими словами – невідповідність рівня його компетенції цій функції, а також психофізичні властивості (поганий зір чи слух, уповільнена реакція на подразник), що не дозволяють виконувати її належним чином. Поява дефектів може бути викликана і негативним ставленням особи до соціальної функції і наслідків її здійснення (функція виконується формально, немає інтересу до її завдань і методів реалізації, індивід помилково уявляє її значущість). Негативне ставлення до виконуваної функції впливає на психологічну структуру особистості, викликаючи певні наслідки, наприклад, відсутність ініціативи чи належної організованості, недбалість, неуважність тощо. Це створює передумови для виникнення конфліктних відносин, що, у свою чергу, спричиняє формування таких властивостей особистості, як дратівливість, грубість, прагнення панувати тощо, які нерідко сприяють протиправним діям. Розглянуті дефекти соціалізації особистості у певних умовах можуть спричинити її соціальну деградацію, при якій спостерігається порушення структури потреб, викривлене уявлення про їхній обсяг, відсутність суспільно значущих інтересів, небажання виконувати соціальні функції. Деградація індивіда або властиві йому окремі соціально-психологічні дефекти можуть призвести до протиправної спрямованості, що виражається в тому, що особа: а) негативно проявляє себе в конфліктних ситуаціях і створює їх там, де вони, як правило, не виникають самі собою; б) сприяє формуванню антисоціальної установки в інших індивідів; в) вчиняє протиправні дії, злочини; г) активізує і розширює діапазон своєї злочинної діяльності. Дефекти соціалізації особистості, які створюють передумови для протиправної спрямованості, нерідко виражаються у вчиненні різного роду злочинів, характер яких залежить від середовища, де індивід виконує свої соціальні функції, його інтересів, психологічних нахилів і властивостей, а також ситуації, яка сприяє вчиненню антигромадських діянь [3].

Таким чином, причини злочинності проявляються в тому, що вона існує тільки у людському суспільстві: особи, які вчиняють

злочин та особи, на інтереси яких вчинюються посягання – члени суспільства. Соціальною є не тільки сама злочинність, але і її витоки, корені, а також наслідки. Зміни злочинності знаходяться в прямій залежності від стану суспільства та процесів, що в ньому проходять. Існування злочинності, її характеристики є досить інформативним показником стану справ в суспільстві і перед усім кризових явищ, проблем та конфліктів в різних сферах соціального життя. Злочинність дійсно є індикатором стану суспільства на певних етапах його розвитку [2].

---

1. Бедь. В. В Юридична психологія: навчальний посібник. URL: https://studfiles.net/preview/4531535/

2. Антропологічна (біологічна) школа Ч. Ломброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі, У. Шелдон. URL: https://studopedia.info/4-22628.html

3. Злочинність. *Вісник кримінологічної асоціації України*. URL: https://visnikkau.webnode.com.ua/news/zlochinnist/

З. А. Лисенко
(Університет митної справи та фінансів)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОФІСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Після обрання шостим Президентом України Володимира Зеленського активно розпочинається нова кампанія реформ у різних сферах суспільного життя. Однією з найперших ініціатив глави держави було реформування Адміністрації Президента України. В результаті вперше в історії нашої держави ліквідовано Адміністрацію Президента України та утворено новий орган – Офіс Президента України. В зв'язку з цим особливо актуальним постало дослідження правового статусу новоутвореного органу.

Правовий статус Офісу Президента України регулюється Положенням про Офіс Президента України. Відповідно до даного Положення Офіс Президента України – це постійно діючий допоміжний орган, утворений главою держави відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України [1]. Серед основних завдань Офісу Президента України є здійснення експертного аналізу політичних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших процесів, що відбуваються в Україні та світі, підготовка за його результатами для подання на розгляд президенту пропозицій з внутрішньої та зовнішньої

політики; участь в обробленні пропозицій щодо здійснення президентом керівництва в сферах національної безпеки і оборони України, виконання ним повноважень голови Ради національної безпеки і оборони України, здійснення контролю над сектором безпеки і оборони; здійснення експертизи ухвалених Верховною Радою законів, що надійшли на підпис главі держави, підготовка пропозицій щодо підписання законів або застосування права вето тощо.

Слід зазначити, що Офіс Президента також забезпечує в установленому порядку взаємодію президента з Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, правоохоронними, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян (у тому числі політичними партіями, профспілками), підприємствами, установами, організаціями, сприяє підвищенню ефективності такої взаємодії. Серед головних завдань – це підготовка проектів конституційних подань, звернень президента до Конституційного Суду України і пропозицій щодо позиції президента у справах, які розглядаються Конституційним Судом України; забезпечення розгляду запитів народних депутатів, груп нардепів і комітетів Верховної Ради до Президента [2].

Отже, в цілому, основні аспекти правового статусу Офісу Президента України в повній мірі аналогічні з статусом Адміністрації Президента України, які були раніше. Проте, основною метою створення цього органу було численне скорочення працівників Офісу. В зв'язку з цим, вбачається, що це було виключно механічне перейменування органів. Тому, особливої потреби в створенні Офісу Президента України не було.

Разом з тим на сьогодні одночасно чинні Положення як про Офіс Президента України, так і про Адміністрацію Президента України, що спричиняє певні недвозначні уявлення про ці органи. В зв'язку з цим, вважаємо, що необхідно Главі держави видати Указ про визнання таким, що втратив чинність Указ Президента України Про Положення про Адміністрацію Президента України від 02.04.2010 № 504/2010 [3]. Оскільки, де-факто даний орган не існує з появою нового.

Разом з тим, слід зазначити, що перейменування Адміністрації Президента України в Офіс Президента України має своє підґрунтя. Так, наприклад в США аналогічний орган має назву Виконавчий офіс Президента США, тобто апарат чиновників, підпорядкований безпосередньо Президенту США і включає його помічників і радників, а також адміністративно-технічний персонал різного рівня.

В свою чергу, в Польщі аналогічний орган має назву Президентський палац – це одна з резиденцій президента Польщі. Саме

в цьому органі знаходяться канцелярія та офіси президента. Тобто, фактично, цей орган в повній мірі відповідає вітчизняному аналогу Офісу Президента України.

Наприклад у Франції аналогічний орган має назву Єлисейський палац, в якому 365 кімнат. Щоправда, окрім функцій канцелярії У Єлисейському палаці президент Франції приймає глав іноземних держав, з почесною вартою Республіканської гвардії.

Якщо звернути увагу на досвід колишніх держав членів Радянського Союзу, то в Росії, Білорусі, Казахстані та інших державах аналогічний орган має назву – Адміністрація Президента. Тобто, з цього боку перейменування на Офіс Президента України підкреслює прозахідний вектор нашої держави і відхилення від радянських стереотипів. Хоча в цілому, можемо констатувати, назва фактичною ролі не грає.

Таким чином, в результаті дослідження ми дійшли висновку, що Офіс Президента України – це постійно діючий, допоміжний, технічний орган, створений при Президенті України, який виконує фактично роль канцелярії. На нашу думку, перейменування Адміністрації Президента України в Офіс Президента України носить чисто символічний «прозахідний» характер, оскільки оптимізацію, тобто скорочення працівників органу можна було провести і в рамках Адміністрації Президента України.

---

1. Про Положення про Офіс Президента України: Указ Президента України від 25.06.2019. № 436/2019. Офіційний вісник Президента України від 25.06.2019. № 14, стор. 3, стаття 366.

2. Зеленський затвердив Положення про Офіс президента України. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/political/595882.html

3. Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 02.04.2010. № 504/2010. Офіційний вісник Президента України від 20.04.2010. № 13. С. 40.

К. С. Лисняк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВРАХУВАННЯ ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Як відомо, усі працівники поліції одягнені в однаковий однострій, і часто оточуючим здається, що це однорідна маса людей, позбавлена індивідуальних рис та особливостей, яка займає необхідну позицію для суспільства. Зрозуміло, що у всіх поліцейських спільна мета та всі вони керуються однаковими нормативно-правовими актами. Кожен, хто стоїть в строю, попередньо зважив і прийняв для себе власне рішення про вибір правоохоронної професії, склав Присягу на вірність українському народові і робить все, аби з честю виконувати її. Комусь це вдається легко, комусь це вартує чималих зусиль. Адже під кітелем кожного б'ється серце людини, наділеної тими чи іншими психологічними особливостями. Прикладом може слугувати ситуація, коли дві особи виконують одну і ту ж роботу. Варто зауважити, що обоє вони роблять це на відмінно, проте можна спостерігати, що перший виконавець виконує все швидко, інтенсивно та захоплено, а інший повільно, обдумуючи кожен наступний крок. Причиною цього є різні темпераменти. Метою цього дослідження є спроба провести аналіз та надати рекомендації щодо врахування типу темпераменту при обранні професії у правоохоронних органах.

Темперамент – це сукупність типологічних особливостей людини, що проявляється в динаміці психічних процесів: у швидкості і силі реакцій, в емоційному тонусі життєдіяльності й поведінки. Темперамент становить основу розвитку характеру. Він характеризує динамічність людини, але від нього не залежить моральні якості, розумові задатки і здібності [1].

Відомою є класифікація типів темпераменту, згідно з якою розрізняють сангвіністичний, холеричний, флегматичний і меланхолічний типи. Розглянуті чотири типи темпераменту рідко існують у чистому вигляді. Більшість людей мають змішаний тип темпераменту, однак один з них є домінуючим [2].

Люди з сангвіністичним типом темпераменту неспокійні зовні, однак спокійні всередині. Можна сказати, що вони досить врівноважені, а також жваві, рухливі, веселі, життєрадісні, схильні до колективізму, контактні та комунікабельні. Після роздратування та

конфлікту сангвініки достатньо швидко заспокоюються. Наприклад, курсант-сангвінік потребує цікавого та доступно викладеного матеріалу, протягом довготривалої та нудної роботи він може втратити інтерес. Це також стосується і професійної діяльності у правоохоронній сфері. Якщо відсутня чітка, цілеспрямована виховна робота з боку керівників, то такі правоохоронці можуть проявити недостатньо серйозне ставлення до поставлених завдань, проявити безтурботність. Такі особи схильні переоцінювати свої можливості та інколи можуть не довести розпочату справу до кінця. На наш погляд, сангвініки можуть виконувати усі види правоохоронної діяльності, де будуть достатньо ефективними.

Люди з холеричним типом темпераменту рухливі та енергійні у службовій діяльності, їм притаманна швидка реакція, а також властиві організаторські здібності та прагнення бути найкращими у всьому. В екстремальних ситуаціях вони діють сміливо, самовіддано, люблять ризикувати та самостійно долати труднощі, що є важливим для поліцейського. Такі люди досить комунікабельні, вони легко встановляють емоційні зв'язки, ініціативні. Холерики прагнуть виконати свою роботу самостійно, щоб отримати після цього певну винагороду, наприклад моральну. Прагнення бути лідером затьмарюється тим, що вони занадто чуттєво ставляться до думки оточуючих. Щодо негативних рис характеру, то слід зауважити, що саме холерики стають здебільшого ініціаторами або причиною конфліктів, тому налагодити відносини в колективі з ними нелегко. На нашу думку, комунікувати з такими правоохоронцями слід м'яко, без підвищеного тону у спілкуванні, чітко ставити завдання та дати певні суворі вимоги до їх виконання. Холерик виконає все якнайкраще, аби отримати похвалу. Їм легко вдається оперативна робота. Більш складно їм виконувати роботу, яка вимагає наполегливості та ретельності (наприклад слідча діяльність).

Найбільш врівноваженим з усіх типів темпераменту вважають флегматичний. Носії цього темпераменту спокійні і менш конфліктні. У своїй діяльності проявляють серйозність та продуманість. Слабка рухливість флегматиків призводить до того, що їх емоційні прояви виражаються ніби у сповільненому темпі. Флегматиків нелегко вивести з себе та змусити вступити у конфлікт. Основним недоліком їх діяльності є те, що флегматикам важко швидко реагувати на поставлені завдання, що інколи може бути необхідною, професійно важливою рисою для працівників Національної поліції. Слід зауважити, що існують певні складнощі у виконанні флегматиками декількох завдань одночасно. На наш погляд, правоохоронці-флегматики можуть бути ефективними у підрозділах слідства,

кадрового забезпечення, експертній службі МВС тощо. Більш складною для них є робота в оперативних підрозділах поліції.

Меланхоліки спокійні ззовні, але неспокійні внутрішньо. Свої переживання вони ховають під маскою. У меланхоліків психологічні процеси відбувається ще повільніше, ніж у флегматиків. Їх легко вразити, вони важко сприймають образи та прикрощі. У правоохоронній діяльності такі особи відчувають себе невпевнено в комунікації із керівництвом, можуть відчувати страх та невпевненість у собі. Вони схильні до замкнутості і самотності, уникають спілкування з малознайомими людьми. Зазвичай меланхолікам важко працювати у правоохоронних органах. У важкій професійній поліцейській діяльності меланхолікам складно витримувати темп роботи, напруженість і стрес.

Отже, виявлення особливостей власного темпераменту здійснюється методом самоспостереження та самоаналізу. Це дає людині можливість обрати для себе більш притаманну їй сферу діяльності, яка відповідає його типу. Звісно, що не існує «хороших» і «поганих» типів темпераменту, в кожного є свої переваги і недоліки. Усвідомлюючи свій темперамент працівник може регулювати режим праці, ритм, інтенсивність різних сфер життєдіяльності. Темперамент зумовлює індивідуальний стиль поведінки особистості. Саме особливості темпераменту визначають шляхи і способи роботи слідчого, оперуповноваженого карного розшуку, дільничного офіцера поліції та ін. Важливим фактором є те, що розуміння свого темпераменту та визначення темпераменту інших людей дозволяє правоохоронцю більш правильно будувати взаємини з об'єктами правоохоронної діяльності, застосовувати адекватні методи психологічного впливу, використовувати метод особистого прикладу. Наприклад, надмірна активність холерика можна усунути тактовністю, стриманістю. Висловлювати невдоволення поведінкою меланхоліка варто наодинці, в делікатній формі та ін.

Вважаємо, що кожен може проявити себе у сфері правоохоронної діяльності, проте слід брати до уваги саме ті психологічні особливості, які дала нам природа. Це дасть позитивні результати, робота буде виконуватись більш ефективно, адже вона буде приносити задоволення.

---

1. Гуменюк Л. Й., Сулятицький І. В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 648 с.

2. Бедь В. В. Юридична психологія: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і переробл. К.: МАУП, 2004. 436 с.

І. В. Лукашук
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

РІВЕНЬ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЯКОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Розбудова нової держави сприяла реформуванню системи МВС, а саме створення Національної поліції України, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Перед новою поліцією стоїть ряд завдань й одне з яких – взаємодія з населенням на засадах партнерства.

На сьогоднішній день розуміння громади того чим повинен займатись правоохоронець дуже відрізняється від власного бачення поліцейського своєї роботи. Тому часто спостерігаємо конфлікти пересічних громадян та поліцейського, що несуть за собою негативні наслідки.

Довіра населення сама по собі є досить складним явищем, особливо що стосується довіри людей до поліції, з представниками якої вони контактують у повсякденному житті набагато більше, ніж з працівниками інших органів правопорядку. У науковій літературі довіра населення до діяльності поліції визначається як сприятлива (позитивна) оціночна реакція груп населення до поліції, яка виявляється в думках, почуттях та цілеспрямованій поведінці. При цьому оцінка громадянами роботи поліції може бути як позитивною, так і негативною. Основною базою формування населенням свого ставлення до поліції є результат безпосередніх контактів громадян з поліцейськими, або інформація від членів їх сімей та близьких, знайомих про враження від їхніх особистих контактів з поліцією. Власне кажучи, ставлення та оцінка людей до роботи поліцейських, що контактували з поліцією, має досить великий вплив на формування суспільної думки серед людей, які не мали досвіду таких контактів [1].

Феномен довіри є об'єктом міждисциплінарного дослідження. За філософською традицією довіру розглядають як поняття, яке виражає ставлення однієї особи до іншої та випливає із переконаності в її добропорядності, відповідальності, чесності, правдивості [4, с. 23].

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тим, що довіра є однією з фундаментальних засад партнерства, налагодження якого сприятиме, з одного боку, підвищенню ефективності виконання працівниками поліції своїх обов'язків з охорони громадського порядку, а з другого – відчуттю захищеності громадян [3].

Досягнення цієї мети пов'язане з розв'язанням низки складних проблем і неможливе без налагодження конструктивної взаємодії з різними групами населення на підставі узгодження позицій і взаємної участі у виконанні правоохоронних завдань. Водночас ефективне використання потенціалу громадськості безпосередньо залежить від правильно організованої взаємодії на засадах закону, шляхом зміцнення партнерських стосунків між поліцією і громадянами, підвищення рівня довіри населення до поліції [2].

Важливим елементом діяльності Національної поліції є поглиблення співпраці з активними громадянами. Адже ефективний захист громадського порядку неможливий без активної участі громадян, зацікавлених в безпеці. Необхідним та не менш важливим кроком є удосконалення нормативно-правового регулювання і підвищення спроможностей системи МВС забезпечувати громадський порядок і безпеку.

Проводячи дослідження сучасних реформ в правоохоронній системі, можемо стверджувати що довіра до правоохоронців та їхній авторитет в очах простих громадян є одним з найвищих за часів незалежної України. Реформи які були започатковані сприяли розробці нових шляхів підвищення авторитету і довіри до поліції. Процеси радикальних змін в системі МВС можна спостерігати ще і сьогодні. Основним і найважливішим етапом у оновленні правоохоронних органів був відбір та підготовка нових працівників патрульної поліції. Так як дана ланка правоохоронної системи безпосередньо здійснює контакт із населенням і по результатам роботи яких формується імідж поліцейських в очах пересічних громадян.

Нова поліція отримала колосальний кредит довіри, отже, повинна максимально ефективно використати його для подальших реформ.

---

1. Громадськість і органи правопорядку: контроль, моніторинг, співпраця: практичний посібник. / О. Банчук, Ю. Гаджиєва, Б. Малишев, С. Перникоза, У. Шадська; за заг. ред. О. Банчука. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 75 с.

2. Джафарова О. В. Правові основи партнерства міліції і населення: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07 / Джафарова Олена В'ячеславівна. Харків, 2003. 19 с.

3. Лісун С. Л. Довіра як основоположний принцип взаємодії Національної поліції України з населенням. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 176 184.

4. Яхонтова Е. С. Доверие как базовая ценность компании и инструмент управления персоналом. *Современное управление*. 2003. № 11. С. 19–30.

С. В. Луцак
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

СВОБОДА ЯК ОСНОВНА ЦІННІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Складний процес формування громадянського суспільства та правової держави в Україні, викликає потребу теоретичного дослідження феномену права у його аксіологічному прояві. Виконуючи функцію засобу організації й упорядкування суспільних відносин, право в Україні набуває особливого значення й у зв'язку з процесами євроінтеграції, входження України у світовий правовий простір. Виступаючи одним із засобів утілення у життя таких загальнолюдських цінностей як свобода, рівність, справедливість право актуалізує розвиток теоретичної думки щодо співвідношення людини і права, держави і суспільства.

У цьому зв'язку новим змістом наповнюється одне з фундаментальних положень Конституції України, яке проголошує людину, її здоров'я і життя, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а тому аксіологічний (ціннісний) вимір цього та інших гуманістичних положень потребує подальшого обґрунтування.

Визнання людини найвищою соціальною цінністю в Україні має спричинити оновлення її правової системи. Тому актуальність теми зумовлена формуванням права, як аксіологічного явища та розвитком таких цінностей у праві, як рівність, свобода і справедливість; необхідністю використання аксіологічного потенціалу права як основи його соціальної значущості і ефективності в умовах формування в Україні нових соціальних цінностей і становлення правової держави.

Принцип рівності всіх перед законом і судом та недопустимість встановлення певних привілеїв або обмежень у правах і обов'язках «за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст. 24 Конституції України) у відношенні свободи виступає в якості її розумної межі, однакової для всіх [1, с. 309]. Свобода повинна проявлятися у таких двох всім давно відомих аспектах:

1. «дозволено те, що не заборонено законом»;
2. «дозволено все, що прямо передбачено в законі».

Якщо суспільство і кожна людина будуть дотримуватися цих елементарних правил, то свобода буде всіх влаштовувати, не спостерігатиметься такий широкий безлад, який зараз панує у суспільстві.

Процес аксіологічного осмислення права набуває останнім часом глобального характеру. Це зумовлюється проникненням правових цінностей до вищих рівнів загальноосвітніх ціннісних ієрархій. Водночас фундаментальні цінності людини стають базою аксіології права, утворюючи сутнісну константу юридичного простору. Однією з основоположних цінностей індивіда є потреба у свободі. Остання трансформуючись у юридично оформлену свободу, здатна подолати «відчуження» людини у сфері права. Зокрема, усунути сприйняття індивідом правових цінностей як порожніх абстракцій, а не результату особистої творчості. У логіці взаємозв'язків свободи, рівності та справедливості право виступає елементом загального блага, оскільки покликане їх забезпечити. І навпаки, загальне благо є результатом функціонування права. Ціннісні відмінності загального блага і права полягають у тому, що благо виступає як цінність-ціль, а право як цінність-засіб, який використовується для досягнення інших, більш значимих цінностей [37, с. 9].

Свобода індивіда – основний підсумок і головний критерій досягнень людської цивілізації на різних етапах її історичного становлення і розвитку. Свобода можлива лише як право, лише у правовій формі, і лише право регулює відносні поняття свободу і безлад. Проблема взаємозв'язку права і свободи є одвічною проблемою самовизначення людства. Розуміння права як форми зовнішнього примусу сприймає особисту свободу індивіда, як можливість правового примусу. Свавілля та порушення свободи, може розглядатися як загальний закон природи, що виявляється у взаємовідносинах суб'єктів [2].

Свобода - це здатність людини чинити відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. Свобода – в найзагальнішому значенні, наявність можливості вибору, варіантів витоку подій. Відсутність вибору, варіантів розходження події рівносильна відсутністю свободи. Свобода є одним з проявів випадковості, керованої свободою волі (навмисність волі, усвідомлена свобода) або стохастичним законом (непередбачуваність витоку події, неусвідомлена свобода). В цьому значенні, поняття «свобода» протилежно поняттю «необхідність» [3].

Свобода є фундаментальною характеристикою людського існування, оскільки свобода не те, чим володіють люди, а те, чим вони є за своєю суттю. Як універсальна характеристика людського бут-

тя, свобода стосується здатності людини обирати своє буття та керувати ним і безпосередньо пов'язана з відчуттям залежності, відчуження та відповідальності.

---

1. Донченко О. П. Свобода як всезагальний принцип права. *Проблеми філософії права*. 2005. Том III. С. 307–311.

2. Донченко О. П. Свобода як категорія права (герменевтичний аспект). *Актуальні проблеми держави і права:* зб. наук. пр. Одеса. 2009. № 50. С. 45–50.

3. Донченко О. П. Свобода як категорія права. Одеса. 2010. 20 с.

Т. М. Луцький
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ НАСЛІДКІВ У ВИГЛЯДІ НЕОБЕРЕЖНОГО ЗАПОДІЯННЯ СМЕРТІ ОСОБІ ПІД ЧАС ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Гарантією успішного функціонування держави і громадянського суспільства є створення належних умов для ефективної діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та підприємств, установ й організацій незалежно від форми власності. Результативність такої діяльності в Україні на сучасному етапі істотно знижена під впливом негативних політичних, економічних, правових та інших змін, а також високого рівня злочинності. Вагомою ланкою з-поміж зазначених факторів є зловживання службовими особами наданою їм владою або службовим становищем. Оскільки події, що відбуваються останнім часом, свідчать про зростання числа злочинів у сфері службової діяльності, внаслідок чого гинуть люди.

З набранням чинності Законом України від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [1] виклад пунктів 3 та 4 примітки статті 364 КК

зазнали змін, оскільки законодавець уже не використовує у нормативних визначеннях ознаки «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» сполучник «якщо» і тому чинна редакція цього положення охоплює майнову шкоду, яка досягла розміру, що у 100 (сто) і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян та такі наслідки, які у 250 (двісті п'ятдесят) і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян відповідно.

Такі законодавчі зміни призвели до низки проблем, що виникають при практичному застосуванні цих положень [2], зокрема, пов'язаних з розумінням визначених законом термінів «істотна шкода», «тяжкі наслідки», а також щодо впливу таких змін на судову практику. Таким чином, виникає питання, чи слід розуміти як істотну шкоду та тяжкі наслідки виключно заподіяння особі відповідної матеріальної шкоди, чи можна під такими наслідками розуміти тяжке тілесне ушкодження або необережне заподіяння смерті особі, а ще як необхідно розуміти диспозицію ч. 3 ст. 365 КК України в частині, дії передбачені частиною другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Раніше, законодавець у п. 3 примітки ст. 364 КК прямо вказував на можливість заподіяння істотної шкоди у вигляді, відмінному від матеріальних майнових збитків. Раніше тяжкими наслідками судова практика визнавала і такі наслідки службових злочинів, що призвели до загибелі людей, заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, тощо. Відповідно до думки, викладеної у Постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 жовтня 2016 р. № 5-99кс16 диспозиція ч. 1 ст. 364 і ч. 1 ст. 365 КК, якими передбачено відповідальність за заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або громадським чи державним інтересам, чи інтересам юридичних осіб, може становити не лише майнову шкоду, а й включати прояви немайнової шкоди, але тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування (як істотна шкода може враховуватися будь-яка за характером шкода, якщо вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру). Це наприклад: якщо спричинено фізичну шкоду, то наслідки матеріального характеру виражаються у витратах на лікування потерпілої особи; якщо в результаті зловживання владою було порушено законні права та інтереси громадян, то наслідки матеріального характеру виражаються у витратах на відновлення таких прав.

При цьому Суд вважає, що у рішенні має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового злочи-

ну стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру має бути належним чином підтверджено та не викликати сумніву.

На думку М. В. Сийплокі, постійне оновлення кримінального законодавства не завжди адекватно позначається на правозастосуванні. Однією з сучасних проблем кваліфікації злочинів є тлумачення таких понять, як «істотна шкода» й «тяжкі наслідки», які визначено як обов'язкові наслідки зловживання владою або службовим становищем [3, с. 127].

Зокрема, 22.06.2019 року особі вручено письмове повідомлення про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 365 КК України. Згідно підозри, він, перебуваючи на посаді старшого оперуповноваженого сектору кримінальної поліції Київського відділення поліції Вінницького відділу поліції ГУНП у Вінницькій області, будучи службовою особою правоохоронного органу, маючи спеціальне звання старший лейтенант поліції, являючись відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» працівником правоохоронного органу, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій, явно виходячи за межі наданих прав та повноважень, 11.06.2019 у проміжок часу з 23.00 до 23.16, під час виконання службових обов'язків, перебуваючи по вул. Київській неподалік зупинки громадського транспорту «Водоканал», під час спілкування з О.Комарніцьким, умисно наніс один удар кулаком в область обличчя, внаслідок чого той впав на спину на асфальтне покриття й отримав тілесні ушкодження, у вигляді сполучної травми тіла, відкритої проникаючої черепно-мозкової травми, забій головного мозку важкого ступеню з геморагічним просяканням в обох лобних долях, перелом луски потиличної кістки ліворуч з переходом на основу черепа, перелом пірамідок скроневих кісток з обох сторін, перелом стінок основної пазухи, назальну та вушну лікворею, пневмоцефалію, неповний злам латеральної кісточки лівого гомілково-ступеневого суглоба. 23.06.2019 від отриманих тілесних ушкоджень помер у лікарні [4].

На даному прикладі чудово видно прогалини в правозастосуванні норм кримінального законодавства. Зокрема, діям особи, яка підозрюється у вчиненні даного злочину, дано не вірну правову оцінку, тобто не вірно здійснено кримінально-правову кваліфікацію. Оскільки смерть особи в даному випадку відповідно до ч. 4 примітки ст. 364 КК не відноситься до тяжких наслідків, то кваліфікувати дії підозрюваного можна за ч. 3 ст. 365 КК лише в тому випадку, якщо витрати пов'язані із лікуванням, похоронами і т.п. в загальному перевищували 250 нмдг (240 тис. 125 грн). Із судового

рішення виходить, що слідчими органами ДБР та прокуратурою при кваліфікації діянь не враховано наслідок у вигляді необережного заподіяння смерті особі працівником правоохоронного органу під час виконання службових обов'язків. Тому, вважаю, що дії підозрюваного необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів передбачених ч.2 ст. 365 КК України (або за ч. 3 ст. 365 КК України, за умов якщо настали наслідки, що перевищують 250 нмдг) та ч. 1 ст. 119 КК України (Вбивство через необережність).

Статтею 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантується дотримання принципу *nullum crimen sine lege*. Відомо, що передусім ідеться про передбачуваність кримінального закону. Передбачуваність, у свою чергу, тягне за собою заборону поширювального тлумачення. Отже, можна зробити висновок, якщо в ст.ст. 364, 364^1, 365, 365^2, 367 КК під істотною шкодою та тяжкими наслідками розуміти не тільки матеріальну шкоду, то має місце поширювальне тлумачення, оскільки зміст такого розуміння не буде передбачуваним. Як наслідок, при широкому розумінні істотної шкоди відбуватиметься порушення ст. 7 конвенції.

Щодо проаналізованого кримінального провадження, у якому широко тлумачиться кримінальний закон, можна сказати, що під час прийняття процесуальних рішень у кримінальних провадженнях правоохоронним органам при вчиненні «службових злочинів» в першу чергу необхідно користуватись та чітко дотримуватись положень тексту Кримінального кодексу України та позиції ВСУ.

---

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18 (дата звернення: 01.10.2019).
2. Кримінальний кодекс України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 01.10.2019).
3. Сийплокі М. В. Зловживання владою або службовим становищем: визначення наслідків злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія «Право». 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 127–130.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL.: http://reyestr.court.gov.ua/Review/83867843 (дата звернення 01.10.2019).

С. О. Макарова
(Університет митної справи та фінансів)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ЗГОДИ НА СТАТЕВИЙ АКТ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

З 11 січня 2019 року набув чинності законодавчі норми щодо змін кримінального законодавства, які журналістами прозвані законами «про згоду на статевий акт», а й отже появилось безліч питань та суперечок. Наразі, постає актуальне питання , щодо закону – закон як спосіб захисту, чи закон як спосіб шантажу.

Існує безліч думок, що ображені жінки будуть використовувати це як спосіб помсти й шантажу.

Однак, насамперед, даний закон створений з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цим явищем». Цей закон вносить низку змін до сучасного кримінального законодавства, наприклад, змінює підхід до визначення сексуальних злочинів і додатково встановлює окремі заходи проти насильства в сім'ї.

Так в ст. 154 ККУ на відміну від Стамбульської Конвенції не містить застереження про те, що злочином визнається примушування до здійснення акту сексуального характеру з третьою особою (треба так розуміти – не з тим, хто здійснює примушування). При цьому у п. 190 Пояснювальної доповіді до Стамбульської конвенції мета згаданої конвенційної норми вбачається в охопленні сценаріїв, коли правопорушник є не особою, яка чинить статевий акт, а тим, хто примушує жертву вступити в статевий контакт із третьою особою. Цікаво, що різновидом сексуального насильства, поняття якого закріплено в п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України від 7 грудня 2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству», визнається примушування до акту сексуального характеру з третьою особою. Відсутність за таких обставин вказівки на третю особу в диспозиції ч. 1 зміненої ст. 154 КК – свідчення непослідовності законодавця в частині імплементації положень Стамбульської конвенції.

Загалом заслуговує на схвальну оцінку і та обставина, що чинна редакція аналізованої кримінально-правової заборони, відображаючи багатоманітність сексуальних практик, відмінних від сексуального проникнення, притаманного складу злочину «зґвалтування», дає

можливість охопити найрізноманітніші девіантні форми сексуальної поведінки. Йдеться про дії (акти) сексуального характеру, спрямовані на збудження та (або) задоволення статевої пристрасті винуватої особи, які, за загальним правилом, передбачають її фізичний контакт із тілом іншої (потерпілої) особи, але не означають проникнення в це тіло і приблизний (невичерпний) перелік яких (дій, актів) відображено в коментарях до оновленої редакції ст. 153 КК. Водночас остання не позбавлена деяких вад.

Також, до 11 січня 2019 року мова не йшла про згвалтування жінками чоловіків, згідно з чинною редакцією ст. 152 КК така кримінально-правова оцінка насильницьких посягань жінок на чоловіків виключається, оскільки у таких випадках не відбувається сексуальне проникнення в тіло потерпілого чоловіка. Йдеться про: сексуальне збудження чоловіка і виникнення стану ерекції його статевого органу під впливом тактильної, слухової, зорової, нюхової або смакової стимуляції.

Для диспозиції ч. 1 оновленої ст. 152 КК характерна невизначеність із питання, до тіла якої саме особи (потерпілої, ґвалтівника чи обох цих осіб) повинне здійснюватись проникнення для того, щоб вчинене могло кваліфікуватися як зґвалтування. Не містить відповідних застережень і ч. 1 ст. 153 КК. Однак застосування різних способів і методів тлумачення КК, включаючи опрацювання додаткових форм встановлення волі законодавця (зокрема, супровідних матеріалів до законопроекту, згодом ухваленого як Закон від 6 грудня 2017 р.), дозволяє зробити висновок про те, що в ст. 152 КК мається на увазі проникнення в тіло саме і лише потерпілої особи. Подібним чином розмірковує М. Хавронюк, на думку якого основною відмінною ознакою таких злочинів, як зґвалтування та сексуальне насильство, є наявність чи відсутність відповідного проникнення в один з отворів тіла потерпілої особи незалежно від її статі.

Керуючись таким тлумаченням кримінального закону, я пропоную кваліфікувати відповідні дії, вчинювані жінкою за відсутності добровільної згоди потерпілого чоловіка, за ст. 153 КК. Інші дослідники (В. Маркін, Р. Мовчан та ін.), беручи до уваги згадану законодавчу невизначеність і виходячи з того, що проникнення в тіло іншої особи (умовно кажучи, «ґвалтівниці») у випадках зазначених посягань відбувається, висловлюються за інкримінування ст. 154 КК. І наразі, складно спрогнозувати, яким чином це питання кваліфікації вирішуватиметься на практиці. У будь-якому разі можна констатувати невиправдану гендерну асиметрію, притаманну оновленому кримінальному закону, оскільки караність сексуального насильства

(ст. 153 КК) і, тим більше, примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК) поступається караності зґвалтування (ст. 152 КК).

При розв'язанні поставленого питання може стати в нагоді зарубіжний досвід. Так, відповідно до одного з рішень Палати у кримінальних справах Касаційного Суду Франції введення палиці в анус іншої особи не відповідає законодавчому визначенню сексуального проникнення та утворює, швидше за все, катування або акт жорстокості. Водночас в іншому рішенні цього ж суду визнається, що подібні дії можуть розглядатися як сексуальне проникнення, якщо мотив, яким керувався той, хто заподіяв шкоду статевій недоторканності жертви, надав цим діям сексуального характеру.

Беручи на озброєння такий підхід, вважаю, що якщо вчинене за спрямованістю умислу немає підстав розцінювати як посягання на статеву свободу чи статеву недоторканість потерпілої особи, то воно має розглядатися як злочин проти здоров'я або волі особи.

Не усім зрозуміле формулювання «Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин» є нічим іншим, ніж дослівним копіюванням абзацу 2 статті 36 Конвенції. Супутніми обставинами є, ймовірно, обстановка й поведінка жертви.

Слід лише зауважити, що більш широка кваліфікація як «секс без згоди» дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності одного з подружжя та/або постійних партнерів а також підлеглої особи, у випадках, коли є прямі докази подібних форм насильства, які можуть збиратися самою жертвою, особливо у випадках регулярного знущання.

Отже, законодавчі зміни норм щодо визначення факту «згоди на статевий акт» має як низку позитивних так і ряд негативних проявів. Як підтвердити згоду на статевий акт, і як себе захистити залишається відкритим. Можливо з часом буде вигадано якийсь пристрій, або смарт-додаток для підтвердження своєї згоди, одна це поки що мрії, а суворі буденні реалії змушують тільки вірити слову.

---

1. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19

2. Кримінальний Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). *Довідник для членів парламенту*. К., К.І.С., 2014.

Д. В. Максимів
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ» ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

На сьогодні шляхи вирішення екологічних проблем, стратегія екологічної безпеки та стійкого розвитку все ще залишаються невизначеними. Першим етапом на шляху у цьому напрямі має стати саме функціонально діюча система забезпечення населення інформацією про стан навколишнього середовища, а також право на екологічну інформацію як складових права людини на безпечне навколишнє природне середовище.

Окремі проблеми правового забезпечення права на екологічну інформацію були предметом дослідження таких вітчизняних вчених-правознавців: Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, Н. Р. Кобецької, М. В. Краснової, Т. М. Слінько, А. П. Гетьман, В. І. Гордєєв, А. А. Попов, Е. В. Позняк, І.В. Сухан, проте питання реалізації права на екологічну інформацію потребують подальшого дослідження та удосконалення.

Однією з нагальних проблем є питання забезпечення права людини на інформацію, як основоположного конституційного права. Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Незважаючи на великий обсяг наукової літератури в даній сфері, залишаються відкритими актуальні питання забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації.

Одним із базових питань права доступу до екологічної інформації є питання термінології та змісту категорії «екологічна інформація». В чинному законодавстві України вживається декілька термінів для позначення даної категорії, саме в різних нормативно-правових актах містяться різні поняття, та оперують такими категоріями, як «екологічна інформація», «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» тощо.

Конституція України у ст. 50 визначає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1]. Варто відзна-

чити, що право на екологічну інформацію, як основне конституційне право, є невідчужуваним і непорушним. Таке право є природним, суб'єктивним правом людини, що виникає з моменту її народження, тому цілком закономірно постає питання доступу до такої інформації, яка має першочергове значення для будь-якого суб'єкта екологічного права, оскільки отримання повної, достовірної та своєчасної екологічної інформації надає можливість цим суб'єктам мінімізувати можливу шкоду від її небезпечних об'єктів, предметів, подій, явищ і убезпечитись від можливих ризиків.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформація визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2].

Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» закріплено, що кожен громадянин України має право на достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я та їх ступінь [3].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» містить визначення «екологічної інформації», під якою розуміється інформація про стан довкілля чи його об'єктів, біологічне різноманіття і його компоненти, фізичні, хімічні та біологічні впливи на стан довкілля і їх джерела, екологічні загрози та ризики для довкілля та здоров'я людей під час виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та результати ліквідації їх наслідків, діяльність, що негативно впливає чи може впливати на стан навколишнього природного середовища [4].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закрпілює право на достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, включаючи наявні і можливі фактори ризику та їх ступінь [5].

Відповідно до положень ЗУ «Про використання ядерної енергії та радіаційної безпеки» зазначено, що громадяни мають отримувати інформацію від установ державної системи контролю за радіаційною обстановкою на території України про рівні радіаційного випромінювання на території України, в місцях їх проживання чи роботи [6].

На мою думку, вищевказані визначення мають певні недоліки, що ускладнюють розуміння самої категорії «екологічна інформація». Акцентуючи увагу на переліку об'єктів та форми реалізації даної інформації, законодавець вказує, що це «будь-яка інформація»,

при цьому не вказуючи на основні ознаки цієї інформації, її належності. Окремим залишається питання відкритості переліку об'єктів. У той же час, законодавець (ЗУ «Про інформацію») звужує дане поняття до «відомості та/або дані» (це можуть бути навички, знання, досвід тощо) при тому наголошуючи на публічність такої інформації, як основної ознаки.

В науці також немає єдиного погляду на визначення поняття «екологічна інформація». В. І. Кутузов, А. А. Попов під цим терміном розуміють будь-яку інформацію про стан вод, повітря, ґрунту, фауни, флори, землі і природних зон і про діяльність або заходи, які несприятливо впливають або можуть надавати такий вплив на них, а також про діяльність або заходи, спрямовані на їх охорону [7, с. 22].

За визначенням В. В. Єлісєєва екологічну інформацію можна визначити як частину інформації про природу, яка стосується взаємодій біологічних об'єктів з факторами оточуючого середовища [8, с. 120].

Найбільш загальне визначення дає О. Л. Дубовик, визначаючи екологічну інформацію як будь-яку інформацію, яка: а) відображає процеси, що відбуваються в сфері взаємодії природи і суспільства; б) необхідна для цілей охорони навколишнього середовища, тобто повинна бути використана при прийнятті екологічно значимих рішень у всіх сферах і видах діяльності [7, с. 23].

Ю. С. Шемшученко визначає, що екологічна інформація – будь-яка інформація про стан навколишнього природного середовища в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про події, явища, матеріали, факти, процеси і окремих осіб у сфері використання, відтворення та охорони природних ресурсів, природних компонентів та ландшафтів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [9, с. 43].

Спираючись на вищевказане, можна сказати, що екологічна інформація – це повні, достовірні, своєчасні та вичерпні дані, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування.

Отже, можна робити висновок, що право на достовірну інформацію про стан довкілля є одним із основоположних конституційних прав людини, та його ефективна реалізація має вагоме значення для забезпезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні. Та-

кож можна говорити, що серед наукових визначень поняття «екологічна інформація» немає однозначної думки щодо складових, предмету та ознак даної категорії. Вважаю, що доступ до екологічної інфомації необхідно розглядати в контексті суспільної корисності, адже в першу чергу, доступ до екологічної інформації про довкілля має на меті забезпечення конституційних прав та екологічних інтересів громадян.Тому важливим є визначення екологічної інформації як повної, публічної, вичерпної,своєчасної та об'єктиної.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12

3. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12

4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12

5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12

6. Про використання ядерної енергії та радіаційної безпеки: Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80

7. Кутузов В. И. Доступ к экологической информации: правовые аспекты / В. И. Кутузов, А. А. Попов. Брянск, 2004. URL: http://www.ifap.ru/library/ book121.pdf

8. Шурупова К. В. Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації. Ученые записки Таврийского национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юрид. науки. 2013 Т. 26 (65), № 1. С. 119–128.

9. Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «В-во «Юридична думка», 2005. 848 с.

Д. Р. Малець
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

БЛОКЧЕЙН ЯК МЕТОД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

На сьогодні актуальним питанням є боротьба з корупцією. Світовий досвід застосування блокчейну відкриває нові перспективи для усунення корупції у світі. Блокчейн – це можливість не лише модернізувати застарілі функціональні системи, але й застосувати нові, більш дієві засоби боротьби з корупцією та кіберзлочинністю.

Для того щоб детально вивчити це питання варто визначити що несе у собі сам термін Blockchain (блокчейн), адже, частково він характеризує зміст і призначення цієї технології. Отже, частина «Block» перекладається як блоки, а «chain» це ланцюжок. Отже, Blockchain це ланцюжок блоків. Проте, не просто ланцюжок блоків, а сувора їх послідовність. Блокчейн, як і перша криптовалюта Біткоїн, була розроблена людиною (або групою людей) названих як Сатоші Накомато 2008-го року. Повноцінно функціонувати почав у 2009 році, як відкрита книга обліку для створення транзакцій в мережі. Технологія блокчейну не одразу набула популярності, але використання її у світовій практиці довело, що технологія може допомогти вирішити багато важливих питань. Окрім корупції та кіберзлочинності сюди відноситься: можливість регулювання інфляції, зниження операційних витрат та можливість контролювання з боку держави економічних суб'єктів усередині периметра національної криптовалюти. Однією з головних переваг блокчейну є те, що реєстр даних проведених транзакцій знаходиться у всіх учасників мережі. Тому якщо хтось вирішить приховати, видалити чи змінити свої перерахунки в книзі обліку, то копії цих транзакцій все одно залишаються у десятках тисяч інших користувачів і система одразу звертається до них. Тому для вирішення питань виявлення злочину буде достатньо декількох хвилин. Окрім того, що транзакції усіх користувачів залишаються у відкритому доступі для всіх учасників мережі, слідкуванням за процесами здійснення транзакцій займаються майнери. Майнінг - це процес який здійснюється для того щоб система була прозорою та безпечною. У обов'язки майнера входить: слідкувати за процесом перерахунків, складати вже здійснені транзакції у блоки та записувати нові транзакції. Ще однією ознакою того, що блокчейн є надійною технологією є «запечатування» транзакцій. Після заповнення певного блоку транзакцій майнери запечатують його відпо-

відною печаткою, це печатка має свій неповторний код і в майбутньому повторне втручання у цей блок майже неможливе.

Технологія блокчейну стрімко набрала обертів і сьогодні це не просто технологія для того щоб зробити застарілі функціональні системи більш сучасними та технологічними, але це й можливість боротьби з корупцією. Адже, він забезпечує прозорість всіх створених транзакцій, які можуть бути вільно відстежені, проаналізовані та записані, а головне збережені, тобто завжди знаходяться у зоні доступу. Також блокчейн може стати найпрозорішим засобом для спілкування держави та населенням (субсидії, пільги, дотації). У світовій практиці за останні роки поняття блокчейну набуло актуальності, а саме:

1. ЄС було виділено 5,4 млн доларів у стартапи, для вивчення застосування блокчейну.

2. У 2016 році центральний банк Китайської Народної Республіки випустив власну криптовалюту цифровий юань, в результаті з очевидних переваг можливість регулювати інфляцію, знищення корупціонерства та підвищення універсального контролю з боку держави над економічними суб'єктами.

3. Влада Канади запустила тестову версію системи, яка за допомогою блокчейну забезпечуватиме відкритість розподілу державних грантів.

4. Японія знаходиться на етапі досліджень можливості застосування блокчейну у системі державних закупівель, а Австрія впровадила блокчейн для регулювання енергопостачань в країні.

5. Європейські фінансові інститути, а саме, Національний Банк Франції, виділяють допомогу на реалізацію дієвим блокчейн-стартапам.

В Україні блокчейн офіційно не визнаний відповідно до чинного законодавства, проте, ми не відстаємо від європейських стандартів. Зараз багато стартапів знаходяться на етапі опрацювання. У майбутньому планується застосування блокчейну для сервісів «Громадського бюджету» та «Електронні петиції», а також питань що до управління комунальною власністю. Також, вже понад 40458 дітей були записані до дитячого садочку за допомогою міського електронного сервісу. Серед них і пільговики. Згідно до чинного законодавства, пільговиків записують позачергово, а тому і змінюється порядок електронної черги. А завдяки блокчейну просування черги буде відкритим для всіх батьків. Це було здійснено для того щоб не виникало сумнівів та підозр що хтось може маніпулювати системою.

Технологія блокчейну користується попитом, оскільки створює безпрецедентну довіру до інформації у відносинах або між людиною та державними, або між державою, людьми та приватними установами. Блокчейн є децентралізованою базою даних з відкритими кодам та вільним доступом. Жодну інформацію неможливо знищити, приховати або непомітно змінити. Тому така технологія як блокчейн у майбутньому може забезпечити нам вільне від корупції суспільство.

---

1. Блокчейн проти корупції в Україні та в світі. URL: https://delo.ua/business/blokchejn-proti-korupciji-v-ukrajini-ta-v-sviti-347026/

2. Дон Тапскотт, Алекс Тапскотт. Blockchain revolution: як технологія, що стоїть за біткойнами, змінює гроші, бізнес та світ. URL:http://www.management.com.ua/books/view-books.php?id=2137

Ж. С. Марініч
(Національна академія внутрішніх справ)

ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Згідно Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека в нашій державі визнаються найвищою соціальною цінністю. Також в Основному Законі України закріплено недопустимість посягань на права і свободи, честь і гідність інших людей, гарантовано судовий захист прав, визначено, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом і тісно пов'язані з нею [1].

Право на повагу до честі і гідності, а також право на звернення до суду з позовом про їх захист регламентовані статтею 297 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК). В свою чергу, право на недоторканість ділової репутації й право на звернення до суду задля захисту цього права закріплені в статті 299 ЦК. Проте, варто зазначити, що чинне законодавство не містить, власне, визначення понять «честь», «гідність» й «ділова репутація». Ця теза підтверджуються й Постановою Пленуму ВСУ № 1 від 27.02.2009, де, зокрема, йдеться про те, що як причину відсутності вказаних термінів в законодавстві можна вважати те, що вони «є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту» [5]. Зокрема, в юридичній

літературі під діловою репутацією розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних рис у процесі виконання трудових, службових, громадських чи інших обов'язків [2].

У багатьох законах, які регламентують діяльність правоохоронних органів взагалі і в Законі України «Про національну поліцію» зокрема, про принцип забезпечення ділової репутації поліцейського не згадується в якості окремого принципу.

Хоча з кожним роком зростає кількість звернень до суду про захист ділової репутації поліцейських. Змінили й відповідні позови. Так. якщо раніше підставою звернення до суду були образи, наклепи, погрози, вживання нецензурних та лайливих слів, а інколи – застосування фізичного насильства до позивачів, то тепер все частіше трапляються випадки поширення недостовірних відомостей у засобах масової інформації, зокрема в газетах і на телебаченні.

Формування доказової бази при поданні позову про захист немайнового права залежить від способу, форми, в якій виражено посягання на охоронювані законом права, свободи, та інтереси.

Цивільний процесуальний кодекс України на кожну сторону покладає обов'язок довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях. Згідно ч. 1 ст. 11 ЦПК України суд розглядає цивільні справи в межах заявлених вимог і на підставі наданих сторонами доказів [3].

Способи захисту цивільних прав, в тому числі честі, гідності та ділової репутації особи закріплено в ст. 16 ЦК України. З аналізу вищезазначеної норми вбачається, що перелік цих способів захисту не є вичерпний, він може додатково встановлюватися іншими законами або договором; наведений перелік способів захисту містить найбільш поширені способи, що можуть бути застосовані універсально до всіх цивільних правовідносин [2].

Таким чином, підставами для судового захисту ділової репутації поліцейського є:

– поширення інформації тобто доведення її до відома хоча б однієї особи у будь-який спосіб;

– поширення інформації, що стосується певної особи, тобто позивача;

– поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності;

– поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Всі вищезазначені факти і становлять предмет доказування у справах по захист честі, гідності та ділової репутації поліцейського.

Свої певні особливості має і процедура доведення факту поширення інформації про поліцейського за допомогою радіо, телебачення чи в мережі Інтернет. Перед працівником поліції, що звертається за захистом порушеного права, перш за все, постає завдання надати суду підтвердження самого факту розповсюдження конкретним суб'єктом негативної інформації.

Як і у разі, коли така інформація викладена в адресованих третім особам заявах, листах тощо, при підготовці позовної заяви про спростування відомостей, поширених за допомогою каналів телебачення і радіомовлення, варто виділити два найпоширеніших способи формування доказової бази:

– по-перше, витребування інформації (носіїв інформації) чи документів за адвокатським запитом.

– по-друге, витребування необхідних доказів шляхом подання заяви (клопотання) [6].

Від таких дій визначено судовий спосіб захисту. Проте практика засвідчує про непоодинокі випадки, коли особі, яка не дотималась усіх вимог законодавства через неуважність або незнання норм, відмовляють у задоволенні позову.

Ще однією важливою проблемою у справах про захист ділової репутації є не чіткість змісту категорії оціночних суджень в справах про захист ділової репутації. Саме тому варто визначити правильний шлях захисту цього права у суді.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2008.

3. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 18.03.2004. редакція від 01.04.2016.

4. Закон України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 р. // *Відомості Верховної Ради*. 2015.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи».

6. Бабич Ю. І., Служити і Захищати з Честю і Гідністю! Цензор. НЕТ. 24.06.2017. URL: https://censor.net.ua/blogs/1105599/slujiti_zahischati_z_chestyu_gdnsty

М. О. Марцинюк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПЕВНОЛІТНІХ

Допит – це одна із форм отримання інформації, яка має дуже важливе значення для кримінального провадження. Через фіксацію показань, слідчий формує і в подальшому перевіряє докази отримані під час допиту. У результаті допиту здобувається і перевіряється значна частина обставин кримінального правопорушення, встановлюються мотиви та мета, а також умови, за яких воно вчинялося.

Допит – слідча дія, яка проводиться органами досудового слідства, а за дорученням слідчого – органами дізнання з метою встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Допит має проводитися з урахуванням вікових та психологічних особливостей особи, що обумовлений індивідуальністю, у тому числі станом неповноліття. Цей віковий період характерний несформованою психікою, відсутністю життєвого досвіду і наявністю негативних ключових факторів, які впливають на подальший розвиток неповнолітньої особи, яка була залучена у кримінальне провадження.

Саме тому Кримінальним-процесуальним кодексом України встановлено особливий порядок допиту малолітньої та неповнолітньої особи, який спрямований на забезпечення мінімізації негативного впливу на ще несформовану психіку даної категорії осіб.

У допиті неповнолітнього виділяють наступні аспекти:

– процесуальний – суворе дотримання вимог закону щодо підготовки, проведення та фіксації допиту;

– психологічний – урахування психолого-вікових, гендерних особливостей, соціально-психологічної характеристики, темпераменту допитуваного;

– етичний високоморальна, тактовна поведінка слідчого;

– педагогічний (виховний) – допит будується на основі індивідуального підходу, прояві чуйності до особистості неповнолітнього;

– тактичний – використання тактичних прийомів допиту залежно від ситуації, що складається.

Основною і невід'ємною особливістю, яка характеризує цю гласну слідчу дію є процесуальний порядок її проведення. Згідно ст. 135 КПК неповнолітня особа повідомляється про проведення допиту через її законних представників. Однак якщо є припущення про

можливість негативного впливу законного представника на показання неповнолітнього, може бути застосовано і інший вид виклику або ж допит здійснюється без виклику. Основними причинами девіантної поведінки неповнолітніх є несприятливі сімейні стосунки, відчуженість батьків у ставленні до дитини, конфлікти між батьками, фізичні покарання дітей, помилки у шкільному вихованні (публічні покарання учнів, відсутність мотивації до навчання тощо), проблеми у спілкуванні з однокласниками, негативний вплив засобів масової інформації.

Сучасному підлітку притаманні такі риси: низький рівень самостійності, негативізм, відсутність рішучості, невміння контролювати власну поведінку, володіти собою, утримуватися від дій, які усвідомлюються як непотрібні або шкідливі, низький рівень дисциплінованості. Після вивчення чинного кримінально-процесуального законодавства та аналізу слідчої та судової практики я дійшла висновку що залучення фахівців-психологів є необхідним, оскільки, сьогодні залучення педагога є формальним і зводиться лише до констатації законності слідчої дії. Тому що тільки психологи можуть професійно вивчити особу неповнолітнього, його поведінку до, під час та після вчинення злочину, встановити психологічний контакт із неповнолітнім обвинуваченим (підозрюваним), потерпілим чи свідком, визначити ефективні та допустимі методи психологічного впливу, а також допомогти при виборі тактики проведення слідчих дій за участю неповнолітніх. Слідчі під час розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, поверхнево вивчають особу злочинця, з'ясовують лише ті мотиви, які мають значення для кваліфікації (користь, помста тощо). Однак у більшості випадків штовхають на вчинення злочину не лише ці, але й дещо інші мотиви. Тому, для повного вивчення обставин справи необхідно провести ґрунтовне психологічне вивчення особистості неповнолітнього. Без знання психології неповнолітніх слідчому, прокурору важко в повному обсязі отримати достовірну інформацію при розслідуванні злочинів за участю підлітків. Неправильними є намагання вивчити поведінку та діяльність неповнолітнього слідчим самостійно, без залучення фахівців-психологів, для яких ця діяльність є основним предметом дослідження. Саме психологи повинні визначити ті індивідуально-психологічні особливості особи, які вплинули на поведінку неповнолітнього, ті з них, які можуть позитивно або негативно вплинути на результати проведення слідчої дії.

Одним із напрямків використання спеціальних психологічних знань щодо неповнолітніх є допомога у налагодженні психологіч-

ного контакту з неповнолітнім учасником слідчої дії. Це прийоми, які сприятимуть встановленню психологічного контакту (бесіда на сторонню тему, вимовляння імені неповнолітнього, демонстрація поінформованості слідчого та інші), а також визначено, яка поведінка слідчого допомагатиме у встановленні такого контакту (виважена, чітка, виразна мова слідчого, спокійна обстановка проведення слідчої дії тощо). Для налагодження психологічного контакту необхідно залучати фахівців-психологів для вивчення особистісних якостей дитини, таких як комунікабельність, відвертість чи замкнутість, імпульсивність тощо, діагностики жестів та міміки неповнолітнього. Психологічні знання, в першу чергу, необхідно використовувати, щоб сам процес розслідування не поглибив дію наслідків вчинення злочину щодо неповнолітнього. Крім того, фахівці-психологи можуть нівелювати дію усіх факторів, що можуть впливати на об'єктивність і правдивість показань неповнолітніх потерпілих. Ефективним буде використання спеціальних психологічних знань для діагностики правдивості показань неповнолітніх свідків, викриття неправди, а також виявлення та усунення помилок в їх показаннях. Найнебезпечнішим проявом злочинності неповнолітніх є групова злочинність. Використання спеціальних психологічних знань при розслідуванні таких злочинів повинно бути спрямоване на встановлення причин формування злочинних груп неповнолітніх, їх структуру та внутрішньо групові зв'язки. Запропоновано залучати психологів для визначення впливу учасників групи один на одного, їх ролей у групі. Лише психолог може фахово визначити спосіб та етапи формування групи, її тип та спрогнозувати подальшу поведінку у разі продовження злочинної діяльності.

Неповнолітні підозрювані під час кримінального провадження потребують особливого ставлення до себе, що проявляється, в першу чергу, у специфіці проведення слідчих (розшукових) дій за їх участі, зокрема під час допиту. Елементами процесуального механізму проведення допиту неповнолітнього підозрюваного, зокрема такого, який страждає на психічний розлад або відстає в психічному розвитку, є, по-перше, те, що головним у виборі педагога мають бути не тільки фактор взаємодовіри між неповнолітнім і педагогом або психологом, а насамперед їхній практичний досвід і профільна освіта. Також слід зазначити, що в разі вибору між педагогом і психологом у разі, якщо неповнолітній є учнем навчального закладу, перевагу треба віддавати педагогу, з яким у дитини є контакт, а за відсутності довіри – психологу. По-друге, під час допиту неповнолітнього, який страждає на психічний розлад або відстає в

психічному розвитку, участь і психолога і психіатра необхідно вважати обов'язковою. По-третє, педагог, психолог та лікар, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях за участю неповнолітнього підозрюваного, мають усі підстави вважатись самостійними учасниками кримінального провадження.

---

1. Кримінальний процес України: навч. посібник / Благута Р. І., Сергієнко О. О., Устюгова О. Є. Львів: Бібліос, 2010.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
3. Весельський В. К. Тактика допиту. К., 1998.
4. Благута Р. І. Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх. URL: https://www.twirpx.com/file/651881/

Н. Є. Марцінко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Питання впровадження електронного судочинства (у деяких джерелах це явище науковці і практикуючі юристи називають електронним (віртуальним) судочинством) виникло на ґрунті необхідності вирішення низки проблем, які наразі супроводжують судову систему. І справа не в тому, що протягом останніх п'яти–десяти років заінтересовані особи стали частіше звертатися за судовим захистом, що фактично призвело до перевантаження судової системи справами та іншими матеріалами. Саме по собі електронне судочинство проблеми великої кількості справ і проваджень не вирішує, оскільки це потребує комплексного і науково аргументованого підходу.

Проте електронне судочинство має право на існування як з урахуванням потреби імплементації здобутків передових інформаційно-комунікаційних технологій, так і зважаючи на необхідність ґрунтовної оцінки його впливу на судову діяльність загалом. Тому, проблема електронних (віртуальних) судових процесів виникатиме й надалі. Водночас у науковій літературі спостерігаються неоднозначне ставлення і різні оцінки можливих законодавчих нововведень у цьому питанні.

Одна точка зору зводиться до того, що судовий процес відбувається із застосуванням систем передачі інформації і по суті є інформаційною системою, яка може інтерпретуватися як система комп'ютерної електронної інформації. Виходячи з цього, стверджується, що теоретично і практично існує наявна сумісність між процесуальними реаліями та інформаційними технологіями.

Другий підхід свідчить про те, що так звана електронізація судочинства призводить до зайвої формалізації і може бути загрозою для проведення ефективних реформ правосуддя, є деструктивною, оскільки створює складні теоретичні та прикладні проблеми. У такому розумінні, на мій погляд, необхідно вести мову про вплив електронного судочинства на один із основних принципів правосуддя – доступність – у теоретичній прив'язці до інших його принципів, як-от змагальність, усність, безпосередність через призму верховенства права.

За змістом статті 1 Конституції України наша держава є правовою державою, яка заснована на визнанні та реальному забезпечення прав і свобод людини і громадянина, дотриманні верховенства права, взаємній відповідальності людини і держави [1].

Також Європейський суд з прав людини наголосив на тому, що з метою ефективності права доступу до правосуддя особа повинна мати ясну практичну можливість оскаржити дії, що складають втручання в її право, в тому числі приналежно до процедури використання доступних їй засобів правового захисту [2, с. 60–69].

Як зауважує В. В. Білоус, електронне судочинство порівняно із традиційним у більшій мірі гарантуватиме доступ до правосуддя, швидкість розгляду справ судами, сприятиме якості судових рішень, контролю сторін за розглядом справи та економії судових витрат, посилить змагальність і публічність судових процесів [3, с. 289–295]. Погоджуючись із позицією зазначеного автора, необхідно зауважити, що електронне форматування судочинства має на меті і вирішення низки супутніх питань, зокрема подання (надсилання) до суду запитів, звернень, клопотань, скарг процесуального і непроцесуального характеру, а також обміну даними між судом і запитувачем інформації, управління справою з боку судді.

Також важливо, що впровадження електронного судочинства може суттєво впливати на територіальну доступність судових послуг шляхом віртуалізації проведення судових процесів у будь-якому суді та у будь-якій судовій справі. У цьому аспекті важливо, що такий підхід до організації судочинства з використанням новітніх

інформаційних технологій дозволить максимально наблизити до заінтересованих осіб власне судовий розгляд справи з одночасною економією фінансових, часових, людських ресурсів і, як наслідок, дасть змогу інтенсифікувати здійснення правосуддя.

На підставі наведеного можливо зробити висновок, що верховенство права передбачає, зокрема, забезпечення доступу кожному до правосуддя з метою захисту права на основі справедливого судового розгляду та застосування зрозумілого і передбачуваного закону.

Із урахуванням викладеного, виникає потреба дослідження впливу електронного судочинства на доступність правосуддя, оскільки інформаційні технології дають змогу не тільки прискорити судовий процес, а й мають серйозний ресурс для того, щоб здійснення судочинства не перетворювалося на «келейне» дійство за участю визначених акторів. Впровадження електронного судочинства дає також і можливість широкого доступу до правосуддя всім заінтересованим особам, що вказує на перспективу повноцінного виконання положень Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в аспекті права на справедливий суд, права на повноважний суд, рівності перед законом і судом, гласності і відкритості судового процесу через призму верховенства права.

---

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254 к/96 ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80

2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Колованґіна проти Росії. *Вісник Верховного Суду України*. 2001. № 6 (28). С. 60–69.

3. Білоус В. В. Інформатизація судочинства як гарантія конституційного права на доступ до правосуддя. *Конституція України – основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, (23–24 черв. 2011 р.). Х., 2011. С. 289–295.

А. Р. Мельник
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Боротьба зі злочинністю є однією з важливих внутрішніх функцій держави. Вона здійснюється правоохоронними органами на підставі національного законодавства. Однак умови боротьби зі злочинністю в умовах сьогодення суттєво ускладнюються поширенням таких злочинів, котрі становлять небезпеку не лише для окремих держав, а й для усього людства, тому, відповідно, вимагають спільних зусиль та повсякденного співробітництва держав. Представники міжнародного співтовариства зазначають, що тероризм, корупція, незаконна торгівля наркотиками, підроблення грошових одиниць, торгівля людьми та інші злочини одержують дедалі більшого поширення [1].

Проблема торгівлі людьми обговорюється на міжнародному рівні упродовж більш як 100 років. Гучні заклики щодо заборони торгівлі людьми, як результат занепокоєння світового співтовариства поширенням цього явища, розпочалися ще наприкінці XIX століття. У 1899 р. в Лондоні відбулась Міжнародна конференція по боротьбі з торгівлею жінками в цілях розпусти, результатом якої було звернення до всіх держав із закликом до укладання багатосторонніх угод, створення національних комітетів з протидії цьому явищу.

У деяких зарубіжних країнах в ході вивчення проблем торгівлі людьми використовується доволі багато форм та методів дослідження. Найбільш розвиненими у цьому напрямі, безумовно, є наукові дослідження у країнах, що традиційно виступають за протидію такому явищу. Так, наприклад, у США проблеми торгівлі людьми і незаконної міграції завжди були й залишаються у центрі уваги юристів та політиків, а міграційна реформа 80-х років заклала правову основу для подальших наукових досліджень.

Головною умовою для будь-яких заходів, спрямованих на розв'язання проблем у суспільстві, є відповідність цих заходів прийнятим країнами зобов'язань щодо норм міжнародного права з прав людини [2].

Останнім часом позначилися певні позитивні зрушення у ставленні до проблеми боротьби та запобігання торгівлі людьми в Україні. Діє певна правова база, зокрема стаття 149 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за цей вид злочину [3; 4 с. 80–84].

Пріоритетними сферами адаптації законодавства України до вимог міжнародного права є приведення норм законодавства України у відповідність до Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної злочинності, а також до Європейської конвенції щодо протидії торгівлі людьми. Україна ратифікувала у вересні 2010 року Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. У вересні 2011 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про протидію торгівлі людьми». У 2011 році український парламент ратифікував ще один документ – Конвенцію Ради Європи № 201 про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилля.

Україна має вдосконалити своє законодавство у відповідності до положень документів європейських організацій в сфері правового захисту свідків, реабілітації жертв торгівлі людьми, відшкодування їм матеріальної та моральної шкоди, забезпечити додаткове правове регулювання відносин щодо найму на роботу за кордоном українських громадян шляхом введення для всіх юридичних осіб, які займаються працевлаштуванням за кордоном, вимоги обов'язкового дотримання письмової форми договору найму робочої сили та проведення обов'язкового страхування робітників за рахунок агентства з працевлаштування, а також її зобов'язання відшкодувати збитки працівникові за невиконання умов договору, активізувати роботи щодо укладення двосторонніх угод з країнами-реципієнтами «живого товару» з України з метою посилення правового захисту українських громадян за кордоном, насамперед трудящих-мігрантів [5, с. 83–90].

На сьогодні одним з найтяжчих та найскладніших злочинів у світі є торгівля людьми. Адже торгівля людьми є не просто сучасною формою рабства, котре порушує основні права людини, а й надзвичайно тяжкою формою насильства, адже спричиняє ризик й для здоров'я людини.

Убезпечити себе від торгівлі людьми не може жодна країна світу, та й Україна не є виключенням. А негативна та нестабільна соціально-економічна таполітична ситуація в державі, низький рівень правової освіти значної частини населення, корупція, насильство проти жінок та дітей та зростаючий попит на дешеву чи неформальну працю, сприяють створенню сприятливих умов для процвітання такого виду злочину як торгівля людьми.

---

1. Скулиш Є. Міжнародне співробітництво у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. ЕАІ. *Бюлетень*. № 1 (7). URL:http://www.eai.org.ua/ua/digest/issue7/1143/

2. Власов П. О. Запобігання торгівлі людьми: інформ.-практ. посібник Дніпропетровськ: Поліграфіст, 2002. 68 с.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

4. Михайленко О. В. Механізми ЄС у галузі боротьби з торгівлею з людьми. *Актуальні проблеми міжнародних відносин:* Збірник наукових працьміжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 24–25 квітня 2003 р. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин. 2003. Вип. 43 (частина II). С. 80–84.

5. Михайленко О. В. Боротьба з торгівлею людьми в ЄС. *Актуальні аспекти європейського права в контексті розширення Європейського Союзу:* тези доповідей науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих вчених та викладачів. К.: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2004. С. 83–90.

М. А. Мельник,
Ю. А. Рудомська
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Активні умови розвитку сучасного світу, глобалізації, динамічних інтеграційних та міграційних процесів, інтенсивного збільшення питомої ваги сімейних відносин за участю іноземного елемента, тобто шлюбів, де один із учасників є громадянином іноземною держави, або шлюб зареєстрований за кордоном, або там народилися чи проживають діти, або усиновлення здійснюють іноземці тощо. Наявність іноземного елемента в сімейних відносинах надає їм «міжнародного» характеру, відносить їх до сфери міжнародних приватноправових відносин, які регулюються за допомогою норм міжнародно-правового характеру та нормами національного законодавства.

Право на шлюб, на сьогоднішній день, є одним із фундаментальних прав, оскільки гарантується практично всіма країнами світу. Для того щоб шлюб був дійсним, варто дотриматися всіх вимог, котрі чітко передбачені як міжнародним, так і національним законодавством, які визначають формальні та матеріальні умови укладення й дійсності шлюбу.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства мають ті ж права і свободи та виконують ті ж обов'язки, що і громадяни України, якщо інше не передбачено Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України. Стаття 18 вищевказаного Закону зазначає, що іноземці та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права і обов'язки у шлюбних та сімейних відносинах [1].

Щодо вступу до шлюбу, то ст. 56 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначає, що форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства визначаються правом України, тобто регулюється сімейним кодексом України. Отже, іноземцеві для вступу до шлюбу потрібно здійснити ті ж самі дії, що й громадянинові України за винятком необхідності дотримання низки формальностей, спрямованих на встановлення, зокрема, законності перебування іноземця на території України, підтвердження його сімейного стану тощо [2].

У міжнародному сімейному праві в питанні щодо укладання шлюбу іноземний елемент виявляється у двох аспектах: суб'єкт правовідносин і юридичний факт. Так, коли на території однієї держави укладається шлюб між її громадянином та іноземцем (змішаний шлюб) або між іноземцями з різних держав, то іноземним елементом є суб'єкт правовідносин. Коли шлюб укладається між громадянами однієї держави на території іншої (іноземної для них) держави, то іноземним елементом є юридичний факт, такі відносини теж матимуть міжнародний характер. До того ж можливим є поєднання обох іноземних елементів, коли за кордоном укладається змішаний шлюб або шлюб між особами, що є іноземцями стосовно держави, у якій вирішується питання про визнання такого шлюбу [3, с. 107].

Порядок і форма укладення шлюбу в між громадянином іноземної держави та громадянином України в нашій державі визначаються правом України. Чоловік та жінка, котрі виявили бажання узаконити свої відносини та зареєструвати шлюб, повинні подати письмову заяву про реєстрацію шлюбу за встановленою формою до будь-якого органу реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто. Якщо жінка (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену, можуть подати їх представники. Повноваження представника мають ґрунтуватися на нотаріально посвідченій довіреності. При по-

данні заяви про реєстрацію шлюбу жінка та чоловік пред'являють на посвідчення своєї особи. Іноземці та особи без громадянства для державної реєстрації шлюбу в Україні повинні пред'явити паспорт або паспортний документ з відміткою про реєстрацію уповноваженого органу щодо законності їх перебування в Україні, якщо інше не передбачено чинним законодавством України.

Реєстрація шлюбу з громадянином іноземної держави має певні особливості правового регулювання, оскільки в обов'язковому порядку потрібно здійснити перевірку законності перебування цієї особи на території нашої держави, підтвердження їх сімейного стану та врахування умов дійсності поданих ними документів. Шлюб між громадянами України, якщо хоча б один з них проживає за межами України, може укладатися в консульській установі або дипломатичному представництві України згідно з правом України. Громадяни іноземної держави, для реєстрації шлюбу в Україні, повинні пред'явити національний паспорт або паспортний документ з відміткою про реєстрацію уповноваженого органу щодо законності їх перебування в Україні, якщо інше не передбачене чинним законодавством України. При реєстрації шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану України, якщо в паспортах або паспортних документах іноземців та осіб без громадянства відсутні відомості про сімейний стан їх власників, то вони повинні одночасно подати документ про те, що не перебувають у шлюбі, виданий компетентним органом країни свого громадянства або країни постійного проживання, та легалізований належним чином. До документів іноземців обов'язково додається переклад тексту на українську мову, достовірність якого засвідчується дипломатичним представництвом або консульською установою України за кордоном, посольством (консульством) держави, громадянином якої є іноземець (країни постійного поживання особи без громадянства), Міністерством закордонних справ, іншим відповідним органом цієї держави або нотаріусом.

При реєстрації шлюбу наречені мають право обрати прізвище одного з них, як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами. Наречена, наречений мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається з якого прізвища воно буде починатися. Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не випливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена і (або) наречений. Якщо на момент реєстрації шлюбу прізвище нареченої,

нареченого вже є подвійним, вона, він має 590 право замінити одну із частин свого прізвища на прізвище другого, про що вказується у заяві про реєстрацію шлюбу. Державна реєстрація шлюбу має відповідні правові наслідки, а саме: шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя. Шлюб не може бути підставою для надання особі пільг чи переваг, а також для обмеження її прав та свобод, які встановлені Конституцією і законами України.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що розглянута мною тематикою є досить цікавою, актуальною з точки зору сучасності, доволі дискусійною і потребує подальшого наукового дослідження та характеристики.

---

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 22.09.2011 року // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19–20, ст. 179).

2. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2003 року // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст. 422).

3. Кожевникова В. О. Правове регулювання визнання дійсності шлюбів, укладених громадянами України за кордоном. *Кримський юридичний вісник*. 2010. Вип. 1 (8). Ч. 1. С. 107–113. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/2010_1_1/15.pdf

4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21–22, ст. 135). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

О. М. Мельник
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ВІК ЯК ОЗНАКА СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Згідно ст. 2 Кримінального кодексу України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим кодексом. Як відомо, обов'язковим елементом будь-якого складу злочину виступає суб'єкт. Законодавець чітко визначив, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність (ст. 18). За за-

гальним правилом, відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Проте, за насильницькі та корисливі злочини вік притягнення до відповідальності знижено до чотирнадцятирічного віку.

Оскільки вік суб'єкта у чинному законі про кримінальну відповідальність різниться, то виникає запитання: а чи не слід вважати особу, яка вчинила злочин у чотирнадцятирічному віці спеціальним суб'єктом?

Якщо виходити із законодавчого визначення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, то згідно ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Звідси випливає, що будь-яку особу, яка не відповідає загальним ознакам, слід вважати спеціальним суб'єктом.

У кримінальному законодавстві України закріплено поняття «спеціальний суб'єкт». Так, відповідно до ч. ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Частина 2 ст. 22 КК визначає вичерпний перелік злочинів, за вчинення яких кримінальна відповідальність може наставати у віці від 14 до 16 років. Ця норма вказує на такі злочини як умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, бандитизм, терористичний акт, зґвалтування, грабіж та ін. Стає зрозуміло, що через підвищену соціальну небезпечність, можливість завдання значної шкоди і тяжких наслідків законодавець знизив вік суб'єктів цих злочинів.

Також, визначенню віку суб'єкта злочину передувало вивчення процесів формування та становлення особистісної зрілості. І як відмічають науковці, у підлітковому та юнацькому віці яскраво виявляються психологічна та соціальна зрілість особи як основа для формування особистісної зрілості [2, с. 9].

Таким чином, до таких основних ознак суб'єкта складу як фізична особа, її осудність та вік законодавець додає ще чітко встановлений перелік суспільно небезпечних посягань, за які особи з 14 років підлягають відповідальності. Тобто, ця біологічна особливість у віці особи, завжди підлягає застосуванню суб'єктами правозастосовної практики з урахуванням того, який саме злочин вчинила така особа. Отже, наведені обстави дають можливість зробити висновок про те, що осіб, які вчинили злочини у віці 14-16 років слід визнавати спеціальними суб'єктами.

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 12.10.2019).

2. Бльок А.-М. Психологічні детермінанти особистісної зрілості студентів-психологів. *Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал*. IX, 2016. С. 8–12.

О. Б. Микитенко
(Університет економіки, права та інформаційних технологій «КРОК»)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ НА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРОГАХ УКРАЇНИ

За інформацією наданою Департаментом патрульної поліції від початку року в Україні зареєстровано 86,7 тисяч аварій. Тобто в середньому щодня – 409, або ж одна дорожньо-транспортна подія (далі – ДТП) кожні 3–4 хвилини. Травмованих у ДТП за сім місяців – 16921 особа, тобто щодоби – 80. Порівняно з минулим роком показники зросли на 7-10% [1].

Отже, наведення порядку в сфері безпеки дорожнього руху вельми актуальне питання, яке потребує негайних і серйозних дій. Саме тому, науковці постійно знаходяться у пошуку нових, дієвих шляхів щодо зменшення смертності на автомобільних дорогах України. Останнім часом, у Європі значної популярності набула концепція «Vision Zero». Її основний принцип полягає у тому, що летальні випадки та серйозні травми на дорогах є неприйнятними. Звісно, повністю уникнути аварій неможливо, але можна організувати систему дорожнього руху так, щоб помилки під час водіння не призводили до страшних наслідків. Основна мета «Концепції» полягає у наближенні нульового рівня смертності на дорогах. Отже безпека руху передусім, а відповідальність за неї розподіляється як між учасниками руху, так і між проектувальниками вулиць, патрульними службами і виробниками автомобілів [2].

Дана концепція доволі гнучка та не має чіткого алгоритму, і може відрізнятися у різних регіонах. Проте, існують і загальні тенденції.

По-перше, це – обмеження швидкості. Зазвичай воно залежить від потенційних небезпек на дорозі і в нашій країні вона обмежена лімітом у 50 км/год., а у деяких країнах навіть 30 км/год. Оскільки, при зіткненні на такій швидкості виживає 90% пішоходів, а на швидкості в 50 км/год. – лише 20%.

Ефективними у цьому плані є також камери, що відстежують швидкість та знаки які попереджають про їх наявність на даній ділянці дороги, оскільки їх основне завдання полягає у застереженні від перевищення швидкості.

По-друге, це – вдосконалення інфраструктури. Добре організований рух унеможливлює здійснення смертельних аварій. Наприклад, організація кругових перехресть із наданням пріоритету водіям, які перебувають саме на ньому. І хоча кругові розв'язки мають меншу пропускну здатність, аварії із тяжкими наслідками майже відсутні, оскільки при круговому русі зменшується швидкість та змінюються кути зіткнень. Популярним стало встановлення суцільних відбійників як посередині дороги між протилежними напрямами руху, так і обабіч. Така система дозволяє унеможливити лобові зіткнення навіть на вузьких приміських шляхах. Ще одним добре забутим вдосконаленням є виступаючі над дорогою острівці безпеки. Звуження дороги у місцях їх надбудови активізує увагу водія, змушує його уповільнити рух, та виключає можливість обгону.

Автовиробники також не стоять осторонь, облаштовують автомобілі спеціальними засобами допомоги водіям. Наприклад, автопілоти, подушки безпеки, та алкозамки. Останні здатні визначити навіть незначний відсоток алкоголю в крові водія та не дозволять завести автомобіль.

Патрульна поліція здійснює нагляд за дотриманням правил дорожнього руху усіма учасниками відповідно до чинного законодавства та за допомогою різноманітних технічних засобів (алконаркотестери, радари і т.і.). Але, реалії сьогодення свідчать про те, що в деяких питаннях сучасна законодавча база потребує певного удосконалення.

Так, для боротьби із перевищенням встановленого ліміту швидкості патрульна поліція України використовує сучасний багатофункціональний американський пристрій «TruCam», який відповідно до ст. 251 КУпАП має функції фото – відеофіксації правопорушень. Але на сьогодні існує цілий ряд судових рішень за якими показники радарів TruCam не можуть бути доказом перевищення швидкості. Піонером в даному питанні став Краматорський міський суд Донецької області (Справа №234/17178/18), який прийшов до висновку,

що вимірювання швидкості даним пристроєм не правомірне оскільки він виключений з Державного реєстру 02.11.2015 та сертифікат є не чинним ще з 02.11.2015. Враховуючи наведене, суд скасував накладений на водія штраф. Це призвело до хвилі схожих судових процесів де використання радару TruCam визнано незаконним, зокрема, рішення Дарницького районного суду м. Києва від 03.12.2018, яке набрало законної сили (справа №753/21052/18), Калинівського районного суду Вінницької області від 07.02.2019 (справа №132/259/19), Октябрського районного суду м. Полтави від 11.02.2019 (справа №554/10393/18), Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 14.02.2014 (справа №308/12956/18) та ін. Окремі з цих рішень набрали законної сили, окремі можуть бути оскаржені. Позиція судів аналогічна як у згаданому рішенні суду Донецької області [3]. Звісно є і протилежні рішення судів, які повністю визнають використання TruCam законним. Зрозуміло, що така судова практика не може задовольнити а ні правоохоронців, а ні пересічних водіїв, оскільки одна частина штрафів залишається в силі, а інша скасовується судами, а це в свою чергу не сприяє вихованню правосвідомості громадян.

Вважаємо, що дане питання може бути і повинно бути вирішено однозначно для всіх без винятку громадян. Для цього потрібно щоб будь який використовуваний радар відповідно до ст. 9 Закону «Про метрологію та метрологічну діяльність» пройшов державну метрологічну атестацію як тип вимірювальних засобів, а також повірку і відповідно до постанови КМУ № 94 від 13 січня 2016 р. був внесений до реєстру засобів вимірювальної техніки.

---

1. У середньому кожні три години в Україні гине людина в ДТП. Статистика аварій. URL: https://tsn.ua/ukrayina/u-serednomu-kozhni-tri-godini-v-ukrayini-gine-lyudina-v-dtp-statistika-avariy-1392594.html (дата звернення 24.09.19).
2. Ментальність ні до чого: які заходи можуть зменшити смертність на дорогах вдвічі? URL: https://hmarochos.kiev.ua/2018/02/01/mentalnist-ni-do-chogo-yaki-zahodi-mozhut-zmenshiti-smertnist-na-dorogah-vdvichi/ (дата звернення 28.08.19).
3. В Україні суди визнають незаконними радари TruCam. Є й протилежні рішення/ URL: https://tsn.ua/auto/news/ukrayina/v-ukrayini-sudi-viznayut-nezakonnimi-radari-trucam-ale-ne-vsi-1303782.html (дата звернення 25.09.2019).

І. А. Младшева
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ-МІКРООБ'ЄКТІВ

Сліди-мікрооб'єкти – це матеріальні утворення, які, зазвичай, є слабовидимі або невидимі для неозброєного ока. Вони можуть перебувати у різних агрегатних станах: тверді, рідкі, газоподібні. Характерною особливістю є те, що для того, щоб їх виявити та дослідити потрібно використовувати спеціальні технічні засоби та методи. Частинки мікрооб'єктів залишених на місці вчинення кримінального правопорушення можуть зберігати свою форму, а також взаємодіяти з іншими об'єктами та виступати як слідоутворююча картина. Мікрооб'єкти є багаточисленними в своїй видовій належності, вони характеризуються багатосторонніми зв'язками з подією, що розслідується, і несуть значущу розшукову та доказову інформацію [1, с. 139]. Як правило, на місці вчинення злочину злочинець намагається якомога менше залишити слідів, які можуть його викрити, або ж знищити чи замаскувати їх, для того щоб уникнути покарання. Такі способи протидії розслідуванню створюють несприятливу слідчу ситуацію, зокрема викликають труднощі для ефективної роботи інспекторів-криміналістів. У зв'язку із тим, що мікрооб'єкти є матеріальними носіями криміналістично значущої інформації, вони через свій малий розмір і кількість можуть досліджуватися лише за допомогою використання спеціальних технічних засобів і методів.

Мікрооб'єкти, що формуються під час вчинення злочину (результат взаємодії матеріальних об'єктів між собою: злочинця, знарядь злочину з оточуючими об'єктами) – це лише інформаційний сигнал. Вони є потенційними джерелами інформації, що несуть відомості щодо події, яка відбулася [1, с. 139]. Вони можуть зустрічатися у найрізноманітніших ситуаціях, пов'язаних із подією злочину, а їх використання як матеріальних носіїв криміналістично значимої інформації можливе тільки в ході оцінки результатів відповідного експертного дослідження. Той експертний напрям (рід експертизи), в рамках якого вирішуються завдання, що цікавлять слідство, визначається природою мікрооб'єкта та ситуацією виникнення, іншими словами його зв'язку з подією злочину (ДТП, умисне вбивство, зґвалтування, незаконне поводження зі зброєю, що спричинило тяжкі наслідки, і т. д.). Сьогодні судові експертизи в Україні поділяються на шістнадцять класів [2, с. 44]. При цьому мікрооб'єкти можуть

стати об'єктами багатьох видів судових експертиз: матеріалів, речовин і виробів, трасологічних, судово-медичних, судово-біологічних і судово-ґрунтознавчих тощо.

У практичній діяльності мікрооб'єкти вилучаються під час проведення слідчих розшукових дій. Найчастіше це огляд місця події [3]. Під час проведення ОМП спрямованого на пошук слідів-відображень повинні враховуватися обставини кримінального правопорушення, характер і особливості місця огляду, природа об'єктів. Під час проведення дій, спрямованих на пошук мікрооб'єктів спеціаліст повинен проявляти максимальну акуратність, неквапливість, уважність і планомірність. Спочатку необхідно намітити вузлові місця, де найбільш ймовірне знаходження мікрочасток і мікрослідів речовин (місця проникнення й відходу злочинця, місце боротьби з жертвою, зламані або зруйновані предмети, шляхи руху злочинця на місці події, кинуті злочинцем предмети) [4, с. 286]. Особливу увагу під час проведення ОМП потрібно звертати на зламанні перешкоди, поверхні, виступаючі частини предметів, частинки під нігтями потерпілої особи, сліди на взутті. У слідах злому можуть виявитися мікрочастки фарби, іржі, мікросліди змащення, властиві знаряддям та інструментам, які могли застосовуватися при зломі замикаючих пристроїв. Також потрібно визначити об'єкти, із якими ймовірно міг контактувати злочинець. Для виявлення мікрооб'єктів слід користуватися спеціалізованими комплектами (наприклад, портативний набір «Молеула»), лупами з різною кратністю збільшення, джерелами спрямованого освітлення, пінцетами, спеціальними засобами пакування та іншими засобами. Зокрема, ефективними є поляризовані джерела світла, галогенні лампи, лупи з підсвіткою, металографічні та біологічні мікроскопи, кольорові світлофільтри. За допомогою спеціальних ультрафіолетових освітлювачів і електронно-оптичних перетворювачів «Таран» та «Ясен-64м» можна оглянути об'єкт не тільки за допомогою звичайного денного освітлення а й в ультрафіолетових та інфрачервоних зонах. Також для виявлення слідів можна використовувати спеціальні магнітні пензлі, магніти, діелектричні палички(котрі виготовленні із каучуку і не сприймають електрозаряд) [5]. Огляд рекомендується проводити при закритих вікнах і дверях, а обстежувані об'єкти розташовувати на столі, покритому білою гладкою плівкою чи папером. Якщо слідчий самостійно не зміг виявити мікрочастинки, але передбачає, що вони можуть бути, слід вилучити цілий об'єкт (одяг, взуття, знаряддя злочину) для огляду і дослідження експертом [1, с. 142].

У криміналістиці існують наступні способи вилучення: мікрооб'єкти-частки вилучаються за допомогою мікропилососів;

відкачування молекул запаху шприцом або адсорбція запаху на марлевий бинт, тампон, фланелеву серветку; зразки мікрооб'єктів-сипких речовин відбираються з використанняммікропилососів, липких стрічок; для виготовлення зліпків застосовуються зліпочні матеріали: гіпс, пластилін, силіконові пасти (паста К), відтискні маси; відтиски: слідокопіювальні плівки, зокрема дактилоскопічну, зволожений фотопапір та інші методи. Збираючи об'єкти біологічного походження слід забезпечити їхнє збереження від комах і тварин. Не можна допускати торкання поверхні носіїв мікрослідів зі сторонніми предметами. Пакувальний матеріал (тканина, папір, картон, фанера тощо) мають бути гладкими і не мати ворсистої поверхні. Тара з мікрооб'єктами обов'язково забезпечується засвідчувальними написами [6, с. 467].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що мікрооб'єкти є матеріальними утвореннями, які можуть бути потужним джерелом доказової бази під час розслідування кримінальних правопорушень тільки при умові дотримання правил роботи з такими слідами, застосування спеціальних криміналістичних засобів та методів виявлення, фіксації, вилучення та дослідження.

---

1. Неня О. В. Криміналістичне значення мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів. *Вісник Академії адвокатури України число*. 2011. № (2) 21. С. 139–144. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vaau_2011_2_22.pdf

2. Зинин А. М. Судебная експертиза: учебник. URL:https://studopedia.su/14_60272_osnovi-pravovoy-reglamentatsii-sudebno-ekspertnoy-deyatelnosti.html

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. Кравчук П. Ю. Виявлення мікрооб'єктів пі час розслідування грабежів і розбою. *Науковий вісник Академії муніципального управління.* 2012. № 2. С. 281–286. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvamu_pr_2012_2_35.pdf

5. Загальні положення криміналістичної техніки. Мультимедійний підручник «Криміналістика». К.: НАВС. URL::https://arm.naiau.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_2.4.html

6. Прокопенко Н.О. Поняття мікрослідів. Форум права. 2009. № 1. С. 463–469. UPL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2009_1_67.pdf

В. В. Моргун
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ОСІБ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року (далі – КПК) впроваджено сучасний, на відміну для вітчизняного КПК України 1960 року, інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Новий КПК України суттєво змінив конструкцію кримінального процесу та застарілі положення. На сьогодні серед практиків гостро стоїть проблема реалізація інституту проведення НСРД та недоліків його правового регулювання у кримінальному проваджені.

Відповідно до ст. 246 КПК України НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій (далі – СРД), відомості про факти та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Згідно ч. 6 ст. 246 КПК за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [1]. Сама негласність являється тим фактом, який суттєво впливає на визначення видів негласних слідчих (розшукових) дій. Під терміном «інші особи» законодавець дає поняття, що є будь-яка особа, яка сприяє органам досудового розслідування.

Діяльність цих осіб залежить від чітко визначеного їхнього статусу, зокрема прав і обов'язків, які на сьогодні залишаються не визначеними. Багато вчених зазвичай вивчають процесуальний статус учасників кримінального провадження, що уповноваженні проводити негласні слідчі (розшукові) дії, але не інших осіб, що залучаються до їх проведення. Тому виникає необхідність у вирішенні питання щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо уточнення процесуального статусу, прав та обов'язків саме цих осіб.

Коло осіб, що залучаються для проведення негласних слідчих (розшукових) дій певною мірою залежить від кримінальних проваджень, в яких ці дії проводяться та конкретного окремо взятого кримінального правопорушення. За результатами аналізу із зазначеної проблематики виділяють осіб, що переважно часто залучаються для проведення негласних слідчих (розшукових) дій такі як: співробіт-

ники оперативних чи оперативно-технічних підрозділів; спеціаліст; перекладач; поняті; окремі громадяни; особи, які співробітничають з оперативними підрозділами на конфіденційній основі; керівники, представники та працівники установ тощо [2, с. 169–173].

Співробітники оперативних підрозділів правоохоронних органів, проводять СРД та НСРД за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК). Своєрідність цих підрозділів є те, що вони наділені оперативно-розшуковою юрисдикцією відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Знов-таки ще своєрідність у тому, що оперативний співробітник під час виконання доручення слідчого користується повноваженнями слідчого. Одночасно оперативні співробітники не мають права за власною ініціативою здійснювати процесуальні дії та звертитись з клопотанням щодо цього до прокурора, слідчого судді.

Проведення певних НСРД потребує залучення перекладача (ст. 68 КПК) для перекладу вербального спілкування, мови міміки та інших вад осіб, які спілкуються або відповідних документів, які потрібно перекласти. Зазначений учасник кримінального провадження є вкрай важливим, адже його учать у проведенні НСРД залежить від правильного перекладу інформації, яка має значення для кримінального провадження.

Крім того, спеціаліст, згідно п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК, також відноситься до учасників кримінального провадження [1]. Підстави залучення спеціаліста до здійснення НСРД зазначені у положеннях ч. 6 ст. 246 КПК та ст. 266 КПК України. Спеціаліст надає уповноваженим особам, які проводять НСРД криміналістичну, методичну, консультативну або технічну допомогу. Наприклад: роз'яснення механізму утворення слідів, фіксації і вилучення слідів, їх послідовність вилучення тощо.

Відповідно до ст. 275 КПК України, до проведення НСРД може бути залучені особи, які конфіденційно співпрацюють з органами досудового розслідування та слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок цього співробітництва під час проведення НСРД. Через те що, у кримінальному процесуальному законодавстві не має такого визначення, як «конфіденційне співробітництво», науковці трактують його, як таємні, негласні відносини, що встановлюються уповноваженими на те органами з громадянами України, іноземцями, особою без громадянства з метою отримання на засадах добровільності та конспіративності доказової, контррозвідувальної та іншої інформації, яка може бути використана для вирішення завдань кримінального провадження [3, с. 100–103].

Особа, яка відповідно до закону виконує спеціальні завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272) не є учасником кримінального провадження. Права, обов'язки та умови гарантії її діяльності в кримінальному процесуальному законодавстві не зазначенні.

Крім того, з огляду на вищевказане залишається не вирішеним ще одне питання щодо розголошення особами відомостей про факт та методи проведення НСРД. Відповідно до п. 1.6 Інструкції «Про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні», методи проведення НСРД – це сукупність організаційних, практичних прийомів, у тому числі із застосуванням технічних засобів, які дозволяють у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома [4]. Особи, які отримали допуск і доступ до державної таємниці мають право ознайомлюватись з таємними документами під час проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 22, 27 Закон України «Про державну таємницю»). З іншого боку співробітники оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого та залучають осіб до проведення НСРД, які не мають відповідного допуску до державної таємниці вони порушують норму статті 328 Кримінального Кодексу України, а саме розголошення державної таємниці. Таким чином, на нашу думку, особи, які конфіденційно співпрацюють з органами досудового розслідування, мають отримати доступ до державної таємниці та мати відповідну форму допуску до державної таємниці, а у разі розголошення відомостей повинні нести кримінальну відповідальність.

За результатами аналізу із зазначеної проблематики, можна дійти висновку у необхідності доповнення до кримінального процесуального законодавства України, процесуальних прав, обов'язків залучених осіб до проведення НСРД, а також надання їм доступу та допуску до державної таємниці. За допомогою цього на відповідному законодавчому рівні буде забезпечена законність прав та охоронюваних законом інтересів осіб, які залучаються для проведення НСРД у кримінальному провадженні.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року (зі змінами) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 16.10.2019).

2. Смірнова В. О. Права та обов'язки інших осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшуковий) дій. *Збірник наукових праць НА СБ України*. 2018. № 7. С. 169–173.

3. Гольдберг Н.О. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійснені негласних слідчих (розшукових) дій. *Збірник наукових праць*. 2016. № 2. С. 100–103.

4. Наказ від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/v0114900-12 (дата звернення 17.10.2019)

О. М. Музика
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУД ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Суд є основним і обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, оскільки незалежно від присутності інших учасників процесу суд є наявним завжди та саме на нього покладено виконання основного завдання цивільного судочинства – справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд цивільних справ. Наявність у суду владних повноважень не свідчить про підвладне чи підпорядковане становище інших учасників процесу, і зазначені відносини не можна вважати відносинами влади й підпорядкування. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншим органам та особам не допускається [1, с. 9].

Особливість процесуальних відносин пояснюється тим, що законом суду відведена головну роль у виконанні завдань, поставлених перед цивільним судочинством. Суд – орган державної влади. Саме на нього закон поклав обов'язок розглядати і вирішувати цивільні справи по суті. Тому суду відведено керівну роль у процесі [2, с. 450].

До суб'єктів, які здійснюють правосуддя, згідно із Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) і Закону України «Про судоустрій і статус суддів» слід віднести: суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках зазначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю присяжних [3].

Відповідно до статті 33 ЦПК України, справа, розгляд якої здійснюється колегією суддів в обов'язковому порядку, розглядається постійною колегією суддів відповідного суду, до складу якої входить визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною

системою суддя-доповідач, а склад цих колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду [4, с. 41].

Суд керує ходом процесу, спрямовує дії осіб, що беруть участь у процесі, забезпечує виконання та здійснення ними прав і обов'язків, виносить рішення, які мають владний характер, вирішує матеріально-правовий спір, чим і здійснює захист порушеного або оскарженого суб'єктивного права [5, с. 54].

Керівна роль суду в процесі, владний характер його дій, зміст повноважень і обов'язків визначаються змістом і особливостями норм цивільного процесуального права, які він застосовує. Застосування норм права судом, встановлення обставин, що вимагають правової регламентації, забезпечують законність правосуддя, охорону державних та громадських інтересів [5, с. 55].

М. Б. Гарієвська вважає, що заперечувати владне положення суду у державі було б заняттям марним. Однак зводити відносини суду й учасників цивільного процесу тільки до влади й підпорядкування теж неправильно і нереально. Здійснюючи правосуддя, ухвалюючи рішення іменем держави, суд реалізує судову владу [6, с. 196].

Однак, говорячи про роль суду в змагальному процесі, суд не є стороннім спостерігачем, він повинен сприяти захисту прав осіб та правопорядку, встановленню матеріальної істини. Для цього йому надаються відповідні повноваження. Таким чином, сучасний процес побудований на основі принципів змагальності та диспозитивності, втручання ж суду (керівництво його процесом) допустимо настільки, наскільки це необхідно для з'ясування матеріальної істини і дотримання встановленої законом змагальної процесуальної форми розгляду і принципу законності [6, с. 196].

Обсяг прав і обов'язків суду відносно кожного суб'єкта процесуальних відносин встановлено змістом норм цивільного процесуального права відповідно і залежно від цілей участі особи в процесі.

Процесуальні права суду пов'язані з його компетенцією, тим самим вони є обов'язками перед державою і суспільством. Не маючи процесуальних прав і не будучи суб'єктом правовідносин, суд не міг би здійснювати свої обов'язки. Від імені суду як суб'єкта процесуальних відносин можуть виступати: суддя одноособово чи колегіальний склад суддів. Деякі права суду носять диспозитивний характер: від його розсуду залежить, викликати чи не викликати свідків, відкласти справу, провести огляд на місці. Процесуальні права учасників справи відповідають обов'язкам суду. Здійснення процесуальних прав і обов'язків забезпечує об'єктивне і справедливе вирішення цивільних справ. Вступаючи у процесуальні відносини з учасниками

процесу, суд, зберігаючи неупередженість, зобов'язаний створювати необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи [6, с. 197].

Таким чином, слід визнати, що на сьогодні цивільне процесуальне законодавство містить активні повноваження суду не тільки у вигляді його процесуальних обов'язків, а й у вигляді процесуальних прав, реалізація яких залежить від розсуду суду.

---

1. Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. Київ, 2008. 20 с.

2. Комаров В. В., Тертишніков В. І., Пушкар Є. Г. Цивільне процесуальне право України: підруч. для юрид. вузів і фак. К., 1999. 592 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41. С. 42.

4. Ізарова І. О., Ханик-Посполітак Р. Ю. Цивільний процес України: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів К., 2018. 275 с.

5. Калмацкий В. С. Гражданское процессуальное право: учеб. пособ. Уфа, 2003. 308 с.

6. Гарієвська М. Б. Роль суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин в Україні та Англії. *Право і суспільство:* матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Київ, 4–6 квітня 2015). С. 195–198.

Ю. В. Муранка
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Дана наукова праця присвячена питанню, де і в яких формах набувають вираження ті норми права, що в сукупності становлять поняття «цивільне право», тобто необхідно визначитися стосовно джерел цивільного права. Цивільне законодавство – це система нормативних актів, у яких містяться цивільно-правові норми, що регулюють немайнові та майнові відносини, відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності, а також відносини щодо охорони і захисту цих особистих немайнових та майнових благ.

За юридичною силою та територіальною ознакою джерела цивільного права України поділяють на такі:

– Конституція України, яка становить основу цивільного законодавства;

– Цивільний кодекс України, який є основним актом цивільного законодавства України;

– Закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу України (у разі подання суб'єктом права законодавчої ініціативи до Верховної Ради України проекту закону, що регулює цивільні відносини інакше, ніж Цивільний кодекс України, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до Кодексу; поданий законопроект Верховна Рада розглядає тільки одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України);

– Акти Президента України у випадках, встановлених Конституцією України;

– постанови Кабінету Міністрів України,

– нормативно-правові акти інших органів державної влади України, влади Автономної Республіки Крим, що регулюють цивільні відносини і прийняті лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України та законом;

– звичай (правила поведінки, що склалися внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу);

– норми міжнародного права і міжнародні договори [1, с. 472].

Згідно з Конституцією України (ст. 92), виключно Законами України визначаються:

– права та свободи громадян, гарантії цих прав і свобод;

– правосуб'єктність громадян;

– правовий режим власності;

– правові засади та гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

– засади цивільно-правової відповідальності та ін.

Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймають відповідно до Конституції Украни та Цивільного кодексу України. До цивільних кодифікаційних актів слід віднести Господарський кодекс України, Повітряний кодекс України, Закони України «Про господарські товариства», «Про захист прав споживачів» та ін. Елементами системи цивільного законодавства поряд із законами є також укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України. Але у разі, якщо указ Президента України, постанова Кабінету Міністрів України, нормативний акт Автономної Республіки Крим суперечать положенням Цивільного кодексу або іншому законові України, застосовують відповідно положення Цивільного кодексу або іншого закону України. Співвідношення між актами цивільного законодавства і договорами, які укладають

суб'єкти між собою, полягає в тому, що учасники цивільних правовідносин мають право укладати між собою договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, або врегулювати в договорі, що передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, не врегульовані цими актами. Цивільні відносини можуть регулюватися також звичаєм ділового обігу, тобто правилом поведінки, яке не передбачене актами законодавства, але є усталеним, таким, що широко застосовується у цивільній сфері підприємництва і не суперечить цивільному законодавству або договору. Чинний міжнародний договір, що регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства. Коли у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовують правила відповідного міжнародного договору України. Таким чином, норми міжнародного права і міжнародні договори також є джерелом цивільного права України [3, с. 992]. Суспільні відносини, які залишаються поза полем правового регулювання, утворюють прогалини в праві. Засобом усунення прогалин є прийняття нових норм або редагування застарілих. Нормативно-правові акти мають межі своєї дії в часі, тобто, обмежені періодом дії, протягом якої вони мають юридичну силу. Початковим і кінцевим моментами дії закону в часі є вступ і припинення дії закону.

---

1. Майданик Р. А. Цивільне право. Загальна частина. Т. 1. Вступ у цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.

2. Ромовська З. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс: підручник. К.: Атіка, 2005. 560 с.

3. Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. У 2-х томах / відпов. ред. та упорядники А. Довгерт та В. Крохмаль. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. Т. 1. 992 с. Т. 2. 1312 с.

Ю. В. Нагорняк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАТИВНІСТЬ ОМП У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Якісне проведення огляду місця події кримінальної дорожньо-транспортної пригоди (далі – КДТП) є основним завданням слідчого, оскільки від цієї невідкладної слідчої дії залежить подальший хід розслідування кримінального провадження вказаної категорії. Ефективність огляду місця події залежить від першочергових дій уповноважених осіб на місці події (огородження об'єктів, забезпечення збереження речових доказів, правильне визначення меж огляду, методу та способу пересування на місці події, координація сил та засобів і т. д.). Відтак великою мірою успіх проведення цієї слідчої (розшукової) дії залежить від практичної та теоретичної підготовки працівників поліції та інших спеціалістів, які беруть участь у складанні процесуальних документів та фіксуванні об'єктів, в яких відобразилася слідова картина КДТП. Чинним кримінальним процесуальним законодавством визначено, що огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ст. 237 КПК України). КДТП є динамічним злочином, відповідно з метою збереження обстановки та матеріальних речових доказів огляд необхідно проводити в найкоротший термін.

Отже, огляд місця події КДТП є першочерговою та невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у виявленні та фіксації матеріальних слідів злочину, на підставі вивчення та аналізу яких можна отримати відомості про характер події, чинники які сприяли її вчиненню (які порушення було допущено), а також встановлення винних осіб. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволило встановити, що у 98 % випадків наявні протоколи огляду місця події та схеми до них, що є підтвердженням того, що слідчий огляд є основним способом збирання доказів під час проведення досудового розслідування. Як зазначає І. Мороз, докази у справах вказаної категорії здобуваються за результатами проведення огляду місця події, повне і якісне його оформлення може відповісти на низку питань, які мають суттєве значення, зокрема щодо механізму пригоди [1, с. 287]. Погоджуючись з таким твердженням, важливо виділи-

ти інформацію, яка є важливою для проведення досудового розслідування і здобувається виключно в ході проведення огляду:

1. Встановлення та аналіз таких елементів як «дорога» та «навколишнє середовище» [2, с. 216]. Вказані відомості необхідно зазначати в протоколі огляду місця КДТП, зокрема описати дорожнє покриття саме в момент коли відбулася подія (сухе, вологе, засніжене, ожеледь, рихлий сніг), оскільки такий фактор є перемінним, а вказані особливості впливають на визначення щеплення коліс з дорогою та видимість в напрямку руху. Крім того, необхідно звертати увагу на дорожні знаки, розташовані поблизу, світлофори. Окрему увагу варто приділити освітленню, в тому числі ліхтарі, якщо вони є, та відмітити у якому вони стані (працюючому/непрацюючому), відмітити їх у схемі.

2. Сліди, які залишає транспортний засіб на дорожньому покритті [3, с. 230]. Йдеться про уламки лакофарбового покриття, пластмаси, сліди витоку масла, осипи скла, ґрунту, слідів шин, подряпин дорожнього покриття. Вказані відомості важливо фіксувати в протоколі та схемі, оскільки на подальшому етапі досудового розслідування вказана інформація надасть змогу встановити місце зіткнення учасників КДТП, швидкість та напрямок руху транспортних засобів, у тому числі гужових, та велосипедів.

3. Сліди і пошкодження на автотранспортних засобах та тілі потерпілих, їх одязі, взутті [4, с. 141], а також їх розташування в момент проведення огляду відносно один одного. Дана інформація може надати відомості про взаємне місце розташування об'єктів в момент зіткнення, а також положення тіла в момент удару. Крім того, на об'єктах можуть знаходитися уламки лакофарбового покриття та біологічні сліди, що за умови залишення місця події транспортним засобом чи особою нададуть змогу їх ідентифікувати та доказати причетність до конкретної події.

4. Сліди в салоні транспортного засобу. Вказані сліди надають змогу встановити місцезнаходження осіб в салоні транспортного засобу.

Аналізуючи вищевикладене, можемо дійти до висновку про те, що місце КДТП швидко змінюється, а тому саме від якості проведення огляду місця події залежить хід досудового розслідування та призначення необхідних експертиз. При якісному та ефективному проведенні огляду місця події виявляються та вилучаються сліди, що в подальшому дає змогу призначити необхідний комплекс судових експертиз, що надасть змогу повно та об'єктивно провести досудове розслідування у кримінальному провадженні, а також встановити та притягнути до відповідальності винних осіб.

1. Мороз І. Тактика дій працівників поліції під час оформлення додатків до протоколу огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С. 286–289.

2. Колесник І. І. Особливості тактики окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо ДТП. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 215–220.

3. Пиріг І. В., Андрієвська Л. О. Тактичні прийоми огляду місця дорожньо- транспортної події. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ транспортної пригоди*. 2017. № 1. С. 227–232.

4. Пархомчук М. А., Данілін С. С. Особливості огляду місця вчинення дорожньо-транспортної пригоди. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2 (20). С. 140–143.

І. М. Наливайко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА УЧАСНИКІВ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Історія конкурсного процесу почалася ще від перших етапів становлення грошово-кредитних відносин. І це не випадково. Оскільки там, де є торгівля та ринкові відносини, обов'язково є кредитори і боржники, а останні не завжди у змозі розрахуватися за отриманий товар.

Зародження конкурсного процесу відбулося ще в епоху рабовласницьких суспільств, для яких було нормою сприйняття людини як речі (раба). І за таких умов цілком природнім було звернення стягнення за невиконання майнових зобов'язань на самого боржника, а не на його майно. Подібні норми знаходимо вже у законах Липитиштара (XX–XIX ст. до н.е., царство Шумеру), Законах Хамурапі (XVIII ст. до н. е., Вавилон) та в асирійському праві XV-X ст. до н. е. Вважається, що перші кроки у правовому регулюванні конкурсного процесу були зроблені за часів римського права. У Римській республіці початкового періоду неспроможного боржника можна було продати в рабство, пізніша історія має і боржникові в'язниці, і фізичне покарання [1, с. 28].

На думку литовських дослідників конкурсного процесу, «подібного роду стягнення насправді задовольняли тільки почуття помсти

нерозвинених особистостей по відношенню до неспроможного боржника» [1, с. 290]. З розвитком товарообігу римляни дійшли висновку, що покарання боржника навіть смертю не відшкодовує заподіяних кредитору майнових збитків. Набагато вигідніше замість фізичної розправи примусити боржника відшкодувати заподіяні збитки, відповісти своїм майном. Особиста відповідальність замінюється майновою, за якою боржник відповідає своїм майном [2, с. 363].

Найстарішою пам'яткою древньоруського права є «Руська Правда». Учений Гольмстен А. Х. зазначав, що в Руській Правді XIII ст. уже знаходимо вказівки на конкурсний процес: «Ст. 69 за Карамзинським списком врегульовує той випадок, коли у боржника декілька кредиторів, і він не в змозі їм заплатити; випадок цей вирішується дуже просто: боржника ведуть на торги та продають; виручені від продажу кошти розподіляють між кредиторами» [3, с. 2]. Неспроможність за Руською Правдою могла були безвинною (втрати не залежали від волі боржника), злісною (наприклад, купець втратив товари внаслідок пияцтва, парі тощо) і особливо злісною (боржник втік від сплати боргів до іншої держави). Також Руська Правда встановлювала черговість задоволення вимог кредиторів: борг князю виплачувався позачергово; у першу чергу задовольнялися вимоги іноземних кредиторів, якщо їм невідомо про те, що боржник вже багатьом заборгував; а потім сума, що залишилася, розподілялася між іншими кредиторами, повністю виключаючи з їх кола тих, що нарахували на свою користь непомірно великі відсотки. Таким чином, бачимо, що Руською Правдою уже було встановлено класифікацію кредиторів залежно від їх походження, а також ступінь пріоритетності їх вимог.

В епоху середньовіччя на зміну звичаєвому праву «варварських» законів приходить зріла система правового регулювання товарно-грошових відносин, яка багато в чому перейняла основи правового регулювання римського приватного права. У середні віки вважалося, що будь-яка неспроможність є умисною, а боржники – це особи, які намагаються шляхом обману звільнитися від боргів та ухилитися від своїх майнових зобов'язань. Саме італійському праву ми зобов'язані існуванням самого терміну «банкрут». Так в Італії називали боржників, що тікали від своїх кредиторів. Взагалі, саме слово «банкрут» утворилося в італійських середньовічних містах і походить від італійського виразу banca rotta. Він означав звичай перекидати лавку банкіра, що стояла на площі міста, у разі нездатності останнього провести розрахунки з кредиторами [4, с. 212].

У незалежній Україні першим законодавчим актом у сфері неспроможності став Закон України «Про банкрутство»

від 14 травня 1992 р. Спрямованість закону про банкрутство на реформування народногосподарського комплексу країни зумовило певну обмеженість кола суб'єктів банкрутства [5, с. 75]. Так, зазначений закон поширював свою дію тільки на юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Кредиторами за цим законом визнавались громадяни або юридичні особи, які мали підтверджені належними документами майнові вимоги до боржника, крім кредиторів, вимоги яких повністю забезпечені заставою. Заставні кредитори не відносилися до конкурсних, але мали право на задоволення своїх вимог, забезпечених заставою, у першу чергу.

Отже, можна визначити наступні основні етапи становлення та розвитку правового становища учасників справи про банкрутство: 1) кредитор самостійно вживав заходів щодо задоволення своїх вимог до боржника, акцентуючи увагу на особі останнього, а не на його майні; 2) об'єднання кредиторів у прообрази сучасних інститутів зборів та комітету кредиторів та зміщення акценту з особи боржника на його майно; 3) формування професійних учасників провадження у справі про банкрутство.

---

1. Козирєва В. П., Філик Н. В., Гаврилішин А. П. Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом підготов. «Право». К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 295 с.

2. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2007. 512 с.

3. Гольмстен А. Х. Исторический очерк русского конкурсного процесса. Спб.: Типография В. С. Балашева, 1888. 292 с.

4. Опенько Д. А. Історично-правова еволюція вчень про банкрутство. *Сьомі юридичні читання:* матеріали Міжнародної наукової конференції 19–20 травня 2011 року. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 212–215.

5. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Вид. 2-ге, випр. і доп. К.: Юридическая практика, 2006. 384 с.

Д. В. Наумушкін
(Національна академія сухопутних військ імені П. Сагайдачного)

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Покарання, виконуючи загальні завдання кримінального права, переслідує конкретні цілі, визначені у кримінальному законі. У ст. 50 КК України 2001 р. йдеться про поняття покарання, чого не зазначалося в ст. 22 КК України 1960 р., та про його мету [1, с. 33].

Кримінальне законодавство України не знає особливої системи військових покарань. До військовослужбовців, що вчинили злочини, застосовуються ті ж покарання, що і до інших злочинців. Специфічні умови будівництва реформування та розвитку, життя і діяльності Збройних сил та інших військових формувань України зумовлюють деякі особливості у застосуванні до військовослужбовців окремих покарань, передбачених ст. 51 КК України. Особливу увагу під час визначення покарання має бути звернено на придатність особи, що вчинила військовий злочин, до подальшої військової служби, на можливість використання у військових формуваннях [2].

Вагоме значення під час застосування покарання має також урахування обстановки здійснення злочину, яка робить суттєвий вплив на суспільну небезпеку й караність діяння. Одні й ті ж дії можуть представляти різну небезпеку і тягнути за собою різні покарання залежно від того, чи вчинені вони під час війни, у бойовій чи мирній обстановці.

У санкціях статей 402–422, 425–435 КК України види і розміри покарань встановлені з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки військових злочинів, а також виховних завдань покарання. Обставинами, що підвищують суспільну небезпеку військових злочинів, передбачених у розділі XIX Особливої частини КК України, є вчинення протиправної дії групою із застосуванням зброї, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, повторно або такі, що заподіяли істотну шкоду; спричинило загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки; вчинені шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом, або якщо вони спричинили загибель людей; спричинення тяжких наслідків, учинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану; в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці; жорстоке поводження з військовополоненими. Тому під час здійснення військових злочинів

при зазначених вище кваліфікувальних або особливо кваліфікувальних ознаках міра покарання значно підвищена аж до позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі.

Для законодавства про військові злочини, що передбачені розділом XIX Особливої частини КК України, характерним є те, що за їх вчинення серед покарань, зазначених у ст. 51 КК України, застосовується штраф, службове обмеження, арешт, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні (військовій частині) військовослужбовців, позбавлення волі та довічне позбавлення волі. Водночас особа, яка вчинила злочин, передбачений статтями вищевказаного розділу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 44 КК України із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних сил України [3]. У випадках, передбачених ст. 69 КК України вій1ськовослужбовець може бути призначено більш м'яке покарання, ніж передбачено законом.

Як констатував Пленум Верховного Суду України, що «більшість військовослужбовців під час відбуття цієї міри покарання (тримання в дисциплінарному батальйоні) стають на шлях виправлення [4, с. 26].

Статтею 58 КК України основним покаранням для військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової військової частини, передбачені службові обмеження на строк від шести до двох років [3].

В окремих випадках за вироком суду військовослужбовці можуть бути позбавлені права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання на строк від одного до трьох років. Під час призначення цього виду покарання як додаткового до арешту, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, установлений вироком суду, що набрав законної сили [3].

Отже, військова злочинність із формальних позицій може оцінюватися як одним із видів злочинності, який вчиняється в Україні. За вчинення таких злочинів кримінальна відповідальність передбачена в кримінально-правових нормах окремого розділу Особливої частини кримінального кодексу України, а саме розділу XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Цей розділ, на відмінну від інших розділів, побудований таким чином, що в ст. 401 КК подається законодавче визначення цієї групи та об'єкта, який може його вчиняти. Така «особливість» цієї групи злочинів додатково підкреслює увагу, яку приділяє держава боротьбі з ними.

1. Кримінальні кодекси України 2001 та 1960 років: порівняльні таблиці / упорядн.: Є. В. Фесенко, Я. Є. Фесенко. К., 2001. 272 с.

2. Ухвала від 29 лютого 2000 р.: / Архів військової колегії Верховного Суду України за 2000 р.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III/ Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 920.

4. Про практику направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дисциплінарний батальйон: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 грудня 1996 року № 15. *Правовісник*. Додаток до журналу «Право України», 1998, №2/5.

Ю. Д. Нікітіна
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

З набуттям тваринами нового статусу все більше уваги привертається до питання щодо їх охорони і захисту від жорстокого поводження. Адже людське суспільство розглядає тварин не тільки як власність, але і як членів своїх сімей, що мають стійку емоційну прив'язаність до людей та перебувають в залежності від них. Тому з метою удосконалення діяльності суб'єктів запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні необхідно проаналізувати й узагальнити законодавство, що використовується у провідних державах.

Прогресивною особливістю зарубіжного кримінального законодавства у цій сфері, є поширене застосування, окрім штрафу і позбавлення волі, вилучення тварини у власника і заборона на володіння іншими домашніми тваринами на певний строк, як, наприклад, у штаті Луїзіана (США). Особливий інтерес для кримінологів становить поступова криміналізація у США жорстокого поводження з тваринами на побутовому ґрунті як окремого складу злочину. Наприклад, у штаті Аляска умисне вбивство або поранення тварини з метою залякування, погрози або шантажу іншої людини становить найбільш тяжкий склад жорстокого поводження з тваринами.

Окрім міжнародних стандартів та кримінально-правових санкцій більшість країн ЄС розробили власні закони щодо правил утримання домашніх тварин і запобігання появі безпритульних тварин, як різновиду, найбільш вразливого до людської жорстокості [1, с. 350]. Аналіз чинних кримінальних кодексів провідних країн демонструє, що коло злочинних діянь, які охоплюються складом жорстокого поводження з тваринами, є набагато ширшим, ніж в Україні, а санкції за його порушення – набагато суворіші.

Так, Німеччина фактично є першою країною світу, яка ввела захист тварин до Конституції країни 1949 року. У цій країні визнана професія «Захисник тварин», а також діє спеціальна галузь права – «Права тварин», де працюють адвокати, які можуть не тільки допомогти в разі порушення прав власників тварин або у випадках знущання з тварин, але і допомогти при придбанні тварин. Закон про захист тварин встановлює штрафні санкції у разі порушення правил поводження з тваринами. Так, наприклад, за викидання тварини на вулицю (така форма поведінки прирівнюється до знущання) або за її самовільне знищення накладається штраф 25000 євро [2, с. 85].

У Франції як пряме знущання з тварин, так само й неналежний (незалежно від форми вини) догляд власника за своїми підопічними карається штрафом на суму від 15 000 до 30 000 євро або позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років [3].

Кримінальний закон Ізраїлю містить окрему норму, а саме ст. 451, згідно з якою особа, яка умисно та незаконно вбиває тварину для її викрадення, або спричиняє їй тілесні ушкодження, наносить поранення або отруює, карається позбавленням волі строком на 3 роки. Кримінальний кодекс Литовської республіки у ст. 310 також встановлює відповідальність за жорстоке поводження з тваринами відносно того, хто жорстоко поводиться з ними, якщо такі дії стали наслідком смерті або каліцтва тварини, або знущання над твариною.

У Туреччині за погане поводження з тваринами передбачено покарання у виді двох років позбавлення волі або штраф у сумі до 250 доларів. У Сінгапурі за вбивство собаки передбачено покарання у виді позбавлення волі або штраф у сумі до 800 доларів. У Канаді, Ірландії й більшості штатів США за такий злочин передбачено покарання у виді позбавлення волі. У Швеції, якщо перехожий побачить, що собака перебуває в автомобілі із закритими вікнами, він має право безкарно розбити вікно авто, щоб тварина отримала змогу дихати повітрям. Якщо ж водій авто збив собаку чи кішку, він повинен негайно завести її до ветеринарної лікарні. У Німеччині ж права тварин

гарантовано навіть Конституцією, якою закріплено обов'язок держави поважати честь і гідність не лише людини, а й тварини [4, с. 59].

При цьому у деяких країнах, досі немає згадок у законодавстві про відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Наприклад, у Кримінальних кодексах Республіки Болгарія, Королівства Данія, Китайської Народної Республіки, Республіки Південна Корея, Республіки Польща, Швейцарської Конфедерації, Японії взагалі не передбачено відповідальності за жорстоке поводження з тваринами.

Отже, можна зробити висновок, що міжнародний досвід усунення явища жорстокого поводження з тваринами базується на таких основних принципах (засадах): 1) запровадження єдиних мінімальних стандартів гуманного поводження з тваринами (ЄС); 2) кримінальна відповідальність за активні та пасивні форми жорстокого поводження з тваринами; 3) створення ефективної системи запобігання появі безпритульних тварин; 4) державна підтримка роботи муніципальних притулків; 5) виховна робота серед населення щодо підвищення рівня відповідальності власників домашніх тварин.

---

1. Шуміло О. О. Міжнародний і зарубіжний досвід запобігання жорстокому поводженню з тваринами. *Часопис Київського університету права.* 2016. С. 349–352.

2. Калачан С. Г. Досвід Німеччини у вирішенні питання безпритульних тварин. *Український часопис міжнародного права*. 2013. С. 84–87.

3. Про затвердження Програми допомоги постраждалим диким та екзотичним тваринам і птахам у місті Львові на 2019-2023 роки: Ухвала Львівської міської ради від 08.11.2018 № 4 157. URL: https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/3579266D21FFDD4FC225834B00336AC9?OpenDocument

4. Вереша Р. В. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правовий аспект). *Вісник Академії адвокатури України.* 2014. Т. 11. С. 53–61.

5. Європейська конвенція про захист домашніх тварин: Закон України від 18 вересня 2013 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20–21.

В. О. Ніколаєнко,
Є. Ю. Турчина
(Університет державної фіскальної служби України)

СУБ'ЄКТИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Доказування, що реалізується в стадій законом процесуальній формі під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, є головним змістом кримінально-процесуальної діяльності. Не спираючись на кримінально-процесуальне доказування останнім часом поповнилося новими знаннями логіки, філософії, статистики, криміналістики, кримінального права і т.д., велика кількість проблемних питань залишається дискусійними та популярним і сьогодні, в тому числі й ті, які безпосередньо стосуються визначення поняття та розподілу суб'єктів доказування в кримінальному провадженні. Кримінально-процесуальне законодавство України визначає, що «учасниками кримінального провадження» є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання та судовий розпорядник [1].

В літературі велику увагу приділили питанням, що стосуються суб'єктів доказування в кримінальному провадженні, такі вчені-процесуалісти як Ю. П. Аленін, В. Д. Арсєньев, І. В. Гловлюк, В. П. Гмирко, В. Г. Гончаренко, Г. Ф. Горський, Ю. М. Грошевий, Є. Г. Коваленко, Л. Д. Кокорев, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, Ю. К. Орлов, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, О. В. Рибалка, Д. Б. Сергєєва, Н. П. Сиза, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та інші.

Досить вмотивованою є позиція М. А. Погорецького, який розглядає доказування у кримінальному процесі в широкому розумінні, як комплексну об'єктивно-суб'єктивну діяльність, що складається з ряду залежних один від одного елементів та яка полягає в пізнанні обставин злочину, одержаних процесуальних доказів і обґрунтуванні ними рішень у кримінальному процесі [2, с. 498].

Варто зазначити, що вужчим є визначення поняття «учасники судового провадження», під яким законодавець розуміє сторони кримінального провадження, потерпілого, його представника та за-

конного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, а також інших осіб, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), здійснюється судове провадження (п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК України) [1].

Посилаючись на те, що в законі і поняття і перелік кола суб'єктів доказування в кримінальному провадженні відсутні, в юридично-процесуальній літературі почали народжуватись різні погляди з приводу даного питання. Деякі автори під суб'єктами доказування розуміють тих учасників кримінального процесу, на яких покладається обов'язок установлення об'єктивної істини. На думку інших дослідників, такими суб'єктами є органи та особи, що реалізуються діяльність щодо доказування та є відповідальними за нього, а також мають право на активну і тривалу участь в процесі доказування для захисту своїх інтересів або інтересів, які вони представляють. Існує також така думка, що під суб'єктами доказування варто розглядати органи й осіб, які зобов'язані здійснювати доказування (збирають, перевіряють, оцінюють докази) і є відповідальними за нього, або мають право на активну участь у процесі доказування, реалізуючи свої охоронювані законом інтереси.

Під активною участю суб'єкта доказування, слід розглядати його процесуальний обов'язок або право з приводу реалізації процесу доказування в кримінальному провадженні. Наявність такої особливості, як активна роль суб'єкта кримінально-процесуального доказування, дає можливість для розподілу його від інших учасників кримінального провадження [3].

Слід відмітити, що вагомою особливістю суб'єкта доказування в кримінальному провадженні є наявність процесуального інтересу, який залежить від виконуваної суб'єктом функції в кримінальному провадженні – обвинувачення та захисту. Процесуальний інтерес – це виражена в поведінці учасника потреба того, щоб результатом кримінально-процесуальної діяльності став певний результат. Іншими словами, процесуальний інтерес суб'єкта доказування полягає в можливості одержати докази та використати ці докази для обґрунтування процесуальних рішень в кримінальному провадженні.

Р. Ю. Савонюк ділить суб'єктів кримінально-процесуального [4] доказування на три групи:

1) державні органи та службові особи, на яких законом покладено обов'язок доказування;

2) особи, які мають право приймати участь у доказуванні;

3) особи, що притягуються або залучаються до участі в доказуванні при рішенні органів і службових осіб, що реалізують процесуальну діяльність в зв'язку з розслідуванням матеріалів кримінального провадження.

Необхідно зазначити, що при визначенні поняття «суб'єкт доказування» потрібно відштовхуватися й від поняття «доказування» або «процес доказування». Склад процесу доказування складається із збирання (закріплення), перевірки та оцінки доказів. Всі ці елементи є взаємопов'язаними між собою, так як збирання та перевірку неможливо відділити від оцінки доказів.

В свою чергу оцінка доказів не завжди тягне за собою припинення процесу доказування, а іноді навіть навпаки може призвести до необхідності збирання та перевірки нових доказів. Доказування у кримінальному провадженні пояснюється тим, що воно реалізується відповідно до законодавчої регламентації, тобто відповідно до кримінальної процесуальної форми визначеними в законі суб'єктами.

Елементи збирання доказів дуже складна комплексна діяльність суб'єктів доказування по виявленню, витребуванню, отриманню та закріпленню а також збереженню у встановленому порядку доказів.

Кримінальне провадження провадиться на базі змагальності, що передбачає незалежне, самостійне відстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів методами, передбаченими КПК України. Сторони кримінального провадження знаходяться в положенні рівних прав на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань і т. д. Якщо виходити із змагальних принципів кримінального судочинства та широкого трактування поняття доказування то варто вказати, що лише сторони кримінального провадження є суб'єктами доказування, що мають процесуальні повноваження з приводу отримання доказів та використання цих доказів для мотивування своїх рішень в кримінальному провадженні. Досить спірним залишається серед вчених-процесуалістів питання з приводу ролі суду у процесі доказування. Деякі автори зазначають, що суд не варто відносити до суб'єктів доказування, так як він перебуває над сторонами обвинувачення і захисту. Суд досліджує докази, подані сторонами, і здійснює правосуддя. Однак суд не є суб'єктом доказування, оскільки не збирає докази [5, с. 26].

Отже, підсумувавши варто сказати, що суб'єктами доказування в кримінальному провадженні є органи і особи, які в передбаченому порядку КПК України, мають певні обов'язки з приводу реалізації

процесу доказування в кримінальному провадженні (отримання доказів та використання цих доказів для обґрунтування процесуальних рішень), а також мають право на активну участь у процесі доказування, здійснюючи свої процесуальні інтереси.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р. № 9–10. Ст. 474.

2. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, ЛТД, 2011. 576 с.

3. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науково-практичний посібник. Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. К. КНТ, 2006. 272 с.

4. Савонюк Р. Ю. Слідчий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Р. Ю. Савонюк. К., 2010. 230 с.

5. Белкин А. Р. Теория доказывания: научно-методическое пособие А. Р. Белкин. М.: НОРМА, 2009. 429 с.

Х. Б. Ольшанецька
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПЕЦИФІКА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

У діяльності страхової компанії утворюються такі об'єкти інформації:

– комерційна таємниця самої страхової компанії, дані про її договорах, фінансових взаєминах, бухгалтерська інформація;

– комерційна таємниця клієнтів і партнерів організації, дані про їх активах, майно, платежі, що сталися страхові події;

– дані співробітників компанії і співробітників клієнтів, ця інформація іноді включає номери автомобілів, водійських посвідчень, кредитних карт;

– медична таємниця клієнтів компанії, що користуються послугами добровільного медичного страхування [1].

Всі масиви інформації містяться як на паперових, так і на електронних носіях. Ці дані можуть стати об'єктом протиправного замаху, їх збереження вимагає прийняття серйозних заходів безпеки. Несанкціонований доступ до охоронюваним законом відомостями є кримінальним злочином.

Перелік загроз безпеки включає атаки як зовнішнього, так і внутрішнього походження. Інформаційні бази даних, що належать страховим компаніям, часто стають об'єктами замахів хакерів. Частими цілями злочинних посягань є клієнтські бази даних, що містять інформацію про номери телефонів, номери автомобілів, медичні історії. У ряді випадків шахраї, використовуючи дані, викрадені у страховиків, створювали сайти-клони, які застосовуються для продажу недійсних полісів ОСАЦВ.

Крім того, не виключений ризик зараження комп'ютерних систем компанії різними вірусами, які можуть завдати істотної шкоди у вигляді:

– блокування доступу до важливих файлів;
– знищення файлів;
– передачі інформації третім особам [1].

Не завжди встановлений антивірус буде надійним захистом від спланованої атаки. Крім зовнішньої загрози проникнення в комп'ютерні мережі страхової компанії існують і внутрішні. Окремі співробітники можуть навмисно викрадати комерційну інформацію з метою її поширення або передачі конкурентам.

Стандарти захисту інформації передбачені ГОСТами. Крім того, інформаційна безпека страхової компанії повинна забезпечуватися цілим комплексом заходів, серед яких:

– адміністративні;
– організаційні;
– технічні [2].

Адміністративні заходи безпеки - способи захисту, які включають в себе розробку внутрішніх нормативних документів, що забезпечують інформування співробітників про систему дій, необхідних для забезпечення інформаційної безпеки. Такі документи зберігаються у відкритому доступі, в страховій компанії має бути організовано ознайомлення з ними персоналу.

Служба безпеки страхової компанії розробляє і пропонує на затвердження керівництва політику захисту конфіденційної інформації. Цей локальний нормативний акт повинен містити:

– основні принципи захисту конфіденційної інформації в компанії;

– обов'язки кожного співробітника в частині захисту довірених йому відомостей;

– завдання керівництва щодо забезпечення охорони інформації;

– регламенти поводження з комп'ютерною технікою і засобами комунікації;

– міри відповідальності за порушення положень документа [2].

Крім того, додатком до всіх трудовими договорами повинен стати перелік інформації, що носить характер комерційної, а в самих договорах повинні бути передбачені заходи відповідальності за її розголошення.

Організаційні заходи безпеки – спрямовані на усунення внутрішньої загрози витоку інформації і мотивацію співробітників на дотримання затверджених регламентів. Ці заходи вживаються службою безпеки у взаємодії з співробітниками служб управління персоналом.

У числі організаційних заходів забезпечення інформаційної безпеки можна назвати наступні:

– встановлення різних ступенів допуску співробітників до відомостей, що містять комерційну таємницю;

– обмеження кола осіб, що мають допуск до конфіденційної інформації страхової компанії;

– організація порядку використання матеріальних носіїв, встановлення контролю над копіюванням і скануванням документів, обмеження доступу співробітників до зовнішньої електронній пошті;

– проведення періодичних перевірок дотримання регламентів;

– залучення фахівців для проведення тренінгів щодо захисту інформації;

– проведення заходів щодо створення режиму комерційної таємниці;

– внесення до договорів компанії з клієнтами норм, що стосуються зобов'язань дотримання останніми режиму комерційної таємниці щодо переданої їм інформації;

– притягнення до відповідальності осіб, винних у розголошенні інформації [2].

Технічні заходи – група заходів розрахована на використання дієвих технічних засобів захисту. Для її реалізації використовуються апаратні, програмні та криптографічні засоби.

Перші припускають установку систем резервного копіювання і захист від несанкціонованого проникнення, другі відповідають за роботу антивірусів та інших захисних програм, треті забезпечують шифрування всієї інформації, що зберігається і передається по каналах зв'язку інформації. Найбільш часто для захисту інформації застосовуються міжмережеві екрани і системи виявлення вторгнень.

Технічні засоби вимагають постійного оновлення та модернізації, так як швидкість старіння програмних продуктів дуже висока. Сьогодні пропонуються програми, які забезпечують комплексні заходи щодо захисту інформації, це DLP-системи і SIEM-системи. Перші запобігають витоку даних при їх передачі по каналах електронної пошти, з використанням Мессенжер або при передачі на принтер. Якщо програма зафіксує перетворення інформації в момент її передачі, що може означати її перехоплення, вона припиняє її напрямок на зовнішні канали. SIEM-системи являють собою комплексні засоби управління безпеки, вони визначають всі вразливі місця системи і надають інформацію про всі можливі загрози, виявляючи патерни, відмінні від стандартного поведінки самої системи і її користувачів.

З кожним днем шахраї розробляють нові засоби подолання захисних бар'єрів, і ступінь небезпеки втрати цінних відомостей зростає, а разом з нею і ризик можливих фінансових втрат. Мінімізувати ризики можна, пройшовши аудит своїх систем захисту і отримавши рекомендації по їх модернізації.

Комплексне застосування сучасних технічних засобів в роботі служби безпеки страхової компанії може забезпечити високий рівень захисту інформації від витоків і несанкціонованого доступу. Слід враховувати, що всі їхні дії повинні повною мірою відповідати вимогам діючого законодавства.

---

1. Лаптєв С. М., Алькема В. Г., Сідак В. С., Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / за ред. Копитко М. І. К.: «Університет економіки і права «КРОК», 2017. 508 с.

2. Нєізвєстна О. В. Інформаційне забезпечення менеджменту страхової діяльності. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 643–650.

Н. Ю. Остафійчук
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Правовий статус – це юридично закріплене становище особи в державі й суспільстві або сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб. Стосовно фізичних осіб у правовій доктрині виріз-няється декілька видів правового статусу: а) загальний, або конституційний; б) спеціальний, або родовий; в) індивідуальний; г) статус іноземців, осіб без громадянства або з подвійним громадянством; д) галузевий та ін. [1, с. 41].

Правовий статус засуджених становить собою різновид спеціального, який, у свою чергу, поділяється на правові статуси осіб, які відбувають кримінальні покарання (засуджених до громадських робіт, арешту, обмеження чи позбавлення волі тощо). У теорії кримінально-виконавчого права правовий статус засуджених тлумачиться як заснована на загальному статусі громадян України і закріплена в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їх прав, законних інтересів та обов'язків, що залежать від призначеного виду кримінального покарання й поведінки в період його відбування [2, с. 192].

Так, до змісту правового статусу засуджених окремими елементами традиційно включають: а) суб'єктивні права, б) законні інтереси і в) обов'язки засуджених.

Під суб'єктивними правом засудженого в науці кримінально-виконавчого права розуміється закріплена законом і гарантована державою можливість певної поведінки засудженого або користування ним певними соціальними благами, що забезпечується юридичними обов'язками посадових осіб органів та установ виконання покарань, інших суб'єктів правовідносин, що виникають при цьому. Іншими словами, зміст суб'єктивного права включає в себе можливість засудженого: а) користуватися вільно соціальними благами в межах, установлених правом; б) вимагати виконання кореспондуючих даному праву обов'язків адміністрацією органів та установ виконання покарань, іншими суб'єктами кримінально-правових та інших правовідносин; в) звернутися за захистом свого суб'єктивного права.

Конституція України встановлює, що засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду, на них поширюється більшість прав, свобод та обов'язків. Із цієї конституційної норми

випливає й те, що права засуджених можуть обмежуватися тільки законами, а не іншими нормативно-правовими актами [3, с. 105].

На сучасному етапі реформування та вдосконалення Кримінально виконавчого законодавства важливим із законів, якими вносилися зміни і доповнення до КВК України, слід визнати Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально – виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», яким також внесено зміни і доповнення більш ніж у 50 статей КВК України і які стосуються як правового статусу засуджених, так і нагляду та контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених, звільнення від відбування покарання і допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, а також порядку і умов виконання восьми із дванадцяти видів кримінальних покарань. Позитивними нововведення цього Закону стосовно прав засуджених, на нашу думку, є: 1) розширено перелік основних прав засуджених, передбачених ст. 8 КВК України. Додатково до існуючих були закріплені наступні права засуджених: а) отримувати у встановленому законом порядку передачі (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів); б) на оплачувану працю, організовану відповідно до вимог законодавства про працю, у тому числі щодо тривалості, умов та оплати праці; в) на здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, у тому числі на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК України; г) на належне матеріально-побутове забезпечення; д) на побачення, у тому числі і для засуджених, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я; 2) розширений і пом'якшений правовий статус осіб, засуджених до арешту. Зазначено, що на засуджених до арешту поширюються не лише обмеження, а й права, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 51 КВК України). Додатково закріплено право засуджених до арешту на звернення, отримувати грошові перекази, без обмеження кількості одержувати і відправляти листи й телеграми (ч. 3 ст. 51 КВК України), посилки, передачі й бандеролі (ч. 1 ст. 112 КВК України), чого не було до прийняття цього Закону; 3) новелою даного Закону, що викликала значний резонанс, стало надання права засудженим до обмеження волі та позбавлення волі на певний строк користуватися засоба-

ми мобільного зв'язку та мережею Інтернет (ч. 2 ст. 59, ч. 2 ст. 99, ч. 1 ст. 107, ч. 5 ст. 110 КВК України). При цьому, всім засудженим до обмеження волі та засудженим до позбавлення волі, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації, дозволено навіть мати при собі власні портативні персональні комп'ютери та мобільні телефони й користуватися ними. Для інших категорій засуджених повинні бути обладнані в окремих приміщеннях комп'ютерні класи чи місця, що розташовуються поза межами локальних дільниць відділень соціально-психологічної служби; 4) закріплені гарантії прав засуджених, які перебувають на лікуванні у стаціонарних закладах охорони здоров'я, зокрема, на правову допомогу, побачення з адвокатом та телефонні розмови (відповідні доповнення внесені у ст. 63, ч. 4 і ч. 5 ст. 73, ч. 4 ст. 84, ч. 5 ст. 110 КВК України); 5) розширено окремі права засуджених до позбавлення волі, що встановлені у ч. 1 ст. 107 КВК України. Зокрема, встановлено, що засуджені мають право отримувати медичну допомогу і лікування, у тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких у закладах охорони здоров'я, що мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України та не віднесені до відання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, тобто засуджені отримали право лікуватися, так би мовити, у цивільних лікарнях поза межами виправних колоній; 6) збільшено кількість побачень, що можуть отримувати засуджені до позбавлення волі на певний строк протягом року (ч. 4 ст. 110 КВК України). Їх кількість вже не залежить від виду виправної колонії, в якій відбуває покарання засуджений, але все одно залежить від виду структурної дільниці, в якій тримається засуджений. Право на тривалі побачення отримали також і засуджені до довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 151 КВК України). Дозволено також побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, засудженим, на яких накладено дисциплінарне стягнення і які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері, приміщенні камерного типу або одиночній камері (ч. 11 ст. 134 КВК України); 7) до підстав, за яких засудженим до позбавлення волі надаються короткочасні виїзди за межі виправних і виховних колоній, додана ще одна – одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана на території відповідного місця позбавлення волі (ч. 1 ст. 111 КВК України); 8) визначено, що кореспонденція, яку засуджені до позбавлення волі направляють до суду, перегляду не підлягає (ч. 4 ст. 113 КВК України); 9) засуджені

до позбавлення волі отримали також право передати кореспонденцію захиснику в кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до КПК України, безпосередньо під час побачення з ним (ч. 5 ст. 113 КВК України); 10) частково вирішена суперечність між конституційним правом громадян на працю, правом засуджених до позбавлення волі брати участь у трудовій діяльності та їх обов'язком працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, на користь першого. Зокрема, у ч. 1 ст. 118 КВК України слова «засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії» замінено словами «засуджені до позбавлення волі мають право працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії»; 11) удосконалений механізм отримання засудженими до позбавлення волі пенсій. Зокрема зазначено, що засуджені мають право на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з утратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії засудженим за наявності відповідного права повинні призначатися органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання, а адміністрація установи зобов'язана сприяти засудженим у своєчасному оформленні документів на отримання пенсії або оформленні компенсації заподіяної шкоди відповідно до законодавства України (ст. 122 КВК України) [4].

Таким чином, правовий статус засуджених, особливо засуджених до позбавлення волі, останнім часом підданий суттєвим змінам на краще, але деякі питання, сьогодні ще потребують вирішення. Так, стаття 31 Конституції України наголошує, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Ніяких винятків щодо перегляду кореспонденції засуджених до позбавлення волі у Конституції України не міститься. Також у подальшому слід покращувати якість харчування та матеріально-побутове забезпечення засуджених і взагалі відмовитися від подібного нормування. Більш серйозні заходи щодо покращення правового статусу засуджених, які вже потребують певних фінансових витрат, передбачені в Плані заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, і які у зв'язку з ліквідацією Державної пенітенціарної служби України повинно виконувати вже Міністерство юстиції України. Тому, і в подальшому слід продовжувати приводити ві-

тчизняне кримінально-виконавчого законодавство і практику його застосування у відповідність з положеннями Конституції України та міжнародних стандартів поводження із засудженими, що гарантуватиме дотримання прав людини даної категорії осіб.

1. Бородовська Н. Забезпечення правового статусу засудженого до позбавлення волі. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 9. 754 с.

2. Кримінально-виконавче право України: підручник: ТОМ І (у К822-х т.) / Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменський Є. О та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. К.: Нац. акад. внутр. справ ФОП Кандиба. 2018. 364 с.

3. Конституційне право України: підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2002. 544 с.

4. Лисодєд О. В. сучасний стан прав засуджених в Україні. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11293/1/Lusoded_317-320.pdf

В. В. Островерхова
(Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Проблема підготовки юридичних кадрів відноситься до числа найбільш значущих, оскільки від її вирішення багато в чому залежить успіх проведених у країні політико-правових реформ. На шляху вдосконалення вітчизняної системи юридичної освіти доцільно звернутися до досвіду зарубіжних держав, які виробили власні концепції підготовки юристів і успішно їх реалізують протягом тривалого часу.

У світлі цього особливий інтерес представляє досвід організації та реформування системи юридичної освіти в США, у державі, де склалася одна з найбільш ефективних моделей підготовки юристів.

До питань про особливості, розвиток та функціонування юридичної освіти США зверталися А. Андрощук, Р. Антропов, В. Бігун, В. Власихін, Р. Граверт, Н. Давидова, В. Захаров, О. Мінченко, Ю. Роскопіна, С. Фокіна та ін.

Починаючи з кінця XIX століття вища юридична освіта в США є тільки другою вищою. Для вступу в правничу школу (коледж) необхідно отримати загальну вищу освіту.

Головною складовою юридичної освіти, починаючи з середини XIX ст., є правнича школа. Цей інститут, як організаційно складніша форма, прийшовши на зміну інституту «учнівства» (по суті, підготовка фахівця на виробництві), став професійним форумом юристів, в якому в дусі співробітництва старше покоління формує нове покоління правників. Утвердженню інституту сприяло задоволення потреби в системній підготовці юриста, зокрема до кваліфікаційного іспиту (бар-екзему), а відтак, і практики права. Завданням правничої школи, зважаючи на федеральний устрій держави та правову систему, стало навчити випускника «думати, як юрист», сприяти виробленню професійних навичок (зокрема за допомогою відповідної методики), щоб підготувати його до практики права в будь-якій юрисдикції (штаті) США [1, с. 2130].

Конкуренція між правничими школами є здоровим явищем, яке сприяє вдосконаленню юросвіти як засади юридичної професійності. Підприємницький характер правничих шкіл у США не спричинив розвиток заочної форми навчання. Стимулююче середовище правничої школи заохочує студентів і викладачів до високих освітньо-професійних досягнень [2, с. 19].

Іншою істотною особливістю юридичної освіти в США є її практична спрямованість. Для читання багатьох курсів залучаються практикуючі юристи: радники великих компаній, судді, адвокати. В американських вузах немає традиційного для освітньої системи поділу занять на лекційні і семінарські. Заняття на юридичних факультетах США є активний діалог викладача зі студентами [3, с. 106]. Метод навчання полягає в аналізі прецедентів і рішень апеляційних суден.

Основною метою, що стоїть перед юридичною освітою США, є розвиток аналітичних здібностей студента, а не тільки оволодіння певним набором знань. Перед кожним заняттям викладачі спрямовують студентам завдання і список літератури, обов'язкової для ознайомлення, тому саме заняття перетворюється в бесіду лектора з учнями. Часто викладачі влаштовують розбір конкретних справ, навчальні суди.

Великий вплив на сучасну юридичну освіту зробила доповідь 1992 року Американської асоціації юристів «Юридична освіта і підвищення кваліфікації – освітній континуум», на основі якого відбувається його подальше функціонування та розвиток. Згідно з цією доповіддю американський юрист повинен володіти необхідним набором компетентностей, які повиннібути сформовані під час навчання.

Отже, юридичну роботу здійснюють на сьогоднішній день тисячі уповноважених на те спеціалістів (прокурори, адвокати, судді, слідчі...), які виконують значну кількість юридично значущих дій, вирішують щоденно десятки та сотні тисяч юридичних справ. Це не просто величезна армія спеціалістів, це окрема сфера соціальної діяльності, в якій вирішуються проблеми людей.

До таких компетентностей відносяться: юридичний аналіз та оцінка; вивчення юридичної літератури і документів; вивчення фактів; комунікативність; консультування; ведення переговорів; знання процедур, пов'язаних з судовими суперечками, і альтернативні способи вирішення спорів; організація та управління в галузі юридичної роботи; виявлення і вирішення проблем етичного характеру.

Таким чином, сучасна юридична освіта в США є консолідацію декількох моделей. До особливостей американського юридичної освіти можна віднести вузьку спеціалізацію, практичну спрямованість підготовки юристів, а також специфічну форму організації навчального процесу.

---

1. Захаров В. В. Современные модели юридического образования: традиции и новации. *Актуальные проблемы российского права*. 2014. № 10 (47). С. 2130–2131.

2. Ильина Т. Н. Юридическое образование в США: история и современность. *Ученые записки: электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2010. № 3 (15). С. 18–21.

3. Мінченко О. В. Юридична освіта у США, ФРН та Австрії: порівняльно-правове дослідження. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України.* Серія: Право та державне управління. 2011. № 1. С. 106–112.

М. В. Парасюк
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У загальному вигляді під джерелом слід розуміти певне явище правової дійсності, з якого черпається інформація у певній сфері правового регулювання. На сьогодні жодна галузь права не може «похвалитися» чітко окресленою системою джерел. Що ж до конституційного права, то певні загальні риси такої системи сформульовано у

нормах Основного Закону держави. Так, відповідно до статті 8 Конституції України, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії [1]. І далі у статті 9 зазначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Уся проблемність теми цієї наукової розвідки зводиться до того, чи є джерелом конституційного права як галузі права рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а також чи слід вважати джерелом конституційного права рішення ЄСПЛ, в яких Україні не виступає стороною спору.

Перший проблемний аспект спростовується статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, відповідно до якої, суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Суду як джерело права [2]. У зв'язку із відсутністю щодо цього закону окремого рішення Конституційного Суду України про його неконституційність, є усі підстави стверджувати, що він прийнятий на підставі Конституції України та відповідає їй. З огляду на це рішення ЄСПЛ мають визнаватися джерелом конституційного права в Україні та мають застосовуватися при регулюванні конституційно-правових відносин. М. Мазур пише, що «прецеденти ЄСПЛ, що розтлумачують і доповнюють зміст Конвенції, за юридичною силою в системі джерел конституційного права України логічно розмістити одразу ж після міжнародних договорів України» [3, с. 228]. Це, на думку науковця «…є особливо важливим при визначенні меж впливу правових позицій ЄСПЛ на практику Конституційного Суду України» [3, с. 228]. Хоча така наукова позиція не є загально прийнятною у наукових колах. Так, наприклад, В. Шаповал обстоює позицію про те, що основним джерелом конституційного права в Україні є нормативно-правовий акт [4]. Тоді, як судові рішення прецедентного значення слід визнавати джерелом конституційного права в країнах англосаксонської сім'ї правових систем [5, с. 16].

На сьогодні можна констатувати активне використання європейського прецедентного права при формулюванні рішень українськими судами. Відповідно до Аналітичного звіту за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ, проведеного у грудні 2015 – листопаді 2017 року ГО

«Інститут прикладних гуманітарних досліджень», у масиві досліджених рішень виявлено посилання на 488 рішень ЄСПЛ, з яких рішення проти України становлять 49 %. Приблизно 20 % рішень становлять «класичні рішення ЄСПЛ» [6, с. 6]. Разом з тим також констатується, що обґрунтованими посилання на практику ЄСПЛ визнаються приблизно у 60 % рішень. Зокрема, мають місце ситуації «помилкового» та маніпулятивного» застосування, а також «декларативні» та «формальні» («зайві») посилання. З огляду на таку неоднозначну ситуацію у сфері судочинства у 2017 році уповноважений Верховної Ради з прав людини звернувся до Конституційного Суду України за роз'ясненням питання – чи можуть українські суди використовувати рішення ЄСПЛ як джерело права?

Думається, що огріхи представників правосуддя не можуть стати перепоною для визнання рішень ЄСПЛ джерелом права в Україні. Не є правильним також підтримання позиції про те, що Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV та статтею 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [7] передбачена лише імперативна вказівка щодо обов'язковості виконання Україною рішень ЄСПЛ, в яких вона є стороною. Так, в ухвалі від 21 квітня 2016 року (справа № 6-756ц16) Верховний Суд України відмовився враховувати рішення ЄСПЛ у справах «Подбіельські та ППУ Полпуре проти Польщі», «Крейц проти Польщі», «ФК «Мретебі» проти Грузії», мотивуючи тим, що у цих справах Україна не була стороною, тому положення вказаних рішень ЄСПЛ не мають прецедентний характер у даній справі та не можуть бути застосовані до правовідносин, які регулюються національним законодавством України [8].

Значущість європейського судового прецеденту для системи права в Україні полягає у тому, що процес виконання судового рішення нерозривно пов'язаний із застосуванням положень цього рішення іншими судами, які використовують посилання на конвенційні положення та конкретні рішення ЄСПЛ для обґрунтування свого суддівського висновку. Як відомо, конвенційні положення мають досить абстрактний зміст і для того, щоб розуміти і знати як їх застосовувати, судді зобов'язані вивчати та застосовувати практику ЄСПЛ. І те, що у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, відсутня норма щодо обов'язку держави здійснити переклад, зокрема, і рішень ЄСПЛ, в яких Україна не є стороною, також не можу бути перепоною для цього. Це лише черговий раз

підтверджує, що представники суддівського корпусу мають бути всесторонньо розвиненими, а особливо в мовному питанні.

Конституційний Суд України послуговується судовою практикою ЄСПЛ, зокрема, також і рішеннями, винесеними щодо інших держав. Як приклад, можна назвати рішення Конституційного Суду України у справі про поширення відомостей від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003 [9], в якому для тлумачення зміст у статті 10 Конвенції використано рішення «Яновський проти Польщі» та «Нікула проти Фінляндії». Але на відміну від судів, які зобов'язані застосовувати конвенційні норми та практику ЄСПЛ, для Конституційного Суду України вони можуть мати допоміжний характер при обґрунтуванні захисту прав та законних інтересів людини та громадянина. Це обумовлюється, насамперед, тим, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., хоч і є ратифікованою Законом України від 17.07.1997№ 475/97-ВР, все ж Конституція України має найвищу юридичну силу.

Отож, констатую, що визначення цілісної системи джерел конституційного права має важливе значення у контексті забезпечення єдності регулювання суспільних відносин через посередництво кожного із джерел права. Визнання рішень ЄСПЛ джерелом права є додатковою гарантією для реалізації захисту конституційних прав і свобод людини в Україні. Саме тому, вважаю, що у системі джерел конституційного права, рішення ЄСПЛ мають зайняти наступний за міжнародними договорами щабель.

---

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print (дата звернення: 17.10.2019).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/print (дата звернення: 17.10.2019).

3. Мазур М. Прецеденти Європейського суду з прав людини у системі джерел конституційного права України. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2008. Вип. 39. С. 226–232.

4. Шаповал В. Джерела конституційного права України: питання теорії та практики. *Право України*. Вип. 9. 2014. С. 155–170.

5. Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 480 с.

6. Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав люди-

ни і основоположних свобод та практики ЄСПЛ / Бурменський М. В., Сердюк О. В. Координатор проектів ОБСЄ в Україні, ГО «Інститут прикладних гуманітарних досліджень» в межах проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя», 2018. 60 с.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 17.10.2019).

8. Ухвала Верховного Суду України від 21 квітня 2016 року (справа № 6-756ц16). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/57345903 (дата звернення: 17.10.2019).

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа про поширення відомостей) від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-03/print (дата звернення: 17.10.2019).

І. В. Пемпусь,
О. І. Фединяк
(ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Проблема причин і умов правопорушень є однією з центральних у юридичній науці, але до цього часу вона не знайшла однозначного вирішення. Одні вчені під причинами і умовами правопорушень мають на увазі якісь негативні обставини суспільногожиття. При цьому одним і тим самим обставинам різні автори надають неоднакового значення.

Що ж потрібно розуміти під причинами правопорушення? Правопорушення, як і будь-який інший акт соціальної поведінки, не виникає само по собі, поза людиною. Воно завжди має свого матеріального носія – особу, котра відзначається свідомою активністю і свободою вибору варіанта поведінки. Гегель писав: «Якщо людина посилається на те, що з істинної дороги її збили обставини, спокуси та ін., то цим вона хоче немов усунути від себе вчинок, але тим самим лише принижує себе до невільної істоти – істоти природи, тоді як насправді її вчинок є завжди її власним вчинком, а не вчинком когось іншого, тобто не наслідком будь- чого поза цією людиною» [1].

У сучасних умовах необхідно, щоб правові норми про попередження правопорушень, зокрема і адміністративних, були зосереджені в окремому нормативному акті (законі України «Про профілактику правопорушень»), а в подальшому – виділені в окрему галузь права з метою забезпечення попередження правопорушень [2, с. 40–41].

В Україні, незважаючи на зростання правопорушень, немає єдиної системи органів, що здійснюють профілактичну діяльність, а також єдиного закону, що регулює діяльність з профілактики адміністративних проступків. Сьогодні профілактична діяльність здійснюється хаотично та у мінімально можливому режимі.

Саме тому К. Л. Бугайчук пропонує прийняти базовий закон «Про основи державної системи профілактики адміністративних проступків», відповідно до якого надалі могли б прийматися відповідні закони за окремими напрямами профілактичної діяльності, а також на різних рівнях: державному, регіональному, місцевому [3, с. 16].

Ще один дослідник цієї проблеми В. А. Комаров наголошує на необхідності прийняття єдиного нормативного акта, який регулював би профілактику правопорушень у країні – закону України «Про профілактику правопорушень в Україні». Він має передбачати загальні засади дії закону, терміни та визначення, які окреслюють певні явища та використовуються учасниками цієї діяльності; чітко визначати державні пріоритети цієї роботи у вигляді принципів, напрямків, форм, методів; визначати коло учасників цієї діяльності, їх правовий статус, сферу діяльності; передбачати компенсаційні механізми за участь у цій роботі громадян, організацій, використання ними певного обладнання; розробити систему страхування на випадок, якщо вони зазнають збитків або шкоди під час виконання певних дій, пов'язаних із профілактичною діяльністю тощо. Наступним кроком буде розроблення механізму реалізації закону. Бажано, щоб це булла або Постанова Кабінету Міністрів України, або інший документ уряду, який регламентує діяльність учасників профілактичної діяльності та механізми її забезпечення у конкретнішому вигляді [4, с. 210–211].

Водночас Я. М. Квітка пропонує розробити і прийняти закон України «Про основи системи профілактики бездоглядності і правопорушень неповнолітніх в Україні», в якому, відповідно до КонституціїУкраїни та міжнародних правових актів, визначити систему державних органів, які беруть участь у попередженні бездоглядності та правопорушень неповнолітніх та врегулювати діяльність державних і недержавних органів, установ, об'єднань і організацій у цій га-

лузі. У ньому повинні бути чітко визначені органи і установи системи профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх, а також сформульовані основні напрями їх діяльності [5, с. 183–184].

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що необхідно прийняти єдиний нормативно-правовий акт – закон України «Про профілактику правопорушень в Україні», який містив би загальні напрямки, форми, методи профілактичної діяльності, визначав би коло учасників цієї діяльності, їх правовий статус, сферу діяльності, критерії оцінки ефективності роботи.

Будь-які значні спроби вирішити проблему росту правопорушень у країні залежать від більш масштабних змін в економіці, політиці і суспільстві.

Попередження адміністративних правопорушень, які вчинюються неповнолітніми, є гуманним, дійєвим та найбільш ефективним засобом (способом) скорочення кількості адміністративної деліктності, оскільки воно пов'язане з такими заходами з боку держави і суспільства, які спрямовані не лише на виявлення і усунення причин та умов, що сприяють правопорушенням, а й на утримування неповнолітнього від їхвчинення, припинення правопорушень та притягнення їх до відповідальності. Однак для того, щоб попередження правопорушень серед неповнолітніх було ефективним, необхідно спрямувати зусилля всього суспільства на забезпечення гармонійного розвитку підлітків, з одного боку, та при повазі до їх особистості, з другого. Лише суспільство, яке шанує своїх дітей, спроможне навчити їх з повагою ставитися до виконання встановлених ним правил поведінки.

---

1. Гегель Г.-В.-Ф. Работы разных лет: у 2-х т. Т. 2. М., 1973.

2. Остапенко О. І. Профілактика адміністративних правопорушень (адміністративно-правовий аспект) / О. І. Остапенко. Львів: Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 2001. 103 с.

3. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їхпрофілактики: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Х., 2002. 20 с.

4. Комаров В. А. Діяльністьцентрівзв'язків з громадськістю ОВС Українищодозміцнення правопорядку та профілактикиправопорушень: організаційноправовіпитання: монографія / В. А. Комаров. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 287 с.

5. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2002. 226 с.

А. В. Пицюк
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ

В сучасному світі, де людина наділена широким спектром прав та можливостей, поняття покарання виходить за рамки законсервованого примітивного визначення, яке може обмежуватись виключно законодавством та Конституцією України, адже етап становлення абсолютно нового виду злочину, потребує й іншого осмислення покарання. Саме тому необхідно усвідомлювати, що поняття покарання є основоположним, адже містить нерозривний зв'язок між злочином і покаранням. Однак ці поняття неможна ототожнювати, адже злочин – це діяння, спрямоване проти прав та інтересів людини чи суспільства. А покарання спрямоване на захист порушених прав та інтересів.

Розглядаючи дану тему, варто визначити основні поняття – злочину та покарання як ключових, взаємопов'язаних категорій та складових елементів системи призначення покарання, також з'ясувати особливості взаємодії наукових поглядів на проблему із законодавчим визначенням. Необхідно зазначити, що вчення про покарання містить три основні інститути: інститут покарання, інститут призначення покарання та інститут звільнення від покарання. Досить важливим є питання поняття покарання, як вихідного терміну, необхідного для розуміння інституту покарання в цілому.

Питання, що стосуються поняття покарання неодноразово досліджувались у працях вчених криміналістів, як вітчизняних так і зарубіжних, зокрема Т. А. Денисової, В. К. Дуюнова, К. М. Данченко, В.І. Зубкова, Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, Н. А. Бєляєв та багато інших. Сьогодні залишається багато дискусійних та неоднозначних тлумачень поняття покарання, які вимагають глибокого наукового аналізу.

Однак необхідно зазначити, що КК України використовує термін «покарання», але ніколи не вказує на те, що воно є кримінальним, тобто якщо аналіз обмежити тільки правовою сферою, то це висловлювання є правильним, адже закон не знає інших покарань, окрім кримінальних, тому, в інших галузях права використовуються інші терміни [1].

В ч. 1 ст. 50 КК України надається визначення покарання, під яким розуміється захід примусу, що застосовується від імені дер-

жави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [2]. На думку М. І. Бажанова «Покарання – це особливий примусовий захід, застосовуваний відповідно до кримінального закону за вчинення злочину» [3, с. 315].

Т. А. Денисовою, розкриваючи поняття покарання, зазначила ще одну закономірність: у будь якому науковому понятті, у тому числі понятті покарання, зміст і обсяг тісно пов'язані між собою і не можуть штучно розширюватися або звужуватися [4, с. 170].

Можна зазначити, що відповідно збільшення обсягу поняття веде до зменшення його змісту і, навпаки, – розширення змісту веде до зменшення обсягу. Покарання має на меті виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

---

1. Данченко К. М. Актуальні проблеми визначення поняття покарання та його значення для регулювання суспільних відносин. *Актуальні проблеми кримінального права:* матеріали VIII міжвузівської науково-теоретичної конференції, присвячена пам'яті професора П. П. Михайленка (м. Київ, 16 лист. 2017 р.). К. 2017. С. 59–62.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая. К.: Наукова думка, 1985. 448 с.

4. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій. К. 2010. 505 с.

С. Г. Півень
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ

На сьогодні наше суспільство характеризується як інформаційне, оскільки це пов'язано з розвиток науково – технічного прогресу. У житті людини інформація про стан екології в країні відіграє важливу роль. Через те що, екологічна інформація дозволяє особі своєчасно відреагувати на негативні чинники, які виникають у навколишньому природному середовищі та вжити певних заходів

щодо забезпечення екологічної безпеки, що й обумовлює актуальність дослідження.

21 століття – це століття знань, що містяться в різних джерелах інформації, які стосуються, в тому числі, й питань збереження середовища існування всього живого. Науковець С. О. Боголюбов під категорією «екологічна безпека» розуміє процес забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, природи та держави від реальних і потенційних загроз. Серед реальних та потенційних загроз інформаційній безпеці України в екологічній сфері є: приховування, несвоєчасне надання інформації або надання недостовірної інформації населенню про надзвичайні екологічні ситуації чи надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру; недостатня надійність інформаційно-телекомунікаційних систем збирання, обробки та передачі інформації в умовах надзвичайних ситуацій; низький рівень інформатизації органів державної влади, що унеможливлює здійснення оперативного контролю та аналізу стану потенційно небезпечних об'єктів і територій, завчасного прогнозування та реагування на надзвичайні ситуації [1]. Тому інформація про екологічну безпеку повинна виступати як одна із механізмів здійснення державної екологічної політики безпосередньою гарантією якої є екологічна безпека довкілля для життя і здоров'я людей. Крім цього, в Основному законі України визначаються конституційні засади щодо порушення екологічної інформації, а саме: кожна людина має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, де засобом його забезпечення виступає право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів та предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Аналіз чинного законодавства може привести до висновку, що екологічна інформація включає в себе: право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених даним законодавством [2]. Як зазначає, М. В. Краснова: ефективність сфери екологічної безпеки значною мірою залежить від прозорих, доступних, об'єктивних, повних та достовірних відомостей про всі заходи, що входять у її систему. З таких міркувань вважається за доцільне передбачити шляхи удосконалення законодавства про екологічну інформацію в системі права екологічної безпеки. По-перше, підвищити рівень суспільної екологічної свідомості шляхом: збільшення частки екологічної інформації та соціальної реклами природоохоронного спрямування, що

регулярно поширюється засобами масової інформації; систематичного інформування про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища через офіційні веб-сайти та засоби масової інформації. По-друге, багато з дослідників висувають пропозиції щодо прийняття Інформаційного кодексу та необхідності прийняття окремого нормативно-правового акту, а саме спеціального закону «Про екологічну інформацію». Також доцільно врахувати положення міжнародних конвенцій у галузі забезпечення екологічної безпеки, в тому числі тих, що стосуються екологічної інформації [3, с. 136–137].

Серед екологічних проблем, які є в Україні виділяють: негативні екологічні наслідки війни на Донбасі; вирубування лісів на Закарпатті; вимирання зникаючих видів тварин і рослин та інші екологічні катастрофи, що є проявами порушення екологічних прав та свобод громадян України та приховування інформації про них, а також приховування випадків аварійного забруднення навколишнього природного середовища або фальсифікація відомостей про екологічну обстановку чи захворюваність населення [4]. На сьогодні є різноманітні джерела інформації, в яких розглядається питання стосовно екологічної безпеки: мережа Інтернет, засоби масової інформації, еко-форуми та інше.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що однією із проблем на сучасному етапі захисту навколишнього природного середовища є порушення права громадян на екологічну інформацію. Це зумовлюється і частково замовчуванням інформації від органів державної влади, і від самого суспільства, яке не цікавиться проблемами екології. Тому для забезпечення чистого навколишнього природного середовища потрібно керуватися спільними зусиллями щоб покращити екологічну ситуацію для майбутніх поколінь.

---

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254

3. Краснова М. В., Балюк Г. І., Бобкова А. Г. Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. К.: НГУ, 2016. 575 с.

4. Кодола Б. Екологічна свідомість: екологічні права, дотримання яких варто вимагати. *Юридична газета*. 07.06.2019р. URL: http://yur-gazeta.com/publications/practice/ekologichne-pravo-turistichne-pravo/ekologichna-svidomist-ekologichni-prava-dotrimannya-yakih-varto-vimagati

В. В. Подлісецька
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Стрімкий розвиток громадянського суспільства, вираження ним політичних, культурних соціальних та інших поглядів шляхом масових зібрань громадян вимагає постійного удосконалення методології та принципів роботи підрозділів Національної поліції України під час виконання ними повноважень щодо реалізації фундаментального права громадян збиратися мирно для задоволення своїх законних потреб [1].

Особливої актуальності питання діяльності поліції під час проведення різноманітних за метою та формою проведення масових заходів набуває в умовах реформування правоохоронних органів, де завдання забезпечення публічної безпеки та порядку залишається одним із пріоритетних [2].

З метою покращення ефективності роботи та реформації поліції вживаються, безперечно необхідні, кроки щодо запровадження в роботу Національної поліції кращих закордонних практик діяльності правоохоронної системи, в тому числі під час забезпечення правопорядку в ході проведення масових зібрань громадян. Проте на цьому шляху виникають цілком конкретні проблеми щодо взаємодії органів та підрозділів поліції, які залучаються до спільного виконання завдань по забезпеченню публічного порядку, оскільки ними береться за основу різна методологія, що в результаті приводить до відсутності уніфікованого підходу до вирішення службових завдань.

Так, підрозділи тактико-оперативного реагування патрульної поліції опановують способи та методи роботи правоохоронних органів Канади та США, які ґрунтуються на підході контролю натовпу та в основному зводяться до силового реагування на протиправні прояви з боку учасників масових зібрань. Проте пропоновані методи роботи на разі не знайшли свого відображення у відомчих нормативно-правових актах, які регулюють дану сферу діяльності. Одночасно з цим, Консультативною місією Європейського Союзу в Україні проведено ряд тренінгів для командного складу територіальних органів поліції згідно скандинавської моделі забезпечення

публічної безпеки та порядку під час масових заходів, в основі якої лежить проактивний підхід у роботі, що базується на принципах деескалації конфліктів, градуйованому підході до залучення сил та засобів поліції та ефективному управлінні ними через делегування повноважень. Результатом запровадження вищевказаної загальноєвропейської практики стало прийняття наказів МВС України № 706 від 23.08.2018 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів» та № 1050 від 22.12.2018 яким затверджено план заходів щодо реалізації вищевказаної концепції [4]. Метою впровадження у службову діяльність Національної поліції України загальноєвропейської практики є підвищення спроможності її органів та підрозділів до надання поліцейських послуг у сферах відповідальності, вчасно і адекватно реагувати на виклики сьогодення з урахуванням глобальних тенденцій та найкращого міжнародного досвіду в цій сфері [3].

Законодавче регулювання публічного порядку та безпеки в Україні регламентується низкою нормативно-правових актів зокрема: Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, законом України «Про Національну поліцію» та іншими. Але до цього часу відсутні норми щодо чітких, уніфікованих, стандартних операційних процедур при виконанні покладених на поліцію завдань у сфері правопорядку при масових зібраннях громадян. Після реформування правоохоронної системи відомчі нормативні акти, які затверджували порядок дій органів міліції під час виникнення масових заворушень, а також Статут патрульно-постової служби міліції, який містив у собі алгоритм дій правоохоронців у ситуаціях службової діяльність, втратили свою чинність.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що реформування системи Національної поліції України повинно відбуватися паралельно з прийняттям відповідних нормативно-правових актів, що дасть змогу ефективно взаємодіяти різним підрозділам Національної поліції під час виконання своїх повноважень та утвердить принцип законності у їх діяльності.

---

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

3. Наказ МВС України від 23 серпня 2018 р. № 706 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS873.html

4. Наказ МВС України від 22 грудня 2018 р. № 1050 «План заходів щодо реалізації Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів».

І. Г. Позняк
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

КЛАСИФІКАЦІЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття 51 Конституції України встановлює, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття, незалежно від походження дитини, а також від того, народжена вона у шлюбі чи поза ним [1]. Таким чином, Конституція України як нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, визначає забезпечення батьками належного утримання дитини як одне із пріоритетних завдань батьків. Дане положення знаходить своє відображення у статті 180 Сімейного кодексу України (надалі – СК України), яка передбачає, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття [2].

У разі, якщо батьки або один із них не виконує свої обов'язки із утримання дитини, відповідний обов'язок може бути закріплений у рішенні суду шляхом призначення аліментів. Аліментні зобов'язання можна визначити як сімейні правовідносини, що мають особистий характер та опосередковують переміщення матеріальних благ від боржника (батьків або одного з них) до кредитора (дитини) [3]. Таким чином, аліменти – кошти, надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги.

Обов'язок із виплати аліментів на дітей несуть як повнолітні, так і неповнолітні батьки. Батько і мати зобов'язані утримувати дітей, незалежно від свого віку, матеріального стану та обсягу дієздатності. Загалом, термін «аліменти» з латинської мови перекладається як харчування [4, с. 158].

Аналізуючи сімейне законодавство України щодо аліментних правовідносин, можна здійснити їх класифікацію.

Зокрема, за віком дитини, для утримання якої сплачуються аліменти, аліментні зобов'язання можна поділити на:

– аліментні зобов'язання батьків щодо утримання малолітньої та неповнолітньої дитини, до яких входять зобов'язання батьків щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття (стаття 180 СК України);

– зобов'язання батьків щодо утримання повнолітніх дочки, сина, що продовжують навчання й у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (стаття 199 СК України);

– зобов'язання батьків щодо утримання непрацездатних повнолітніх дочки, сина, які потребують матеріальної допомоги (ст. 198 СК України).

За обсягом витрат, що покривають аліменти:

– аліментні зобов'язання що покривають основні витрати та випливають із загального обов'язку батьків утримувати дитину (стаття 180 СК України);

– аліментні зобов'язання на участь у додаткових витратах на дитину (стаття (стаття 185 СК України).

За суб'єктом (платником аліментів) можна виділити:

– аліментні зобов'язання матері;

– аліментні зобов'язання батька [2].

За правовою підставою виникнення аліментні зобов'язання можна класифікувати на:

– аліментні зобов'язання, що виникли за рішенням суду (стаття 183 СК України);

– зобов'язання, що виникли на підставі договору між батьками щодо участі одного із них в утриманні дитини, якщо місце проживання дитини визначено із іншим із батьків (стаття 189 СК України).

Дана класифікація за правовою підставою випливає із того, що у Сімейному кодексі України передбачено два порядки сплати батьками аліментів на дитину: добровільний та примусовий. Добровільний порядок реалізується шляхом укладення договору між батьками або відрахування аліментів може здійснюватися за ініціативою одного з батьків на підставі його заяви за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії. Примусовий порядок стягнення аліментів здійснюється за рішенням суду.

Також за формою виплати аліментів відповідно до положень частини 2 статті 181 СК України, аліментні зобов'язання можна поділити на:

– аліментні зобов'язання батьків, що виплачуються у грошовій формі;

– аліментні зобов'язання батьків, що виплачуються у натуральній формі;

– аліментні зобов'язання батьків, що виплачуються у грошовій та натуральній формі.

Отже, відповідно до сімейного законодавства України аліментні зобов'язання спрямовані на забезпечення права дитини на належне утримання. Аліментні зобов'язання можна класифікувати за такими підставами: 1) вік дитини, для утримання якої сплачуються аліменти; 2) обсяг витрат, що покривають аліменти; 3) за правовою підставою виникнення обовязку сплачувати аліменти; 4) за формою виплати аліментів тощо. Класифікація аліментних зобов'язань дозволяє відмежувати різні форми аліментів та їх окремі особливості.

1. Конституція України. Редакція від 21.02.2019 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Сімейний кодекс України. Редакція від 28.08.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

3. Аліментні правовідносини: поєднання приватних інтересів та імперативного регулювання. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право». 2008. Вип. 9. С. 216–218.

4. Бутрин-Бока Н. С. Виконання аліментних зобовязань відповідно до нового законодавства України. *Україна в умовах реформування правової системи:* сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20–21 квіт. 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 158–161.

Б. В. Поломаний
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ І МЕТОД

Усі сторони людини, суспільства і держави врегульовані нормами права, які складають систему права. Ця система в свою чергу поділяється на окремі галузі права, однією з яких є адміністративне право (поруч з конституційним, фінансовим, цивільним, трудовим, кримінальним та ін.) [1, с. 10].

Термін «адміністративне право» розглядається в трьох аспектах: як галузь права, як наука і як навчальна дисципліна.

Адміністративне право як галузь права – це система правових норм, що регулюють в інтересах громадян і держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у сфері виконавчої діяльності органів державної влади всіх рівнів і місцевого самоврядування, у сфері внутрішньо-організаційної діяльності інших державних органів, а також у сфері зовнішньо-організаційної діяльності державних і недержавних підприємств, установ і організацій [1, с. 12].

Адміністративне право як навчальна дисципліна – це навчальний курс, який вивчається в юридичних та інших навчальних закладах з метою ознайомлення майбутніх юристів і працівників сфери управління із законодавством, що регулює управлінські відносини, для того, щоб навчити їх застосовувати адміністративно-правові норми у практичній діяльності [1, с. 13].

Адміністративне право як наука – це система знань про сукупність правових норм, що регулюють відносини управлінського характеру в певних сферах суспільного життя.

Отже, можна сказати, що адміністративне право – окрема галузь права у системі права України, норми якої регулюють суспільні відносини, що складаються в процесі організації і здійснення державного управління [2, с. 24].

Предметом адміністративного права є не саме управління, а управлінські відносини між суб'єктами і об'єктами, що виникають при цьому. Оскільки вони регулюються нормами права, то набувають характеру правовідносин [1, с. 11].

Адміністративні правовідносини виникають у сфері управлінської діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян. Адже саме в процесі реалізації повноважень цих суб'єктів адміністративного права найповніше розкривається сутність державного управління [3, с. 230].

Варто зазначити, що не всі управлінські відносини є предметом адміністративного права, а лише ті, що складаються внаслідок виконання органами публічної, влади своїх виконавчо-розпорядчих функцій. Особливістю даних відносин є те, що вони виникають лише внаслідок владної діяльності, тобто діяльності від імені держави, і в них завжди бере участь відповідний орган виконавчої влади чи його посадова особа. Це так звані зовнішні управлінські відносини, оскільки управлінський вплив при цьому скерований назовні, від суб'єктів до об'єктів управління [4, с. 7].

Таким чином, предметом адміністративного права є широке коло управлінських відносин (як зовнішніх так і внутрішніх),

які виникають у сфері реалізації функцій і повноважень органів публічної, насамперед виконавчої влади, і вжиття ними заходів адміністративного примусу й притягнення до адміністративної відповідальності [5, с. 21].

Під методом правового регулювання розуміють сукупність способів, прийомів та засобів правового впливу на суспільні відносини.

Основним методом адміністративного права є адміністративно-правовий метод регулювання суспільних відносин. Адміністративно-правовий метод – це сукупність способів, прийомів та засобів впливу суб'єктів публічної адміністрації на об'єкти публічного адміністрування, за допомогою яких установлюється владне та підвладне становище сторін у правовідносинах.

Відносини, які виникають під впливом адміністративно-правового методу регулювання, характеризуються нерівністю сторін і мають назву відносин «влади-підпорядкування», зміст якого полягає в тому, що суб'єкт публічного управління наділений владною компетенцією, а об'єкт управління зобов'язаний виконувати його законні вимоги.

Отже, метод адміністративного права – це комплексний метод, у якому поряд з імперативним використовуються елементи диспозитивного методу правового регулювання.

---

1. Гладун З. С. Адміністративне право України: академічний курс. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 580 с.

2. Державне управління: Навч. посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. К.: Знання-прес, 2003. 344 с.

3. Державне управління та адміністративне право. *Держава і право*. К., 2000. Вип. 7: Юридичні і політичні науки. С. 229–311.

4. Голосніченко І. П. Адміністративне право України: основні категорії і поняття: метод. розробка. К.: МАУП, 1998. 52 с.

5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 736 с.

Х. П. Польова
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Термін – це слово чи сполучення слів, які використовуються для опису певного поняття чи явища. Проблемами термінології глибоко займались такі лінгвісти як О. Ахманова, Г. Винокур, А. Реформатський та інші. Більшість дослідників визнає, що термінологічність – одна з основних стильових рис наукового стилю, інформативне ядро лексики мов науки.

Терміни відрізняються від слів загальнонародної мови тим, що вони виражають та формують професійні поняття, зміст яких, відображений в їх дефініціях, визначається в системі понять відповідної сфери. Про термін можна говорити лише в тій мірі, в якій він парадигматично є членом системи термінів, а в мові виступає в спеціальному професійному контексті: тільки в цих умовах він може володіти властивостями однозначності та точності.

Вважаємо, що юридичні терміни як елемент юридичної техніки займають окрему нішу в термінології, словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави. Виділяють два різновиди юридичних термінів:

а) загально значимі терміни (характеризуються тим, що вони вживаються у звичному розумінні і зрозумілі всім);

б) спеціально-юридичні терміни, які володіють особливим правовим змістом.

До другого різновиду відносимо терміносистему кримінального права. Правничі терміни привернули увагу таких лінгвістів як Л. Василькова, Я. Ісаєвич, Г. Онуфрієнко, Н. Руколянська, А. Токарська. Дослідження сягають періоду Київської Русі, зокрема Л. Василькова знайшла терміни, які позначають вбивства, крадіжки, майнових злочинів, різних видів покарань тощо в «Повісті временних літ», а також у текстах русько-візантійських договорів, що уособлюють міжнародні правові акти, а також «Руської правди» [3].

Оскільки формування юридичної термінології відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, то характер та динаміка розвитку юридичного словника залежить від конкретних історичних умов таких, як тип виробничих відносин, співвідношення

класових сил, зміни суспільно-державного устрою, міжнародна політика, мовна політика та ін. [2, с. 36]. На формування юридичної термінології у сфері кримінального права впливали також міжнародні й, відповідно, міжмовні зв'язки. Це обумовила специфіка функцій термінів досліджуваної сфери [1]:

1. Номінативна полягає у побудові термінологічного значення у формі дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища;

2. Комунікативна – забезпечення специфічних потреб спілкування у сфері застосування кримінального права;

3. Гносеологічна – знаряддя і спосіб правового пізнання;

4. Естетична – забезпечує якість, точність, однозначність, лаконічність, нормативність, мовно-стилістичнудовершеність та ефективність нормативно-правового акта;

5. Трансферна – полягає у збереженні і передачі знань з кримінального права і правової культури.

На активне творення юридичної термінології впливає поширення сфери правового регулювання на стику наук, у тому числі й завдяки залученню термінів суміжних сфер. Юридичній термінології, як і будь-якій історично сформованій термінологічній системі, притаманні як загальнолюдські, так і національні специфічні мовні закономірності.

Рівень розвитку юридичного словника залежить від накопиченого державою досвіду правового регулювання суспільних відносин , законотворчості і правозастосування , глибини наукового вивчення правових явищ та категорій , заходів щодо упорядкування та систематизації термінологічної системи права.

Отже, формування юридичної термінології у сфері кримінального права – це складний і довготривалий процес, який відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Вони визначають функціональне призначення.

---

1. Артикуца Н. Законодавчі терміни та їх визначення. Наукові записки. Том 90. *Юридичні науки*. 2009. С. 39.

2. Василькова Л. Лексика на позначення правових відносин. *Українська термінологія і сучасність*. 2001. Вип. 4. С. 34–37.

3. Кочан І. Правнича термінологія крізь призму лінгвістики. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/25014/1/24-112-117.pdf

В. І. Поляк
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІЦІЇ

Громадський контроль за діяльністю Національної поліції є надзвичайно важливим та потрібним у будь-якій демократичній державі, а особливо в умовах перезавантаження, реформування та становлення Національної поліції.

Згідно з чинним законом, Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Тобто, законодавчо вже визначено цілі та напрямки роботи Національної поліції України [1, с. 3].

Розділом восьмим Закону України «Про Національну поліцію» передбачений громадський контроль поліції, а саме звіт про поліцейську діяльність, який готується раз на рік та публікується на офіційних веб-порталах органів поліції.

Що ж являє собою контроль? Отож, на думку В.Я. Малиновського, контроль – це процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, що складається з установлення критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і запровадження коректівів у тому випадку, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від установлених критеріїв [2, с. 216]. С.Г. Стеценко визначає контроль як організаційно-правовий спосіб забезпечення законності й дисципліни, який характеризується спостереженням і перевіркою правомірності діяльності об'єкта контролю та фактичної відповідності тих чи інших фактичних дій вимогам чинного законодавства з можливістю втручання в оперативно-господарську та виробничу діяльність для усунення виявлених недоліків [3, с. 202].

Враховуючи наведені визначення, можна дійти висновку, що під контролем варто розуміти процес перевірки, спостереження за дотриманням законності та дисципліни суб'єктом контролю за відповідним об'єктом контролю.

Сучасність характеризується виникненням нових форм, напрямів і способів здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, в тому числі і виконавчої. Такий контроль повсякчас вступає в протиріччя із законодавством, змінюються методи впливу на підконтрольні органи, чисельність контролюючих

органів тощо. Це зовсім не означає, що здійснення громадського контролю повинно відбуватися стихійно, без будь-якого правового регулювання. Здійснюючи контроль, громада вступає у відносини з органами влади, порядок діяльності яких чітко регламентований чинним законодавством. Рівень демократизації суспільства та його політична культура безпосередньо впливають на розвиненість механізмів контролю діяльності поліції, а також на контрольованість такої діяльності. Контроль за діяльністю поліції у всіх демократичних державах є невід'ємною рисою громадського життя. Мова йде саме про зовнішній контроль, який сприймається чи не головною умовою, яка гарантує дотримання під час поліцейської професійної діяльності конституційних засад, прав і свобод громадян, законність здійснення такої діяльності.

Контроль здійснюється шляхом зіставлення діяльності підконтрольних об'єктів з певними соціальними нормами, обраними як еталонні, на підставі чого робиться висновок щодо відповідності цієї діяльності встановленим вимогам. Але завдання громадського контролю не зводиться лише до виявлення розходжень між заданими та фактичними результатами. Головна мета громадського контроль – усунення та попередження причин, які породжують цю невідповідність, забезпечення додержання об'єктами контролю писаних та неписаних норм [4, с. 47].

Отже, вдосконалення засобів громадського контролю та обмеження втручання держави в життя громадян сприяє зміцненню контрольованості влади, запобіганню неефективності та корупції в державному апараті. Здійснення такого контролю обґрунтовується тим, що громадськість має право отримувати інформацію про ефективність управління державних структур довіреними їм ресурсами та повноваженнями. Мета громадського контролю – це сприяння розвитку демократичних процесів у діяльності правоохоронних органів.

---

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 40–41. 77 с.

2. Малиновський В. Я. Державне управління. К.: Атіка, 2003. 573 с.

3. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Вид. 2-ге перер. і доп. К.: Атіка, 2009. 640 с.

4. Денисюк С. Ф. Громадський контроль як гарантія законності у адміністративній діяльності правоохоронних органів в Україні: моногр. / С. Ф. Денисюк. Х.: Золота миля, 2010. 368 с.

С. В. Попович
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

АКТУАЛІЗАЦІЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Успіх подальшої розбудови України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави нині, як ніколи раніше, залежить від рішучості політиків, державних діячів та публічних службовців і принциповості кожного громадянина та громадянського суспільства загалом у боротьбі з корупцією. Це явище є одним із найбільш небезпечних внутрішніх супротивників України, яке унеможливлює ефективний економічний, соціальний та гуманітарний розвиток України, уповільнює її європейську інтеграцію. Саме тому викорінення корупції нині є одним із найважливіших завдань Української держави [1, с. 6].

За останні роки корупція через свою масштабність, багаторівневість і деструктивність стала однією з ключових проблем, які постали перед нашою державою та які потребують негайного їх вирішення. Наразі корупція загрожує ідеалам демократії, правам людини і правопорядку в цілому, руйнує належне управління, доброчесність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, підриває моральні засади суспільства. Більше того, корупція щільно пов'язана з іншими формами злочинності, зокрема, організованою злочинністю й економічною злочинністю. Корупція також охоплює колосальні обсяги активів, які можуть становити значну частку суспільних ресурсів і які ставлять під загрозу політичну стабільність, сталий розвиток держави та її національну безпеку [2, с. 5].

Одним із початкових необхідних етапів для забезпечення ефективного протистояння зазначеному вище негативному явищу є визначення сутності поняття корупції, визначення особливостей її проявів сьогодні для встановлення масштабів проблеми та шляхів і способів її розв'язання.

У Законі України «Про запобігання корупції» передбачено таке визначення: «Корупція – використання посадовою особою, наданих їх службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі або на вимогу іншим фізичним

чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ним можливостей [3].

У Конвенції ООН проти корупції, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН, для кращого усвідомлення і визначення цією проблеми, корупцію розподіляють на дві групи:

1) корупція в публічному секторі (підкуп національних посадових осіб, підкуп іноземних публічних посадових осіб і посадових осіб публічних міжнародних організацій, розкрадання, неправомірне присвоєння чи інше нецільове використання майна публічними посадовими особами, зловживання впливом у корисливих цілях, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення);

2) корупція в приватному секторі (підкуп і розкрадання майна) [4].

Однією з проблем протидії корупції є застарілі і не дієві способи та методи боротьби. Для вирішення даного питання Україна повинна вдосконалювати механізми протидії та їх правове забезпечення. Наша держава повинна брати до уваги та впроваджувати досвід іноземних колег, які показують нам успіх побудови ефективної стратегії боротьби з цим негативним соціальним явищем.

Аналізуючи результати діяльності та спільні угоди держав у сфері протидії корупції слід особливу увагу звернути на Конвенції ООН щодо протидії корупції. Цей юридичний акт є результатом спільних міжнародних домовленостей, в якому складені ключові положення, необхідній в практичній діяльності щодо протидії корупційним проявам.

Також, доречно звернути увагу на результати ефективної роботи держав-сусідів до яких можна віднести Республіку Молдову, Польщу, Словаччину, а також Німеччину та Бельгію, де були розроблені ефективні способи боротьби, що базуються на системах сучасних, актуальних принципів.

Підсумовуючи вище викладене можна констатувати, що на даний момент проблема корупції в Україні залишається актуальною. З розвитком суспільних відносин виникають нові способи вчинення протиправних діянь, які гальмують подальший економічний, соціальний та правовий розвиток нашої держави. Тому хочеться наголосити, що для тобто, щоб в нашій державі відбулись реальні зміни, спрямовані на покращення добробуту населення, терміново потрібно запроваджувати дієві механізми виявлення корупційних правопорушень, встановлення винних осіб, які їх вчинили та забезпечити дію принципу невідворотності покарання для такої категорії суб'єктів.

1. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол: В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред.. проф. Ю. В. Ковбасюк і проф. В. Л. Федоренка. К..: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

2. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) К.: «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція ратифікована від 18.10.2006 року. №251-V / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 2007. № 49. Ст. 496.

Б. В. Пугачова
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СМЕРТНОЇ КАРИ

Наприкінці ХХ ст. в Україні розгорілася гостра дискусія з питання застосування довічного позбавлення волі і смертної кари та можливості їх співіснування. Суспільний резонанс, викликаний застосуванням суворішого виду покарання – довічного позбавлення волі, не може бути ігнорований, оскільки такий примус зачіпає інтереси не тільки самого засудженого, але і багатьох інших осіб (членів сім'ї, родичів, утриманців, співробітників), а також інтереси суспільства та держави в цілому.

За багато років накопичилося безліч наукових і публіцистичних праць, в яких пристрасно обговорювались та досліджувались правові, філософські, політичні, моральні сторони цієї соціальної проблеми, висловлюючи свої «мінуси та плюси» стосовно даної теми. Науковці сьогодення задавались питанням «Чи повернеться в Україну смертна кара в Україну?» та досліджували морально-правові аспекти застосування покарання у вигляді смертної кари.

Так В. Степанова та В. Перець наводили у своїх працях багато аргументів стосовно того, що Україна – розвинена країна, у якій немає місця такому виду покарання [1]. В свою чергу, В. Головченко

розглядав морально-правові аспекти застосування смертної кари як виду покарання та зазначав, що комплекс норм, правил, традицій та особливостей суспільства впливає на визначення кримінальних покарань та їх застосування [2].

Слід відзначити, що українська політико-правова думка розвивалася паралельно з політико-правовою думкою Європи. Як у Європі, так і в Україні було негативне ставлення до покарання у вигляді смертної кари.

Якщо говорити про початкові етапи глобального дослідження цього питання, то ще у 1867 році відомий правознавець Олександр Кістяківський – автор фундаментальної праці «Исследование о смертной казни», аналізуючи як появу, так і існування цього виду покарання в різні історичні періоди і у різних народів, так висловлювався про недоцільність його застосування: «Сьогодні ніхто не стане заперечувати того, що для європейця обов'язки ката є предметом жаху і відрази, а сам кат є огидою» [3, с. 186-187]. Більшість українських вчених-представників політико-правової думки негативно ставилися і ставляться до смертної кари.

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3), а утвердження та забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3) [4].

Тлумачення положень ч. 1 та ч. 2 ст. 27 Конституції України в контексті всіх інших положень Конституції України як єдиного цілісного документа дає підстави стверджувати, що вони не припускають смертної кари як виду покарання. На користь такого висновку свідчить тенденція практики застосування Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., ратифікованої Верховною Радою України (Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. із змінами, внесеними Законом України від 24 березня 1999 р.), зокрема, положень ст. 3 Конвенції [5]. Позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України. Отже, Основний Закон України не містить будь-яких положень про можливість застосування смертної кари.

Розвиток довічного позбавлення волі в Україні, як і в інших країнах, залежав від двох основних обставин: від обсягу застосування позбавлення волі взагалі та ступеня розповсюдженості застосування смертної кари.

Цей вид покарання є дієвим та перевіреним заходом примусу для застосування як в Україні так і в інших країнах. На сьогодні, довічне позбавлення волі законодавчо визначено в Кримінальному кодексі України, як найсуворіше покарання.

Таким чином, якщо брати до уваги думки науковців, а також нормативно-правові акти, можна зробити висновок, що зміни, які відбулися в України стосовно скасування смертної кари відповідає усім вимогам міжнародних актів та стандартів розвинених країн. Заміна смертної кари довічним позбавленням волі – є ще однією сходинкою до більш розвиненого та демократичного суспільства, де життя людини – є найвищою соціальною цінністю.

---

1. Степанова В., Перець В. Чи повернеться в Україну смертна кара? *Всеукраїнський загальнополітичний освітнянський тижневик «Персонал Плюс».* №15 (472). 11–17 квітня 2012 року. URL: http://www.personal-plus.net/472/9076.html (дата звернення: 11.10.2019).

2. Головченко В. Сметрна кара: морально-правові аспекти застосування. Віче. № 22. 2007. URL: http://veche.kiev.ua/journal/726/ (дата звернення: 11.10.2019).

3. Кістяковський А. Ф. Исследования о смертной казни. К., 1867. 281 с.

4. Конституція України зі змінами від 21.02.2019. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 15.10.2019).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 14.10.2019).

М. С. Пяничук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ ЯК КВАЛІФІКАЦІЙНА ВИМОГА ДО КАНДИДАТІВ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мова як найважливіший засіб комунікації між людьми забезпечує належне функціонування усіх сфер суспільства на території будь-якої держави, а також сприяє формуванню та зміцненню національної свідомості народу. Оскільки саме державною мовою має здійснюватися будь-яка діяльність від імені держави, то всі її

представники повинні володіти нею на відповідному рівні, в тому числі парламентарі (від фр. *parler* – говорити).

Натомість чинне законодавство України все ще не передбачає цензу володіння державною мовою для кандидатів в народні депутати. Зокрема, відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» володіти державною мовою зобов'язані лише кандидати на обрання депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також місцевих рад [1]. Разом з цим, ст. 12 цього ж Закону містить пряму вказівку на те, що робочою мовою діяльності органів державної влади, у тому числі мовою засідань, є державна мова [1].

Проведене нами порівняльно-правове дослідження законодавства зарубіжних країн щодо встановлення такої кваліфікаційної вимоги до кандидатів на парламентських виборах, як володіння державною мовою, показало, що на сьогодні Верховна Рада України все ще залишається безпрецедентним у світі парламентом щодо широкого використання в його роботі недержавної мови.

Наприклад, відповідно до Конституції Німеччині, в якій використано термінологічну конструкцію «кожен німець має право», громадянин автоматично вважається німцем, відтак у цій державі немає проблеми з використанням виключно німецької мови при здійсненні повноважень представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, як і в інших публічних сферах суспільного життя [2, с. 182].

Законодавство Естонії, Латвії, Литви, Туреччини та ряду інших країн містить пряму заборону громадянам, які не володіють державною мовою на достатньому рівні, висувати свою кандидатуру на парламентських виборах [3].

Правову оцінку цьому питанню надав і Європейський Суд з прав людини. Зокрема, у Рішенні від 9 квітня 2002 року у справі «Підкользіна проти Латвії» Суд заявив, що положення латвійського закону про заборону громадянам, які не володіють державною мовою на достатньому рівні, висувати свою кандидатуру на парламентських виборах, мають на меті забезпечити нормальне функціонування законодавчого органу. Таким чином, ці положення відповідають статті 3 Протоколу, тому що законодавчо встановлення однієї робочої мови в парламенті є компетенцією держави [4].

З цього приводу польський конституціоналіст Л. Ґарліцький зауважив, що «держава може накладати певні обмеження на право висувати свою кандидатуру на виборах шляхом встановлення вимог щодо знання державної мови» [5, с. 91].

На державодіяльнісній функції мови наголошували й вітчизняні вчені, зокрема, Ю. Б. Клочковський [6, с. 261], Ю. С. Шемшученко [7], В. І. Шишкін [8, с. 225-226] та інші.

Хоча відсутність законодавчого регулювання цього питання в Україні до останнього часу не призводила до серйозних проблем, вона може призвести до загострення соціальної конфронтації на загальнодержавному рівні.

На підставі вище викладеного, вважаємо, що кваліфікаційну вимогу володіти державною мовою до кандидатів в народні депутати України доцільно закріпити на конституційному рівні, а процедуру встановлення рівня володіння нею, – в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

---

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 23.09.2019).

2. Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. М.: ИНФРА-М–НОРМА, 1997. 802 с.

3. Збірник виборчих законів країн Центральної та Східної Європи. Вашингтон: Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), 2002. 535 с.

4. Case of *Podkolzina v. Latvia* / European Court for Human Rights. Judgment of 22 May 2012. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60417 (дата звернення 23.09.2019).

5. Гарлицкий Л. Избирательные права в практике Европейского Суда по правам человека. *Сравнительное конституционное обозрение*. 2005. № 1 (50). С. 86–94.

6. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. К.: Ваіте, 2018. 908 с.

7. Шемшученко Ю. С., Горбатенко В. П. Законодавство про мови: хронологічний моніторинг, класифікація, понятійна основа. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. С. 157–173.

8. Шишкін В. І. Мова як складник державотворення. *Мовознавство: Науково-теоретичний журнал.* 2013. № 2/3. С. 221–231.

Д. С. Радченко
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день питання купівлі-продажу земельної ділянки с.-г. призначення в Україні є найактуальнішим, бо, згідно з результатами опитування, лише 19% опитаних підтримують запровадження продажу землі с.-г. призначення, 73% – проти та 8% – не визначилися. Дещо вищий рівень підтримки ринку землі серед молодших та заможніших респондентів – власників паю, які його самостійно обробляють. Але навіть у названих категоріях кількість противників цієї ініціативи становить не менше 60% [1].

У Стратегії удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель с.-г. призначення державної власності та розпорядження ними [2] зазначено, що, маючи значний земельно-ресурсний потенціал, земельний фонд України становить 60,3 млн га або близько 6% території Європи, с.-г. угіддя становлять близько 19% загальноєвропейських, у тому числі рілля – близько 27%. Показник площі с.-г. угідь у розрахунку на одну особу є найвищим серед європейських країн і становить 0,9 га, у тому числі 0,7 га ріллі (середній показник європейських країн – 0,44 і 0,25 га відповідно). У цілому, площа с.-г. земель становить 42,7 млн га або 70 відсотків площі усієї території країни, а площа ріллі – 32,5 млн га або 78,4 відсотка усіх с.-г. угідь.

Законодавство закріплює унікальність с.-г. земель та визнає це надбання, згідно зі ст. 13 Конституції України [3], об'єктом права власності Українського народу. Всесвітньо відома унікальність українських ґрунтів, адже вони відіграють одну з найголовніших ролей у галузі с.-г. виробництва. Тому Основний Закон України [3] у ст. 14 закріплює це положення, визнаючи, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави.

Визначення земель с.-г. призначення дає ст. 22 ЗК України [4]. Визнання земель, придатними для с.-г. виробництва, проводиться на підставі даних державного земельного кадастру, а також ст. ст. 118, 123, 186 ЗК України. Відповідно до ч. 1 ст. 90 ЗК України [4]: «Власники земельної ділянки мають право продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу,

спадщину». Щодо оренди слід зазначити, що ч. 3 ст. 19 ЗУ «Про оренду землі» [5] забороняє власнику при передачі в оренду земельних ділянок с.-г. призначення для ведення товарного с.-г. виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства строк дії такого договору зменшувати нижче 7 років, у такий спосіб обмежуючи право власника земельної ділянки щодо розпорядження нею.

Перший мораторій на продаж земельної ділянки був запроваджений у 2001 році як тимчасовий захід та стосувався заборони їх відчуження до моменту врегулювання порядку реалізації вказаних прав новим ЗК України [4], бо ринок земель знаходився на ранньому етапі формування.

На даний час мораторій подовжено згідно з п. 15 розділу X «Перехідні положення» ЗК України [4] до набрання чинності законом про обіг земель с.-г. призначення, але не раніше 1 січня 2020 року.

Проаналізувавши викладене, ми можемо побачити протиріччя між Конституцією України [3] щодо невиправданого обмеження права власників земельних ділянок і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (п. 1 ст. 1 Протокол 1) [6], що позбавляє за відсутності правомірного суспільного інтересу і справедливої компенсації власників с.-г. угідь можливості отримувати економічний ефект від їх власності [7]. Таким чином Суд ухвалив рішення за зверненням двох громадян України, яким визнав мораторій таким, що порушує їх права, передбачені ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6], а також виніс припис щодо вжиття Урядом України у розумні строки необхідних законодавчих заходів щодо скасування заборони на відчуження земель с.-г. призначення чи істотного зменшення його негативного впливу на правовий статус громадян-власників с.-г. земель.

Тому, зважаючи на зазначене рішення, яке, відповідно до ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [8], слід вважати джерелом права, та існуючу гостру соціальну, економічну та правову необхідність відкриття скасування заборони на відчуження земель с.-г. призначення, доцільно підтримати ініціативу Президента та Уряду України щодо початку функціонування в Україні цивілізованого обігу земель с.-г. призначення.

---

1. Ставлення українців до запровадження продажу землі. Соціологічна група, рейтинг 08.10.2019 р. Офіційний сайт. URL: http://ratinggroup.ua/

research/ukraine/otnoshenie_ukraincev_k_vnedreniyu_prodazhi_zemli.html?fbclid=IwAR3UPLpdC6xuBZE1XHqpdeaGMONyPN7yg06Xs8hkIsv1M6haT80f7EPpoPU (дата звернення 11.10.2019).

2. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: постанова КМ України від 07.06.2017 р. № 413. *Офіційний вісник України*. 2017. № 51 (30.06.2017). Ст. 1569.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (23.07.96). Ст. 141.

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. за № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3–4 (25.01.2002). Ст. 27.

5. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. за № 161-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 46–47. Ст. 280.

6. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ETS № 009 від 20.03.1952 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32 (23.08.2006). Ст. 2372.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» від 22.05.2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 73. Ст. 2465.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. за № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 12 (05.04.2006). Ст. 792.

А. В. Ребець
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

За останні роки для економіки України з'явилися такі зовнішні загрози економічній безпеці, як обмеження присутності її товарів на світових ринках, обмеження доступу до передових світових технологій, неконтрольований вивіз капіталу і стратегічно важливих сировинних товарів тощо.

За загальним визначенням загроза являє собою властивість деяких об'єктів, процесів, подій чи явищ завдавати шкоди іншим об'єктам, процесам або будь-яким системам при виникненні певних умов. Безпека ж характеризує динамічний стан тих чи інших об'єктів і систем в просторі загроз (ризиків) і їх здатність протистояти нанесенню можливої шкоди. Реалізація загроз призводить до втрат – економічним збиткам. Під економічним збитком розуміються збитки,

що виражаються у втраті або погіршенні властивостей матеріальних благ. Економічний збиток може бути класифікований за різними підставами.

Прямий економічний збиток визначається як витрати, втрати або збитки, виражені у вартісній формі, що з'явилися в результаті дій негативних чинників в даний час в даному місці. До непрямого економічного збитку відносяться вимушені витрати, втрати, збитки, зумовлені вторинними ефектами, діями або бездіяльністю. Непрямі збитки, на відміну від прямих, можуть проявитися через тривалий від моменту первинного дії відрізок часу; вони не мають чітко вираженої територіальної приналежності і часто носять каскадний характер [1].

Упродовж 2014–2018 рр. економіка України функціонує в умовах військової агресії, яка завдає безпрецедентних економічних і соціальних утрат та спричиняє серйозні деструктивні процеси: втрату промислового потенціалу окупованих територій, руйнацію інфраструктури на території бойових дій, дезорганізацію усталених виробничих зв'язків і критично важливих постачань ресурсів, часткову втрату зовнішніх ринків та експортного потенціалу. Розміщені у східних регіонах підприємства вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної промисловості, що забезпечували значну частину внутрішнього промислового виробництва та експорту, зазнали величезних утрат, знищено низку транспортно-логістичних об'єктів [2].

Масштаби трагічних наслідків впливу негативних чинників на розвиток вітчизняної економіки стають більш зрозумілими при порівняння динаміки валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення у колишніх республіках СРСР (табл. 1).

Таблиця 1

ВВП на душу населення в республіках колишнього СРСР за паритетом купівельної спроможності (в міжнародних доларах і цінах 2013 р.)

Країна	Місце у 2018 р.	1995	2000	2005	2010	2015	2018	2018/2010
Естонія	1	11362	15703	22807	22741	27550	28110	124%
Литва	2	9357	12189	18526	21069	26971	27944	133%
Росія	3	12813	14051	19326	23108	24517	24417	106%
Латвія	4	8284	11175	17522	18252	23035	23729	130%
Казахстан	5	8283	9952	16014	20097	23522	23447	117%

Білорусь	6	5452	7563	11213	16235	17230	16752	103%
Азербайджан	7	3320	4459	8052	15950	16699	16001	100%
Туркменістан	8	4601	5333	6495	9942	14992	15648	157%
Грузія	9	2295	3264	4902	6734	9025	9277	138%
Вірменія	10	2173	2925	5357	6703	8196	8190	122%
Україна	11	5060	4797	7246	7824	7465	7668	98%
Узбекистан	12	2242	2504	3069	4240	5700	6039	142%
Молдова	13	2605	2321	3308	3911	4747	4944	126%
Киргизія	14	1696	2075	2370	2790	3238	3294	118%
Таджикистан	15	1270	1180	1707	2106	2641	2763	131%
Весь світ	**–**	**9231**	**10335**	**11692**	**13176**	**14765**	**15067**	114%
Китай (КНР)	–	2564	3701	5719	9526	13570	14399	151%

Джерело: Індикатори Всесвітнього банку станом на 01.03.2019 [3].

Аналіз даних табл. 1 показує, що у за період 2013–2018 рр. виробництво ВВП на душу населення в усіх з розглянутих країн знизилось лише в Україні, спад склав 2%. Якщо у 2013 р. Україна займала сьоме місце у рейтингу за рівнем ВВП на душу населення, то у 2018 р. вона перемістилась на одинадцяте місце.

Незважаючи на спад виробництва, в Україні вдалось за останні роки дещо призупинити тенденцію зниження частки експорту товарів та послуг у ВВП (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка окремих макроекономічних показників розвитку економіки України у 2010–2018 рр.,%

Рік	Темп приросту ВВП	Експорт товарів та послуг, у % до ВВП	Валове накопичення основного капіталу, у % до ВВП
2012	4,2	47,1	17,0
2013	5,5	49,8	17,6
2014	0,2	35,4	19,0
2015	0,0	43,0	16,9
2016	-6,6	48,6	14,1
2017	-9,8	52,6	13,5
2018	2,3	49,3	15,1

Джерело: Індикатори Всесвітнього банку станом на 01.03.2019[3].

Проте за 2015–2018 рр. помітно скоротилась частка валового накопичення основного капіталу у ВВП – приблизно до 15%. У 2018 р. Україна за показником валових інвестицій в основний капітал опинилась фактично на останньому місці серед республік колишнього СРСР:

1. Киргизія	32,5	8. Казахстан	22,0
2. Грузія	30,3	9. Росія	21,1
3. Азербайджан	24,8	10. Литва	18,9
4. Узбекистан	24,8	11. Латвія	18,2
5. Білорусь	23,9	12. Вірменія	17,8
6. Естонія	22,3	13. Україна	15,1
7. Молдова	22,3		

Отже, негативна тенденція зниження частки валових інвестицій в основний капітал у ВВП загрожує економічній безпеці держави, бо знижує і без того недостатні темпи економічного розвитку. Нехтування інвестиційно-економічною безпекою може привести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутству багатьох підприємств і, нарешті, до підриву системи життєзабезпечення нації з наступною втратою суверенітету.

---

1. Завгородня С. П. Національні інтереси в економічній сфері: сутність та побудова їх ієрархії. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 1–2. С. 40–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_1-2_7

2. Михаліцька Н. Я., Цвайг Х. І. Розвиток державного сектора економіки як гарантія інвестиційної безпеки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія Економічна. Львів: ЛьвДУВС, 2018. Вип. 1. С. 56–70.

В. В. Рец
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИЙ МЕХАНІЗМ СТАЛІНСЬКОГО ПЕРІОДУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

В умовах становлення української незалежної держави й подолання наслідків тоталітарного минулого актуалізується проблема вивчення державного терору в УРСР, складовим напрямком якого виступають масові операції другої половини 30-х років.

Однією з причин масових репресій 1937–1938 рр. було намагання Сталіна та його оточення соціально «вичистити» країну, позбавитися від потенційної «п'ятої колони» в умовах зростаючої загрози військового конфлікту. Радянське керівництво вирішило досягти більшої соціальної та національної однорідності суспільства, до того ж, консолідуючи його шаленим ідеологічним тиском та пропагандистськими маніпуляціями. Фактично державний терор був спрямований на зміну національної конфігурації УРСР. В добу «Великого терору» сталінська репресивно-каральна машина через фабрикацію гучних справ знищувала морально і фізично тих, кого вважала потенційними противниками режиму.

Відправним моментом нового сталінського наступу, який з часом отримає назву «Великого терору», став лютнево-березневий пленум ЦК ВКП(б) 1937 року, де була обґрунтована необхідність проведення масових репресій у зв'язку з активізацією шкідницької, диверсійної та шпигунської діяльності у всіх сферах народного господарства та адміністрування Радянського Союзу [1, с. 78–79].

1937 р. був роком безпрецедентних запланованих «спеціальних операцій». З липня 1937 проходила «генеральна чистка» радянського суспільства, яка одночасно відбувалась за декількома напрямками. Вся кампанія регламентувалася таємними документами політичного керівництва СРСР та НКВС, котрі обумовлювали терміни їх проведення, категорії населення, що підпадали під «чистки», а також «квоти» – заплановану кількість арештів і страт для кожного регіону [2, с. 211].

Направлення з центру визначених лімітів на проведення репресій окремим республікам та областям було однією з характерних ознак «куркульської операції». При цьому ліміти по ходу операції неодноразово корегувалися у бік суттєвого збільшення. Керівництво НКВС СРСР підтримувало розгортання репресій за першою категорією, одночасно зменшуючи репресії за другою категорією. Зважаючи на фактичну відсутність місць у таборах та в'язницях, у справі виділення лімітів центр підштовхував периферію до радикальних методів проведення операції. Особливістю «куркульської операції» у порівнянні з іншими масовими операціями 1937–1938 років було перенесення компетенцій та повноважень центру на органи НКВС республіканського, обласного або районного рівнів [2, с. 161].

Доля більшості заарештованих вирішувалась позасудовими органами – особливими нарадами, «двійками», «трійками» при обласних управліннях НКВС у складі начальника управління, секретаря обкому партії, прокурора області [3, с. 228].

Згортання масових репресій було ініційовано спеціальною постановою у листопаді 1937 року, яка встановлювала особисту відповідальність співробітників внутрішніх справ за здійснення незаконних арештів й ліквідовувала позасудові органи слідства.

«Великий терор» негативно позначився на демографічній ситуації в республіці. За статистичними підрахунками цифри варіюються від 270 до 120 тисяч засуджених і це найбільші показники серед всіх радянських республік з точки зору співвідношення кількості репресованих до загальної кількості населення. Внаслідок репресивних дій УРСР втратила тисячі кваліфікованих, досвідчених керівників, що не могло не позначитися на стані справ і згодом призвело до падіння виробництва, деморалізації людей. Непоправних кадрових втрат зазнали промисловість, будівництво, транспорт, сільське господарство, де репресували значні маси працівників – від керівників підприємств до рядових робітників та колгоспників. На зміну репресованим прийшли переважно некомпетентні кадри, без досвіду і знань, але готові беззастережно виконувати всі вказівки партії [4].

Отже, державний терор 1937-1938 років мав негативний вплив на морально-психологічний клімат в суспільстві, де панувала атмосфера страху, доносів й невпевненості. «Великий терор» став безпрецедентною акцією у вітчизняній історії з винищення власного народу.

---

1. Юнге М. Как Террор стал «Большим». Секретный приказ № 00447 и технология его исполнения. АИРО-ХХ, 2003. С. 78–79.

2. Юнге М. «Куркульська операція» в Українській РСР. Видання у 2 ч. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. Ч. 2. С. 415–428.

3. Золотарьов В. А. Діяльність органів держбезпеки зі здійснення «куркульської операції» у Харківській області (1937–1938 рр.) З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2007. № 1. С. 158–171.

4. Юнге М. Звіти за 1938 р. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937–1938 рр.: у 2 ч. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. Ч. 2. С. 91–96.

А. А. Рижкова
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Глобалізація світогосподарських зв'язків створює надможливості для ескалації процесів тінізації економіки. Значні диспропорції між високою вартістю життя в країні та низьким рівнем доходів населення провокують виникнення нових соціально-економічних проблем, як: неформальна (тіньова) зайнятість; приховування прибутків та ухилення від сплати податків; корупція усіх гілок влади; фінансове шахрайство; кримінальний промисел (рейдерство, грабежі, проституція, розкрадання). Рівень тіньової економіки являється індикатором рівня соціально-економічного розвитку країни. У високо розвинутих країнах рівень тіньової економіки становить близько 17% ВВП, у країнах з перехідною економікою – > 20% ВВП та у країнах, що розвиваються – > 40% ВВП.

За результатами досліджень Інституту прикладних економічних досліджень Тюбінгенського університету (Німеччина (IAW) [1] в умовах 2017 р. рівень тіньової економіки у основних країнах світу становив від 5,4% ВВП у США до 21,5% ВВВ у Греції. Доцільно зазначити, що досить високі показника тінізації економіки зафіксовано у Італії (19,8%) та Іспанії (17,2%), достатньо незначні обсяги тінізації у Норвегії (12,2%), Німеччині (10,4%), Канаді (9,8%), Австралії та Великобританії (9,4 %), Японії (8,6%), Нідерландах (8,4%), а також низький рівень у Швейцарії (6,0%). Водночас, дослідження Європейського фонду поліпшення умов життя і праці (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) дають підстави стверджувати, що в умовах 2016 р. найнижчою заробітна плата серед країн ЄС була зафіксована у Болгарії (214 євро) та Румунії (276 євро), а найвища у Люксембурзі (1923 євро). Україна у 2016 р. мінімальну заробітну плату мала 52 євро, що підтверджує гіпотезу про те, що країна є однією із найбідніших у світі (80 % населення перебуває за межею бідності) і у міжнародних рейтингах займає позиції поряд із Конго, Зімбабве та Ліберією. У 2017 р. мінімальна заробітна плата в Україні зафіксована на рівні 96 євро (3200 грн) [2].

Проведення оцінки рівня тіньової економіки в Україні проводиться на основі Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Міністерства економіки Украї-

ни № 123 від 10 лютого 2009 р. № 123 «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки» [3] і передбачає визначення рівня тіньової економіки за допомогою монетарного, електричного методу, методу витрати населення – роздрібний товарооборот та методу збитковості підприємств, кожен з яких постійно удосконалюється.

Емпіричні дослідження рівня тінізації економіки України за період 2010–2018 рр. дають підставу для висновку, що рівень тіньової економіки коливається у межах 32–43% ВВП, що становить значну загрозу соціально-економічному розвитку країни та свідчить про існування значних проблем економічного, політичного та соціального характеру в країні. Як бачимо, при критичному рівні у 30–40% [4], за показниками тінізації економіки Україна належить до країн третього світу. Дослідження рівня тіньової економіки України проводиться з урахуванням обсягів неофіційної економіки (економічна діяльність домогосподарств); обсягів нелегальної економіки (економічна діяльність суб'єктів господарювання, яка приховується з метою ухилення від сплати податків, або без відповідних дозволів та ліцензій) та обсягів кримінальної економіки (економічна діяльність, яка являється загрозою для безпеки громадян, суспільства й держави). Однак, варто зауважити, що провести достовірні оцінки рівня тіньової економіки на даному етапі неможливо через відсутність та недосконалість інформаційної бази статистичних розрахунків, ухилення від державної реєстрації, державного контролю, а також протиправний характер діянь суб'єктів господарювання.

Таким чином, аналіз тенденцій тіньової економіки України в умовах глобалізації дає підстави для висновку, що посилюється використання засобів впливу світових неформальних інституцій на господарські процеси окремих країн і, як наслідок, збільшується частка тіньового сектора у світовій економіці до понад 52% офіційного ВВП [5], а масштаби корупції у бідних країнах, до яких належить і Україна, досягнули 10–11 балів із 100 можливих (Україна – 30 балів) [6] та підтверджується залежність сталого соціально-економічного розвитку від обсягів тіньового сектора економіки й індексу сприйняття корупції. Адміністративні перепони зменшують економічну свободу та стають джерелом корупції [7, с. 375].

---

1. Where Shadow Economies Are Well Established. URL: https://blogs-images.forbes.com/niallmccarthy/files/2017/02/20170208_Shadow_Economie.

2. Закон України «Про державний бюджет на 2017 рік». URL: http://zakon2.rada.gov.ua.

3. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки» № 123 від 10.02.2009 р. URL: http://www.me.gov.ua.

4. Тенденції тіньової економіки в Україні І квартал 2018 р. Офіційна веб-сторінка Міністерства економіки та економічного розвитку і торгівлі. URL: http://www.me.gov.ua.

5. Schneider F. The Shadow Economy in Europe / F. Schneider. Chicago, Illinois: A.T. Kearney, 2017.

6. Corruption Perceptions Index 2017. Corruption remains a global threat. URL:http://cpi.transparency.org/cpi2017/ results/

7. Глущенко О. В. Сталий розвиток України: можливості та загрози. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Х., 2017. Вип. 2 (23). 482 с.

Р. Р. Романів
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ДЕРЖАВОЮ

В умовах сучасної політико-правової реальності організаційною основою суспільного ладу в більшості держав світу, у тому числі й України, є, насамперед, громадянське суспільство, громадськість та інститути громадянського суспільства. Слід відмітити, що в демократичній державі важливого значення набувають інноваційні ідеї, ініціативи громадян при прийнятті владою рішень, тобто посилюється роль інститутів громадянського суспільства.

Питання щодо формування громадянського суспільства, а також взаємодії інститутів громадянського суспільства з державою досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: М. Бойчук, В. Голубь, В. Грабовський, О. Зарічний, В. Ладиченко, Н. Липовська, А. Матійчук, Н. Мельник, М. Месюк, О. Толкачов, Г. Шаульська та інші.

Узагальнюючи доробки вчених, можна розглядати громадянське суспільство як систему, яка складається з кількох частин. Це, по-перше, громадські організації (інститути), які виконують соціальні функції; по-друге, механізми взаємодії між суспільством і державою; по-третє, механізми контролю суспільства владних відносин. Структурними елементами цієї системи є організації (політичні партії, громадські об'єднання, асоціації) та різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють усі сфери сус-

пільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини. Метою інститутів громадянського суспільства є спільні дії, спрямовані на просування або захист власного і водночас колективного інтересу у законослухняний та підзвітний суспільству спосіб [1, с. 4]

Зазначимо, що громадянське суспільство – це система інститутів, які діють самостійно, без втручання держави. Їх завдання полягає в забезпеченні умов для реалізації інтересів і потреб як окремої особи, так і всіх членів суспільства. Інститути громадянського суспільства формуються поступово. Як цілісний механізм, громадянське суспільство виникає на певному етапі історичного розвитку. Основними передумовами процесу формування громадянського суспільства є: індивід, який має фундаментальні громадянські права і свободи; існування вільних від прямого державного втручання «зон», необхідних для створення інститутів громадянського суспільства; формалізована законність, свобода підприємництва, публічність, наявність у суспільстві прагнення злагоди, толерантності, взаємоповаги, які мають стати основою мотивації поведінки як окремого індивіда, так і суспільства в цілому [2, с. 76].

Слід звернути увагу на те, що громадські організації та інші інституції громадянського суспільства мають забезпечувати взаємозв'язок органів публічної влади і суспільства, організовувати публічний діалог з приводу ключових питань розвитку держави та суспільства. Рада Європи та ЄС до пріоритетних сфер взаємодії громадських організацій та влади відносять дотримання прав і свобод людини; боротьбу з бідністю; охорону здоров'я, освіту; фундаментальні та прикладні науково-дослідницькі розробки; культуру і відпочинок; захист навколишнього середовища; забезпечення та захист прав національних меншин; розвиток професійних організацій, об'єднань і спілок, тощо [3].

Зазначимо, що громадянське суспільство позиціонується з правовою, демократичною державою, тому слід погодитися з Ю. С. Шемшученко, що громадянське суспільство «є базисом держави, ініціює в ній необхідні зміни» [4]. Звернемо увагу на те, що правовою, соціальною та демократичною держава може вважатися лише тоді, коли вона взаємодіє, співпрацює з громадянським суспільством, відображає в цілях і напрямах суспільного розвитку реальні потреби й інтереси суспільства. У даному аспекті на особливу увагу заслуговує прийнята у 2016 році Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, що було зумовлено зростанням ролі громадянського суспільства в різноманітних сферах суспільного життя – від просування реформ

на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, проведення антитерористичної операції, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам [5]. Відмітимо, що громадянське суспільство в сучасному його розумінні являє собою необхідний і раціональний спосіб співіснування людей, який базується на свободі, праві і демократії при розумно необхідному втручанні держави. Таке суспільство є природною формою соціальної організації. З такої моделі і виходить чинна Конституція України, закріплюючи засади правового статусу основоположних структур громадянського суспільства, характер, принципи і зміст їх взаємовідносин з державними інституціями. Разом з тим, держава не може ототожнюватись з суспільством. Між ними має бути певна дистанція, яка забезпечує демократію, відповідний рівень свободи суб'єктів громадянського суспільства [6, с. 672].

Отже, можемо зробити висновок про те, що інститути громадянського суспільства відіграють значну роль у житті суспільства та держави, а в умовах суспільної і державної трансформації потребують вдосконалення з урахуванням відповідного європейського досвіду.

---

1. Мельник Л. А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1395

2. Михайловська О. Інститути громадянського суспільства і формування ідеології модернізації в Україні. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 76.

3. Литвин В. М. Діалог суспільства і влади: європейські правові стандарти і досвід. К.: Парламентське вид., 2011. 40 с.

4. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. К.: Генеза, 2004. 736 с

5. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2016 р. № 68/2016. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua

6. Варунц Л. Д., Устименко О. С. Становлення громадянського суспільства в Україні в умовах суспільної і державної трансформації. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions.* Papers of the 4th international Scientific Conference December 28, 2018, Stuttgart, Germany, P.666-673 (дата публікації 28.12.2018). URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/Science%20progress%20in%20European%20countries%20281218%20(1).pdf

К. С. Рудницька,
Н. В. Малиш
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВІДМОВА В НАДАННІ ТА НЕПРАВИЛЬНІСТЬ НАДАННЯ ПОТЕРПІЛОМУ МЕДИЧНОЇ І ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Проблема недосконалості вітчизняного законодавства є однією з гострих перепон розвиткові громадянського суспільства. Попри те, що правова система України повинна бути цілісною та погодженою й не повинна мати ніяких суперечностей, у ній існує ціла низка розбіжностей і неузгодженостей, які впливають на суспільне життя.

Захист та охорона здоров'я громадян є однією із складових процесу державотворення та системи національної безпеки країни, тому будь-яких колізій у таких законодавчих актах не має бути.

Важлива проблема полягає у визначенні поняття «медична допомога». Відповідно до ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» медичну допомогу може надавати лише медичний працівник та особа, яка має спеціальну медичну освіту [1]. Колізія полягає у розбіжності даного закону с ЗУ «Про Національну поліцію», де серед обов'язків поліцейського наявне надання першої медичної допомоги потерпілим.

Для розв'язання даної проблеми доцільним було б у п. 4 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» слова «і медичну» видалити з тексту й цей пункт викласти в такій редакції: «4) надавати невідкладну, зокрема домедичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я»; а також у ч. 4 ст. 43 цього Закону замінити слова «невідкладну медичну допомогу» на «домедичну допомогу» й викласти в такій редакції «4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну домедичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу» [3].

Тепер, виходячи з цього, ми бачимо, що серед основних завдань працівника правоохоронних органів є надання ним невідкладної – тобто домедичної – допомоги громадянам, які постраждали внаслідок вчинення злочинів, правопорушень, нещасних випадків, а також людям, які опинилися в безпорадному стані або стані, який загрожує їхньому життю чи здоров'ю, а також особам, які є постраждалими від

застосування заходів примусу органами внутрішніх справ. Враховуючи це, за ненадання без поважних причин на місці події домедичної допомоги або необґрунтовану відмову в її наданні передбачено кримінальну відповідальність спеціальних суб'єктів, яким є поліцейський (ст. 135 КК України «Залишення особи в небезпеці»). Тому, в контексті проблематики нашої теми, ми можемо зауважити, що поліцейський не може відмовитися від надання домедичної допомоги потерпілому, адже це буде злочином з його сторони, за що передбачене покарання відповідно до ст.135 ККУ України [4, с. 5].

Поряд з проблемою у відмові надання першої домедичної допомоги стоїть не менш важливе питання щодо правильності надання даного виду допомоги потерпілому. Беручи до уваги статистичні дані Міністерства охорони здоров'я, у 37% надання домедичної допомоги відбувається з неправильною технікою, що призводить до погіршення стану або смерті потерпілого.

Задля подолання вищевказаних проблем та колізій, ми пропонуємо наступні варіанти їх вирішення:

1. повне усунення колізій в законодавстві, яке регулює надання першої медичної та домедичної допомоги;

2. розширення курсів домедичної допомоги для майбутніх працівників поліції;

3. введення щомісячних практичних тренінгів з участю медичних працівників щодо надання першої домедичної допомоги працівниками поліції;

4. створення єдиної системи, яка б координувала діяльність поліції, медичних закладів та інших аварійно-рятувальних служб.

Отже, можна зробити висновок, що на даний час законодавство України з питань надання першої медичної та домедичної допомоги не є досконалим, що потребує змін до ЗУ «Про Національну поліцію» та ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Також ми визначили, що важливою проблемою є відсутність практичних навичок надання працівниками правоохоронних органів першої домедичної допомоги, що могло б вирішитися запропонованими нами шляхами, що у свою чергу збільшило б довіру громадян до структури МВС та зменшило кількість ускладнень та смертності серед потерпілих від різного роду кримінальних правопорушень.

---

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: http://search. ligazakon.ua/l_doc2. nsf/link1/T280100.html

2. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: http://norma.org.ua/ document/legislation/zu/zu1/1.php

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

4. Основи надання патрульною поліцією невідкладної (домедичної та медичної) допомоги постраждалим особам: навч. посібник / О. О. Мислива. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 144 с.

К. В. Рябошапка
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

Злочини, вчинені через необережність є проблемою як сучасної України, так і майбутньої. Слідчі сьогодення роблять все можливе для розслідування вказаних суспільно небезпечних діянь. Кожне правопорушення по-своєму унікальне та має певні особливості механізму вчинення. Крім того, Євроінтеграційні процеси вимагають від нашої держави створення дієвих засобів та методів боротьби зі злочинністю, зокрема – і через необережність. Важливе місце серед кримінально-караних діянь займають злочини проти життя та здоров'я людини. Тому, ми вирішили розглянути деякі питання розслідування вбивств через необережність, а саме особливості огляду місця події.

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. А у ч. 3 ст. 214 КПК України зазначається, що огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду [3].

Суть огляду полягає в безпосередньому сприйманні слідчим обстановки місця події , вивченні та дослідженні матеріальних джерел доказової інформації. Слідчий повинен особисто переконатися в наявності матеріальних джерел, в ознаках та властивостях, зафіксованих в протоколі огляду [1, с. 8].

На думку окремих науковців, огляд є поширеною слідчою (розшуковою) дією під час проведення досудового розслідування, що підтверджується вивченням кримінальних проваджень. У свою чергу, проанкетовані працівники різних підрозділів поліції визначили огляд як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію при розслідуванні злочинів, кваліфікованих у відповідності до ст. 119 КК України, у 63 % випадків. Одним з основних видів оглядів, що посідають особливе місце серед усіх слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання інформації зі слідів-відображень, є огляд місця події [2, с. 67].

Так, 4 липня 2018 року 01.11.2017 року, близько 20:05 год. гр. Б., за місцем свого мешкання, а саме на території двору домоволодіння, побачив раніше незнайомого гр. Ж., який намагався викрасти належний його дружині велосипед. У той же час гр. Б. з метою припинення зазначених протиправних дій гр. Ж. підійшов до останнього та вирвав з його рук велосипед. У відповідь гр. Ж. намагався нанести гр. Б. удар рукою по тілу. У свою чергу гр. Б. під час раптово виниклих неприязних відносин до гр. Ж. не бажаючи настання смерті останньому, не переслідуючи мету умисно позбавити життя іншу особу, наніс один удар кулаком правої руки по обличчю гр. Ж., чим спричинив йому тілесні ушкодження у виді саден та синців в лобній та скроневій областях з права на спинці носу, навколо очей по типу окулярів, які за ступенем тяжкості відносяться до легких тілесних ушкоджень. Після того, як останній присів, а потім піднявся, гр. Б. наніс 2 удари правою ногою в ділянку розташування печінки та правої нирки, чим спричинив останньому тілесні ушкодження у виді розриву правої долі печінки, розриву верхнього полюсу правої нирки, які в поєднанні з забоєм з крововиливами у м'які покриви голови, в лобно-тімяній області, масивного крововиливу, що за своїм характером відноситься до тяжких тілесних ушкоджень, від яких настала смерть гр. Ж.. Під час проведення огляду місця події була зібрана значна кількість доказової інформації, яка підтверджувала показання гр. Б., а також результати проведеного слідчого експерименту [5].

Тому обов'язковим моментом для якісного розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 119 КК України, є швидке та повне проведення огляду місця події. В зв'язку з цим, СОГ, що виїжджає на місце події повинна складатися з усіх обов'язкових учасників. Відповідно до Наказу МВС України № 575 від 07.07.2017 р. СОГ утворюється при чергових частинах органів та підрозділів поліції. Склад цих груп формується з числа працівників поліції відповідно до графіка чергування. До складу СОГ включаються слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-

криміналіст (технік-криміналіст), а також за необхідності кінолог із службовим собакою [4].

Крім того, згідно ч. 1 ст. 238 КПК України огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта [3].

Підводячи підсумок, зазначимо, що розслідування вбивства через необережність вимагає від працівників правоохоронних органів чіткої організації та ефективності проведення процесуальних дій. На початковому етапі розслідування важливе значення має огляд місця події. Тому для його проведення слід використовувати всіх обов'язкових учасників СОГ та інших осіб.

---

1. Біленчук П. Д. Кованов А. В, Кобилянський О. Л., Сільська Л. Д. Документування результатів огляду місця події: правові і криміналістичні основи фіксації доказової інформації: монографія / за ред. П. Д. Біленчука. К.: ННІПСК КНУВС, 2009. 88 с.

2. Іваниця А. В., Єфімов М. М. Розслідування вбивств через необережність: навч. пос. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 143 с.

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України а запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 р.

5. Справа № 185/119/18, Архів Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області, 2018 р.

М. О. Рябошапко
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОЖЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ВИПРАВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЛИ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕЦИДИВНУ ЗЛОЧИННІСТЬ

На сьогоднішній день для забезпечення безпеки законослухняних осіб, а також для зменшення рецидивної злочинності, проводиться соціально-виховна робота з особами які відбували

(відбувають) покарання у вигляді позбавлення волі для їхнього перевиховання та можливості ресоціалізації в суспільстві після закінчення терміну відбування покарання.

Актуальність теми дослідження полягає в тому що серед розвинутих держав одним з найважливіших показників є захист інтересів та охорона прав усіх свої громадян у тому числі засуджених. Ресоціалізація особи, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, повинна створювати можливість розвитку та набуття соціально-корисних навичок, позитивного світогляду та можливості побудови нових соціальних зв'язків для подальшого повернення в суспільство.

Програма ресоціалізації осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі ґрунтується не на викоріненні вчорашньої, негативної сторони особистості, а на створення умов для її розвитку в плані об'єктивного розуміння навколишніх подій, зміни світогляду на позитивний та надання особистості можливостей для комфортного життя в суспільстві.

Для початку зазначимо що поняття ресоціалізації та виправлення передбачені в Кримінально виконавчому кодексі України і не піддається великій розбіжності поглядів серед науковців.

Виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого [1].

Проте ми можемо розглядати процес ресоціалізації у більш широкому значені і розібрати його на певні складові. Ресоціалізація (з фр. *Resocialization: re…* – префікс, що означає поновлення або повторення, *socialization* – суспільство; з лат. *Socialis* – суспільний):

1) повернення особи в суспільство;

2) процес спрямований на відновлення морального, психічного та фізичного стану особи, її соціальних функцій, індивідуальної чи колективної поведінки відповідно до загальновизнаних суспільних правил та юридичних норм;

3) процес підготовки засудженого до повернення в суспільство, що ґрунтується на відновленні соціально користих навичок для безперешкодного входження в суспільство [2].

На сучасному етапі розвитку процесу ресоціалізації в Україні є досить великий діапазон методів впливу на засуджених. Методи естетичного виховання можна поділити на такі три групи:

– методи естетичної освіти (бесіди, лекції, гуртки з вивчення історії мистецтва, тематичні вечори);

– методи безпосередньо-чуттєвого сприйняття мистецтва (прослуховування музичних творів, перегляд кінофільмів, ознайомлення з творами художників, скульпторів);

– методи збагачення особистого художнього досвіду (гуртки художньої самодіяльності, літературні та художні студії, гуртки національних художніх ремесел: різьба по дереву, карбування, інкрустація соломкою) [5].

Виокремлюють два етапи ресоціалізації засуджених: пенітенціарний і постпенітенціарний. Перший з них одночасно є підготовчим етапом соціальної адаптації особи. Він здійснюється під час перебування засудженого у виправному закладі. Другий, або початковий етап соціальної адаптації, реалізується після звільнення. Слід відмітити, що кожен з названих етапів є важливим, і в обох випадках об'єктом є один і той же індивід. А відрізняються етапи суб'єктами і місцем реалізації. Суб'єктом пенітенціарного етапу ресоціалізації є кримінально-виконавча система в особі адміністрації виправної установи. Суб'єктами постпенітенціаного етапу повинні бути державні, громадські, релігійні й інші організації, які зацікавлені в соціальній адаптації індивіда [3].

На нашу думку, те що поняття ресоціалізації та виправлення закріплено на законодавчому рівні вже дає підстави вважати, що Держава зацікавленна в зменшенні рецидивної злочинності та проводить роботу над покращенням ефективності впливу на засуджених з метою забезпечення охорони інтересів та захисту прав усіх своїх громадян. Проаналізувавши законодавство та роботи різних науковців, які працюють у сфері ресоціалізації та виправлення можна дійти висновку, що в теорії вже все передбачено та вирішено, проте практичне застосування цієї інформації ще не на рівні високорозвинених держав в яких рецидивна злочинність не перевищує двадцяти відсотків. Хоча із засудженими до відбування покарання у вигляді позбавлення волі і проводиться соціально-виховна робота, але її ефективність на разі не достатня для свідомого переконання особи стати на шлях виправлення.

Таким чином, враховуючи причини та умови як загалом злочинності, так і рецидивних проявів, слід посилити заходи спрямовані на боротьбу з цим явищем. Насамперед увага, на нашу

думку, повинна приділятись запобіганню формування особистості злочинців. На даному етапі необхідно вживати як загально соціальні заходи (підвищення рівня добробуту населення; зниження безробіття, так і спеціально кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності.

Отже, збільшення ефективності ресоціалізації та виправлення особи на теперішньому рівні буде відбуватися поступово та на протязі великого періоду. Для пришвидчення темпів розвитку даного питання потрібно звернути увагу не тільки на проведенні роботи з особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, а і з персоналом пенітенціарних установ. Це дозволить підвищити кваліфікацію працівників, що у свою чергу матиме позитивний вплив на ефективність соціально-виховної роботи в цілому.

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15

2. Оніка Л. П. Проблеми ресоціалізації, засуджених до позбавлення волі. 2016. № 5.

3. Мартинюк Т. А., Чернета С. Ю. Характеристика етапів ресоціалізації в сучасних соціокультурних умовах. 2015.

4. Гончаренко О. Г. Ресоціалізація засуджених як фактор досягнення соціальної справедливості. 2018. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=11

5. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. К.: Атіка, 2010. 752 с.

В. В. Самонова

(Університет митної справи та фінансів)

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Однією з особливостей української моделі організації державної виконавчої влади і самоврядування на місцевому рівні є одночасне функціонування двох співсуб'єктів влади, відповідальних за розвиток адміністративно-територіальних одиниць: місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Тому дуже часто результативність управління регіоном чи районом залежить від якості взаємодії цих органів публічної влади.

Характер відносин між різними гілками і рівнями влади, статус органів державної влади і органів місцевого самоврядування визначається перш за все Конституцією України та діючим законодавством.

Конституція України закріпила дві системи влади на місцях: місцеві державні адміністрації [ст. 118, 119], які є місцевими органами виконавчої влади та місцеве самоврядування [ст. 140, 143] як публічну владу територіальних громад [1]. Конституція України не допускає підміни місцевого самоврядування державними адміністраціями. Однак на практиці реалізація функцій і повноважень обох органів місцевої влади породжує спірні питання щодо встановлення меж їх функцій і повноважень, способів вирішення компетенційних спорів тощо.

Однією з особливостей української моделі організації державної виконавчої влади і самоврядування на місцях є те, що місцеві органи виконавчої влади створюються не тільки для здійснення контрольно-наглядових функцій щодо місцевого самоврядування та його органів, а й перебирають на себе основний обсяг повноважень із здійснення управління відповідними територіями, зокрема районами і областями. Згідно з Конституцією районні та обласні ради визначаються як органи місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад, проте без власних виконавчих органів, функції яких відповідні ради вимушені делегувати місцевим державним адміністраціям. Це, призводить до виникнення однієї з найскладніших проблем – проблеми розмежування функцій і повноважень між місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [2, с. 67].

Безперечно, головна причина проблем, що постає у взаємовідносинах місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, полягає у недосконалості чинного законодавства України, що регулює їх діяльність. Це досить яскраво ілюструє аналіз норм законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» в частині, якою визначаються повноваження органів місцевого самоврядування та держадміністрацій. Неважко помітити, що багато повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій збігається, що призводить до виникнення конфліктів між ними через різне розуміння меж здійснення функцій та повноважень [3, с. 6].

Слід зазначити, що найдосконаліше законодавство не вирішить компетенційних суперечок між місцевими органами державної влади та органами самоврядування. Найефективнішим засобом

вирішення компетенційних спорів між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування є судовий розгляд справ з даного приводу [3, с. 6–7].

Головними напрямками співпраці облради та облдержадміністрації є:

– участь депутатів та керівників виконавчого апарату обласної ради в роботі колегій, нарад, семінарів, круглих столів, конференцій, які проводяться адміністрацією;

– участь керівників облдержадміністрації в сесіях, засіданнях президії постійних комісій облради;

– спільна робота депутатів облради та керівників управлінь, відділів облдержадміністрації у підготовці проектів рішень, що вносяться на розгляд сесій, засідань президії, постійних комісій;

– надання методичної та консультативної допомоги міським, селищним, сільським радам виконавчим апаратом обласної ради разом з облдержадміністрацією.

Співпраця районних рад та райдержадміністрацій передбачає спільне проведення засідань колегій райдержадміністрацій та президій районних рад, єдиних днів інформування, щотижневих нарад-семінарів виконавчих апаратів райрад та райдержадміністрацій разом із сільськими, селищними головами, де розглядаються актуальні питання сьогодення [4, с. 31–32].

Таким чином, тісна співпраця місцевих державних та самоврядних органів, як правило, приносить позитивні наслідки, в результаті яких органи державної влади забезпечують умови, необхідні для нормальної діяльності органів місцевого самоврядування, а самоврядні структури виконують чимало функцій суто державного характеру.

---

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Україна, 1996. 119 с.

2. Майданник О. В., Майданник О. О. Конституційний статус місцевих рад і його подальший розвиток в законодавстві України. Конституція України – основа подальшого розвитку законодавства. Збірник

3. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. *Право України*. 2002. № 3. с. 48.

4. Гончарук Н. Т. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти. *Теорія та практика державного управління.* 2011. Вип. 1. С. 321–329.

Х. І. Свищ
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ОСІБ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ БЕЗ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ

Питанню правового режиму спільного майна присвячено чимало праць юристів-науковців. Зокрема, детальна увага зосереджена на визначенні правового режиму майна осіб, які не узаконили відносини у спосіб, визначений державою, однак проживають однією сім'єю, ведуть спільний побут та господарство, мають наявний сімейний бюджет. Відтак, такі особи нерідко придбавають майно, нерухомість та інші речі, правовий статус яких є спірним та потребує встановлення, особливо тоді, коли виникає необхідність у його розподілі.

У Сімейному кодексі України міститься вираз «жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, або в будь-якому іншому шлюбі» [1], однак чітко сформульованого поняття «фактичні шлюбні відносини» законодавець не надає, що, як наслідок, створює певні проблеми у випадку, до прикладу, того ж визначення правового режиму майна таких осіб. З цим погоджується І. В. Жилінкова, яка зазначає, що в умовах широкого застосування поняття «фактичний шлюб» на практиці, гостро необхідне і його законодавче закріплення [2]. Тому, з огляду на це, виникають наступні запитання: чи буде правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу тотожним із правовим режимом майна подружжя, яке здійснило процедуру реєстрації шлюбних відносин, а також яким саме законодавством регулюватимуться дані відносини – Цивільним кодексом України чи Сімейним кодексом України?

У ст. 74 Сімейного кодексу України вказано, що якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають між собою у шлюбі або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено договором між ними. Можна стверджувати, що законодавець певним чином урівняв обсяг прав та обов'язків між особами, які фактично проживають однією сім'єю та особами, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, деякою мірою ототожнивши такі союзи і визнавши їх такими, що регулюються

сімейним законодавством. Дійсно, при регулюванні майнових відносин, що виникли між особами, що проживають однією сім'єю, але не здійснили державної реєстрації шлюбних відносин, поширюються положення усієї глави 8 Сімейного кодексу України («Право спільної сумісної власності подружжя»), так само, як і у випадку із подружжям, які узаконили сімейно-шлюбні відносини. Це означає, що положення Цивільного кодексу України до осіб, що фактично проживають однією сім'єю застосовуватися не будуть, оскільки застосовуватиметься сімейне законодавство.

Важливо підкреслити, що вищезазначена ст. 74 Сімейного кодексу України була доповнена словами «або в будь-якому іншому шлюбі» Законом України «Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України» від 22 грудня 2006 року [3]. Це уточнення вважатимемо дуже доречним та вдалим, оскільки попередня редакція даної статті призводила до складнощів розподілу прав на майно між фактичними чоловіком чи дружиною та законними. Відтак, можна стверджувати, що факт наявності чи відсутності іншого, узаконеного шлюбу є одним із вирішальних у справах про визначення правового режиму майна осіб, які проживають однією сім'єю без державної реєстрації відносин.

Розгляд даного питання, яке носить абсолютно практичний характер, буде неповним без аналізу судової практики. При розгляді судових рішень з питань, що пов'язані з майном осіб, що проживали однією сім'єю без державної реєстрації шлюбних відносин відслідковується наступне: заявники звертаються до суду з проханням про встановлення факту проживання однією сім'єю. Так, найважливішим фактором, що впливає на успішний розгляд справи на користь заявника, є встановлення факту спільного проживання, а також доведення факту відсутності у чоловіка та дружини інших, узаконених шлюбних відносин. До прикладу, заявниця звернулася до Чаплинського районного суду Херсонської області із заявою про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю з громадянським чоловіком. Така потреба виникла після відкриття спадщини після смерті фактичного чоловіка, оскільки заявниця виявила бажання бути однією із спадкоємців з метою отримання частини спадщини. Суд задовольнив дану заяву та встановив факт дійсності проживання заявниці однією сім'єю з 5 квітня 1991 року по день смерті фактичного чоловіка [4].

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу і не перебувають в інших, узаконених відносинах,

є тотожним до правового режиму майна подружжя, а відтак підлягає регулюванню у порядку, встановленому Сімейним кодексом України главою 8 «Право спільної сумісної власності подружжя».

---

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України від 31.05.2002 р. № 21. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 (дата звернення 16.10.2019).

2. Жилінкова І. В. Проблема визначення поняття «сім'я» за Сімейним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2. С. 119–126.

3. Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України: Закон України від 22.12.2006 р. / Відомості Верховної Ради України. 2007. № 10. С. 87.

4. Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області від 06.09.2012 р. у справі № 2-о-89/12. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/28109108

Д. І. Сергенюк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ ЯК ІНДИКАТОР БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Безпека дорожнього руху становить собою важливу та невіддільну компоненту формування безпечного середовища для життєдіяльності населення, що, з огляду на ключову роль Національної поліції у забезпеченні належного дотримання норм та правил у даній сфері суспільного життя, формує необхідність спеціального комплексного дослідження механізму реалізації повноважень підрозділів поліції наряду зі з'ясуванням ключових факторів, які нівелюють результативність даної компоненти функціонування вказаного правоохоронного інституту.

З огляду на важливість системного дослідження питання забезпечення безпеки дорожнього руху у діяльності Національної поліції України в якості індикатора безпечного середовища, доцільно структурувати механізм висвітлення вказаного питання.

В силу відсутності в національному законодавстві України визначення безпеки дорожнього руху як правової категорії, вважаємо за доцільне визначити останню в якості системи правових норм та суспільних відносин, обумовлених їх реалізацією, які у своїй сукупності

спрямовані на формування режиму правомірного, раціонально-обумовленого та безпечного використання транспортних засобів, дорожньо-транспортної інфраструктури, забезпечення яких досягається контрольно-наглядовими, реєстраційно-дозвільними та правозастосовними заходами інститутів публічної влади та органів місцевого самоврядування.

З огляду на положення ст. 52-3 Закону України «Про Національну поліцію» [1] повноваження Національної поліції України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху доцільно консолідувати в межах ключових напрямків з відображенням ключових факторів, корекція яких є необхідною задля підвищення ролі поліції у формуванні безпечного середовища:

1) Нормопроектувальні та нормотворчі.

Безпека дорожнього руху як комплексний правовий інститут перебуває у прямій залежності від стану нормативно-правової регламентації суспільних відносин у даній сфері, що обумовлює необхідність прямої участі системи МВС України у формуванні стратегічних планів нормотворчої діяльності на загальнодержавному рівні, а також активного відомчого регулювання окремих питань діяльності підрозділів поліції у цій сфері.

На нашу думку, доцільним є удосконалення приписів Закону України «Про Національну поліцію» у частині внесення статті наступного змісту: *«Департаментами Національної поліції, на основі узагальнень звітних показників діяльності територіальних підрозділів та служб та зведених аналітичних довідок про стан виконання законодавства у діяльності Національної поліції України, формуються проекти пропозицій для внесення змін у національне законодавство за профільними напрямками компетенції відповідних Департаментів. Узагальнені пропозиції щоквартально скеровуються на розгляд Міністерства внутрішніх справ для їх подальшого скерування на розгляд профільним комітетам Верховної Ради України».*

Внесення вказаної норми права у спеціальний закон дозволить істотно підвищити рівень участі підрозділів та служб Національної поліції України у законопроектній діяльності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, що, з врахуванням високого рівня обізнаності співробітників практичних підрозділів поліції у сфері проблем правозастосування дозволить підвищити якість нормативного виміру регулювання вказаної сфери суспільних відносин.

2) Погоджувально-реєстраційні.

Дана група повноважень охоплює комплекс заходів сервісного та контрольного типів, в контексті яких здійснюються реєстрація

транспортних засобів, ведення обліку та персоніфікації осіб, яким надано право на керування транспортними засобами, погодження змін (у тому числі тимчасових) схем руху та акредитація заходів щодо реконструкції елементів дорожньо-транспортної інфраструктури.

На нашу думку, для вирішення цієї проблеми необхідно виробити та формально зафіксувати у формі відомчого правового акта порядок погодження підрозділами поліції схем організації дорожнього руху за результатами повідомлення про ремонтно-будівельні роботи у сфері дорожньої інфраструктури, змістом якого зафіксувати вимогу щодо невідкладного, тобто не пізніше одного дня з моменту звернення заінтересованого суб'єкта з проектною документацією, проставлення резолюції на поданій схемі організації дорожнього руху, що презентуватиме можливість виникнення описаної попередньо правової аномії та породжуваних нею наслідків у формі безпідставного застосування до заявника заходів правового впливу.

3) Правозастосовні.

Безумовно, правозастосовні повноваження поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху як складової безпечного середовища становлять собою домінантну як за змістом, так і за значущістю, складову функціонування поліції. Правозастосовні повноваження поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху носять, апріорі контрольно-юрисдикційний характер, оскільки спрямовані на перевірку стану дотримання законодавчих вимог учасниками дорожнього руху та застосування заходів правового впливу у разі виявлення порушень таких вимог. Вочевидь, що неухильне дотримання вимог закону у правозастосовній діяльності поліцейського є запорукою формування безпечного середовища.

Резюмуючи, слід відзначити, що безпека дорожнього руху становить собою один з ключових індикаторів безпечного середовища життєдіяльності суспільства, належний стан дотримання якого перебуває у прямій залежності від системного та раціонального вирішення низки проблемних питань. На нашу думку, актуальний стан нормативно-правової та організаційної підсистем функціонування поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є вкрай незадовільним та потребує невідкладного реагування центральних органів державної влади, оперативність проведення якого є ключовою детермінантою для функціонування поліції нової генерації.

---

1. Про Національну поліцію: Закон від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 40–41. Ст. 379 (дата звернення 05.09.2019).

Є. В. Смирницька
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Основу та фундамент формування демократичної, соціальної, правової та європейської держави складають права і свободи людини і громадянина. Прагнення України відповідати міжнародно-правовим стандартам відображається у реформуванні законодавства та започаткуванні нових концепцій взаємовідносин людини і держави. Так, в Україні найвищою соціальною цінністю визначено людини. Проте, в умовах сьогодення реальність відносин в суспільстві не зовсім відповідає нормам Конституції України.

Над питаннями щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина працювало багато науковців та практиків таких, як: С. Алексєєв, Л. Завадська, М. Козюбра, А. Колодій, Н. Коркунова, В. Лазарєва, В. Погорілко, М. Рабінович та ін.

У статті 3 Конституції України регламентовано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Діяльність держави повинна бути спрямована на забезпечення та реалізацію зазначеного положення, оскільки проблеми захисту прав і свобод людини на початку XXI століття набули глобального значення і вийшли на перше місце у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії у державі та суспільстві [1].

Водночас, для більш глибокого розуміння зв'язку права та прав людини, слід дослідити питання, як з розвитком суспільства розвивалися зазначені явища. Розвиток суспільства – це, безумовно, якісні зміни, зокрема правових і державних форм і процесів, що ґрунтуються, як і всі соціальні форми й процеси, на об'єктивних, природних закономірностях [2]. Про природний характер свідчить потреба кожного індивіда як особи, наділеної розумом, здійснювати свою поведінку за принципом «маю право».

Відомо, що будь-яка система права є з одного боку, похідною від системи прав і свобод кожної людини та їхніх об'єднань, а з іншого – права і свободи окремої людини, у тому числі й громадянина, зумовлені системою права, що існує в державі [3]. Якщо ж до цього додати політичні, економічні, психологічні та інші соціальні чин-

ники, які суттєво впливають на формування та реалізацію прав і свобод людини, то слід зауважити: ця категорія, на наш погляд, є таким соціально-політично-правовим феноменом, який може досліджуватися і вивчатися тільки на основі синтетичного, системного і комплексного підходу.

Положення Конституції повинні реалізуватися в суспільних сферах життя, адже формування соціальних принципів, в першу чергу залежить від суспільства.

Питання прав і свобод людини сьогодні присутні практично у кожній сфері життєдіяльності суспільства й відповідно посідають у ньому особливе місце. У зв'язку з тим, що сучасна Україна перебуває у перехідному стані творення правових, державних та суспільних інституцій, процес становлення громадянського суспільства потребує виявлення характеру правовідносин в умовах перехідного періоду. Адже стосунки у громадянському суспільстві мають формуватися на основі усвідомлення невід'ємності й неспростовності природних прав людини. На них має спиратися позитивне законодавство держави. Вони є запорукою ефективності усієї системи соціальних відносин [4].

Так, право – це обумовлена природою людини та суспільства, що виражає свободу особистості, система регулювання суспільних відносин, якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах та забезпеченість можливістю державного примусу [5].

Статтею 2 Угоди про асоціацію визначено, що повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Відповідно до статті 4 Угоди в усіх сферах, що становлять взаємний інтерес, між Сторонами повинен розвиватися та зміцнюватися політичний діалог. Цілями такого діалогу, серед іншого, є зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ [6]. Права людини виступають безпосереднім діючим правом. Тому, якщо закон суперечить або не відповідає фундаментальним правам, принципам або нормам про права і свободи людини і громадянина, то права людини можуть застосовуватись всупереч закону.

Механізм держави – це система державних органів, за допомогою яких виконуються завдання та функції держави, що пронизана єдиними, законодавчо закріпленими принципами, сформована на принципі розподілу влади та володіє необхідними матеріальними доповненнями [7]. Тому забезпечення прав і свобод людини і громадянина відбувається перш за все за допомогою державного механізму, системи органів державної влади, які й складають інституційний елемент механізму забезпечення прав і свобод.

Зубарева А. наводить такі аргументами на користь того, щоб розглядати договірні органи із захисту прав людини саме як систему: їхній нерозривний взаємозв'язок з Організацією Об'єднаних Націй; спільність завдань, які постають перед цими органами і функцій, які вони виконують; наявність інституційних взаємозв'язків між ними [8].

Більшість авторів розглядає механізм міжнародного захисту прав людини як систему міжнародних (міждержавних) органів та організацій, що діють з метою забезпечення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення. Наприклад, Петранов Б. до міжнародних механізмів захисту прав людини зараховує: міжнародні органи, які діють у рамках угод з прав людини, складаються з незалежних експертів або представників урядів і приймають загальні рекомендації; міжнародні несудові органи для контролю за дотриманням угод щодо прав людини, які складаються з експертів як фахівців і приймають конкретні рекомендації, обов'язковість яких базується на моральному авторитеті міжнародного органу; міжнародні юрисдикційні органи несудового чи судового характеру щодо захисту прав людини, які виносять обов'язкові рішення й можуть забезпечити виконання цих рішень [9].

Отже, на сучасному етапі Україна знаходиться на достатньому рівні реалізації втілення основних норм Конституції України стосовно питань прав і свобод людини і громадянина. Але для реалізації та втілення в життя цих норм необхідно в першу чергу реалізувати основоположні принципи та забезпечити їх виконання. Також за основу потрібно поставити закон, тому що саме він має найвищу юридичну силу і саме він повинен панувати в соціальній, демократичній та правовій державі.

---

1. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Наукові записки НаУКМА*. 2012. № 2. Т. 129. С. 28–31.

2. Недибалюк В. Д. Особливості механізму реалізації права людини на повагу до її гідності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 131–135.

3. Дворкін Роналд. Серйозний погляд на права; пер. з англ. А. Фролкін. К.: Основи, 2001. 519 с.

4. Дія права: інтегративний аспект: монографія / кол. авторів; відп. ред. Н. М. Оніщенко. К.: Юрид. думка, 2010. 360 с.

5. Алексеев С. С. Теория государства и права: учеб. для юрид. вузов и факультетов / Алексеев С. С. М.: Юрид. лит., 2008. С. 486.

6. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part , OJL 16, 29.5.2014, p. 3–2137.

7. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України: дис. … канд. юрид. наук. К., 2004. С. 29.

8. Зубарева А. Взаємовідносини Комітету ООН з прав людини з іншими договірними органами з прав людини системи ООН. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2015. Вип. 37. Ч. 2. С. 39–46.

9. Петранов Б. Правовое государство и международное сотрудничество в области прав человека. *Международное право в современном мире*. М.: Межд. отн., 1991. С. 113–118.

В. В. Сокирко
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Проблема розбудови громадянського суспільства, демократичної правової держави є безпосередньо пов'язаною із розвитком правової свідомості і правової культури. Саме правова культура та правове виховання населення є соціальною гарантією дії верховенства правового закону в суспільстві. Слід зауважити, що наукове мислення та наукова правосвідомість у взаємодії із правовим мисленням і правосвідомістю особистості, які є головними елементами правової культури, здійснюють активний вплив на реалізацію верховенства правового закону. Науковий рівень правового мислення та правосвідомості забезпечує не лише розвиток правової культури, в цілому, але й формування ідеалу правової особистості, яка поважає правовий закон, визнає його верховенство у всіх сферах життя, своїми діями підтримує режим правозаконності в Україні.

В юридичній літературі є багато визначень поняття «правова культура». Перші з них орієнтувалися саме на суб'єктивні

інтелектуальні елементи: рівень знання та розуміння права тощо. У широкому розумінні під правовою культурою розуміють усе те, що перебуває у сфері дії права: норми права та правовідносини, правові установи, правосвідомість і правова поведінка.

В. Копєйчиков правову культуру визначає як систему правових цінностей, що відповідають рівню правового прогресу, досягнутого суспільством, і відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності [1].

Правова культура – це і є в першу чергу зазначені зразки, ідеали та цінності. Правова культура – це обумовлений усім соціальним, духовним, політичним та економічним ладом якісний стан правового життя суспільства, що виражається у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, юридичних актів, правосвідомості і в цілому в рівні правового розвитку суб'єкта (людини, різних груп, усього населення), а також ступеня гарантованості державою і громадянським суспільством свобод і прав людини [2, с. 7].

У цілому в науці сформувалися три основні підходи до цього поняття:

1) антропологічний, згідно з яким культура – це сукупність усіх благ, створених людиною;

2) соціологічний, за яким культуру слід сприймати як сукупність усіх духовних цінностей;

3) найширший, філософський, згідно з яким культура – це певний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей особистості [3, с. 90].

Усі ці підходи певною мірою використовуються правовою наукою. Під правовою культурою в загальній теорії права розуміють якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини.

Рівень правової культури визначається станом підсистем, що її утворюють, зокрема правовою культурою особистості та правовою культурою суспільства.

Основними показниками рівня правової культури вважають:

1) досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина; 2) ступень впровадження у практику суспільного і державного життя принципів верховенства права і закону; 3) рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, тобто ступень засвоєння ними цінностей права, знання пра-

ва, їх переконаності діяти згідно вимог правових приписів; 4) якість системи законодавства, яка характеризується науковою обґрунтованістю, демократичною і гуманістичною спрямованістю, справедливістю, відсутністю прогалин і внутрішніх суперечностей правових приписів, використанням оптимальних методів і способів регулювання правових відносин тощо; 5) стан законності у суспільстві, тобто закріплення вимог законності у системі законодавства, реальність їх здійснення, а також функціонування у державі системи правової освіти та правового виховання населення; 6) рівень ефективності роботи правозастосовних, зокрема, правоохоронних органів та їх посадових осіб; 7) стан розвитку юридичної науки, залучення вчених-юристів до розробки проектів нормативно-правових актів і удосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю тощо, застосування передового правового досвіду інших країн.

Підводячи підсумки, можна вказати, що правова культура суспільства охоплює всі правові явища у динаміці їх розвитку, характеризується та визначається станом загальної культури населення, якістю національного законодавства, існуванням гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, рівнем правосвідомості, станом правопорядку, законності та юридичної практики; правова культура окремих колективів або соціальних груп є своєрідним поєднанням правової культури суспільства та правової культури окремих осіб, які утворюють ці колективи.

---

1. А. М. Колодій, В. В. Копєйчиков, С. Л. Лисенков, В. П. Пастухов, О. Д. Тихомиров; ред. В. В. Копєйчиков. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. *Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*. Стер. вид. К.: Юрінком Інтер. 2000. С. 318.

2. Волошенюк О. В. Правовий нігілізм в пострадянському суспільстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». О. В. Волошенюк. Харків, 2000. С. 19.

3. Ганзенко О. О. Динаміка правової культури особи в умовах становлення ринкових відносин в Україні. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 2. С. 88–93.

В. В. Соловйов
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСТНОСТІ НА ЛІСИ В УКРАЇНИ ТА В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА

Європейських шлях розвитку України обумовлює збільшення частки приватних суб'єктів у відносинах власності, зокрема й в сфері природних ресурсів.

В України ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Відповідно суб'єктами права приватної власності на ліси виступають громадяни та юридичні особи України, що створює більше можливостей щодо використання лісів як фактору економічного зростання країни.

По даним Державного агентства лісових ресурсів України, лісистість України становить 15,9% (9,6 млн га площа яка покрита лісовою рослинністю) території країни, і не дивлячись на досить невелику лісистість, Україна займає 9 місце серед європейських країн за лісистості. За останні 50 років площа лісів зросла на 21%, а запас деревини майже у три рази [1]. Що в цілому є позитивним чинником але є недостатнім для збільшення лісистості в України. Можна сказати, що оптимальним значенням лісистості для України було би збільшення приблизно на 20%.

В Республіці Молдови лісистість становить трохи більше 10% територій країни від її площі , що порівняно з Україною є невеликим показником, приблизно за 20 років лісистість в Республіці Молдови виросла на 1,6% [2]. Це свідчить про те що такий розвиток лісів пов'язаний із регіональними особливостями клімату та з явищами посухи і опустелюванням, для цього потрібно приймати заході захисту лісів, оскільки збереження і поліпшення ґрунту є необхідною умовою для сталого розвитку лісового господарства для країни в цілому.

Варто відзначити що приватні власники лісів мають виконувати важливу роль, в збереженні біологічного різноманіття лісу, пом'якшення наслідків зміни клімату.

Виходячи зі змісту статті 12 Лісового кодексу України [3], слід визначити характерні риси об'єктів права приватної власності на

лісі України, що можуть набуватися у власність громадянами та юридичними особами України безоплатно або за плату:

– ліси можуть знаходяться у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств;

– земельна лісова ділянка має бути замкненою;

– загальна площа земельної лісові ділянки не має перевищує 5 гектарів.

Також об'єктами права приватної власності на ліси можуть бути, згідно ж тієї статті Лісового кодексу ліси, створені громадянами та юридичними особами на набутих у власність земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі.

Варто відзначити що, в України права приватної власності на лісі, щодо іноземних громадян, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб передбачає те що лісові ділянки отримані ними у спадщину, підлягають відчуженню протягом одного року, такий обов'язок встановлює частина 2 статті 13 Лісового кодексу України [3]. З погляду на це можна сказати що вони обмеженні щодо права власності на ліси лісовим законодавством України, що можна вважати традиційним для деяких країн східної Європи з пострадянським минулим.

В свою чергу положення статті 6 Лісового Кодексу Республіки Молдови, регламентує що право приватної власності на лісі може допускається лише у випадках посадки їх в установленому законодавством порядку на землях, які є приватною власністю [4], виходячи з цього законодавчого визначення можна сказати що здійснювати лісову діяльність можливо тільки якщо приватний суб'єкт фізична чи юридична особа:

– вже має на праві приватної власності певну земельну ділянку;

– здійснила її залісення шляхом насадження лісової рослинності в установленому законодавством порядку.

З цього можна визначити те що в Республіці Молдови законодавець порівняно з Україною дає можливість використання земляних ділянок приватної власності угідь, для ведення лісового господарства приватними суб'єктами у власності яких перебувають ці землі, але не передбачає можливостей отримання вже залісених земельних лісових ділянок у право приватної власності.

Порівнюючи правові засобі набуття право приватної власності на лісі в України, та деяких пострадянських країн зокрема, Республіки Молдова можна зробити висновок, що в України правові засобі та обсяги набуття права приватної власності на лісі є ширші, що

може бути визначено певним взірцем для розвитку лісового господарства пострадянських країн для напрямку руху до визнаних Європейських цінностей стосовно розвитку частки економіки заснованої на використанні природних ресурсів, що перебувають у приватній власності.

1. Загальна характеристика лісів України. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867

2. Agentia Moldsilva. Агентство Молдсилва. Центральний адміністративний орган в галузі лісового господарства Республіки Молдова. URL: http://www.moldsilva.gov.md/?l=ru

3. Лісовий кодекс України: від 8 лютого 2006 р.: Відомості Верховної Ради України. 2006. № 21. С. 170.

4. Лісовий кодекс Республіки Молдова від 21.06.1996 № 887-XIII. URL: http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311740&lang=2

Т. А. Старова
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Аналіз типових слідчих ситуацій відіграє дуже важливу роль у методиці розслідування злочину не тільки на початковому, а й на подальших етапах, сприяє розробці слідчих (розшукових) дій, висуненню слідчих версій, є важливим для порушення кримінального провадження у разі наявності достатніх доказів про справі.

Не дивлячись на різноманітність поглядів стосовно визначення поняття слідчої ситуації, найбільш доцільною ми вважаємо точку зору В.К. Лисиченка та О.В. Батюка, які визначили її як сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування злочинів, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень [2, с. 5].

Типові слідчі ситуації, які виникають на початкових етапах розслідування торгівлі людьми, про що наголошують окремі науковці, необхідно визначати за першим критерієм, тобто відповідно до обсягу наявних даних, за якими порушується кримінальне прова-

дження, та відомостей про злочинця. В даному випадку доцільно виділити 3 групи слідчих ситуацій: 1) наявні ознаки торгівлі людьми і відома особа (особи), яка її вчинила; 2) наявні ознаки торгівлі людьми, особа (особи), яка її вчинила, невідома; 3) наявні ознаки торгівлі людьми і є відомості про злочинця, але місцезнаходження останнього невідоме [1, с. 59].

Основні напрямки розслідування в даній ситуації повинні бути орієнтовані на виявлення, збір і фіксацію доказової інформації про подію злочину та особу злочинця, який переховується. У цій ситуації дії слідчого мають бути спрямовані на негайний розшук злочинця по «гарячим слідам», а також на збір даних, що характеризують особу злочинця, встановлення його зв'язків, найбільш імовірного місцезнаходження або появи, вжиття заходів для затримання злочинця та доставляння його до місця проведення розслідування [4, с. 38].

Тому початковим пунктом для пошуку та встановлення особи, яка вчинила торгівлю людьми виступають типові відомості про злочинця. До них належать: деякі установочні дані (ім'я, місце народження, місце проживання, місце роботи названі злочинцем при свідках-очевидцях або відомі з інших джерел); відомості про риси зовнішності; дані, що дозволяють зробити висновки про його фахові навички, фізичну силу, стать, вік, захоплення і вміння; відомості про речі, що належали злочинцю (одяг, транспортні засоби); сліди залишені злочинцем (сліди рук, ніг, взуття, транспортних засобів, документи, слина, кров); дані, що характеризують дії особи на стадії готування до злочину, безпосереднього вчинення торгівлі людьми і приховання цього злочину [3, с. 248].

Як бачимо, виникає необхідність в підготовці та проведенні тактичних операцій в тих випадках, коли всебічно і повно вирішити конкретну задачу під час розслідування торгівлі людьми неможливо завдяки проведенню лише однієї слідчої (розшукової) дії. А реалізація тактичної операції завжди розпочинається з планування системи слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, спрямованих на розв'язання конкретного завдання розслідування.

Узагальнюючи вищевикладене, слід відзначити, що типові слідчі ситуації є дуже важливим елементом розслідування торгівлі людьми не тільки на початковому етапі, а й на подальших стадіях досудового розслідування. Саме на початку під час проведення оперативно-розшукових та інших заходів органи досудового розслідування мають змогу встановити найбільш типові слідчі версії вчинення торгівлі людьми, встановити особу злочинця, а у разі його

переховування вжити необхідні оперативні заходи для його негайного пошуку, зібрати показання потерпілих та свідків.

---

1. Горбунова О. Г. Законодавчі механізми вирішення проблеми торгівлі людьми в Україні. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 59.

2. Лисиченко В. К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза.* 1988. Вып. 36. С. 4–9.

3. Лавров В. П. Установление по горячим следам лица, совершившего преступление. Криминалистика: учебник для вузов. Т. 2. Волгоград: ВСШ МВД России, 1994. 560 с.

4. Салтевский М. В. Раскрытие преступления «по горячим следам». Криминалистическая и судебная экспертиза. К.: Вища шк., 1989. Вып. 38. С. 37–42.

О. В. Стародубцева
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

«Революції гідності» раз і назавжди закріпили європейський вибір Українського народу та відкрили нові можливості для побудови якісної системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи і демократії.

Події останніх років у нашій країні, обраний нею курс на євроінтеграцію, а також аналіз діяльності наявної системи МВС України свідчать про необхідність кардинального перегляду засадничих принципів функціонування однієї з найвизначальніших складових сфери публічного управління – системи органів внутрішніх справ.

Дослідженням даного питання займалися представники вітчизняної юридичної науки права, такі як В. Б. Авер'янов, О. І. Герасимів, О. В. Кобець, Ю. С. Кравцов, Є. В. Підчасов, А. Р. Ратинов, В. А. Трофименко, Л. А. Ясюкова та ін. Однак, аналіз проблем діяльності поліції щодо охорони правопорядку існуючими працями себе далеко не вичерпав, оскільки і законодавство, і практика його застосування постійно йдуть вперед, що породжує нові проблеми, які потребують системного наукового дослідження. Роботи вказаних авторів

присвячені переважно виробленню стратегії впливу на окремі категорії антисоціальних осіб та причини й умови, що породжують певні види деліктності. Натомість праць, в яких би розглядалися правові й організаційні аспекти діяльності нової поліції дуже мало [1].

Сьогодні, в Україні старував новий проект «Поліцейський офіцер громади» ініційований Національною поліцією України за підтримки Посольства США та ICITAP.

В об'єднаних територіальних громадах почнуть працювати «нові дільничні», тобто поліцейські офіцери громад. Це наступний крок реформування правоохоронних органів.

Передбачається, що офіцери громади виконуватимуть усі функції дільничного, але отримають ще додаткові повноваження: зможуть регулювати дорожній рух, виписувати штрафи за порушення, працювати з родинами, які втрапили в складну життєву ситуацію, та інше. Щоб це запрацювало, зараз якраз готуються зміни до відомчих наказів МВС.

В офіцерів громади буде більше повноважень й вища зарплатня, ніж у дільничного, – на сьогодні передбачено 14 тисяч гривень на місяць. Передбачені також і соціальні гарантії – або службове житло, або відшкодування коштів за оренду квартири чи будинку. Адже вони житимуть в ОТГ та працюватимуть виключно на своєї території. Офіцера громади не будуть залучати, наприклад, конвоювати злочинців, або «висмикувати» в обласний центр охороняти громадський порядок під час масових заходів. Тобто, 90% свого часу він присвячуватиме саме тому, аби життя місцевого населення стало безпечнішим. І звітуватиме про свою роботу не лише перед поліцією, а й перед місцевими мешканцями.

Але, щоб отримати «свого офіцера», громада має за свій кошт забезпечити його приміщенням для роботи, меблями, необхідним сучасним обладнанням, автівкою, пальним для службового автомобіля, тощо.

По всій країні працівники обласних управлінь Нацполіції зустрічаються з представниками ОТГ і пропонують долучитися до впровадження нової форми співпраці у своїх громадах [2]. 60 поліцейських із Хмельниччини, 30 – із Волині та 30 – із Рівненщини приступили до навчань: спеціального підготовчого курсу, розробленого українськими та міжнародними експертами з правоохоронної діяльності.

Заняття, які триватимуть упродовж двох з половиною місяців, відбуватимуться на базі Львівського державного університету внутрішніх справ. Допомогу у забезпеченні навчального процесу

надаватиме поліція Львівщини. Окрім педагогів університету, братимуть участь й керівництво управління превентивної діяльності обласної поліції [3].

І головне: проект змінить підходи до роботи дільничного із людьми. Основним завданням нових офіцерів буде не тримати дільницю в страху, а потім, у випадку, коли «кіт із дому», «пожинати плоди», а завдяки повсякденній профілактичній та просвітницькій роботі запобігати можливим злочинам і надзвичайним подіям. При цьому поліцейський офіцер громади має орієнтуватися на потреби місцевого населення, постійно контактувати із мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на підзвітній території. А в разі необхідності, при виникненні небезпечних ситуацій, на допомогу офіцерові приходитимуть наряди груп реагування патрульної поліції [4].

---

1. Хитра О. Л., Васюк С. В. Реформа Органів внутрішніх справ як важлива передумова побудови в Україні правової держави. *Наукові записки ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права».* 2016. № 15. С. 201–205.

2. Хто такий поліцейський офіцер громади URL: https://vgoru.org/index.php/politsiya-dlya-gromadi/item/41853-khto-takyi-politseiskyi-ofitser-hromady (дата звернення 24.05.2019).

3. Поліцейських з трьох областей відправили у Львів на навчання URL: https://rivnepost.rv.ua/news/politseyskikh-z-trokh-oblastey-vidpravili-u-lviv-na-navchannya (дата звернення 08.10.2019).

4. Для чого в поліції хочуть дільничних замінити на «офіцерів громад» URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2709912-dla-cogo-v-policii-hocut-dilnicnih-zaminiti-na-oficeriv-gromad.html (дата звернення 28.05.2019).

Т. В. Стельмах
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АДВОКАТА ПРИ НАДАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Адвокатуру доцільно сприймати як незалежний та самостійний інститут громадянського суспільства, оскільки лише такий стан речей зможе забезпечити належний та дієвий механізм реалізації закріпленої за адвокатурою функції щодо забезпечення надання особі професійної правничої допомоги.

Варто звернути увагу на те, що здебільшого науковці, розглядаючи незалежність як необхідну умову існування адвокатури, розкривають її саме в аспекті незалежності від держави.

Така точка зору має право на існування, оскільки, адвокатуру необхідно сприймати як своєрідного «дружнього посередника» між державою та (або) іншими суб'єктами права у громадянському суспільстві, що є однією із важливих об'єднуючих ланок між таким суспільством та державою [1, с. 22]. А виконання цієї ролі адвокатурою можливе лише в тому разі, коли взаємовідносини між нею та державою не будуватимуться на принципі підконтрольності та підзвітності.

Тому позитивною є позиція українського законодавця, який у ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказує на те, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Також зазначається, що держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності [2].

Необхідно врахувати й положення ч. 2 ст. 131-2 Конституції України, у якому вперше на конституційному рівні закріплюється норма про гарантування незалежності адвокатури. Усе це вказує на кардинальну зміну системи взаємовідносин між державою й адвокатурою (згадуючи, до прикладу, про запровадження більшовиками щодо адвокатури потрійного державного нагляду), оскільки «на державу покладено обов'язок не контролювати і наглядати за діяльністю адвокатури, як це було раніше, а забезпечувати гарантії незалежності адвокатури» [3].

Підтримую позицію українського законодавця, який обов'язок щодо створення належних умов діяльності адвокатури та забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності покладає на державу, оскільки саме вона покладає «на адвокатуру певні обов'язки публічно-правового характеру» [4, с. 369] щодо надання професійної правничої допомоги кожному, хто її потребує.

Виходячи, по-перше, із дуалістичної правової природи адвокатури, а по-друге, враховуючи рівнозначний та взаємостримуючий характер між публічними та приватними інтересами в професійній діяльності адвоката, вважаю, що належна реалізація, зокрема, приватних інтересів, можлива лише у разі забезпечення незалежності як адвокатури, так і адвоката зокрема. Тому взаємовідносини між державою та адвокатурою як інститутом громадянського суспільства повинні відбуватись насамперед на основі забезпечення гарантування «невтручання органів держави в діяльність автономної структури громадянського суспільства – адвокатури».

Доцільно зауважити, що в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розкриття сутності незалежної адвокатури відбувається й в аспекті характеристики адвокатської діяльності, яка розглядається як незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (п. 2 ч. 1 ст. 1 та ч. 1 ст. 4 Закону). Це дає можливість погодитися із позицією Вільчик Т. Б., що «незалежність адвокатури складається з двох елементів: незалежності організацій адвокатури та адвокатських утворень, у межах яких здійснюється адвокатська діяльність, і незалежності самого адвоката при здійсненні його діяльності» [5, с. 65].

Вказане дає змогу стверджувати, що незалежність адвоката слід розглядати як його незалежність і на зовнішньому, і на внутрішньому рівнях. Якщо незалежність адвоката на зовнішньому рівні асоціюється насамперед із забороною будь-яких втручань та перешкод у здійсненні його професійної діяльності, то на внутрішньому рівні вона повинна сприйматися, зокрема як сукупність його морально-етичних та психологічних якостей, які відображають ставлення адвоката до здійснюваної ним адвокатської діяльності, за умови відсутності будь-якої позапрофесійної (зокрема, особистої) заінтересованості в процесі її реалізації.

Саме тому гарантування професійної незалежності адвоката можливе лише за умови реального забезпечення абсолютної незалежності адвокатури, яка повинна управляти своїми справами на засадах повної самостійності, без будь-якого зовнішнього впливу з боку як органів державної влади та місцевого самоврядування, так і інститутів громадянського суспільства.

---

1. Прилуцький С. В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. К, 2013. 36 с.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012р. // № 5076 VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076 17

3. Конституція України від 28.06.1996р. № 254 к/96 ВР. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80

4. Ярошевська Г. М. Договір про надання юридичних послуг: особливості правової моделі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2008. № 37. С. 367–376.

5. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.10. Х., 2016. 490 с.

Ю. І. Стойко,
Ю. В. Кузьмочка
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДВІД ЕКСПЕРТА В ПРОВАДЖЕННІ З АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Судова експертиза на сьогодні є одним з унікальних способів отримання цінної доказової бази, а висновок експерта – важливим джерелом доказів як у кримінальному, господарському, цивільному процесах, так і в адміністративному процесі. Попри таку значущість судової експертизи, питання участі експерта в провадженні з адміністративного судочинства рівно як і дача висновку по справі може перетворитися з дієвого способу захисту прав, свобод та інтересів особи в проблему, яка може спіткати особу на шляху до гарантованого Конституцією України права на судовий захист. І хоча для суду висновок експерта не має обов'язкової сили та оцінюється ним за загальними правилами оцінки доказів, сама процедура дослідження на науковій основі представлених судом об'єктів дає експертові, при його зацікавленості, підвищені можливості для введення в оману суддів, а також осіб, які беруть участь у справі. Це створює об'єктивну необхідність виключення самої можливості участі експерта у судочинстві при наявності його прямої або побічної зацікавленості у вирішенні справи, а також при наявності інших обставин, що викликають сумнів у його неупередженості. Інститут відводу (саомвідводу) сприяє вирішенню цієї проблеми [1, с. 183]. Інститут доказування не залишився поза увагою, і тепер доказами в адміністративному процесі також є електронні докази та висновок експерта в галузі права.

Е-доказами вважаються електронні документи, веб-сайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі докази можуть подаватися як в електронному, так і в паперовому (роздрукованому) вигляді.

Висновок експерта в галузі права надається виключно за необхідності продемонструвати: аналогію закону або права; суть та/або доктрину норми іноземного права.

Таке оновлення інституту доказування та розширення обсягу доказів, що надаються суду, має позитивно відобразитися на змагальності та відкритості судового процесу. Відвід судді може бути заявлений у десятиденний строк, що обчислюється з дня отримання

учасником ухвали про відкриття провадження, але до початку підготовчого або першого судового засідання в тому випадку, коли справа розглядається у спрощеному позовному провадженні. Якщо строк пропущений, відвід можливий в тому випадку, якщо підстави для відводу не були відомі.

Питання щодо відводу розглядаються на стадії підготовчого провадження не пізніше двох днів з дня надходження заяви судом, який розглядає справу. Але можливий такий випадок, коли суд не може розглянути питання відводу, і тому воно вирішується іншим судом якомога наближеним до нього з урахуванням відповідної інстанції не пізніше 10 днів. Суддя, який прийняв заяву про відвід, повинен вирішувати питання у письмовому провадженні у нарадчій кімнаті або за ініціативою судді у судовому засіданні, про що повідомляє усіх учасників справи. Явка учасників є необов'язковою і тому не перешкоджає розгляду питання про відвід суду і винесенню ухвали.

Відповідно до ч. 1 ст. 66 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), експертом є особа, яка має необхідні знання та якій в порядку, встановленому КАС України, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі [2]. Як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу» [2]. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Підстави для відводу (самовідводу) експерта закріплені в ст. 29 КАС України. Експерт не може брати участі в адміністративному процесі та відводиться: 1) якщо він брав участь у розгляді цієї справи або пов'язаної з нею справи як представник, секретар судового засідання, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач; 2) якщо він прямо чи опосередковано заінтересований в результаті розгляду справи; 3) якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть

участь у справі; 4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості експерта [2]. Крім того, експерт не може брати участі в адміністративному процесі, якщо: 1) він перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від осіб, які беруть участь у справі; 2) проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді даної справи; 3) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань (ч. 2 ст. 29 КАС України). При цьому, за умови участі експерта в судовому засіданні при попередньому розгляді даної справи відповідно як експерта не є підставою для його відводу (самовідводу). За наявності наведених вище підстав для відводу (самовідводу), експерт зобов'язаний заявити самовідвід (ч. 1 ст. 30 КАС України) [2]. У разі заявлення відводу (самовідводу) суд повинен вислухати особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думку осіб, які беруть участь у справі. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу. Ухвала за наслідками розгляду питання про відвід (самовідвід) окремо не оскаржується. Заперечення проти неї може бути включене до апеляційної чи касаційної скарги на постанову чи ухвалу суду, прийняту за наслідками розгляду справи [2]. Доцільно доопрацювати норми КАС України, встановивши вичерпний перелік підстав для відводу експерта шляхом визначення, що являє собою заінтересованість експерта в результатах розгляду справи, визначитись із – іншими обставинами, які викликають сумнів у неупередженості експерта та законодавчо визначити види залежності експерта від осіб, які беруть участь у справі.

---

1. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. комент. [текст] / Н. О. Армаш, О. М. Бандурка, А. В. Басов та ін.; за заг. ред. А. Т. Комзюка. К.: Прецедент; Істина. 823 с.

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15

3. Про судову експертизу: Закон України від 25.04.1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

Т. Є. Сухович
(Львівський національний аграрний університет)

НЕПОВНОЛІТНІ ТА ЇХ ПРАЦЯ У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У законодавстві, юридичній літературі, зрештою, і на практиці часто використовують термін «неповнолітній», ідеться про особу, яка не досягнула певного віку, з настанням якого закон пов'язує її повну цивільну дієздатність, тобто можливість реалізовувати в повному обсязі передбачені Конституцією та іншими законами суб'єктивні права й обов'язки [1, с. 459].

Однак вік неповноліття у різних державах відрізняється, хоча здебільшого це 18 років. У такий спосіб, можна сказати, виокремлено групу людей, які мають специфічні права й обов'язки, з огляду на особливі психофізіологічні і соціальні якості особистості дитини і підлітка.

Як відомо, для неповнолітніх осіб передбачені спеціальні гарантії у сфері охорони праці. Як зауважують вітчизняні науковці, в Україні попри те, що чинне законодавство врегульовує питання безпечної трудової зайнятості дітей, підлітків, молоді, умов безпечної праці неповнолітніх тощо, діти працюють у «копанках», на будівництві, збирають врожай, торгують на ринках і вздовж трас [2, с. 95].

На жаль, офіційна статистика не наводить точних даних щодо динаміки використання дитячої праці в недержавних секторах економіки, домашніх і сільських господарствах, але констатується той факт, що кількість працюючих підлітків зростає. Особливо це стосується «тіньової» економіки, де поширена нелегальна експлуатація дітей: для перенесення всіляких вантажів, на підсобних роботах у будівництві, у нелегальних майстернях, на автомийках, на сезонних і всіляких тимчасових роботах тощо, внаслідок чого зростає рівень травматизму, а також різних захворювань. Ба більше, іноді підлітки працюють не тільки нелегально, на важких, небезпечних роботах, у нічній час, без урахування вимог трудового законодавства, а й без соціального страхування [3, с. 44]. По суті, якщо дитяча праця має ознаки протиправної діяльності, яка заборонена законодавством, її можна розглядати як негативне соціальне явище.

Водночас варто зауважити, що не всі види праці шкідливі для дітей, так, легку працю розглядають як елемент виховання, що допомагає засвоїти корисні трудові навички, як складову частину розвитку і соціалізації дитини [2, с. 100]. Однак дуже важливо, аби така

діяльність не перешкоджала дітям здобувати освіту, не мала негативного впливу на їхній стан здоров'я і соціалізацію [4, с. 288].

Однією з форм реалізації права на працю неповнолітніх є трудова діяльність у формі підприємництва, адже приватним підприємцем може бути зареєстрована особа, яка досягнула 16-річного віку, відповідно вона може здійснювати не заборонену законом підприємницьку діяльність на свій ризик. Окрім того, формою реалізації неповнолітніми громадянами права на працю є членство у фермерському господарстві. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство» членами фермерського господарства можуть бути діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства. Не можуть бути членами фермерського господарства особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом). У ч. 1–3 ст. 34 цього ж Закону передбачено, що члени фермерського господарства, які працюють в ньому за трудовим договором (контрактом), підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і пенсійному забезпеченню. Тож членство неповнолітньої особи у фермерському господарстві є повноцінним видом трудової діяльності та окремою формою реалізації права на працю [5, с. 155].

Основною формою реалізації права на працю є трудовий договір (контракт), який, на відміну від інших цивільно-правових угод, що передбачають виконання певної роботи, охоплює соціальні гарантії зайнятості особи. Саме з огляду на соціально-правовий статус працівників за трудовим договором трудові відносини відмежовують від цивільно-правових (предметом договору є безпосередній процес праці, діє внутрішньо-трудовий розпорядок та штатний розпис, забезпечуються умови праці, діють гарантії оплати праці, загальнообов'язкове соціальне страхування). Однак на практиці часто укладають так звані «трудові правочини» – договір підряду, договір про надання послуг тощо. Щоправда, зважаючи на те, що за суттю такі правочини є цивільно-правовими договорами і не встановлюють трудових відносин, укладати їх з неповнолітніми особами для залучення їх до праці є грубим порушенням трудового законодавства України з боку роботодавця (ч. 2 ст. 172 КК України).

---

1. Ковна У. С. Поняття малолітньої особи та її процесуальне становище в кримінальному судочинстві. *Вісник Львівського національного університету.* Серія юридична, 2004. Вип. 39. 459–464 с.

2. Лисюк М. О. Безпека праці неповнолітніх. *Проблеми охорони праці в Україні.* Одеса. 2014. Вип. 27. 95–101 с.

3. Барабаш О. Т. Правові проблеми праці підлітків в Україні. *Проблеми законності:* Респ. міжвідом. наук. зб. Х., 2001. Вип. 51. 43–49 с.

4. Цесарський Ф. А. Особливості укладення трудових договорів з неповнолітніми. *Актуальні проблеми трудового права і права соціального забезпечення:* тези доповідей та наукові повідомлення учасників V Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 27–28 верес. 2013 р.). Х., 2013. С. 288–291.

5. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 року № 973-IV// *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363.

Д. Р. Татусько
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ПОПЕРЕДЖЕННІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У рекомендаціях Ради Європи передбачається створення низки систем забезпечення прав і захисту інтересів дітей. На цій основі наша держава виконує свої міжнародно-правові зобов'язання у сфері захисту прав дитини, які вміщені в доповіді, представленій до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй на XIV сесії Ради з прав людини ООН у 2012 р. коаліцією неурядових організацій, а саме Коаліцією НУО «Права дитини в Україні», Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда-Україна» та Всеукраїнською мережею з протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей [1].

Етимологія терміну «медіація» бере свій початок від латинського слова «mediatio», що означає «посередництво». У науковій літературі можна зустріти різні трактування та підходи до визначення цього терміну. Так, на думку Христофа Бесемера: «медіація за участю нейтральної третьої сторони є процесом вирішення конфлікту в певних ситуаціях». [2, с. 156]. Мета цього процесу полягає в тому, щоб було здійснене примирення між потерпілим і правопорушником. У випадку коли правопорушник визнає своє суспільнонебезпечне винне діяння (дію або бездіяльность), визнає свої помилки і може відшкодувати заподіяну шкоду.

Наділення сторін можливістю і правом контролювати не тільки зміст прийнятого рішення, але й процес його пошуку і вироблення – ключова особливість медіації. Саме вона виділяє медіацію в системі способів врегулювання конфліктів і запобігання відхиленням

у поведінці особи. Процедура медіації здійснюється при взаємному волевиявленні сторін на основі чотирьох головних принципів: – добровільності; – конфіденційності; – співпраці та рівноправності сторін; – неупередженості та незалежності медіатора [3].

Сьогодні запровадження медіації в школах має важливе значення, адже надзвичайно важливо запобігти вчиненню різного роду правопорушень, булінгу, тощо збоку школярів. Отже, щодо запровадження медіації в школі, то можна виокремити основні підходи. До першого підходу слід віднести те, що у самій школі є дорослий медіатор, який виконує свою роботу, в результаті якої здійснюється примирення учасників конфлікту. Медіатор має право здійснювати свою діяльність в межах шкільних конференцій. Загалом, радикальність медіатора полягає в тому, що він співпрацює із дорослими учасниками, які пов'язані з тими чи іншими серйозними проблемами, в результаті якого проявляється правопорушення або цькування, вчинене школярами. Щодо другого підходу, то тут ідеться про більше зосередження на створенні шкільної служби порозуміння, де обов'язково має бути присутнім один дорослий медіатор. Необхідною умовою для того, щоб стартувало зосередження на створення шкільної служби порозуміння серед батьків, адміністрацій школи та педагогічного колективу повинна бути розширена просвітницька робота. Досягнення у цій діяльності учнів-медіаторів зазвичай залежить від самої підтримки близьких та рідних їм людей. Третій підхід був створений у США в деяких навчальних закладах. Цей підхід характеризується тим, що в ньому об'єднані всі заходи, що впроваджуються у шкільній службі порозуміння, навчання основ медіації і навичок ненасильницького спілкування адміністрацій та самих педагогів [4].

Аналізуючи справи щодо здійснення злочинів неповнолітніми слід встановити причини, які призводять до вчинення того чи іншого правопорушення та розглянути основні тенденції цього виду злочинності. Перш за все потрібно врахувати те, що на неповнолітніх впливає навколишнє середовище, думки інших людей, які тим чи іншим чином можуть руйнувати внутрішній психологічний розвиток дитини. Не можна не віднести сюди і конфлікти в сім'ї, виховання батьків, адже дитина з самого народження бере приклад з свого оточення, тим паче з своїх батьків. Езра Воучел, відомий дослідник із США говорить про те, що в процесі соціалізації та правосвідомості неповнолітніх сім'я відіграє важливу роль, у процесі виховання, яке формується з дитинства, а потім вже у дорослому віці. Саме тому батьки повинні віддавати всю свою любов дітям, підтримувати їх та

оберігати від негативного впливу, роз'яснювати наслідки негативної поведінки та мати так звану встановлену довіру, яка є найважливішим чинником сімейних зв'язків. Найважливішою проблемою серед злочинності щодо неповнолітніх є невирішена проблема організації вільного часу. Тобто чим би дитина не займалась, перевірка стану психологічного розвитку неповнолітніх практично не проводиться. Це зумовлено зокрема тим, що сьогодні триває процес комерціалізації людей. В будь-якому випадку, людей не завжди хвилює внутрішній стан дитини, її душевні проблеми [5].

Отже, розглядаючи цю актуальну проблему можна зробити висновок, що в Україні повинен існувати інститут медіації, оскільки завдяки цьому можуть бути розв'язані безліч конфліктів, а тим паче стосовно неповнолітніх. Можливо саме медіація в подальшому зможе дати відповіді на ключові питання, а саме, як знизити рівень рецидиву та злочинності серед неповнолітніх, їх перевиховання та запобігання вчиненню злочинів взагалі.

---

1. Універсальний періодичний огляд Організації Об'єднаних Націй на чотирнадцятій сесії Ради з прав людини ООН, травень 2012 р. URL: https://helsinki.org.ua/index.php?id=1337349079#_edn17 (дата звернення: 12.10.2019).

2. Бесемер Х. Медиация. *Посредничество в конфликтах*. Калуга: Духовное познание, 2004. 176 с.

3. Серкевич І. Р., Лук'янова Г. Ю. Захист прав інтересів неповнолітніх: застосування медіації в попередженні злочинів. *Часопис Київського університету права*. Вип. 1. 2019. С. 249–252.

4. Шкільна медіація: ефективне вирішення конфліктів у навчальних закладах. URL: http://www.osvitaua.com/2017/05/57985/?v=3943d8795e03 (дата звернення: 10.05.2019).

5. Туз Н. Д. Вплив недоліків сімейного виховання на формування особи неповнолітнього злочинця. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 326–332.

О. Й. Тимишин
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

3D-МОДЕЛІ ЯК ДОДАТКИ ДО ПРОТОКОЛІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

На даний момент технологічний прогрес невпинно рухається вперед. Щодня можна споглядати, як науковці впроваджують все нові та нові інновації у наше життя, щоб його полегшити. З розвитком 3D-технологій дизайнери, інженери, хірурги та інші фахівці зробили великий стрибок у вдосконаленні своєї сфери діяльності. Технології 3D-сканування та 3D-принтерів стали настільки простими у користуванні, що вже є доступними кожному. Функцією 3D-сканування починають оснащувати навіть смартфони. Застосування цієї технології стало б у нагоді працівникам Національної поліції України, зокрема слідчим, інспекторам-криміналістам. Закордонний досвід вже підтвердив переваги 3D-сканування як технології фіксації значущої інформації для потреб кримінального провадження.

3D-моделювання – це процес розробки математичного представлення будь-якої тривимірної поверхні об'єкта за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. Кінцевим продуктом застосування такої технології є 3D-модель. Вона може бути представлена у вигляді програмного коду або відображена у вюпорті (вікні перегляду у 3D-редакторі) чи вювері (переглядачі), як 3D-модель, а також за допомогою двовимірного зображення, що створюється за допомогою процесу рендерингу. 3D-моделі можуть створюватись вручну або автоматично, у тому числі за допомогою 3D-сканера [1].

Віртуальна 3D-модель зберігає просторові характеристики об'єкта (геометрію, текстуру, структуру та ін.) у трьохвимірній системі координат. У цьому і є її перевага у порівнянні з фото- та відеозйомкою, які відтворюють 2D-зображення. Особливо цю перевагу помітно на габаритних об'єктах із складною геометричною і просторовою структурою [2, с.193–195].

Першим кроком до використання 3D-моделі як додатку до протоколу, є встановлення законодавчої регламентації таких інновацій.

У ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) зазначено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та

документів. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. Хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі. До протоколу можуть долучатися додатки Додатками до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу [3].

Отже, у КПК прямо не передбачено, що 3D-модель може бути додатком до протоколу, але враховуючи те, що 3D-модель є відтворенням того, що описано у протоколі огляду, такий додаток може бути віднесений до категорії «інші матеріали», які пояснюють зміст протоколу. Виходячи з цього можна зробити висновок, що з юридичної точки зору 3D-моделі можуть бути додатками до протоколів.

Кожен слідчий має у своєму розпорядженні комп'ютер, що дає йому певні можливості для роботи з файлами різних форматів, у тому числі PLY OBJ, STL, ASC, PLY, P3 (формати 3D-файлів). Проблема полягає в тому, що для ефективної роботи із 3D-моделями потрібне відповідне технічне та програмне забезпечення. Перегляд 3D-моделей на комп'ютері не потребує високих ні технічних, ні програмних характеристик, а от для сканування 3D-сканером, наприклад EinScan Pro 2X Plus, потрібно, щоб технічні характеристики комп'ютера були на рівні тих, що використовуються у ігроіндустрії, для фото- та відеоредакторів, а програмне забезпечення було одним із найновіших [4].

Підсумуємо сказане: щоб зробити 3D-модель потрібно використати 3D-сканер, який буде ефективно та безперебійно працювати без відповідного комп'ютера з хорошим програмним забезпеченням. Також не слід забувати, що для роботи із 3D-моделями та 3D-сканерами потрібно спочатку навчити працівників правильно та ефективно їх використовувати. Необхідними є спеціалізовані курси підвищення кваліфікації чи додаткові навчання, тренінги. Враховуючи те, що в Україні є 665 відділів та відділень поліції, нас чекає ще багато роботи у сфері запровадження таких інновацій, але починати потрібно з малого.

---

1. Wikipedia. 3D-моделювання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/3D-моделювання (дата звернення: 16.10.2019).

2. Леонов А. В., Батурин Ю. М. 3D документ – новый тип научно-технической документации. *Вестник архивиста*. 2013. № 2. С. 192–205.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 16.10.2019).

4. EinScan Pro 2X Plus Guide Book. URL: https://drive.google.com/open?id=1KLvgDzFRnDTBS593TnhPNswvTycph1Uj (дата звернення: 16.10.2019).

5. Структура Національної поліції України. URL: https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/ (дата звернення: 16.10.2019).

В. Б. Туз
(ВСП «Технологічний коледж» НУ «ЛП»)

ШКІЛЬНИЙ ОФІЦЕР ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Історично так склалося, що поліція була і залишається першою інстанцією, куди громадяни звертаються в разі виникнення будь-яких проблем. В сьогоднішніх умовах поліція перетворюється в орган, основним пріоритетом діяльності якого є охорона прав і свобод людини. Ця діяльність є основним напрямком її функціонування, адже будь-яке з повноважень поліції в тій чи іншій мірі стосується забезпечення прав і свобод людини, сприяє створенню умов для користування ним соціальними благами.

Національна поліція повинна здійснювати правове виховання, забезпечити залучення громадян до знань про державу і право, законності, права і свободи особистості, і тим самим сприяти підвищенню їх правової свідомості та правової культури. Роль поліції в правовому вихованні населення обумовлена змістом завдань, покладених на неї державою, і обсягом її повноважень. Повсякденна діяльність співробітників поліції - основний спосіб їх участі в правовому вихованні населення.

Слід підкреслити важливу роль в цьому процесі проекту «Шкільний поліцейський», який в 2016 році розпочатий в ряді міст України - Львів, Івано-Франківськ та Київ [1]. Суть проекту в тому, що шкільні офіцери поліції будуть стежити за порядком в школі і допомагати вчителям виховувати хуліганів і неповнолітніх правопорушників. Крім того, поліція буде стежити за правами самих дітей – захищати їх від насильства, в тому числі і в сім'ї [2].

В рамках проекту «Шкільний поліцейський» правоохоронці планують зустрічатися з учнями всіх шкіл і вчити дітей правилам

дорожнього руху, щоб знизити рівень дитячого травматизму, показники якого істотно зросли останнім часом.

Під час зустрічей зі «шкільними поліцейськими» учні дізнаються про свої права і основи безпечного і законного поведінки, познайомляться з роботою нової поліції, навчаться звертатися за допомогою і взаємодіяти з поліцейськими. Учнів 1-5 класів навчать, як діяти в ситуаціях з незнайомими людьми, що робити, якщо загубився, як безпечно дістатися до школи і повернутися додому пішки і громадським транспортом, як вести себе в громадських місцях і навчать загальними правилами безпеки. Заняття для учнів 6–11 класів розраховані на більш розширене коло тем.

Над розробкою навчальних матеріалів протягом декількох місяців працювали фахівці Національної поліції України спільно з партнерами з Міністерства освіти і науки України, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), ОБСЄ, міжнародного жіночого правозахисного центру La Strada Ukraine, проекту уряду Канади «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (РСКЮ), Консультативної місії ЄС (EUAM), а також громадськими активістами, які займаються безпекою на дорогах, провідними вчителями та патрульними поліцейськими, які мають досвід роботи з дітьми.

На нашу думку, поліцейські повинні роз'яснювати також важливе значення паспортної системи, необхідність своєчасної заміни або повідомлення про втрату паспорта (для учнів старших класів, які отримують паспорт), вирішення питань надання громадянства України (для учнів-іноземців).

Шкільний поліцейський, на нашу думку, повинен надавати правову допомогу і необхідну інформацію про умови дорожнього руху його учасникам, особливо неповнолітнім, організовувати і здійснювати серед школярів роз'яснення законів, інших нормативних актів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху, використовуючи з цією метою кіно, відео- і друковану продукцію, проводити огляди, конкурси, змагання, сприяти організації вивчення неповнолітніми Правил дорожнього руху.

Значний правовиховний вплив можуть мати так звані «Дні шкільного поліцейського». Проводити їх, на нашу думку, потрібно регулярно (щомісяця). Шкільні поліцейські повинні організовувати і використовувати в повсякденній роботі не тільки зустрічі в навчальних закладах, а й збори, наради з вчителями і батьками.

Вважаємо, що проект «Шкільний поліцейський» потрібно ввести у всіх школах України.

1. Нацполіція започаткувала пілотний проект – шкільний поліцейський. URL: http://pedpresa.ua/155418-natspolitsiya-zapustyla-pilotnyj-proekt-shkilnyj-politsejskyj.html

2. В Україні шкільні поліцейські допоможуть вчителям виховувати хуліганів. URL: http://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-shkilni-policeyski-dopomozhut-vchitelyam-vihovuvati-huliganiv-630224.html

М. Р. Туркевич
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах фінансової кризи на перше місце виходить проблема фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, яка є однією з найважливіших складових економічної безпеки ще й тому, що саме через грошові потоки підприємства та їх управління здійснюється вплив на більшість показників економічної системи підприємства.

Безпека - це також стан захищеності життєво-важливих інтересів особи, суспільства, організації, підприємства від потенційно і реально існуючих загроз, або відсутність таких загроз.

З практичної точки зору фінансова безпека підприємства – це такий стан функціонування підприємства, який дозволяє [2]:

1) забезпечувати фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді;

2) здійснювати залучення та ефективне використання фінансових ресурсів;

3) ідентифікувати небезпеки та загрози стану підприємства та розробити заходи для їх вчасного усунення;

4) самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію;

5) понижувати ймовірність банкрутства;

6) застосовувати кількісні та якісні показники та порівнювати їх з граничними значеннями.

Якщо розглядати поняття фінансової безпеки підприємств в динаміці, то для них можна визначити загальну властивість, яка полягає в тому, що стан фінансової безпеки підприємства проходить

декілька етапів. Вони включають: стабільний, передкризовий, кризовий і критичний етапи (табл.).

Таблиця

Оцінка стану фінансової безпеки підприємства [1]

Етапи	Характеристика
1. Стабільний	Індикатори безпеки знаходяться в межах порогових значень, а ступінь використання наявного потенціалу близький до встановлених норм і стандартів
2. Передкризовий	Невідповідність хоча б одного з індикаторів безпеки пороговому значенню, а інші наблизилися до бар'єрних значень. При цьому не були втрачені технічні і технологічні можливості поліпшення умов і результатів виробництва шляхом ухвалення заходів попереджувального характеру
3. Кризовий	Невідповідність більшості основних індикаторів безпеки пороговому значенню, з'являються ознаки безповоротності спаду виробництва і часткової втрати потенціалу унаслідок вичерпання технічного ресурсу устаткування і площ, скорочення персоналу
4. Критичний	Порушуються всі бар'єри, що відокремлюють стабільний і кризовий стани розвитку виробництва, а часткова втрата потенціалу стає неминучою і невідворотною

Головний принцип збереження фінансової безпеки – це контроль і балансування доходів і витрат економічної системи. На збереження фінансової безпеки роблять значний вплив наступні чинники.

1. Внутрішні: кваліфікація облікового і фінансово-економічного персоналу; кваліфікація і навики вищого керівництва підприємства; юридичне забезпечення і експертиза договорів і контактів підприємства; ефективність системи внутрішнього контролю; касова, податкова і платіжна дисципліна; збутова і маркетингова стратегія підприємства.

2. Зовнішні: законодавча і нормативна база регулювання господарської діяльності; платоспроможність дебіторів; діяльність (протидія) державних органів і органів місцевого самоврядування; активність кредиторів по затребуванню боргів; ефективні ділові відносини з фінансово-банківською системою (здатність або можливість залучати кредитні ресурси за мінімально можливою ціною); надійність партнерів і контрагентів.

Отже, під фінансовою безпекою підприємства можна розуміти такий стан захищеності його економічних інтересів (прибутковості, платоспроможності, тощо) від внутрішніх і зовнішніх загроз, що не приводить до погіршення результативності (ефективності) його роботи або до неможливості подальшого функціонування і розвитку, як суб'єкту фінансових відносин, тобто до банкрутства. Умовами фінансової безпеки підприємства є: наявність фінансових ресурсів для розвитку і платоспроможність, яка означає здатність підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання і є наслідком ліквідності, рентабельної діяльності підприємства і ефективного управління грошовими потоками, що дозволяє синхронізувати грошові надходження і оплату фінансових зобов'язань.

---

1. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.
2. Методика оцінки стану фінансової безпеки підприємств. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні: колективна монографія / за ред. Я. Я. Пушака та Я. С. Піцура. Львів: Ліга-Прес, 2017. С. 208–224.

А. Д. Тущенко
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ, ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ЧИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Розслідування даного кримінального правопорушення, як і інших злочинів, повинно бути організованим і цілеспрямованим, слідчі (розшукові) дії, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України повинні виконуватись у визначеній послідовності, координуватись з оперативними заходами. А саме через аналіз первинної інформації, на підставі слідчих ситуацій, які склалися на певних етапах розслідування, плануються дії для виконання поставлених завдань.

Особливості підготовки і проведення окремих слідчих (розшукових) дій посідають важливе місце в методиці розслідування

хуліганства. Тому цілком обґрунтованою є пропозиція А. Ф. Волобуєва щодо виділення в структурі кожної методики розслідування особливостей тактики проведення окремих слідчих дій як її самостійного структурного елементу [1]. Такий підхід цілком успішно використовується українськими криміналістами, якими підготовлено велику кількість праць з методики розслідування окремих видів злочинів.

Планування здійснюється з такою метою – стрімке та продуктивне проведення слідчих (розшукових) дій, розшукових заходів та встановлення винуватої особи. Слідчий з метою забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування, складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування в кожному кримінальному провадженні. Отже, це дуже важливо на початковому етапі розслідування хуліганства.

Слідчий, у свою чергу, використовує даний криміналістичний засіб, про що доречно наголошує Я. Пещак, для перевірки та побудови розслідування злочину на основі зібраної інформації. За обсягом визначення суті розслідування версії бувають загальними та окремими [4, с. 57].

При розслідуванні хуліганства, як доречно визначає М. М. Єфімов, загальними версіями є:

– мало місце вчинення кримінально-караного хуліганства;

– в даному випадку було вчинено дрібне хуліганство;

– вчинено не хуліганство, а інший злочин.

Поряд із загальними версіями висуваються і конкретні версії відповідно до окремих елементів та ознак складу злочину, передбаченого ст. 296 КК України:

– про особу хулігана і можливих місцях його перебування;

– про співучасників, очевидців та ще невстановлених потерпілих від вчиненого хуліганства і можливих місцях їх перебування;

– про місцезнаходження знарядь вчинення хуліганства;

– про причетність осіб, які вчинили хуліганські дії, до інших нерозкритих злочинів;

– про мотиви, мету та умисел хуліганства;

– про осіб, що наставляють неповнолітніх на шлях антисуспільної поведінки [3, с. 19].

На початковому етапі розслідування для вирішення будь-якої слідчої ситуації планується тактична операція: «Встановлення дже-

рел доказів», яка включає: проведення оперативно-розшукових заходів, використання процесуальних засобів – огляд місця події, обшук, а іноді і накладення арешту на кореспонденцію; встановлення можливих свідків-очевидців та допити їх; витребування інформації із криміналістичних обліків та автоматизованих інформаційно-довідникових систем. Таким чином, як наголошує С. С. Герасимчук, планування тактичної операції як системи слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів завжди визначається характером слідчої ситуації та її задач, що випливають з розслідування хуліганства на початковому етапі, тому здійснення таких процесуальних дій як: огляд місця події, освідування, обшук, допит потерпілих, свідків, підозрюваних, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент не є виключним [4, с. 185].

Відсоток вчинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень становить 28 %. І виникають труднощі щодо кваліфікації цих діянь, а саме це призводить до того, що суди виносять неправильний вирок.

Підводячи підсумок, зазначимо, що проблем, які можуть виникнути на початковому етапі розслідування зазначеного виду кримінального правопорушення, достатньо. Тому актуальність теми та подальші дослідження в цьому напрямку є досить важливими. Важливе значення має аналіз первинної інформації, на підставі слідчих ситуацій, які склалися на певних етапах розслідування, плануються дії для виконання поставлених завдань.

---

1. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. URL: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1295_page_20.html

2. Герасимчук С. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2015. № 3 (9). Т. 3. С. 183–187.

3. Єфімов М. М. Окремі організаційні аспекти початкового етапу розслідування хуліганства. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні:* матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 30 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 18–20.

4. Пещак Я. Следственные версии: криминалистическое исследование. М., 1976. 228 с.

О. Р. Устянич
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ АБО ОБІГ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

У сучасних умовах розвитку технологій одним із факторів, які загрожують життю та здоров'ю людини, є фальсифіковані лікарські засоби. Крім загрози життю та здоров'ю людини, обіг цих речовин завдає шкоди ще й легальним виробникам фармацевтичної продукції.

З урахуванням суспільної небезпеки, притаманній цьому злочину, питання протидії обігу фальсифікованих лікарських засобів знайшли своє відображення навіть в міжнародних документах. Так, у Конвенції Ради Європи «Про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я» (MEDICRIME), прийнятій 28 жовтня 2011 року, підкреслюється, що для ефективної боротьби з глобальною загрозою, яку може нести підробка медичної продукції, необхідно забезпечити криміналізацію діянь у цій сфері [1].

В Україні, з огляду на суспільну небезпеку фальсифікації лікарських засобів, на момент ратифікації цієї конвенції, вже були криміналізовані виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321-1 КК України «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів»). Діяння, які утворюють об'єктивну сторону цього злочину, є «типовими» для опису в кримінально-правовій нормі об'єктивної сторони злочинів, включених до розділу XIII Особливої частини КК України «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення». Так, за аналогічні діяння, але з наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх аналогами передбачена кримінальна відповідальність за ч. 1 ст. 307 КК України, наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх аналогами без мети збуту – за ч. 1 ст. 309 КК України, з прекурсорами без мети збуту – за ч. 1 ст. 311 КК України, а з метою збуту, а також збут прекурсорів – за ч. 2 ст. 311 КК України, з отруйними чи сильнодіючими речовинами або отруйними чи силь-

нодіючими лікарськими засобами – за ч. 1 ст. 321 КК України. Видається цікавим, що в диспозиціях норм перелічених статей, на відміну від ст. 321-1 КК України, не диференційована відповідальність за виготовлення та виробництво вказаних речовин. Натомість за виготовлення фальсифікованих засобів (ч. 1 ст. 321-1 КК України) передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, а за виробництво фальсифікованих ліків (ч. 2 ст. 321-1 КК України) можуть позбавити волі на строк від п'яти від восьми років.

На мою думку, диференціація кримінальної відповідальності за виготовлення і виробництво фальсифікованих лікарських засобів є цілком обґрунтованою та доцільною, оскільки і законодавчо, і доктринально під виробництвом розуміють серійне виготовлення, виготовлення у промислових масштабах, виготовлення за допомогою спеціального обладнання з дотриманням технологічного процесу. З огляду на це, можна зробити висновок, що в результаті виробництва отримують більші обсяги фальсифікованих лікарських засобів, що, безумовно, є більш суспільно небезпечним, ніж незаконне виготовлення, наприклад, одного – двох лікарських засобів. Разом із цим, аналіз ст. 321-1 КК України дозволяє виділити й окремі спірні питання. Наприклад, у ч. 3 цієї статті за виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту, збут або виробництво завідомо фальсифікованих лікарських засобів, якщо вони спричинили смерть особи або інші тяжкі наслідки, або вчинені в особливо великих розмірах, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до десяти років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Видається, що найсуворіше покарання, передбачене кримінальним законодавством, у виді довічного позбавлення волі за діяння, які призвели до смерті однієї особи, інших тяжких наслідків або вчинені в особливо великому розмірі, є надмірним і й таким, що порушує внутрішню обумовленість і логіку побудови кримінально-правових санкцій. Для порівняння, у чотирнадцяти випадках можливого обрання покарання у виді довічного позбавлення волі, описаних в КК України, вказане покарання міститься в санкціях поряд із покаранням у виді позбавлення волі з максимальною верхньою межею п'ятнадцять років, та у десяти випадках передбачено за злочини, в яких ставлення винного до наслідків у виді смерті особи, є умисним, що є цілком законним та обґрунтованим. З огляду на викладене, представляє інтерес вивчення судової практики застосування ст. 321-1 КК України.

Як найбільш показовий випадок застосування ст. 321-1 КК України можна навести такий приклад. У травні 2013 року

фармацевтичний ринок нашої країни сколихнув скандал з офіційним представником в Україні німецької фірми, яка виготовляє препарати марки «HEEL». Повідомлялося, що офіційний представник в Україні фальсифікував препарати фірми «HEEL». У ЗМІ фігурували різні цифри, наприклад, що мова йшла про вилучення правоохоронними органами на складах офіційного представника близько 4 млн упаковок ліків приблизною вартістю 30 млн євро [2]. Васильківський міськрайонний суд Київської області 2 липня 2013 року своїм вироком затвердив угоду про визнання винуватості виконавчим директором об'єднання, яке, власне, й займалося фальсифікацією фармацевтичної продукції марки «HEEL», визнав його винуватим у виготовленні та зберіганні з метою збуту завідомо фальсифікованих лікарських засобів за ч. 1 ст. 321-1 КК України, та призначив покарання у виді чотирьох років позбавлення волі з конфіскацією фальсифікованих лікарських засобів, сировини та обладнання для їх виготовлення, а з урахуванням ст. 75 КК України, звільнив від відбування покарання з випробуванням, встановивши іспитовий строк випробування тривалістю два роки. Жодної кримінально-правової оцінки розміру вилучених фальсифікованих лікарських засобів, яка б могла вплинути на кваліфікації злочину, у вироку не надавалося [3].

На даний момент в Україні наявна досить невелика практика притягнення до кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів. Як наслідок, на практиці, працівники правоохоронних органів стикаються з низкою прогалин та суперечностей, які ми лише частково розглянули в рамках цієї статті. Деякі питання кваліфікації зазначених діянь залишаються нерозв'язаними та, таким чином, потребують подальшого наукового дослідження.

---

1. Про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я: Конвенція ради Європи від 28 жовтня 2011 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a91.

2. Браткова А. З аптек Києва почали вилучати небезпечні препарати. URL: http://vestiukr.com/kiev/2301-kievljan-kormili-prosrochennymi-lekarstvami; Під Києвом викрили виробництво фальсифікату фармгіганту «HEEL». URL: http://news.liga.net/ua/news/capital/853433- p_d_ki_vom_vikrili_virobnitstvo_falsif_katu_farmg_gant_v_heel.htm

3. Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області від 2 липня 2013 року у справі № 362/3756/13-к. Єдиний державний реєстр судових http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32243528

А. Р. Фанік
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Останнім часом в теорії наукового пізнання в галузі проблем розвитку демократії в Україні з'являються нові підходи науковців до трактування цього комплексного політичного феномену державного облаштування на шляху оновлення державного механізму.

Саме поняття «демократія» тісно пов'язується з цілою низкою відповідних термінів в теорії держави і права.

1. Терміни **«народовладдя»** і **«народний суверенітет»** простежуються в роботах: Л. В. Авраменка, Ф. Ф. Конєва, Ю. Б. Клочковського, С. Л. Лисенкова, І. Й. Магновського, О. В. Петришина, В. Ф. Погорілко, М. В. Цвіка та інш.

Так, автором І.Й. Магновським наголошується, що «демократія» це не тільки можливість народу тим чи іншим чином впливати на дії державної влади, а те «що народ виступає джерелом влади і її суверенним носієм» [1, с. 27].

«Народний суверенітет» в сучасному розумінні, на думку автора С.Л. Лисенкова, є …»правом народу визначати конституційний лад держави, безпосередньо або через представницькі органи брати активну участь у формуванні напрямку політики держави, складу її органів, контролювати діяльність державної влади» [2, с. 3, 14].

2. Термін **«рівень демократичності держави»** розглядається автором Б. Ференсом, «як показник рівня розвитку громадянського суспільства» [4, с. 4].

Проблемам розвитку громадянського суспільства присвячені роботи: М. А. Бойчука, Д. М. Горєлова, С. В. Журавського, О. В. Зайчука, О. А. Корнієвського, Н. М. Оніщенка, Ю. Павленко, А. В. Єрмолаєва та інші.

Громадянське суспільство являє собою добровільну сформовану систему поведінки та взаємодії людей, пов'язаних спільними інтересами, національними та культурними традиціями, особливостями економіки, моральними, релігійними та правовими цінностями.

Сутність громадянського суспільства полягає в тому, що воно є незалежним від прямого втручання і довільної регламентації з боку держави.

Громадянське суспільство визначає систему громадянських інститутів, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб людей.

Особливість громадянських інститутів полягає у відмінності зв'язків в системах управління. Якщо в державній системі управління переважають ієрархічні, вертикальні зв'язки, то у громадянському суспільстві – горизонтальні та координаційні.

3. Термін **«демократизація політичної системи»** розглядається автором

В. Скрипнюком скрізь призму принципів правової держави:

– взаємна відповідальність влади і народу;

– організація системи контролю за діяльністю всіх гілок влади в Україні;

– подолання засилля корупційних схем в системі державного управління;

– удосконалення виборчого процесу, за рахунок провадження демократичних процедур і практик [5, с. 74].

4. Термін **«електронна демократія»** визначається авторами: М. Ф. Головатим,

В. Скрипнюком та іншими, як механізм залучення громадян до участі у політичних процесах за рахунок провадження новітніх телекомунікаційних технологій, з метою заміни централізованих, владних і ієрархічних структур гнучкими, мережевими типами організації, а також диверсифікації каналів зв'язків населення і органів влади [6, с. 72].

Таким чином, запорукою встановлення демократичного державного устрою України, на нашу думку, повинні стати наступні заходи.

1. Створення єдиної системи електронної мережевої комунікації сайтів державних і муніципальних органів, інтернет-порталів інформаційних агенств та засобів масової інформації, з метою удосконалення конституційних засад реалізації механізмів безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами.

2. Подальше реформування політичної системи України, за рахунок оновлення нормативно-правової бази, що регулює діяльність всіх трьох гілок державної влади: законодавчої, виконавчої, судової, з метою досягнення прозорості їх діяльності.

---

1. Магновський І. Й. Демократична, правова, соціальна. Правова держава і громадянське суспільство: єдність та обумовленість. *Право України*. № 7. С. 27.

2. Павленко Ю. Современное гражданское общество. *Вопросы экономики*. 2008. № 10. С. 97.

3. Ключковський Ю. Б. Суверенітет: держави, нації чи народу? *Публічне право*. 2013. № 3. С. 14–22.

4. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. *Юрисконсульт КНТ.* 2006. С. 68.

5. Ференс Б. Що таке демократія?: історія: принципи: особистості; ред. В. Шибко; Інститут демократії та соціального прогресу, Ін-т демократії та соціального прогресу. К.: Шевчук А., 2016. 45 с.

6. Скрипнюк В. Забезпечення ефективності функціонування системи демократичної влади: Україна і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 5. С. 72–80.

7. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика. К.: Персонал, 2011. 228 с.

А. П. Феданяк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФСПІЛКИ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВОГО ПРАВА

Характерною особливістю становища людини і громадянина у демократичному суспільстві є всебічна забезпеченість реального здійснення широкого кола прав і свобод, важливими з яких є право на працю та на об'єднання у професійні спілки.

Але складні політичні та соціально-економічні процеси, що проходять у країні, нагально вимагають вдосконалення правової бази. Разом із активізацією законотворчості істотно збільшується роль досліджень в галузі права, зокрема, трудового.

Проблеми діяльності профспілок були досліджені в працях багатьох вчених, зокрема представників науки трудового права й науки управління в галузі організації та діяльності наглядових органів: Александрова М. Г., Андрєєва В. С., Бандурки О. М., Венедиктова В. С., Гаращука В. М., Гоца В. Я., Гінзбурга Л. Я., Жернакова В. В., Іванова С. О., Лавриненка О. В., Лазор Л. І., Лівшиця Р. З., Островського Л. Я., Пашерстника А. Є., Пашкова О. С., Пилипенка П. Д., Прокопенка В. І., Процевського О. І., Скобєлкіна В. М., Ставцевої О. І., Стависького П. Р., Сироватської Л. О., Хуторян Н. М., Шебанової О. І. та ін. Проте, незважаючи на інтенсивність та широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам діяльності профспілок у реалізації й захисті прав працівників, їх діяльність і правове регулювання сьогодні не має достатнього наукового обґрунтування.

Відповідно до трудового законодавства в сучасних умовах профспілки являють собою добровільні незалежні громадські організації, що об'єднують працівників, зв'язаних загальними інтересами по роду їхньої діяльності як виробничої, так і в соціальній сфері. Своїм головним завданням профспілки всіх напрямків ставлять захист прав і законних інтересів працюючих, установлення соціальної справедливості, ефективної і гуманної економіки.

Профспілки розглядаються в якості специфічних суб'єктів правової діяльності. Їхній статус (правове положення) визначено законодавством, що встановлює права – і дієздатність профспілок, основні (статутні) права і обов'язки, а також гарантії їхнього здійснення.

Разом з тим у рамках загального правового становища профспілок законодавство виходить, з одного боку, з існування принципу плюралізму в організації і діяльності профспілок, а з іншого боку – регламентує статус окремих рівнів органів профспілкової системи, зокрема, профкомів підприємств (організацій), галузевих і регіональних профспілкових органів.

Сучасне законодавство України, з огляду на характер виконуваних профспілками функцій, найбільший акцент робить на розвиток їхнього правового статусу як суб'єкта трудового права, тому, що саме ця роль найбільше торкається регулювання сфери найманої праці.

Кодекс законів про працю України закріпив загальні права профспілок представляти інтереси працюючих і визначив області його застосування – виробництво, праця, побут і культуру, а саме: ст. 43-1 КЗпП дозволяє здійснити звільнення з ініціативи власника без попередньої згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) [1].

Основним завданням профспілок є представництво і захист інтересів працівників перед власником. Виходячи з цих задач, основними функціями діяльності профспілок виступають захисна і представницька, які доповнюються контрольними повноваженнями за додержанням законодавства про працю.

Правоздатність та дієздатність профспілок як юридичних осіб виникає з моменту їх державної реєстрації [2]. У ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» зазначається, що легалізація всеукраїнських профспілок та їх об'єднань, інших профспілок та їх об'єднань здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань.

Профспілка, об'єднання профспілок набувають права юридичної особи з моменту затвердження статуту (положення). Статусу юридичної особи набувають також організації профспілки, які діють на підставі її статуту.

Профспілка, її організації, об'єднання профспілок здійснюють свої повноваження, набувають цивільних прав і беруть на себе цивільні обов'язки через свої виборні органи, які діють у межах прав, наданих їм за законом та статутом (положенням).

Набувши офіційно статус суб'єктів права, вони своїми діями можуть реалізовувати повноваження, визначені в їхніх статутах, а також відповідно до чинного законодавства. Незважаючи на те, що профспілки мають ознаки суб'єктів різних галузей права, створюються вони насамперед для участі у трудових правовідносинах, адже їх найважливішою метою є представництво, здійснення та захист трудових, соціально-економічних прав інших суб'єктів трудового права – працівників. Більш того, як зазначається у ст. 19 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», у питаннях колективних інтересів працівників профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво та захист інтересів працівників незалежно від їх членства у профспілках. Таким чином, профспілки набувають статусу юридичної особи в разі її реєстрації або легалізації. Саме з цього моменту профспілка має право на реалізацію своїх правозахисних і представницьких повноважень.

Основне завдання профспілок як суб'єктів трудового права полягає в захисті, охороні та реалізації прав інших суб'єктів трудового права – працівників. За такого підходу до розуміння ролі профспілок, вони відіграють щодо працівників допоміжне, другорядне значення. Трудові правовідносини виникають саме під час укладення між ними трудового договору. Трудовий договір є юридичною підставою для виникнення комплексу конкретних трудових правовідносин.

Широкий спектр прав, наданих профспілкам для реалізації їх захисної функції, може бути реалізований лише у випадку забезпечення їх розгалуженою мережею нормативно визначених гарантій. Права профспілок – це лише певні можливості діяти тим чи іншим способом. О. Скакун свідчить, що можливість людини діяти певним чином або утримуватися від певних дій є основною ознакою її прав і свобод. [5, с. 438].

Однак, для того, щоб ці можливості профспілок можна було реалізувати, потрібна система гарантозабезпечуючих заходів. Реалізація повноважень профспілок передбачає існування відповідних конкретному праву конкретних гарантій. На стадії володіння права

профспілок характеризує зміст їх правового статусу. Правовий статус визначається як сукупність прав та обов'язків даного суб'єкта правовідносин.

Розглядаючи правовий статус профспілок, ми розуміємо, що це категорія статична: права, обов'язки, обмеження, гарантії, відповідальність знаходяться у спокійному стані. Їх юридична енергія майже не виявляється ззовні. Усі елементи правового статусу профспілок мають потенційний характер, є правовою моделлю їх діяльності щодо забезпечення, захисту й охорони прав, свобод і законних інтересів працівників. Можливі порушення прав на цій стадії також мають потенційний характер, адже практично не відображаються на фактичному правовому стані профспілок, які володіють повноваженнями, але не приступили до їх реалізації. Гарантованість же передбачає створення усіх необхідних умов своєчасної й безперешкодної реалізації повноважень в будь-який момент, коли профспілки почнуть здійснювати свої права чи виконувати обов'язки згідно з законом.

---

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08 (дата звернення: 15.09.2019).

2. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права: монографія. Львів: Видавничий центр Львів. національного ун-ту імені Івана Франка, 1999. 214 с.

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14/print1454502561148975 (дата звернення: 15.09.2018).

5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Х.: Консум, 2001. 656 с.

Д. О. Фоміна
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

В умовах військових конфліктів ризики гендерно обумовленого насильства зростають, адже позбавлення звичних умов повсякденного життя визначають передумови для розвитку нових форм досліджуваного явища. Вагомим негативним чинником у поширенні насильства в суспільстві є погіршення соціальної та економічної ситуації на фоні воєнних дій та економічної кризи українських сімей. Політична дестабілізація та розгортання збройного конфлікту на Сході України супроводжується ескалацією різних форм насильства.

Теоретичні та практичні засади гендерно обумовленого насильства в України зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Н. Аніщук, Н. Болотіна, І. Грицай, Г. Герасименко, О. Дашковська, Л. Кобелянська, К. Левченко, Т. Марценюк, Т. Мельник, В. Муранова, М. Ничипоренко, О. Руднєва, Г. Христова, Л. Єрохіна, Ю. Черняк та ін.

Особливо вразливими до ризиків гендерно обумовленого насильства є біженці та ВПО, оскільки розрив родинних зв'язків і соціальних відносин, відсутність постійного житла та доходів, несприйняття у приймаючих громадах та відсутність довіри до місцевої влади створюють передумови для можливих кривдників та обмежують можливості доступу до справедливості для постраждалих [1].

Вплив конфлікту на рівень гендерно обумовленого насильства виявляється у зростанні кількості насильницьких ситуацій та числа постраждалих осіб. Важливість привернення уваги до проблематики гендерно обумовленого насильства підтверджується спеціальними документами міжнародних організацій: Резолюцією Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки. Мир. Безпека» (2000 р.) та Рекомендацією № 30 до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок [2]. Обидва документи вимагають від держав рішучих дій для припинення насильницьких практик.

Важливо відрізняти сексуальне гендерно обумовлене насильство від сексуального насильства в умовах конфлікту. Сексуальне гендерно обумовлене насильство може бути використане як тактика війни залякати, підкорити, принизити, насильно переселити членів громади чи етнічних груп. Сексуальне насильство в умовах конфлікту – це злочин згідно з міжнародним гуманітарним правом, до

якого часто вдаються сторони конфлікту, можуть здійснювати офіційні військові формування, добробати, партизани, бойовики, миротворчі місії. Його наслідки можуть бути важкими, включаючи тяжкі фізичні та психологічні наслідки для постраждалих і свідків, а також мати глибокий дестабілізуючий вплив на громади та населення в цілому [3]. Більше за інших в умовах конфлікту страждають від сексуального насильства жінки та дівчата. Окрему групу ризику під час конфлікту складають жінки-волонтери, які стикаються з жорстоким ставленням при затриманні представниками озброєних угруповань. Також, в умовах конфлікту насильство часто здійснюють члени озброєних угруповань щодо цивільних осіб.

В Україні на основі опрацьованих документів, інтерв'ю, фото- і відеодоказів, персональних архівів постраждалих, публікацій ЗМІ та інших джерел експертам вдалося сформувати рекомендації органам державної влади, українським неурядовим організаціям, міжнародним та міждержавним організаціям для попередження та протидії гендерно обумовленому насильству в умовах збройного конфлікту на Сході України [4]. Жертвам насильства важливо відчувати, що справедливість відновиться та винні будуть покарані. Проте, вищезазначене важко реалізувати, оскільки жертви насильства не завжди звертаються до відповідних органів по допомогу тощо.

З моменту початку збройного конфлікту на території України навесні 2014 р. міжнародні і національні правозахисні організації фіксують значні порушення прав людини на сході країни. Відсутність безпеки та інтенсивні бойові дії призвели до неможливості реального захисту осіб, які перебувають на непідконтрольній Україні території, а також на українській території, що межує із зоною зіткнення. Має місце ціла низка проблем, пов'язаних із захистом прав людини і прав жінок, зокрема; перед населенням, що проживає у Донецькій та Луганській областях, постають значні труднощі, пов'язані з доступом до судів і органів прокуратури, розташованих на територіях, підконтрольних уряду, у тому числі через втрату або знищення матеріалів справ до та під час процесу переміщення або зміни територіальної підсудності чи підслідності зазначених органів. Часто особи, які проживають на непідконтрольних уряду територіях, змушені долати великі відстані ураженими конфліктом територіями, щоб подати позовні заяви або бути присутніми на судових засіданнях на підконтрольних уряду територіях [5].

Спостерігачі, які виїжджають на території, що межують із лінією зіткнення, а також до окупованих територій, вказують, серед іншого, на те, що інформація про інциденти гендерно обумовленого,

зокрема, сексуального, насильства вкрай обмежена, адже її складно перевірити. Оскільки правоохоронні служби не мають достатніх ресурсів розслідувати подібні справи, жертви рідко звертаються за допомогою. При цьому наголошується, що повідомлення про катування та жорстоке поводження розслідуються вкрай рідко. Є всього лише кілька прикладів притягнення до відповідальності за порушення, вчинені представниками правоохоронних органів. Зафіксовано випадки, коли судді ігнорують чи відхиляють скарги жертв катування [6].

Мінсоцполітики спільно з МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», Донецькою, Луганською, Харківською, Дніпропетровською, Запорізькою облдержадміністраціями за підтримки ФН ООН: організовано діяльність – 26 мобільних бригад, які надали психосоціальну допомогу понад 10 тисяч осіб. В Україні необхідним є формування Єдиної міжвідомчої бази даних, яка буде забезпечувати ефективний обмін достовірною інформацією щодо різних проявів гендерно обумовленого насильства у суспільстві.

Важливою гарантією гендерної рівності є ефективна і неупереджена система здійснення правосуддя, яка має бути однаково доступною як для чоловіків, так і для жінок. Суди відіграють унікальну роль у суспільстві, оскільки вирішуючи спори, захищаючи порушене право чи законний інтерес, встановлюючи винуватість особи та призначаючи покарання, призначаючи відшкодування у випадку порушення права, судова система є гарантом стабільності суспільних відносин, сприяючи тим самим сталому розвитку [7, с. 20].

Отже, під час воєнних конфліктів загострюються прояви насильницьких дій та насильства, які завжди мають гендерне забарвлення. Війна впливає на жінок і чоловіків по-різному, оскільки жінки більш вразливі під час війни і можуть використовуватися як інструмент тиску та залякування. В умовах позбавлення звичних умов повсякденного життя визначають передумови для розвитку нових форм гендерно обумовленого насильства. Переважна більшість постраждалих від насильства не зверталися до правоохоронних органів. Відповідальність за сексуальне насильство може наступити в багатьох формах. Її можна досягти шляхом кримінального переслідування, але також вона може бути реалізована в судовому порядку в справах щодо порушення прав людини проти відповідальних державних або недержавних суб'єктів, у межах цивільного законодавства, репараційних претензій з боку жертв/свідків сексуального насильства, а також процесів перехідного правосуддя. Найжахливіші злочини в історії людства вчиняються під час

збройних конфліктів. На випадок, якщо держави не можуть або не хочуть притягати винних осіб до відповідальності створено міжнародні суди та трибунали.

1. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. *Центр Разумкова*. 2016. 244 с. URL: http://old.razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf

2. Резолюція 1325 (2000), ухвалена Радою Безпеки на її 4213-му засіданні 31.10.2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669

3. Суслова О. Жінки, мир та безпека: Інформаційно-методичний збірник для співробітників Міністерства Оборони і Генерального штабу України. 2016. 34 с. URL: http://ngu.gov.ua/sites/default/files/wps_military_text_manual_final_26_sept_2016_0.pdf

4. Чому важливо сьогодні документувати правопорушення? 2018. URL: https://jfp.org.ua/coalition/novyny-koalicii/articles/dokumentuvannia.

5. Доступ до правосуддя в контексті конфлікту в Україні. Тематичний звіт. 2015. 52 с. URL: http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/212321?download=true

6. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого–15 травня 2016 р. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. 35 с. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFevMay2018_UKRAINIAN.pdf

7. Фарукшин М. Х. Политическая система общества. *Политнаука*. *Политология в России и мире*. URL: http:// www.politnauka.org/library/teoria/farukshin. php

В. В. Франків
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ

У кожній професії існують свої психотравмуючі чинники і кожна професія залишає свій відбиток на психіці людини (її поведінці). Провідним чинником становлення особистості спеціаліста виступає саме професійна діяльність, під впливом якої відбуваються зміни особистості. Ці специфічні особливості професійної діяльності значно впливають на особистісні характеристики її представників і можуть призводити до розвитку у співробітників поліції явища професійної деформації.

Професійну деформацію слід вважати комплексом специфічних, взаємопов'язаних змін, які спочатку охоплюють окремі риси особистості працівника поліції, а далі беруть у полон всю її структуру. Найчастіше сферами прояву професійної деформації виступають службова діяльність, найближче соціальне оточення поліцейського та його власна особистість. Професійна деформація є віддаленим у часі результатом впливу сукупності детермінант, пов'язані з різними соціальними системами [1].

Діяльність працівників правоохоронних органів належить до максимально стресогенних і емоційно високо напружених. Небезпека (реальна чи уявна) – це постійно діючий стресор в їх діяльності. Специфіка вияву цього стресора в діяльності співробітників полягає в такому: з одного боку, є постійна можливість виникнення небезпеки, з іншого – небезпека може з'явитися раптово. І, нарешті, співробітник правоохоронних органів, на відміну від представників інших професій, пов'язаний професійною необхідністю завжди йти назустріч небезпеці. Наявність у діяльності співробітників таких сильно діючих факторів, як небезпека, ризик, загроза життю і здоров'ю, з одного боку, актуалізують первинні потреби (за шкалою А. Маслоу) – потреби безпеки та захисту, а з іншого боку – структурує їх. Усвідомлення співробітником правоохоронних органів неможливості задовольнити потреби сприяє хронічному переживанню негативних емоцій, появі дефіцитарних психічних станів [2].

На думку М. Ануфрієва, найбільш повно структура особистості працівника поліції показана в моделі особистості, розробленій А. Столяренко. У цій моделі у структурі особистісних якостей і властивостей виділяються чотири відносно самостійні рівні.

І рівень – ціле-мотиваційні якості. Ці якості розкривають спрямованість особистості, яка характеризує в соціальному плані людину за найбільш суттєвими характеристиками: ставлення до інших, до себе, до майбутнього, до професії тощо. Ціле-мотиваційні якості поділяються на дві групи: ідейно-мотиваційні якості, до яких відносяться світогляд, переконання, політична культура, правова культура, усвідомлення свого значення та функції у правоохоронній діяльності; та професійно-мотиваційні якості, що включають конкретні цілі діяльності, мотиви вчинків та службові інтереси, особисті плани та прагнення, ставлення до перспектив службового просування.

ІІ рівень – морально-психологічні (морально-ділові) якості. Виступаючи частиною ціннісно-нормативної сфери особистості, дана група якостей характеризує систему домінуючих соціальних відношень: ціннісні орієнтації працівника, що визначають його

ставлення до виконання службових обов'язків. Серед них: сумлінність, відповідальність, дисциплінованість, любов до праці, почуття обов'язку, гуманність, справедливість, тактовність, вимогливість до себе, самокритичність, а також якості, що визначають моральну стійкість та непідкупність. Морально-ділові якості поліцейського взаємопов'язані і з спрямованістю особистості через високорозвинену правосвідомість, що включає в себе розуміння та дотримання усіх принципів права, усвідомлене почуття законності у здійсненні правоохоронної діяльності.

ІІІ рівень – професійно-ділові якості. Він охоплює спеціальні здібності та професійну підготовку працівника. До них належать: загальний інтелект, професійне мислення, спостережливість, розвинута пам'ять; професійна майстерність як сукупність професійних знань, умінь і навичок, як здатність приймати рішення; вольові й організаційні якості, що характеризуються цілеспрямованістю, настійливістю, мужністю, наполегливістю та самостійністю; психологічна підготовленість як психічна стійкість в екстремальних ситуаціях, витримка, здоровий ризик; спеціальні здібності – розшукові, слідчі, педагогічні, виховні, комунікативні.

IV рівень – професійно важливі психофізіологічні властивості: емоційність; швидкість моторних реакцій; працездатність; врівноваженість, стійкість до фізичних і психічних навантажень, психологічного тиску, здатність до ризику [3].

Стосовно до проблеми професійної діяльності прийнято говорити про трудовий стрес. Б. Марголіс, В. Кроес і Р. Кун одній зі своїх статей дали символічну назву: «Трудовий стрес: незареєстрована професійна небезпека» [4].

Між рівнем стресу і активацією нервової системи, яка випливає з нього, та результативністю трудової діяльності – немає пропорційної залежності. На це звернули увагу ще на початку ХХ століття Р. Йєркс і Дж. Додсон [5]. Вони експериментально показали, що із зростанням активації нервової системи до певного рівня продуктивність поведінки підвищується, тоді як із подальшим ростом активації вона починає падати. Так була встановлена закономірність між рівнем активації нервової системи і продуктивністю.

Розглядаючи концепцію Е.Ф. Зеєра, багаторічне виконання професійної діяльності не може постійно супроводжуватися її вдосконаленням і безперервним професійним розвитком особистості. Тобто професійні деформації є неминучими у кожній спеціальності і порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність, стійкість, негативно позначаються на продуктивній діяльності. Профе-

сійні деформації – це зміни сформованої структури діяльності та особи, що негативно позначаються на продуктивності праці та взаємодії з іншими учасниками цього процесу. Багаторічне виконання однієї і тієї ж діяльності усталеними способами веде до розвитку професійно небажаних якостей та професійної дезадаптації фахівців. У представників правоохоронних органів професійні деформації можуть проявлятися на чотирьох рівнях:

1. Загальнопрофесійні деформації (типові для працівників цієї професії особливості особистості і поводження, що простежуються переважно у працівників зі стажем. Розвивається синдром «асоціальної перцепції», при якому кожен громадянин сприймається як потенційний порушник; синдром «вседозволеності», що виражається у порушенні професійних й етичних норм, прагненні маніпулювати професійним життям підлеглих).

2. Спеціальні професійні деформації, що виникають у процесі професійної спеціалізації (кожна спеціальність має свій склад деформацій: у слідчого з'являється правова підозрюваність, в оперативного працівника – актуальна агресивність, командири – цинічні, генерали – черстві і байдужі).

3. Професійно-типологічні деформації, обумовлені накладанням індивідуально-психологічних особливостей особистості – характеру, темпераменту, здібностей – на психологічну структуру діяльності (у результаті складаються професійно й особистісно обумовлені комплекси).

4. Індивідуалізовані деформації, обумовлені особливостями у процесі багаторічного виконання професійної діяльності, психологічним зрощуванням особистості і професії (окремі професійно важливі якості, і професійно небажані, що надмірно розвиваються, призводять до виникнення надякостей або акцентуацій). Це можуть бути: надвелика відповідальність, суперчестність, гіперактивність, трудовий фанатизм, професійний ентузіазм. Наслідком усіх цих деформацій є психічна напруженість, конфлікти, кризи, зниження продуктивності професійної діяльності особистості, незадоволеність життям і соціальним оточенням [6].

Професійна діяльність працівників поліції обумовлюється такими стресогенними чинниками: ризик для життя і здоров'я; використання зброї, фізичного впливу та спецзасобів відносно правопорушників; постійно існуюча протидія з боку правопорушників і злочинців; висока ціна можливих помилок; усвідомлення відповідальності за результати виконуваної роботи; великі фізичні та психічні навантаження; конфліктні ситуації під час службової

діяльності; інтенсивний вплив несприятливих факторів навколишнього середовища тощо.

Говорячи про професійні деформації, можна коротко відзначити, що сутність її полягає у взаємодії суб'єкта й особистості у єдиній структурі індивідуальності. Серед причин професійної деформації виокремлюються різні за своєю природою чинники: економічні, політичні, соціальні, правові, організаційні, педагогічні, психологічні. Фахівці, намагаючись пояснити таке складне явище як профдеформація, явно чи неявно використовують різні теоретичні підходи, концептуальні схеми і понятійні терміни.

Отже утворення деформацій ініціюється професійною стагнацією спеціаліста, а також акцентуацією рис характеру. Проте головним чинником, ключовою детермінантою розвитку деструкцій є сама професійна діяльність. Кожна професія має свій певний набір професійних деформацій.

---

1. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) К.: НАВСУ, 1999. 310 с.

2. Психология управления: учебное пособие. Х.: Титул, 2007. 532 с.

3. Ануфрієв М. І. Вищий заклад освіти МВС України: науково-практичний посіб. Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. 369 с.

4. Margolis, B. L., Kroes, W. H., Quinn, R. P. Job stress: an anlisted occupational hazard. Journal of Occupational Medisine. 1974, 16, No 6. P. 659–661.

5. Yerkes, R., Dodson, J. The relation of stimulus to rapidity of habit formation. Journal of Comp. Neyr. Psychol. 1908, 18. P. 469–482.

6. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебное пособие М.: Академический проект. Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 336 с.

І. А. Фролова
(Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ

Освіта є невід'ємною складовою кожного суспільства та важливою передумовою його розвитку. Право людини на освіту займає особливе місце в системі прав людини, є ядром культурних прав. У даному праві органічно поєднується «негативна» і «позитивна» свободи людини. Адже кожна людина володіє свободою вибору форм

і методів отримання освіти («негативний аспект»), але, крім цього, має право вимагати від держави створення необхідних для реалізації належного йому права умов («позитивний аспект»).

Право на освіту – це міра можливої поведінки особи, направлена на здобуття знань, формування вмінь та навичок, всебічний розвиток особистості.

Метою здійснення права людини на освіту є формування повноцінної вільної особистості та її підготовка до життя в суспільстві шляхом систематичної передачі знань і професійних орієнтацій, морально-етичних і правових нормативів, досвіду та формування в людини необхідних навичок.

Право людини на освіту має програмний і цільовий характер, тобто вимагає постійного вдосконалення освітнього законодавства, пошуку нових форм і методів забезпечення принципів права людини на освіту.

Право на освіту має свої особливості: природний характер; невід'ємне від людини; загальне та рівне для кожного; необхідне для гармонійного розвитку людини та суспільства загалом; основну роль в реалізації права людини на освіту приймає на себе держава, обов'язки якої кореспондують праву вимоги, що належить кожному індивіду.

Розвиток права на освіту залежить від чотирьох основних факторів:

– позиції державної влади щодо розвитку грамотності та вищого рівня освіти серед населення;

– ставлення окремих верств населення до отримання систематичних знань;

– матеріальних можливостей держави у розвитку системи освіти;

– можливостей населення з використання шансів на отримання освіти.

Право на освіту задеклароване в численних міжнародних актах.

Зокрема, значимість та цінність даного права визначається у ст. 26 Загальної декларації прав людини [1]. Даний акт містить низку норм, які визначають право на освіту. До них відносяться такі:

1) кожна людина має право на освіту;

2) безоплатність початкової та загальної освіти;

3) обов'язковість початкової освіти;

4) загальнодоступність технічної і професійної освіти;

5) доступність вищої освіти для всіх на основі здібностей кожного;

6) право пріоритету батьків у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Розширене трактування положень Загальної декларації відображено в ст. 13 та 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [3].

Особливе значення в становленні концепції права особи на освіту має Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти [2], прийнята 14 грудня 1960 р. Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки та культури. ООН повинна не лише усувати будь-яку дискримінацію в галузі освіти, а й заохочувати загальну рівність можливостей та рівне до всіх ставлення у цій сфері.

Слід відмітити активну нормотворчу та організаційну діяльність спеціальних установ ООН, а саме ЮНЕСКО – розробляє та приймає акти з питань освіти у рамках Міжнародної комісії в справах освіти для XXI століття. Міжнародні комісії та конференції розробляють та приймають міжнародні акти, спрямовані на розвиток окремих видів освіти, окремих суб'єктів права. Наприклад, акти: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст. 5), Конвенція про права дитини (ст. 28, 29), Декларація про права інвалідів (ст. 6), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (прав.6), Європейська хартія про регіональну мову та мову меншин тощо.

На регіональному рівні прийняті Європейська конвенція про права людини та основні свободи (стаття 2 Першого протоколу), Американська конвенція про права людини (стаття 13 Додаткового протоколу до Американської конвенції про правах людини у сфері економічних, соціальних і культурних прав) і Африканська хартія прав людини і народів (стаття 17).

Стаття 2 Протоколу №1 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод визначає: «Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту. Держава поважає право батьків забезпечувати таку освіту для своїх дітей відповідно до власних релігійних і філософських переконань» [4].

У Протоколі право на освіту сформульоване як негативне – держава повинна створити умови для можливості альтернативного задоволення потреби людини і громадянина в здобутті освіти.

Отже, право на освіту широко представлене на міжнародному, регіональному та національному рівнях демократичних держав. Міжнародні стандарти приділяють увагу не тільки праву на освіту людини, але й містять положення про право на освіту окремих категорій осіб, серед яких діти, інваліди та інші категорії осіб.

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

2. Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, прийнята 14 грудня 1960 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua.

4. Право на освіту: стаття 2 Протоколу № 1. URL: http://www.coe.kiev.ua.

В. Р. Хаєцька
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ВЕРХОВЕНСТВО ВЛАДИ НАРОДУ ЯК БЕЗУМОВНИЙ ПРИНЦИП ҐРУНТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Народовладдя-це система форм безпосереднього вільного волевиявлення народу, як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні шляхом прямої його участі у встановленні представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування і безпосередньому прийнятті владних рішень з передбачених Конституцією та законами України [1, с. 7]. Отже, демократія сьогодні бачиться, скоріше, як певна технологія досягнення влади, комплекс умов, необхідних для того, аби політичні сили конкурували між собою, мали шанси отримати та здійснювати державну владу. Народ, який розуміють як джерело влади, як такий, що контролює владу і в разі потреби змінює її, поступово зник і з теоретичного обґрунтування демократії, і з реального життя та сенсів, якими наповнюють демократію політики і населення. Вільна конкуренція політичних сил, плюралізм політичних поглядів, стабільність і гнучкість політичних режимів, умови успішного проведення державної політики – саме в таких категоріях нині зазвичай визначають демократію як на науковому, так і на побутовому рівнях.

Визнання верховенства влади народу безумовним принципом, на якому ґрунтується українська державність в сучасних конституційних реаліях, потребує новітнього теоретичного осмислення такого значущого явища як народовладдя. Потреба такого осмислення не в останню чергу детермінована досить розповсюдженим у юридичній літературі поглядом про подібність категорії «народовладдя»

із низкою інших. Так, багатократно вживане поняття в радянському державознавстві, зазвичай, ототожнювалося з соціалістичною демократією (разом із ключовими елементами «диктатури пролетаріату» та «провідної ролі робітничої партії»), де народ розумівся як «класи та прошарки суспільства, які борються за торжество нового суспільного ладу – соціалізму та комунізму» [1, с. 7].

Пострадянські вчені також не забувають про наявність терміну «народовладдя», особливо тоді, коли він потрапляє в сферу їх власного дослідження, але в зв'язку з цим починає прирівнюватися до народного суверенітету, демократії тощо [1, с. 7]. Природа такого підходу коріниться у використанні номінального методу до визначення понять. Автоматичний переклад давньогрецького терміна робить з «демократії» «народовладдя», і, відповідно, навпаки. Отже, демократія тлумачиться як: історичний феномен; політична діяльність на малих територіях; народовладдя; правління більшості; форма держави; форма державного устрою; суспільно-політичний (недержавний) інститут, принцип організації та діяльності політичних і суспільних організацій; політичний режим;принципи організації державної влади; політичний процес; тип політичної культури, політичний світогляд або як політична цінність; соціально-політичний рух. Така поширеність демократії як об'єкту дослідження в різних галузях людського знання дозволяє говорити про неї як про категорію соціальну (оскільки вона не може бути реалізованою поза суспільними відносинами); категорію політичну (об'єктивно зав'язана на таких явищах як влада, політика, політичний режим, політичний світогляд, рух тощо); категорію державно-правову (формалізується в державі через сукупність інститутів, процедур управління, що забезпечують функціонування всієї системи відповідно до цінностей демократії, та отримує своє нормативне закріплення) [1, с. 7].

Демократія стає цінністю, виникає переконаність у тому, що демократичний спосіб розв'язання суспільних проблем є не тільки можливим, а й бажаним, формується певний світогляд, який визначається як демократична ідеологія – впорядкована система демократичних цінностей, уявлень і переконань, згідно з якою люди можуть і мусять розв'язувати суспільні справи через посередництво власної участі, залучення до суспільного життя, обізнаності й поінформованості щодо суспільних справ і проблем... Під ідеалом демократії розуміють той сучасний її стандарт, згідно з яким оцінюють демократичність різних форм врядування.

Отже, народовладдя в Україні реалізується на основі Конституції через інститути безпосередньої (прямої) чи представниць-

кої (виборної) демократії. До інститутів безпосередньої демократи, які забезпечують ухвалення державного рішення прямим волевиявленням народу, відносять: референдум; обговорення проектів нормативних актів; участь у виборах органів державної влади; загальні збори (збір) громадян; звіти депутатів і виконавчих органів перед населенням.

---

1. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави.

А. В. Хемич
(Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ФАНАТИЗМУ В УКРАЇНІ

Релігія в сучасному світі відіграє роль невід'ємного та активного компоненту більшості соціально-політичних подій, тому майже всі соціально-політичні загострення та конфлікти на своєму ґрунті мають різні віросповідання та витікаючі з них релігійні непорозуміння. Адже переважна більшість населення земної кулі – віруючі, і тому не рахуватися з релігією, а тим більше з релігійним фанатизмом, у його різних модифікаціях і трансформаціях просто неможливо. Тому держава для забезпечення рівності прав віруючих та з метою закріплення права на віросповідання створює відповідні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність віруючих та релігійних організацій.

Релігійний фанатизм в наш час посідає вагоме місце серед різноманітних вірувань. Слід зауважити, що існують як традиційні релігії: християнство, буддизм, іслам, індуїзм, так і різноманітні релігійні об'єднання, які в основному і складаються з релігійних фанатиків.

За своєю суттю релігійний фанатизм – явище, яке завжди носить соціальний характер. Людина не може бути фанатичною тоді, коли вона поставлена перед богом, вона робиться фанатиком тоді, коли вона поставлена перед людьми. Фанатик завжди потребує ворога, завжди повинен засуджувати, страчувати. Ортодоксальні догматичні форми створені не по відношенню до бога, а по відношенню до інших людей.

Релігійний фанатизм не народжується під час того, як індивід приймає рішення діяти певним чином, захищаючи свої віровання протиправними та антисуспільними засобами, він народжується в період розвитку особи віруючого, формування його потреб, мотивацій, стереотипів мислення та поведінки, пам'яті, знань і уявлень. Таким чином, релігійний фанатизм явище соціально-психологічне. Фанатизм завжди поділяє світ і людство на дві частини, на два ворожих табори. Фанатизм не дозволяє існувати різноманітним ідеям та світоглядам, для нього не існує багатоманітного світу. Все, що відрізняється від мислення фанатика, – вороже. Ворожі сили уніфікуються, стають єдиним ворогом – це страшне спрощення полегшує боротьбу для фанатика [4, с. 386].

Тому, як визначає Леонтенко Т. Є. Релігійний фанатизм – пристрасний вираз нетерплячості сповідання певних вірувань, які за своєю суттю мають суб'єктивний характер, відрізняються щирим переконанням в абсолютній істинності принципів тієї чи іншої релігії, стійкою вірністю та здатністю пожертвувати власним життям та життям інших заради вірувань [4, с. 385].

Для повноти дослідження також слід визначити модель державно-церковних відносин в Україні. Вовк. Д. О. в своїй монографії «Право та релігія» зазначає наступне – «Аналіз положень Конституції нашої держави та чинного законодавства дає змогу охарактеризувати вітчизняну модель державно-церковних відносин як автономну, помірно сепараційну» [2, с. 180].

На підтвердження цього можна навести конституційні принципи відносин держави і релігійних організацій в Україні, які виділяє Г. Л. Сергієнко: гарантування свободи віросповідання; заборони його неконституційного обмеження; відокремлення держави і релігійних організацій; відокремлення державних, комунальних навчальних закладів від релігійних організацій; рівності релігійних організацій перед законом; заборони дискримінації релігійних організацій [5, с. 70–165].

На нашу думку, така модель державно-церковних відносин в цілому є прийнятною для вітчизняних реалій сьогодення. Держава регулює релігійні відносини за допомогою: Конституції України, Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», Кримінального Кодекс України.

Закон України «Про свобоу совісті та релігійні організації» встановлює, що кожна людина має право на вільний вибір релігії, а також декларує, що пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення

до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті чи ображання почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Кримінальний кодекс України у свою чергу встановлює відповідальність за порушення права на рівність громадян незалежно від віросповідання (ст. 161 КК), за пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК), перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 КК), посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК).

Саме ці діяння в основному вчиняються релігійними фанатиками, які з метою нав'язування своєї віри іншим особам готові вчинити злочин. Найпоширенішими злочинами, які вчиняються такими особами є порушення права на рівність громадян незалежно від віросповідання та перешкоджання здійсненню релігійних обрядів.

Держава з метою запобіганню вчинення протиправних дій релігійними фанатиками здійснює профілактичні заходи, імплементує в законодавство різноманітні норми міжнародного права. Важливим аспектом в правовому регулюванні поведінки релігійних меншин є також забезпечення захисту прав віруючих, віра яких не є традиційною. Тому в Декларації про права осіб, які належать до національних чи етнічних, релігійних чи мовних меншин» фіксує важливий принцип - зобов'язання держави «захищати самобутність національних чи етнічних, релігійних меншин заохочувати створення умов для розвитку цієї самобутності [1, с. 99].

Отже, в законодавстві України наявні норми які забезпечують захист прав віруючих, незалежно від їх віросповідання. А також законодавець передбачає кримінальну відповідальність за порушення прав віруючих. Виходячи з цього, можемо зазначити, що релігійних фанатизм в Україні є цілком врегульованим нормами права явищем, як з сторони захисту нетрадиційної релігії фанатиків, так і з сторони запобігання або покарання таких осіб за порушення прав інших осіб пов'язаних із віросповіданням.

---

1. Бабій М. Правове регулювання діяльності релігійних меншин в Україні в контексті вимог міжнародного права. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/14822/12-Babiy.pdf?sequence=4

2. Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Х.: Право, 2009. 224 с.

3. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

4. Леоненко Т. Є. Релігійний фанатизм в світових релігіях та його суспільна небезпека в кримінальному праві. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/appol_2014_52_48.pdf

5. Сергієнко, Г. Л. Роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12. 00. 02. Г. Л. Сергієнко. Х., 2004. 209 с.

Я. І. Хиль
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ

У системі цивільних правовідносин цивільно-правовий договір займає особливе місце. Згідно статті 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [1]. Договір є однією з найпоширеніших підстав виникнення зобов´язання і являє собою різновид правочину. Поняття «правочин» ширше від поняття «договір». Правочини можуть бути односторонніми, двосторонніми й багатосторонніми. Будь-який договір завжди є правочином, але не кожний правочин виступає як договір, оскільки в договорі, як в юридичному факті, виявляється воля не однієї сторони, а двох чи декількох сторін. Відповідно, на договори поширюються правила щодо умов дійсності правочинів, підстав визнання їх недійсними й інші положення про правочини [2].

Суб'єкти цивільного права відповідно до статті 627 ЦК України володіють свободою договору. Цивільне право визначає свободу договору, як здатність осіб вільно укладати договір, вибирати контрагента та визначати умови договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [1]. Під час складання договору особи мають право вільно встановлювати взаємні права і обов'язки, визначати умови та особливості договору. Така правова позиція дозволяє суб'єктам цивільного права укладати договори, які не передбачені актами цивільного законодавства, але які не суперечать нормам чинного законодавства. Якщо з актів цивільного законодавства не випливає іншого або коли обов'язковість для сторін

положень актів цивільного законодавства не випливає з їх змісту чи із суті відносин між сторонами, останні мають право врегулювати у договорі свої відносини, які не врегульовані цими актами, або відступити від положень останніх і врегулювати свої відносини на власний розсуд [3]. Це допомагає особам досягти взаємної згоди під час укладення цивільного договору не зважаючи на процесуальні рамки, які ускладнюють досягнення спільної мети.

Договори можуть бути односторонніми та двосторонніми. Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. В таких договорах одна сторона набуває прав а інша обов'язків. Мета такого договору забезпечити виконання обов'язку однієї з сторін, яка уклала договір. Двосторонній договір наділяє правами та обов'язками обидві сторони договору. Такі договори є найбільш поширеними в цивільному праві. Якщо обов'язку однієї особи щось зробити або передати, або виконати відповідає обов'язок, надати зустрічне задоволення у грошовій або іншій матеріальній формі, то це відплатний договір. Вони встановлюються у вигляді загального правила (ч. 5 ст. 626 ЦК України). Це договори купівлі-продажу, найму, підряду тощо. Важливими елементами цивільно-правового договору є реальність і консенсуальність договору. Особливості цих ознак допомагають ототожнити той чи інший договір з певним результатом.

Реальні договори вважаються укладеними, тобто набувають юридичного значення лише з моменту фактичного здійснення певних дій. До цієї категорії договорів відносять договір позички, договір банківського вкладу, договір довічного утримання. Реальними називаються договори, в яких для виникнення прав і обов'язків недостатньо угоди, а необхідна ще й передача майна або коштів, наприклад, договір позики вважається укладеним не з моменту, коли сторони домовилися про те, що кошти будуть передані в борг, а з моменту передачі їх позичальнику. Практичне значення такого поділу полягає в тому, що в консенсуальних договорах спір про виконання обов'язків і відповідальність за їх невиконання може вирішуватися судовими органами вже після досягнення сторонами угоди, навіть якщо передання майна ще не відбулося. Наприклад, можлива вимога про передачу купленої речі, про відповідальність за невиконання такого обов'язку тощо.

Консенсуальні договори вважаються укладеними і набувають юридичного значення з моменту досягнення угоди з основних умов

договору (наприклад, купівля-продаж, найм, підряд тощо). Така категорія договір є найбільш поширеними тому, що вони вважаються складини, коли досягнуто всіх істотних умов.

Аналізуючи цивільного-правовий договір можна зробити висновки про цілу низку можливостей, які визначає законодавство для задоволення цивільно-правових потреб. Свобода цивільно-правового договору надає можливість вільно встановлювати особливості й умови договору. За допомогою нього особи можуть самостійно визначати права та обов'язки. Договір повинен відповідати загальним стандартам законодавства. Цивільно-правовий договір є цивільним правочином який надає широкий спектр можливостей в умов сучасного законодавства.

---

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення 13.10.2019).

2. Бірюков І. А., Заїка Ю. О. Цивільне право України. Загальна частина: навчальний посібник. К. КНТ, 2006. 480 с.

3. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бєгова Т. І. Цивільне право: підручник. Х. Право, 2011. 656 с.

Я. І. Хиль,
К. М. Гринь
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІСЦЕ І РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У МЕХАНІЗМІ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Проблеми пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини займають одне із найважливіших завдань Національної поліції. Поліція в своїй діяльності не одноразово стикається з порушенням прав і свобод людини і її законних інтересів. В багатьох сферах своєї діяльності Національна поліція стикається з цією проблемою.

Органи Національної поліції здійснюють правоохоронну функцію держави. Правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим

додержанням встановлених у законі процедур для цієї діяльності [2 с. 26]. Згідно з статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Значення цієї статті визначає напрямок діяльності органів державної влади. Діяльність цих органів повинна забезпечити права і свободи людини та неухильне додержання законів, які спрямовані на захист основоположних свобод. Одним із цих завдань є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [3].

В умовах реформування правоохоронної системи України відбувається також і створення нових структурних підрозділів. До прикладу у Національній поліції створюються нові підрозділи, що відповідають за охорону прав і свобод людини. З метою забезпечення дотримання прав людини, у складі Національної поліції було створено Управління забезпечення прав людини Національної поліції. Наказом Національної поліції України від 07.03.2019 № 215 було затверджено Положення про Управління забезпечення прав людини Національно поліції України. Серед основних завдань Управління є: вивчення та аналіз проблемних питань у діяльності органів і підрозділів поліції стосовно дотримання прав і свобод людини, забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції при забезпеченні заходів з підтримання публічної безпеки та порядку, під час виявлення та розкриття злочинів, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням. Причиною створення цього органу є необхідність забезпечення системи контролю за дотриманням та забезпечення прав і свобод людини працівниками поліції.

Управління забезпечення прав людини Національної поліції вживає заходів щодо відновлення порушених прав і свобод людини. Гіпотетично, поліцейські під час застосування заходів впливу можуть не вмотивовано, або без необхідності обмежити права і свободи людини. Наслідком таких дій є порушення прав і свобод людини, що спричиняє пониження рівня довіри населення. Згідно з чинним законодавством поліція зобов'язана застосовувати заходи впливу відповідно до норм законодавства. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції [3].

У разі звернення громадян щодо порушення прав людини вживаються відповідні заходи. У таких випадках здійснюється перевірка

інформації вчинених дій, отримуються фото і відео матеріали фактів порушення прав людини, у разі доведення вини працівника поліції він отримує усне попередження або ж стягнення – догану, уразі отримання двох доган працівник звільняється з Національної поліції. Діяльність такого органу можна вважати додатковим заходом з охорони прав людини. На сьогоднішній день цей орган вживає певні дії для здійснення своєї завдань, влаштовує тренінги для майбутніх працівників УЗПЛ, а також здійснює наукові конференції щодо забезпечення прав людини з метою роз'яснення демократичних цінностей, прав і основоположних свобод. Управління забезпечення прав людини Національної поліції спрямоване на удосконалення діяльності щодо забезпечення прав людини в межах повноважень Національної поліції.

Аналізуючи вказану ініціативу зі створення Управління забезпечення прав людини з певною долею вірогідності, можна припустити, що органи Національної поліції зможуть ефективніше здійснювати правоохоронну функцію держави щодо забезпечення прав і свобод людини. Однак, очевидно і те, що діяльність його буде перехрещуватися з діяльністю прокуратури щодо нагляду за діяльністю Національної поліції. Відтак чи буде ефективною діяльність такого структурного підрозділу можна лише прогнозувати на підставі системного моніторингу.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР// *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Ю. С. Назар, М. Т. Гаврильців, Г. Ю. Лук'янова, А. І. Годяк, М. М. Бліхар. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.

3. Про Національну поліції: Закон від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

М. В. Хіцяк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СТРАХОВОЮ КОМПАНІЄЮ У ПРОЦЕСІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Майбутнє будь-якої організації залежить від її можливості розробити приблизну стратегію діяльності і слідувати їй. Це можна пояснити наступним причинами:

1) стратегія дозволяє виявити кілька варіантів, найбільш прийнятних для даної компанії.

2) розроблена стратегія повинна сприяти адаптації до умовами мінливого ринку.

3) правильний вибір стратегії забезпечує розвиток і зміцнення позицій компанії.

4) стратегія дозволяє виявити пріоритетні ділянки діяльності і виключити види діяльності, що не приносять прибуток.

5) правильно обрана стратегія дозволяє прибрати з ринку нежиттєздатні компанії.

6) дотримання обраної стратегії дозволяє компанії адаптуватися до змін, що відбуваються і збільшувати свої доходи [1].

На першому етапі побудови стратегії важливо визначити вид стратегії з точки зору основних ознак. з численних варіантів стратегій потрібно вибрати можливі до реалізації страховою компанією. В результаті залишається невеликий набір варіантів, визначених ступенем конкурентоспроможності, стадією життєвого циклу галузі, зовнішніми і внутрішніми умовами. На цьому етапі можливо керуватися наступними рекомендаціями:

1. Чи повинен існувати вибір стратегій, то є певний діапазон варіантів вибору. Відповідно до основними пріоритетами діяльності повинен бути обраний найбільш раціональний варіант. Переваги і недоліки однієї стратегії або набору стратегій часто стають очевидні при зіставленні з іншими варіантами.

2. Відмінності між стратегіями розглядаються щодо поточної ситуації. Виявлення подібних відмінностей дозволяє повторно провести аналіз зовнішніх і внутрішніх умов.

3. Необхідно оцінити витрати і труднощі реалізації. Дотримання обраної стратегії не повинно негативно позначитися на поточної діяльності компанії.

4. Важливо визначити, яким чином стратегія сприяє реалізації поточних цілей компанії і який період їх окупності. Стратегії

вимагають розгляду з урахуванням ризиків, невизначеності та можливих загроз.

5. Набір стратегій може містити різні припущення і коригування з урахуванням реальних умов [2].

На другому етапі слід визначити вид стратегії виходячи з рівня прийняття рішення. Важливо зрозуміти чи буде це стратегія для компанії в цілому (для всіх її дивізіонів) або для окремої бізнес-одиниці. Аналітичні підходи до розробки стратегії доцільно розділити на окремі стратегії бізнес-одиниць, з подальшим об'єднанням в єдину концепцію. Це пов'язано з тим, що добровільне медичне страхування з одного боку, є відокремленим комплексом, а з іншого, входить в загальний страховий портфель.

Вибір стратегічного рішення пов'язаний зі складними аспектами: зміна споживчих переваг, поведінка конкурентів, дії органів влади, демографічна обстановка. У зв'язку з цим на початковому етапі простіше розробити стратегію для окремого виду страхування, виявивши приховані можливості і вирішивши що виникають завдання, а потім перенести отримані результати на весь страховий портфель.

На третьому етапі важливо визначити цілі реалізації стратегії. Ці цілі можуть бути досягнуті як виходячи з аналізу ретроспективної і поточної роботи страховика, так і виходячи з аналізу ситуації на ринку. Таким чином, цілі стратегії повинні враховувати як кількісні показники, так і якісні.

У загальному вигляді побудова стратегії може бути представлено схематично на рис.

Рис. Загальний вигляд побудови стратегії запровадження інноваційної послуги страховою компанією

Таким чином, для успішності здійснення інноваційної діяльності страховою компанією необхідно розробити ефективну стратегію.

1. Кравчук Г. В. Перспективи розвитку страхового ринку України після фінансової кризи. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України.* Вип. 27. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. С. 178–184.

2. Литвинюк О. П., Драган О. І., Ралко О. С. Управління конкурентоспроможністю підприємств: конспект лекцій для студ. напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент», в тому числі перепідготовка спеціалістів за спец. 7.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» ден. та заочн. форм навч. К.: НУХТ, 2013. 152 с.

3. Володькина М. В. Стратегичесий менеджмент: учеб. пособие. К.: «Знання» Прес, 2002. 149 с.

М. В. Хміль
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Акціонерне товариство (АТ) є одним з найбільш поширених видів господарських товариств. Водночас проблемою з якою стикаються акціонерні товариства є те, що попри свої виключні переваги, особливості статутного капіталу та включення широкого поля суб'єктів в процес діяльності товариства, засновники (акціонери) не завжди мають належний особистий контакт та налагоджені зв'язки взаємодії. Інститут управління акціонерного товариства потребує детального вивчення і дослідження.

Власне саме поняття «управління» має чимало ознак та включає такі явища, процеси, які за своєю природою спрямовані на координацію дій суб'єктів господарювання, організацію їх діяльності та визначення стратегії задля підвищення продуктивності функціонування всіх учасників процесу як єдиного організму, що детально визначає остаточну мету.

Управління акціонерним товариством є складним динамічним процесом з багатьма складовими, узгодженість та синергія яких відіграє значну роль у досягненні максимальної ефективності [1, с. 56].

Управління здійснюється через певну систему органів, які в свою чергу наділені відповідною компетенцією. Цю систему

складають загальні збори акціонерів, наглядова рада, правління АТ і ревізійна комісія [2, с. 18].

Законом України «Про акціонерні товариства» а саме ст. 32 встановлено, що загальні збори є вищим органом акціонерного товариства, окреслено порядок скликання, організаційні моменти, а також компетенцію загальних зборів. Зазначимо, що саме загальні збори акціонерів визначають напрями діяльності товариства, його стратегію, виражають волю більшості акціонерів [3].

Наглядова рада АТ контролює і регулює діяльність як правління, так і в цілому акціонерного товариства. У публічних акціонерних товариствах та банках створення наглядової ради є обов'язковим. У приватних акціонерних товариствах з кількістю акціонерів 10 і більше осіб створення наглядової ради також відбувається в імперативному порядку. У приватному акціонерному товаристві у разі відсутності наглядової ради її повноваження здійснюються загальними зборами [3].

Наглядова рада є стратегічно важливими елементом системи управління товариством, яка є своєрідним «буфером», медіатором між правлінням та акціонерами, координатором їхніх інтересів. Цей орган управління має найбільше коло закріплених за ним функцій, задач та обов'язків. Все це впливає на надмірну завантаженість ради, що, в свою чергу, негативно відображається на результатах її роботи, функціонуванні всієї системи органів управління та діяльності компанії в цілому [1, с. 57].

Правління є колегіальним виконавчим органом управління і керує всією поточною діяльністю ПАТ. Це постійно діючий орган управління, який виконує рішення загальних зборів, управляє поточною діяльністю товариства і представляє його у відносинах з третіми особами. Згідно зі статтею 58 Закону України «Про акціонерні товариства» виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноосібним (директор, генеральний директор) [3]. Склад правління акціонери вибирають на загальних зборах. Варто зазначити, що законодавець не встановлює вимог щодо його кількісного складу, як це має місце в зарубіжному акціонерному праві. Так, за законодавством Німеччини, Франції, Угорщини та деяких інших країн визначаються вимоги до кількісного складу правління акціонерного товариства, який може залежати від чисельності акціонерів, від розмірів основного капіталу, допущення акцій товариства до котирування на біржі. Чинне законодавство передбачає лише одну обов'язкову вимогу до членів правління – заборону бути одночасно членом наглядової ради того самого

акціонерного товариства і членом його ревізійної комісії [4, с. 218].

Правління діє від імені акціонерного товариства в межах, передбачених чинним законодавством і статутом акціонерного товариства, підзвітне загальним зборам акціонерів (у товариствах, де існує наглядова рада, і цій раді) та організує виконання їхніх рішень.

Обов'язковим контрольним органом акціонерного товариства, що перевіряє фінансово-господарську діяльність товариства є ревізійна комісія, яка виступає контролюючим органом діяльності АТ і безпосередньої участі в управлінні ним не бере. Контроль здійснюється шляхом проведення перевірок, що свідчать про дійсний фінансовий стан товариства (його стабільність або нестабільність); надання результатів цих перевірок відповідним органам управління товариства. Ревізійна комісія виявляє недоліки та зловживання, які були допущені правлінням під час управління фінансовою діяльністю товариства [5].

Таким чином, система органів управління акціонерного товариства становить сукупність ієрархічно розташованих, функціонально розмежованих керуючих органів, які у межах своєї компетенції згідно з чинним законодавством та установчими документами, використовуючи можливі ресурси (фінансові, матеріальні, інтелектуальні, трудові, інформаційні тощо), взаємодіють один з одним з метою здійснення ефективного управління об'єднаним капіталом та досягнення балансу усіх учасників корпоративних відносин.

---

1. Лаптєв В. І. Дослідження системи органів управління акціонерного товариства. *Проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 55–59. URL: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2012-1_0-pages-55_59.pdf (дата звернення: 12.10.2019).

2. Мельник Ю. В. Корпоративне управління: Конспект лекцій. Тернопіль: ТНЕУ, 2011. 68с. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/D1%96%D0%B9.pdf (дата звернення: 15.10.2019).

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n10 (дата звернення: 15.10.2019).

4. Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах: навчальний посібник. Одеса, 2017. 322 с. URL: http://hozpravo-odessa.com/attachments/article/367/Smitiukh_corp_law_schemes_2017.pdf (дата звернення: 15.10.2019).

5. Попадинець Г. В. Проблемні питання правового статусу органів управління акціонерними товариствами. URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13064/395-400.pdf (дата звернення: 15.10.2019).

Б. В. Худоба
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ДЕРЖАВИ

В Україні є фундамент, на якому можна будувати сильну, яскраву, незалежну, унітарну країну. І молодь має відігравати тут ключову роль. Адже наше майбутнє починається вже завтра. Молоді люди повинні, йти далі, долучати своїх колег, близьких до ідей державотворення.

У 2014 році наш прапор був під загрозою – у широкому сенсі цього слова. Але ми зберегли державність, і сьогодні у нас є можливість розвивати свій дім. В цьому процесі важлива роль особистості і особистостей. І те, що ми маємо креативну, патріотичну, небайдужу молодь, дає можливості отримати великі перспективи – попри всі загрози й виклики.

Категорія молоді в Україні визначається межами 14–35 років і налічує близько 15 мільйонів людей. Багато хто каже, що від молоді залежить майбутнє країни, але не треба забувати, що і сучасність також. Лише 2% молодих людей є членами ГО.

Молодь України здебільшого не цікавиться політикою – про це свідчить Всеукраїнське опитування «Молодь України 2017», здійснене Центром «Нова Європа» та Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією GfK Ukraine, що стало однією з найвсеохопніших спроб зрозуміти та оцінити настрої української молоді не лише за останні роки, але й, можливо, за весь час незалежності України. Зокрема, 65% молодих людей не цікавляться взагалі або скоріше не цікавляться політикою. Із віком ця тенденція зменшується: серед респондентів вікової групи 14–17 років 55% узагалі не цікавиться політикою, тоді як серед вікової групи 25–29 років таких лише 36%.

Якщо відсоток залученості молоді у громадсько-політичне життя є достатньо низьким, то відповідно і участь у владних структурах залишає бажати кращого.

Політична участь молодих людей у владі закономірно може починатись з їх власних регіонів, де вони на початках можуть займатись волонтерською, або громадською діяльністю. Для цього необ-

хідно, щоб молоді люди бачили перспективу їх регіонів, бажали їх розвитку та самі ставали його частиною.

Громадські об'єднання, як зазначено у ст. 3 «Закону», утворюються і діють на принципах: добровільності; самоврядності; вільного вибору території діяльності; рівності перед законом; відсутності майнового інтересу їх членів (учасників); прозорості, відкритості та публічності [1].

Сучасна правова держава не може існувати без розвиненого громадянського суспільства, як і громадянське суспільство не може бути дієздатним без регуляторного впливу держави, без певного доступу до державних структур і впливу на управлінські рішення. Громадські організації та спілки, найрізноманітніші угруповання з широкою палітрою громадських інтересів, що вирізняються у функціональному просторі громадянського суспільства, структурують громадські інтереси та соціально-політичні переконання і у консолідованому вигляді сприяють їх представленню і захисту у системі державно-громадського управління, для чого можуть використовувати різні механізми.

Тільки громадська активність може бути рушійною силою розвитку громадянського суспільства, яке, в свою чергу, є запорукою ефективного державотворення.

Громадянське суспільство – це не забаганка певної кількості людей, чи вияв надмірного владолюбства з їх боку, це неодмінна складова сучасної теорії та практики політичного та державного управління. Українське суспільство, еліта, політикум, звичайні громадяни теж мають усвідомити істину, що наявність дієвого громадянського суспільства – це реальна необхідність сучасного суспільно-політичного життя, без нього досягти суспільного блага, прогресу та особистісної самореалізації неможливо.

Громадянське суспільство найбільш ефективно діє на регіональному та місцевому рівнях, де будуються відносини органів публічної влади та громадян з метою вирішення питань організації життєвого простору, зокрема шляхом взаємодії з регіональною та місцевою владою. Якщо на державному рівні ми можемо говорити про те, що без громадянського суспільства немає правової держави, а без правової держави є неможливим становлення повноцінного громадянського суспільства, то на місцевому рівні територіальні громади, як частина суспільства, також впливають на становлення правової державності через публічноуправлінські процеси, зокрема ті, які стосуються прийняття публічноуправлінських рішень, удосконалення правової бази стосовно реалізації ними права на місцеве самоврядування.

Від того наскільки будуть реалізовуватись ці заходи буде залежати шлях, яким йтиме Україна – або шляхом імітації, створення штучного громадянського суспільства за фасадом якого процвітатимуть кланово-олігархічні схеми, або шляхом справжнього громадянського суспільства з розвиненою громадською мережею горизонтальних зав'язків, прозорою системою публічного управляння, суспільства, в якому групи інтересів чи кожен громадянин особисто або через систему інститутів громадянського суспільства мають можливість реалізувати власні потреби та інтереси, мають бажання і можливість приймати участь у прийнятті суспільно і державно важливих рішень, усвідомлюючи при цьому свою відповідальність за долю суспільства.

Поки що ж, враховуючи реальний стан громадянського суспільства в Україні, проблеми правового, організаційного, бюрократичного характеру тощо, які виникають у громадян при намаганні реалізувати свої потреби, інтереси, ініціативи, можна говорити про заходи які дозволять подолати стереотипи та застарілі механізми взаємодії держави із громадянським суспільством і людиною, створити «клімат» для функціонування реального громадянського суспільства, а не його імітації чи навіть фасаду для реалізації корпоративних інтересів, які не мають нічого спільного з суспільною користю. Заходами, які б сприяли подоланню існуючих проблем та пошуку українським суспільством власного шляху до порозуміння та реальної участі в управлінні державою, і зрештою, покращення власного життя.

---

1. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». URL: https://zakon.rada.gov

2. Scabo L. The relation between NGO's and government / L. Scabo // Centre for security policy. URL: http://www.scsp.hu/test/head/edu/c8/29_en.pdf

Ю. І. Саф'яник
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТИ

У сучасних економічних умовах ділова репутація є одним з найважливіших факторів, що впливають на довгостроковий і сталий розвиток компаній. Позитивна ділова репутація компанії визначає прийняття контрагентами рішення щодо співпраці з нею, допомагає залучити висококваліфіковані кадри, забезпечує доступність до інвестиційних ресурсів і високоякісних професійних послуг, виступає своєрідним кредитом довіри для своїх споживачів. Таким чином, позитивна ділова репутація, її «добре ім'я» стає джерелом додаткових вигод як для самої компанії, так і для всіх зацікавлених в успішній взаємодії з нею сторін. Будучи важливою складовою нематеріальних активів, вона служить значущим економічним важелем у стратегічному розвитку компанії. В умовах нестабільності економіки і посилення конкурентної боротьби на ринках позитивна ділова репутація є стійкою конкурентною перевагою компанії, яка не може бути імітованою конкурентами.

В епоху глобалізації та посилення боротьби за ресурси в якості найважливішої репутації характеристикою виступає корпоративна соціальна відповідальність, яка передбачає врахування і мінімізацію негативних впливів компанії не тільки на економіку, а й на суспільство і навколишнє середовище. Тому формування і зміцнення ділової репутації компанії має розглядатися в залежності від сприйняття її діяльності всіма зацікавленими групами впливу (стейкхолдерами). Виділення корпоративної соціальної відповідальності як одного з основних параметрів, дозволяє визначити цілісну ефективну систему управління діловою репутацією компанії. Визнання соціальної відповідальності бізнесу є однією з ключових тенденцій розвитку менеджменту [1].

У вітчизняній практиці підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг безпосередньо залежить від корпоративного іміджу компаній. Стійка ділова репутація веде до підвищення вартості акцій підприємств на фондовому ринку, приваблює дуже багато інвесторів, в тому числі і зарубіжних. Соціально-відповідальна компанія отримує важливі переваги і на ринку праці як роботодавець, залучаючи високопрофесійних фахівців. Розвиток корпоративної

культури, побудова ділової репутації та корпоративного іміджу компаній сприяють зміцненню в цілому іміджу України на міжнародній арені. Соціальна звітність стала об'єктивною необхідністю для компаній, які виходять на закордонні ринки і хочуть оголосити всьому світу про соціальні принципи своєї роботи. З кожним роком масштаби соціальної активності компаній у всьому світі збільшуються, оскільки її реалізація сприяє отриманню довгострокових конкурентних переваг.

Фактор ділової репутації підприємств став особливо актуальним останнім часом, і це не випадково. В умовах, коли ринки наситилися однотипними якісними товарами та послугами, на перший план стали виходити так звані неочевидні фактори, іншими словами, нематеріальні активи вартості компанії: ділова репутація, бренди, репутація керівників і топ-менеджерів, якісна стратегія і система ефективних комунікацій з цільовими аудиторіями [2]. Світова тенденція полягає в безперервному збільшенні частки нематеріальних активів у вартості компаній. У цьому контексті говорять про «репутаційний капітал компанії», який визначається як надлишкова ринкова ціна компанії, тобто сума, на яку ринкова вартість компанії перевищує ліквідаційну вартість її активів [3].

Таким чином, стратегічне управління організацією повинно враховувати рівень ділової репутації, який можна визначити за допомогою запропонованого коефіцієнта ділової репутації. Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних організацій необхідні: формування дієвого механізму управління діловою репутацією; розробка методів її оцінки з урахуванням умов ведення дійсності в Україні; вироблення стратегії реалізації комплексу заходів щодо формування та використання позитивної ділової репутації підприємств. Репутація стала однією з найважливіших складових нематеріальних активів компанії, які оцінюються в її річному бухгалтерському балансі. Ділова репутація компанії являє різну цінність для певних контактних груп. Репутація є тим нематеріальним ідентифікованим активом, який складно оцінити у вартісному вираженні, але який обумовлює додаткові доходи та інші економічні вигоди, а також забезпечує сприятливі умови для розвитку компанії при пошуку партнерів та постачальників, залученні клієнтів, діалозі з регулюючими органами, акціонерами, іншими групами взаємодії.

Таким чином, ділова репутація стає необхідною умовою для досягнення компанією стійкого і тривалого розвитку, а управління процесом формування репутації стає стратегічно важливим напрямком в конкурентній боротьбі.

Тому, ділова репутація стає необхідною умовою для досягнення компанією стійкого і тривалого розвитку, а управління процесом формування репутації стає стратегічно важливим напрямком в конкурентній боротьбі. Тому актуальність і значимість вивчення процесу формування ділової репутації компанії як необхідна умова успішного розвитку є досить високою.

---

1. Антонов В. Г. Кузьмина Е. Ю. Факторы и тенденции развития менеджмента. *Вестник университета*, 2015. № 3. С. 90–93.

2. Козлова Н. П. Особенности формирования репутации современной компании: монография. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2014. 376 с.

3. Соклакова И. В. Формирование деловой репутации организации. *Вестник университета ГУУ*, 2013. № 22. С. 173–178.

Х. І. Церковник
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ ЗАСТАВИ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Забезпечення стабільності цивільного обороту є одним із основних факторів, що повинні сприяти успіху економічних реформ в Україні. Належне виконання цивільно-правових зобов'язань усіма учасниками цивільно-правових відносин є запорукою такої стабільності. Варто відзначити, що стан сучасної економіки часто впливає на те, що сторони вступаючи у цивільно-правові відносини зобов'язані більше уваги приділяти гарантіям забезпечення виконання зобов'язань з боку контрагентів, ніж лише взаємна довіра.

Тому інститут застави згідно цивільного законодавства є тим інструментом (способом та засобом) забезпечення виконання зобов'язань, що дозволяє убезпечити (надати гарантії) кредитору від негативних майнових наслідків невиконання або неналежного виконання зобов'язання з боку боржника.

Варто зазначити що заставні відносини, хоча й беруть свій початок з римського права, надалі залишаються предметом наукових дискусій і не втрачають своєї актуальності. Так, багато уваги питанню

щодо визначення функцій застави, загального визначення поняття функцій у цивільному праві, визначення правої природи застави як самостійного інституту цивільного права, зясування особливостей гарантій застави неодноразово привертало увагу таких цивілістів, як: Б. М. Гонгало, В. П. Грибанова, В. О. Олійник, Д. М. Гриджук, О. С. Звоніцкого, Д. І. Мейєр, О.Загорулько, С. В. Нижного, [1]

Застава – це така форма забезпечення виконання зобов'язань, при якому кредитор – заставодержатель має право реалізувати це майно, якщо забезпечене заставою зобов'язання не буде виконано. Цей кредитор має право в разі невиконання боржником – заставодавцем забезпеченого заставою зобов'язання одержати компенсацію з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава може виникати на підставі закону, договору та судового рішення (ст. 574 Цивільного кодексу України – далі ЦК). До «законної» застави застосовуються положення ЦК щодо застави, яка виникає на підставі договору, коли інше не встановлене законом.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. заставою може забезпечуватися будь-яке зобов'язання [3].

Зобов'язання, яке забезпечується заставою, називається основним зобов'язанням. Заставне зобов'язання є акцесорним (додатковим) до основного.

Заставою можуть забезпечуватися і вимоги, які виникнуть у майбутньому (ст. 573 ЦК) [4]:

1) забезпечення умовних (з відкладальною умовою) правочинів, у яких права та обов'язки сторін виникають або припиняються залежно від настання певної обставини, стосовно котрої невідомо, настане вона чи ні;

2) забезпечення зобов'язань, які можуть виникнути між заставодержателем і заставодавцем, за умови визначення їх суті, розміру і строку виконання.

Згідно з ч. 2 ст. 589 ЦК застава забезпечує вимогу кредитора-заставодержателя у повному обсязі, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку з пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором [4].

Заставодавцем може бути:

– сам позичальник або третя особа, з точки зору суб'єкта відносин;

– особа, якій предмет застави належить на правах власності, повного господарського відання або оперативного управління – з точки зору права на майно.

Предметами застави можуть бути підприємство в цілому (або комплекс), земельні ділянки, основні фонди (будівлі, споруди, обладнання, товарно-матеріальні цінності, товарно-транспортні документи (залізничні накладні, варанти, коносаменти, складські свідоцтва, контракти тощо), валютні кошти, ланцюгові папери (акції, облігації, векселі, банківські сертифікати тощо), майнові права.

В залежності від матеріально-речового змісту перераховані предмети застави можуть бути класифіковані як матеріальні, фінансові активи та юридично оформлені права на майно і об'єкти інтелектуальної власності.

Розрізняють два види застави. У першому випадку предмет застави може залишатися у заставодавця, а в другому він передається в розпорядження чи володіння заставодержателю. Найбільше розповсюдження має перший вид застави.

У договорі застави визначаються суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, подається опис предмета застави, а також зазначаються інші умови, погоджені сторонами договору.

Оцінка предмета застави здійснюється тоді, коли це передбачено договором або законом (ст. 582 ЦК). Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. передбачає обов'язкову оцінку в разі передачі під заставу державного та комунального майна (ст. 7). Оцінка предмета застави здійснюється сторонами відповідно до звичайних цін, що склалися на момент виникнення права застави, якщо інший порядок не встановлений договором або законом [5].

Доречним буде зробити висновок, що застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є саме тим інструментом, що дозволяє забезпечити кредитора від негативних майнових наслідків невиконання або неналежного виконання зобов'язання з боку боржника. Доведено той факт що практика застосування норм українського законодавства щодо застави майнових прав та відсутність у вітчизняній науці цивільного права теоретичного обґрунтування застави майнових прав призводить до того, що досить часто має місце неоднозначний підхід не лише до тлумачення теоретичних аспектів застави майнових прав, а й до застосування правових норм, пов'язаних з такою заставою.

---

1. Гриджук Д. М., Олійник В. О. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. К.: Оріяни, 2002. 321 с.

2. Нижний С. В. Застава майнових прав як спосіб забезпечення виконання зобов'язань: дис. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2007. 198 с.

3. Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12

4. Цивільний кодекс України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

5. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001. URL: http://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2658-14

А. О. Чечель
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ НАРОДУ ЯК НОСІЯ СУВЕРЕНІТЕТУ

В цьому році відбулися досить масштабні події, які мають вагоме значення не лише для нашої держави, але й для міжнародної спільноти. Найголовнішими подіями стали президентські та парламентські вибори. Завдяки приходу нової влади в країні створено сприятливі умови для ефективного проведення системних реформ в усіх сферах суспільного життя.

Розглядаючи ідею суверенітету Української держави в національній правовій доктрині та її реалізацію в юридичній практиці, особливої уваги, на нашу думку, заслуговує законопроект № 1015 про внесення змін до статті 93 Конституції (щодо законодавчої ініціативи народу) (далі – законопроект) [1].

В аспекті розглядуваного питання, варто зауважити, що законодавці розрізняють такі форми народної ініціативи: народну законодавчу ініціативу, народну конституційну ініціативу, народну ініціативу референдуму, а також народне вето [2].

Аналіз змісту пропонованих змін показав, що в цьому законопроекті йдеться саме про народну законодавчу ініціативу як форму безпосередньої демократії, що реалізується через звернення народу до парламенту із законодавчими ініціативами.

У законопроекті пропонується розширення кола суб'єктів права законодавчої ініціативи через введення нового суб'єкту –

«народ», проте ні мінімальна кількості голосів громадян України (як і їх географія), ні процедура їх збирання, ні форма реалізації законодавчої ініціативи, ні гарантії її реалізації та захист на жаль не були визначені.

З метою пошуку оптимальної для нашої держави моделі інституту народної законодавчої ініціативи, на нашу думку, варто звернутися до аналізу досвіду зарубіжних країн у цій сфері. Так, першою державою, яка визнала право петицій, була Англія, закріпивши його в Біллі про права 1689 року, а власне законопроектна ініціатива була започаткована у Швейцарії в 1874 році [3]. Сьогодні інститут народної ініціативи визнано у багатьох країнах світу, наприклад, в Австрії, Бразилії, Італії, Іспанії, Латвії, Литві, Польщі, Словенії, США, а також у Європейському Союзі.

У висновку хотілося б підкреслити актуальність впровадження законодавчої ініціативи українського народу, ефективність реалізації якої напряму залежить від чіткої нормативної визначеності у спеціальному законі. Таким чином, задля запровадження даного інституту варто також запровадити дієвий механізм його реалізації. За умови вдалого його оформлення, сприятиме якіснішому регулюванню суспільних відносин, стимулюватиме власну відповідальність суспільства за свої потреби та активнішу громадянську позицію, а також підтвердить активні процеси демократії в українській правовій державі.

---

1. Про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу): Проект Закону України від 29 серп. 2019 р. № 1015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66254

2. Петришин О. Демократичні основи правової, соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 35.

3. Шаповал В. М. Народна ініціатива. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. К., 1998. Т. 4. С. 48.

Д. Д. Чухиль
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ: СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Як відомо, джерела і умови розвитку психіки і особистості людини, психічний розвиток дитини опосередкований спілкуванням і взаємодією з дорослими, в першу чергу, з батьками. Сім'я, як найближче соціальне оточення дитини, задовольняє її потребу у прийнятті, визнанні, захисті, емоційній підтримці, повазі. У сім'ї дитина набуває першого досвіду соціальної і емоційної взаємодії. Сім'я – мала соціальна група, заснована на шлюбному союзі, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, моральною відповідальністю, з особливостями її виховання, виступає домінуючим інститутом у формуванні особистості дитини, укріплює її якості, здібності, таланти, вона є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності [1]. Тому така проблема, як девіантність підлітків та малолітніх осіб в першу чергу пов'язана з порушенням норм роботи першого соціального інституту – сім'ї, та становить велику загрозу для розвитку та функціонування суспільства в цілому.

Незважаючи на те, що підлітковий вік в психології XX століття вивчався досить докладно, сучасні підлітки відрізняються від однолітків попередніх поколінь рядом соціально-психологічних особливостей [2]. Серед них дослідниками відзначається підвищена конфліктність підлітків в умовах школи в цілому та в педагогічному процесі зокрема. Сучасні підлітки частіше стали демонструвати девіантну і навіть делінквентну поведінку. Девіантна поведінка не є стійким утворенням. На мою думку, при визначенні девіантності слід застосовувати термін «девіантний» стосовно конкретного вчинку, а не особистості підлітка в цілому. Недостатній інтелектуальний розвиток сприяє виникненню напруженості, ворожості, агресивності, що стають передумовами прояву девіантних форм поведінки. Комплексний фізичний та інтелектуальний розвиток підлітка дозволяє зняти стани ворожості, відчуженості, агресивнос-

ті, тобто психологічну напругу, що сприяє проявам девіантної поведінки. До прикладів такої поведінки належать випадки пропусків занять, втечі з дому, алкоголізації, конфлікти в родинах та навіть деякі адміністративні правопорушення, такі як крадіжки, бійки, зловживання снодійними та транквілізаторами і спроби самогубства [3]. Конфлікти у формуванні особистості підлітка за деяких обставин, а саме: деструктивності внутрішньо-сімейних відносин, недоліках у вихованні, педагого-психологічної занедбаності підлітка – можуть бути основними детермінантами у процесі девіації підлітка. Практика показує, що підлітки не вміють вирішувати конфлікти, і в їх конфліктних відносинах переважають деструктивні тенденції. В працях Л. І. Божович, Д. Фельдштейна ядром конфліктної поведінки, яка призводить до моральної деформації та можливої подальшої асоціалізації особистості, є не біологічні особливості, а недоліки сімейного та шкільного виховання, тобто психолого-педагогічна занедбаність та пасивність підлітка [4]. Також специфіка становлення підлітка повноцінним членом суспільства ускладняється і тим, що підліток у деякій формі є «маргіналом», знаходиться між двома соціальними групами – не хоче більше належати до групи дітей, проте дорослі – не визнають рівним до себе. Підлітковий період – це загострення кризи відносин дорослих і дітей, який проявляється, враховуючи соціальну ситуацію розвитку, на таких рівнях взаємодії, як «підліток-підліток» і «підліток-дорослий» [5]. У ролі дорослих виступають вчителі і батьки, з якими найчастіше виникають конфлікти. Конфлікти з батьками пов'язані в першу чергу з процесом розвитку соціальної самостійності підлітка та одночасної матеріальної залежності від батьків, що призводить до збереження у дорослого ставлення до підлітка, як до дитини, яка повинна слухатися і не претендувати на нові права. Споглядаючи на сучасні сім'ї, можна помітити, що порівняно з минулими часами досить сильно збільшилась кількість розлучень, і часто діти в неповних сім'ях або в новоутворених почувають себе некомфортно і, навіть, погано [6]. Батьки ж з свого боку або не реагують на сигнали дитини, або ж криками і силою примушують її звикати до нових умов життя. Підліток, в свою чергу, намагається довести всьому світу свою правду. І це виливається у брехню, хуліганство, бродяжництво. Відносини підлітків і педагогів супроводжуються конфліктами діяльності, відносин і поведінки. Педагогічні конфлікти мають особливості, пов'язані зі специфікою навчальної діяльності, відмінностями у статусі і віці сторін. Конструктивна поведінка вчителя в конфлікті передбачає правильне визначення своєї позиції, опору на відносини з батьками, використання впливу класу і педагогічного колективу, повагу до особистості

підлітка, використання рекомендацій щодо оптимізації взаємодії з учнем [7]. Формами соціально-психологічної допомоги в роботі з девіантними підлітками є профілактика й корекція когнітивних розладів у формі вправ і ігор, що засновані на сполученні когнітивних і сугестивних компонентів, корекція емоційно-особистісних порушень тощо. Комплексні корекційні програми сприяють підвищенню рівня психічного розвитку підлітків, особливо у сфері індивідуальних якостей [1; 3], однак мають один суттєвий недолік – вони застосовуються лише на тій стадії, коли дитина вже не приховує антисоціальної спрямованості своєї поведінки – паління, вживання алкогольних напоїв, сексуальні перверсії, дромоманія, суїцидальні спроби, дрібні крадіжки тощо. Ми ж вважаємо, що рання профілактика, тобто попередження девіантної поведінки, може дати більш ефективний результат. Отже, при визначенні девіантності більш коректно буде застосовувати термін «підліток з передумовами формування девіантної поведінки». Це дозволяє уникнути стигматів, переносів та узагальнень стосовно дітей підліткового віку [8].

Таким чином, конфліктна поведінка, пов'язана з певними рисами характеру та якостями особистості підлітка, такими як: нетерпимість до недоліків інших, імпульсивність до агресивної поведінки, знижена самокритичність, неуважність до людей, низький рівень соціальної адаптації, психолого-педагогічна занедбаність, внутрішньосімейна конфліктність та довгий період соціального дозрівання – є основним деструктивним чинником формування девіантного члена соціуму, схильного до неадекватної та протиправної поведінки, тобто такого, який становить загрозу здоровому розвитку та функціонуванню суспільству.

---

1. Аверин В. А. Психологія дітей та підлітків. 1998. С. 361–367.
2. Анцупов А. Я. Введення до конфліктології. 1996. 551 с.
3. Абрамова Г. С. Вікова психологія: навчальний посібник для студентів вузів. Єкатеринбург.: Ділова книга, 2002. С. 704.
4. Зюбин Л. М. Психология воспитания: методическое пособие. М., 1991. С. 93.
5. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: учеб. пособие для вузов. М.: ТЦ Сфера, 2001 С. 160.
6. Ковалев С. В. Психология семейных отношений. М.: Педагогика, 1987 С. 160.
7. Демичева А. В. Девиантное поведение в современном украинском обществе. 1999. № 2. С. 94–98.
8. Іванова В. В. Причини та форми аргесивної поведінки підлітків. 2000. С. 14–16.

О. Т. Швець
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕФІНІЦІЙ «ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» ТА «ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ»

В юридичній літературі були сформульовані різні визначення поняття господарсько-правової відповідальності. Науковці та практики розглядали дане поняття підрізними кутами під різними зору, тому ми можемо бачити неоднозначне ставлення до даного визначення. Одним з найбільш дискусійних є питання проблем співвідношення понять господарсько-правової відповідальності та господарсько-правової санкції.

Наведені проблеми були предметом дослідження багатьох вчених як на рівні права, так і в межах галузевих наук, таких як В. К. Мамутов, С. С. Алексєєв, О. М.Вінник, Г. С. Гуревич, В. В. Вітрянський, Б. І. Пугінський, В. С. Щербин, І. В. Булгакова та інші науковці.

На думку І. В. Булгакової господарсько-правова відповідальність – це економічні за змістом і юридичні за формою методи впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання, що вчинив правопорушення [1, с. 267].

В. К. Мамутова вважає, що господарсько-правова відповідальність – це завдавання (або нанесення) господарським органом несприятливих економічних наслідків безпосередньо в результаті застосування до нього передбачених законом санкцій (мір відповідальності) економічного характеру [2, с. 229].

В. А. Ойгензіхт розглядає відповідальність,як виконання існуючого до скоєння правопорушення обов'язку або виникнення додаткового обов'язку, якого не було до моменту порушення зобов'язання під впливом державного примусу [3, с. 17].

Отже, правопорушник зазнає майнових втрат шляхом застосування до нього санкцій, встановлених договором або законом при порушенні правил функціонування господарського інституту, які встановлюються органами державної влади чи сторонами в договорі.

Предмет регулювання господарсько-правової відповідальності – це суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням правопорушення.

Інакше кажучи, господарська відповідальність – нормативно визначена або зазначена в договорі міра примусу, і негативні наслідки, які використовують до учасника господарсько-правових відносин, при вчиненні правопорушення або не виконанні умов договору.

Господарсько-правова відповідальність закріплена в Господарському Кодексі України - «учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором. Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання [4, с. 216].

Проте визнати законодавче закріплення повним та чітким не можна, адже неможливо нормативно закріпити всі випадки та особливості, які можуть виникати між суб'єктами при здійсненні господарської діяльності. Законодавство базується на принципах права – основних керівних положеннях і типових відносинах, які виникають на практиці і мають загальнообов'язкове значення, виражаючи потреби суспільства.

Характерними ознаками господарської відповідальності є:

1) закріплені в договорі або законі;

2) сферою застосування є господарські правовідносини;

3) негативні наслідки, які полягають у зменшенні благ суб'єкта господарсько-правових відносин (санкції спрямовані на його майно);

4) є реакцією на порушення норм, яка може виражатись у конкретному факті або порушенні закону;

5) суб'єктами є учасники господарських правовідносин (суб'єкти господарювання, господарсько-організаційних повноважень, учасники та засновники організацій, власники майна, контрагенти суб'єктів господарювання за господарськими договорами);

6) господарсько-правова відповідальність забезпечується державним примусом, який проявляється по-різному – явно(винесення арбітражним судом рішення про стягнення з порушника договірних зобов'язань неустойки) або приховано (відмова кредитора прийняти та оплатити продукцію неналежного асортименту).

Аналізуючи положення законодавства, можна дійти висновку що поняття господарсько-правової відповідальності розкривається

через господарські санкції (вони виступають як міра, форма чи засіб господарської відповідальності).

Досліджуючи проблеми співвідношення відповідальності і санкцій, О. О. Красавчиков об'єднав існуючі погляди науковців на цю проблему у три групи:

1) відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями;

2) поняття санкції включає у свій зміст відповідальність ;

3) відповідальність є більш широким поняттям і включає у свій зміст санкції [5, с. 10].

Отже, санкція – це відображена у законах чи договорі міра майново-організаційного впливу на економічні інтереси правопорушника , що проявляється в установленій формі і вступає в дію після вчинення господарського правопорушення.

Таким чином можемо дійти висновків, що господарсько-правова відповідальність – це майново-організаційні заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення, будучи багатоплановим поняттям господарсько-правова відповідальність включає в себе господарські санкції, що утворюють відповідальність у нормативному розумінні даного поняття.

---

1. Булгакова І. В. Господарське право України: навчальний посібник. К.: Прецедент, 2006. 346 с.

2. Кикоть О. О. Поняття господарсько – правової відповідальності та її місце в системі права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. *Часопис Київського університету права*. К., 2012. № 4. 229 с.

3. Ойгензихт В. А. Имущественная ответственность в хозяйственных договорах: учебн. пособ. Душанбе, 1980. 111 с.

4. Господарський Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15

5. Красавчиков О. А. Ответственность, меры зашиты и санкции в советском гражданском праве. *Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты, гражданских прав*. Сборник ученых трудов. Вып. 27. Свердловск, 1973. С. 9–28.

М. П. Шерстюк
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Ведучи мову про один з різновидів навмисного вбивства, слід зазначити, що вказане кримінально каране діяння є одним з найтяжчих злочинів і має високий ступінь суспільної небезпеки. У всі часи жінка відігравала провідну роль у формуванні щастя в родині, в більшій мірі від неї залежить нормальний психічний і фізичний розвиток дітей, а вчинення нею вбивства своєї новонародженої дитини підриває моральні та духовні устої, авторитет «матері» в суспільстві. За ст. 117 КК України суб'єктом злочину є матір новонародженої дитини.

Допит є найпоширенішим способом одержання інформації про подію, що трапилася, в нашому випадку умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Ми підтримуємо позицію науковців, які визначають допит як процесуальну дію, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [2, с. 252].

Проведення допиту підозрюваного по даній справі вимагає ретельної підготовки, використання спеціальних знань у різних галузях науки та техніки, зокрема використання тактичних прийомів. Обираючи тактичні прийоми допиту й оцінюючи отримані показання, необхідно з'ясовувати: умови, в яких підозрюваний спостерігав предмети і явища (вдень, уночі, близько, далеко, тобто об'єктивні чинники); психічний стан допитуваного на момент сприйняття чи після нього (був зляканий, вражений, хвилювався, сп'янінні тощо); загальний стан органів почуттів людини (стан зору, органів слуху, нюху та ін.); загальну здатність до конкретного сприймання й запам'ятовування (зі слів допитуваного потрібно уточнити, що він краще сприймає й запам'ятовує – колір, номера, прізвища тощо) [3, с. 9].

Проаналізовані нами матеріали кримінальних проваджень дозволяють вказати, що найбільш розповсюдженими тактичними

прийомами, що використовуються у вказаній категорії справ є: психологічний контакт; вільна розповідь; постановка запитань; пред'явлення доказів; збільшення (зменшення) темпу допиту.

З метою встановлення контакту з підозрюваною особою може бути використаний час заповнення анкетної частини протоколу допиту. На думку психологів під час бесіди на перший план необхідно поставити питання, що стосуються особистості підозрюваного: його віку; взаємин із членами родини; чим допитуваний цікавиться, його хобі. Якщо в якій-небудь сфері інтересів у допитуваного є досягнення, то доцільно його похвалити за ці досягнення. Такий початок допиту покаже суб'єктові, що слідчий зацікавлений у його долі й у інформації, яку він може повідомити. Це допоможе вивести допитуваного з ситуаційно обумовленого стану пригніченості. У той же час розмова на теми, які недотичні злочину, розслаблює його [1, с. 140].

Так, під час допиту гр. Б. були встановлені такі обставини. 25.11.2015 року о 07 годині 00 хвилин вона повернулася зі зміни додому та о 07 годині 10 хвилин вийшла на вулицю з метою погуляти із собакою. Обходячи вказаний будинок, собака побігла вперед та знайшла начебто ляльку, білого кольору, вона почала відганяти собаку та побачила, що голівонька колихнулася, зрозумівши що це дитина одразу зупинила перехожого чоловіка та попросила зателефонувати до поліції та у швидку. Після чого гр. Б. забрала дитину та направилася до себе додому, укутавши дитину вона повернулася на місце, де вже знаходилася поліція та швидка допомога, якій вона передала цю дитину. Обвинувачену не бачила, до квартири не заходила [4].

Одним з ефективних тактичних прийомів, що може використовуватися під час допиту є збільшення (зменшення) темпу допиту. Даний прийом заснований на тому, що при інтенсивному тем і допитуваний не може ретельно обміркувати варіанти відповідей і концентрувати увагу на деталях, що викривають неправдивість свідчень. Підвищує ефективність прийому зміна темпу: мало значущі запитання надаються повільно, з великими паузами, чим створюється відчуття спокою, монотонії, навіть нудьги, викривальні – у прискореному темпі. Через це створюються передумови для підвищення емоційної напруженості (нав'язаний темп бесіди порушує індивідуальну ритміку допитуваного, знижується свідомий самоконтроль за поведінкою) [5, с. 112].

Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що допит – це певне спілкування сторін, метою якого є встановлення істини в кримінальному провадженню. Для досягнення цієї цілі важливо використовувати тактичні прийоми, які сприяють одержанню

детальної та повної інформації. Майстерність слідчого визначається вмінням правильного застосування того чи іншого тактичного прийому, урахувавши всі фактори вчинення події.

1. Георгадзе З. О., Царгасова Э. Б. Судебная психиатрия: учеб. пособие для вузов / под ред. З. О. Георгадзе. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2003. 239 с.

2. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. ВНЗ / Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.: за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

3. Коновалова В. Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Х.: Изд-во ХГУ, 1956. 36 с.

4. Справа № 203/143/16-к, Архів Кіровського районного суду м. Дніпро, 2016 р.

5. Юридична психологія: підручник / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.: заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моісеєва. Вид. 2-ге, доопр. та доп. К.: КНТ, 2008. 352 с.

С. І. Шипіш
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗМІНИ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОВІТУ

Сьогодні норми цивільного законодавства визначають дві підстави спадкування за заповітом та спадкування за законом. Проте перевагу на спадкування мають ті особи, котрі вказані у заповіті.

Цивільне законодавство надає фізичній особі право за життя визначати долю власного майна на випадок смерті шляхом складення заповіту. Так, відповідно до ст. 1233 ЦКУ, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [1].

Фізична особа має право заповідати права й обов'язки, які належать їй на момент складання заповіту, а також ті права й обов'язки, що можуть належати їй у майбутньому. За своєю юридичною природою заповіт – односторонній правочин з волевиявленням однієї особи (за винятком заповіту подружжя), внаслідок чого після її смерті у осіб, зазначених у заповіті, виникає чи зникає право на одержання спадщини. Як зазначено у ст. 1254 ЦКУ, заповідач має право на скасування та зміну заповіту [1].

Право заповідача на зміну чи скасування заповіту реалізується шляхом складання ним нового заповіту, у зв'язку із чим заповіт, який було складено пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або в тій частині, у якій він йому суперечить. При цьому кожний новий заповіт скасовує попередній і не відновлює заповіту, який заповідач склав перед ним. Якщо новий заповіт, складений заповідачем, був визнаний недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється [2].

За правилом, встановленим ст. 57 Закону України «Про нотаріат», скасування заповіту відбувається шляхом оформлення заяви, справжність підпису на якій підлягає обов'язковому нотаріальному засвідченню [3]. Скасування заповіту проводиться у порядку, передбаченому ч. 7 ст. 1254 ЦК, а відповідно така дія можлива за умови додержання загальних вимог до форми заповіту.

Відповідно до ст.1247 ЦКУ:

1. Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення.

2. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем.

3. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами.

4. Заповіти, посвідчені особами, зазначеними у частині третій цієї статті, підлягають державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України. Відповідно до ст. 1257 ЦК заповіт, а відповідно і його скасування, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним [4].

В ст. 57 Закону України «Про нотаріат» зазначено, що нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом, посадова особа органу місцевого самоврядування при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві чи у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і забезпечують державну реєстрацію нового заповіту, змін до заповіту, скасування заповіту у Спадковому реєстрі відповідно до порядку затвердженого Кабінетом Міністрів України [3].

Закон не обмежує заповідача у виборі нотаріуса, який може посвідчити новий заповіт або засвідчити підпис на заяві про скасування заповіту. Тобто особа вправі звернутись за вчиненням

відповідної нотаріальної дії до будь-якого нотаріуса. Але у разі коли скасування заповіту відбулося за участі іншого нотаріуса, останній повинен повідомити про факт скасування попереднього заповіту нотаріуса (державну нотаріальну контору, державний нотаріальний архів), на зберіганні у якого знаходиться примірник такого заповіту[4].

Отже,можна зробити висновок, що заповіт є своєрідною гарантією особи на розпорядження власним майном у разі смерті. Заповідач, окрім права скласти заповіт – також має право на його зміну та скасування у порядку визначеному законом.

---

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 26.09.2019 №435-IV. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення 21.09.2019).

2. Василина Н.В. Право на заповіт та окремі питання його реалізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014.

3. Про нотаріат: Закон України від 16.07.2019, № 3425-XII. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12 (дата звернення 21.09.2019).

4. Чуєва О. Скасування заповітів. Над чим варто задуматись. № 6. 2016. URL: http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/Chueva.pdf

Ю. Ю. Шліхта
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та точному визначенні внутрішніх зв'язків між відомостями та даними, що стосуються злочину, і будь-якою іншою інформацією, отриманою з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки. У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка інформації яка становить оперативний інтерес, її представлення (візуалізація), передача та реалізація [1, с. 82].

Підрозділ кримінального аналізу Національної поліції орієнтований на проведення оперативного, тактичного та стратегічного аналізу. Оперативний аналіз необхідний для збирання та обробки даних по резонансних злочинах щоб скоординувати роботу слідчо-оперативної групи. Тактичний аналіз дає можливість оцінити обстановку через нанесення інформації на карти, визначаючи райони з підвищеним ризиком скоєння злочинів. Нарядам патрульної поліції надаватимуться рекомендації для проведення цільових відпрацювань районів. Стратегічний аналіз спрямований на аналіз діяльності організованих злочинних груп, а відтак – і на перспективу в роботі по боротьбі з ними» [2].

Оперативний аналіз – це робота за кримінальними провадженнями щодо конкретних осіб, злочинних угруповань з метою перевірки гіпотез щодо їх ймовірної злочинної діяльності, встановлення зв'язків, структури злочинних груп, ролі їх окремих учасників, у тому числі їх соціального та економічного статусу, з використанням аналізу телефонних трафіків, трансакцій, потоків та маршрутів переміщення об'єктів тощо [3].

Внаслідок здійснення процесу кримінального аналізу створюються супровідні аналітичні продукти, а саме: графіки/схеми (зв'язків, потоку товарів, телефонних з'єднань, діаграма послідовності дій/подій); карти (просторовий аналіз діяльності, переміщення, телефонних дзвінків); робочі книги Excel, в яких були використані різні аналітичні техніки (зведені таблиці, функції Excel, обчислення); інформаційні замітки, що синтезують аналітичні результати і рекомендації.

Незважаючи на те, що в Україні управління кримінального аналізу (в складі кримінальної поліції) з'явилось лише у 2017 році, практичне застосування оперативними підрозділами Національної поліції України методу кримінального аналізу у протидії злочинності в цілому, і кіберзлочинності зокрема підтвердило його високу ефективність у багатоепізодних провадженнях, що охоплювали велику територію, включали значну кількість подій і суб'єктів злочинного угруповання зі складною структурною побудовою [4].

Вивчення різноманітних аспектів застосування кримінального аналізу в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції дає підстави виділити низку таких проблемних питань щодо:

– необхідності подальшої розбудови нормативно-правової бази у сфері використання кримінального аналізу в органах Національної поліції України;

– недостатньої забезпеченості оперативних підрозділів сучасною оргтехнікою, комп'ютерним програмним забезпеченням

та перш за все методами кримінального аналізу в протидії кіберзлочинам;

– формування відповідних інформаційних банків даних тощо.

Таким чином, для подальшого розвитку і впровадження кримінального аналізу в правоохоронну практику нашої держави доцільно проводити його розбудову за

наступними напрямами:

– забезпечення стабільного фінансування;

– постійне підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків;

– необхідність постійної розробки нових та модернізації наявних технічних засобів, запровадження інноваційних технологій у практичну діяльність Національної поліції.

Викладене не охоплює всіх проблемних аспектів створення та розвитку кримінального аналізу в національному правовому полі, однак дає підстави для здійснення подальших наукових розробок [5, с. 24]. Успішна реалізація та впровадження нових методів кримінального аналізу дасть можливість у майбутньому поширити її на всю систему Національної поліції України та активно використовувати аналітичні способи і прийоми, завдяки яким можливо забезпечити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, створить передумови для більш ефективного виконання суб'єктами оперативно-розшукової діяльності своїх завдань і правоохоронних функцій.

---

1. Власюк О. В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. *Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару.* Х.: Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2011. Вип. 3. Ч. 1. С. 82–85.

2. Кримінальний аналіз – це ефективна робота поліції та безпека громадян URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/10309 _Kriminalniy_analiz___ce_efektivna_robota_ policii_ta_bezpeka_ gromadyan_FOTO.htm (дата звернення: 01.10.2019).

3. Концепція впровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою «Intelligence Led Policing» URL: https://www.slideshare.net/NationalPolice/ss-75925350 (дата звернення: 01.10.2019).

4. Перспективи застосування методики кримінального аналізу. URL: file:///C:/Users/111/Downloads/VeqW0Ha7I3SrQg2jIhn_DzBNIJTSseyp%20(2).pdf (дата звернення: 01.10.2019).

5. Заєць О. М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 17–25.

Х. Я. Шпат
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ, ЗМІНИ АБО ПРИПИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Адміністративно-правові відносини – це результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління, внаслідок якого між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру [1, с. 243].

Виникають (змінюються та припиняються) адміністративні правовідносини за настання конкретних життєвих обставин (фактів реальної дійсності), які прийнято називати юридичними фактами та враховуються законодавством. Серед фактів реальної дійсності юридичними фактами є лише ті, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення адміністративних правовідносин. Вони кваліфікуються як юридичні, оскільки передбачені в адміністративно-правових нормах (прямо – у гіпотезі, опосередковано – в диспозиції або санкції). Як тільки в житті з'являються факти, вказані в гіпотезі норми, остання починає діяти, внаслідок чого її адресати в одних випадках мають можливість для реалізації своїх прав і обов'язків, в інших – набувають суб'єктивних прав і обов'язків (права і обов'язкипередбачаютьсядиспозиціюнорми) [2, с. 103]. Виділяють дві великі групи юридичних фактів, що утворюють, змінюють або припиняють правовідносини: дій й події. У свою чергу, дії як юридичні факти діляться на правомірні та неправомірні.

Правомірні дії завжди відповідають вимогам адміністративно правових норм. Прикладом таких правомірних дій, які починаються нормами як юридичні факти, є: подання громадянином скарги, звернення підприємства, що створюється, за реєстрацією, подання проекту на експертизу тощо. Важливим видом правомірних дій є індивідуальні правові акти органів державного управління, тобто акти, що належать до конкретного адресата і справи. Прямий наслідок прийняття таких актів – виникнення, зміна або припинення адміністративно-правових відносин. Так, наказ про призначення на посаду тягне за собою виникнення державно-службових відносин, що є різновидом адміністративно-правових [3, с. 181].

Неправомірні дії порушують вимоги адміністративно-правових норм. Для сфери державного управління найбільш характерним

видом неправомірних дій є різні правопорушення. Вони тягнуть за собою виникнення адміністративно-деліктних (юрисдикційних) відносин. Юридичним фактом цієї ж категорії є неправомірна бездіяльність. Приміром, бездіяльність, наслідком якої стало невиконання законних вимог прокурора, належить до юридичних фактів, які тягнуть за собою виникнення адміністративно-деліктних відносин (ст. 1858 КпАП) [4, с. 611].

Події, тобто явища, що трапляються незалежно від волі людей, також можуть у деяких випадках виступати юридичними фактами, (наприклад, стихійне лихо, смерть тощо). У адміністративно-правових відносин є такі особливості: адміністративно-правові відносини складаються переважно в сфері державного управління. Вони виникають через те, що органи державного управління здійснюють свої функції, тобто у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності. Адміністративні правовідносини виникають у разі обов'язкової участі відповідного органу державного управління або іншого носія повноважень державно-владного характеру.

У разі звернення громадянина до міністерства, останнє, незалежно від свого «бажання», зобов'язане на таке звернення відреагувати і вирішити справу громадянина. Аналогічний вигляд має ситуація і в тому випадку, коли другою стороною є не громадянин, а нижчестоящий орган управління, підприємство, установа, організація. Зрозуміло, що органи управління мають право породжувати адміністративні правовідносини в односторонньому порядку, керуючись інтересами держави і завданнями, що стоять перед ними. Таким чином, адміністративно-правові відносини можуть виникати за ініціативою будь-якої із сторін без згоди другої [5].

Суперечки, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин, як правило, вирішуються у позасудовому порядку, тобто шляхом прямого юридично-владного розпорядження правомочного органу. Якщо учасник адміністративно-правових відносин порушує вимоги норм адміністративного права, то він відповідальний перед державою в особі його органу. Дана особливість зрозуміла, оскільки порушення норм адміністративного права означає посягання на інтереси держави. Перелічені особливості адміністративних правовідносин дають змогу зробити висновок про те, що не будь-які суспільні відносини у сфері державного управління входять до кола адміністративно-правових. Такими відносинами перш за все є такі, що виникають «у зв'язку» і «з приводу» практичної реалізації завдань і функцій державного управління і виконавчої влади зокрема.

Дуже часто для виникнення правовідносин потрібна сукупність двох або кількох юридичних фактів, наявність яких необхідна для настання юридичних наслідків. Наприклад, для одержання права на управління транспортним засобом необхідна наявність таких юридичних фактів: настання відповідного віку; відсутність медичних протипоказань; підготовка у відповідному навчальному закладі (або самопідготовка за відповідною програмою); одержання відповідного посвідчення [5].

Підставами виникнення, зміни та припинення правовідносин з організації громадського контролю у сфері державного управління потрібно вважати юридичні факти вольового характеру, безпосередньо спрямовані на виникнення юридичних наслідків з метою реалізації контрольної функції громадськості [6, с. 104].

Отже, в результаті характеристики юридичного факту як підстави виникнення, зміни та припинення адміністративного правових відносин, сформульовано його визначення як явища об'єктивної дійсності. Адміністративно-правові норми хоч і моделюються в абстрактних нормах, але вони виникають з настанням певних юридичних фактів, котрі є підставою зміни, виникнення або припинення зазначених відносин.

---

1. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії). 2004. 328 с.

2. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. У 2-х томах. Т. 2. Особлива частина / ред. кол.: Авер'янов В. Б. (голова). К.: В-во «Юридична думка», 2005. 624 с.

3. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник, 2008. 244с.

4. Фролов Ю. М. Особливості адміністративно-правових відносин в сучасних умовах. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://www.pap.in.ua/1_2018/69.pdf&ved=2ahUKEwjm_Ynrq4_lAhXuAxAIHZzSCS4QFjACegQIBBAB&usg=AOvVaw1_GCHdrCIAadSqOtblySgr&cshid=1570630274018

5. Денисенко А. П. Підстави виникнення адміністративних відносин з організації контролю громадськості у сфері державного управління. URL:https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

6. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. ЮрінкомІнтер, 1999. 736 с.

В. В. Шупер
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КРИТЕРІЇ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Розвиток та функціонування громадянського суспільства залежить від низки різноманітних чинників, зокрема, забезпечення правового захисту прав, свобод і законних інтересів усіх суб'єктів правовідносин без виключення. При цьому нагальним є забезпечення правового захисту та особистої безпеки самих правоохоронців, оскільки незахищений поліцейський сам не спроможній до захисту інших осіб. Водночас, дестабілізація політичного та економічного життя України у зв'язку з веденням війни на Сході дала поштовх для зростання рівня злочинності в країні, підвищення градусу агресії в суспільстві. Цей фактор підсилюється наявністю великої кількості необлікованої зброї на руках у громадян. За таких умов робота поліцейського стає складнішою і небезпечнішою, вона потребує прийняття миттєвих рішень в ситуаціях, коли є безпосередня загроза власному життю або життю громадян.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. На основі Конституції України, основного закону держави, був написаний Закон України «Про Національну поліцію» в якому зазначено можливості застосування заходів примусу, а саме порядок та особливості застосування вогнепальної зброї.

Передумовою прийняття рішень про використання вогнепальної зброї для збереження життя, як найвищої людської цінності, повинна бути впевненість в тому, що такі дії будуть справедливо розцінені згідно закону [3]. На жаль, прогалини в законодавстві не дають підстав для такої впевненості, про що свідчить статистика щодо загибелі працівників поліції при виконанні службових обов'язків. Тому правова захищеність поліцейського при застосуванні ним вогнепальної зброї набула особливої актуальності в наш час.

Оскільки діяльність поліції спрямована на забезпечення безпеки і порядку, охорону прав і свобод людини, а також на протидію злочинності, працівники поліції отримали закріплені на законодавчому рівні права на використання засобів впливу для виконання покладених на них обов'язків. Закон передбачає використання поліцейськими вогнепальної зброї і визначає це як «крайній

засіб впливу», коли застосування інших засобів не принесло бажаних результатів. Зброя застосовується лише у виключних випадках, перелік яких визначено у частині 4 ст. 46 профільного Закону [1]. Коли існує безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників поліції – такі засоби можуть застосовуватися негайно, хоча попередження все одно бажане. Критерієм правомірності є також місце застосування зброї. Вогнепальна зброя не може бути застосована у місцях, де можливо завдати шкоду іншим особам. Порядок застосування зброї регламентується статтями 42–46 Закону України «Про Національну поліцію» і повинен здійснюватися у повній відповідності до нього.

Безпосередніми гарантіями особистої безпеки поліцейського [3] під час застосування відповідного заходу примусу є положення частин 11 та 12 ст. 46 зазначеного Закону: він може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування. Поліцейським надано право у кожній конкретній ситуації вирішувати, чи є ця ситуація винятковою, чи можна обійтись без застосування зброї. Однак, прийняте рішення кожного разу перевірятиметься органами прокуратури. У кожному конкретному випадку буде проведений аналіз, чи була завдана шкода необхідною і достатньою в такій обстановці, виходячи з характеру та інтенсивності посягання, наявності можливості усунути небезпеку іншим способом, а також, чи мав місце напад, чи припинення відповідного нападу можливо було досягнути іншими засобами, тобто чи мала подія винятковий характер, чи мали місце підстави для застосування зброї і чи можливо було його уникнути.

Кажучи про ретроспективну відповідальність поліцейського, слід пам'ятати про Кримінальний кодекс України, який оперує поняттям «Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця» [2]. Останнім, відповідно до ч. 2 ст. 38 КК України визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу. Крім цього, не варто забувати і про «Перевищення меж необхідної оборони», під яким

визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту.

Отже, можемо констатувати наявність певних критеріїв правомірності дій поліцейського та гарантій особистої безпеки під час застосування ним вогнепальної зброї, закріплених в Конституції, Кримінальному кодексі та Законі України «Про Національну поліцію». Водночас, ці норми потребують офіційного тлумачення та роз'яснення на прикладі судових рішень.

---

1. Закон України про Національну поліцію. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. С. 379.

2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Сіротченков Д. Ю. Застосування або використання вогнепальної зброї працівником національної поліції як гарантія особистої безпеки. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2018. № 2. С. 158–160.

І. С. Юрчук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДІБРАННЯ ДІТЕЙ ВІД БАТЬКІВ БЕЗ ПОЗБАВЛЕННЯ ЇХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Відібрання дітей є профілактичною функцією що передує позбавленню батьківських прав та дає можливість батькам змінити ставлення до виховання та догляду за дітьми і повернути собі усі батьківські права. Актуальність даної теми полягає в тому, що через складну та напружену ситуацію в суспільстві, все більше сімей зіштовхується з даною проблемою. Тому вважаємо, що доцільно розглянути дане питання та розібратися в чому ж полягає відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав. Визначити головні засади та конкретні обмеження, що можуть застосовуватися до батьків.

У разі прийняття рішення про відібрання дітей без позбавлення батьківських прав, суд повинен вирішити питання щодо їх подальшого влаштування та адресного стягнення аліментів [1].

Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: ухиляються від виконання своїх обов'язків по

вихованню дитини; жорстоко поводяться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва [2, с. 164].

Відібрання дитини від батьків або одного з них без позбавлення їх батьківських прав є тимчасовим заходом на відміну від позбавлення цих осіб батьківських прав, яке має безстроковий характер. Тому якщо відпадуть причини, які перешкоджали належному вихованню дитини її батьками (наприклад, той з батьків, хто був психічно хворим, видужав, батьки перестали бути хронічними алкоголіками або наркоманами), суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини, при цьому суд керується інтересами дитини. При вирішенні будь-яких питань щодо дітей суд повинен виходити з якнайкращого забезпечення інтересів дітей. Застосувавши до спірних правовідносин норму кодексу та відібравши дітей від батьків без позбавлення їх батьківських прав, суд, при цьому, дітей нікому не передає. Захист інтересів дітей може здійснюватися і шляхом відібрання їх без позбавлення батьківських прав. Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, якщо вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, жорстоко поводяться з нею, є хронічними алкоголіками або наркоманами чи вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального стану. У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам – за їх бажанням або органові опіки та піклування [2, с. 170].

У виняткових випадках – при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини орган опіки та піклування або прокурор мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків. У цьому разі орган опіки та піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора та у семиденний строк після постановлення рішення звернутися до суду з позовом про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав. З таким позовом до суду має право звернутися прокурор. При винесенні рішення про відібрання дитини без позбавлення батьківських прав суд не встановлює конкретних строків цього обмеження прав батьків. Якщо відпадуть причини, які перешкоджали належному вихованню дитини її батьками, суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини.

При задоволенні позову про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав суд вирішує питання про стягнення з них аліментів на дитину. Виконання таких рішень як добровільно, так і примусово, проводиться державними виконавцями [3, с. 71].

Під час виконання рішення про відібрання дитини державний виконавець провадить виконавчі дії з обов'язковою участю особи, якій дитина передається на виховання, та із залученням представників органів опіки та піклування. За потреби державний виконавець може звернутися до суду з поданням щодо вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого чи лікувального закладу. У разі, коли особа перешкоджає виконанню рішення про відібрання дитини, державний виконавець виносить постанову про накладення штрафу на таку особу в розмірі від 2 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – щодо фізичних осіб і від 10 до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – щодо посадових осіб. При повторному невиконанні рішення особою без поважних причин державний виконавець накладає на неї штраф у подвійному розмірі. При подальшому невиконанні рішення державний виконавець порушує клопотання перед судом про кримінальну відповідальність такої особи відповідно до закону.

Отже підсумовуючи вище наведене варто відзначити, що правовий зв'язок дитини та її батьків в даному випадку не втрачається остаточно. Особи ж які позбавленні батьківських прав втрачають певні права, щодо здійснення батьківства. Проте законодавець діє в інтересах в першу чергу дитини та залишає можливість батькам повернути фактично всі права стосовно дитини.

---

1. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі Тарасова О. Г. від 20.06.20014 р. № 6-17297 св 16. URL: https://precedent.in.ua/2013/05/29/uhvala-vyshhogo-spetsializovanogo-sudu-ukrayiny-z-rozglyadu-tsyvilnyh-i-kryminalnyh-sprav-vid-20-chervnya-2014-roku-v-spravi-tarasova-o-g/. (дата звернення: 30.09.2019).

2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 (дата звернення: 30.09.2019).

3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19 (дата звернення: 30.09.2019).

4. Про права дитини: Конвенції ООН / ратифікована Верховною Радою України 27.02.1991. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021. (дата звернення: 30.09.2019).

О. М. Яворська
(Університет державної фіскальної служби України)

МІСЦЕ МИТНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

З проголошенням незалежності України постало серйозне питання щодо ведення митної справи та становлення митного права як такого. Варто зазначити, що ще у перші роки незалежності нашої держави, митне право не вважалося самостійною галуззю права, його тлумачили як частину адміністративного права [1, с. 58]. Першим законодавчим актом, який засвідчив інтерес держави щодо становлення митного права був Закон України «Про митну справу в Україні» № 1262-XII від 25.06.1991 р. (втратив чинність 01.01.2004 р.). Також він містив в собі систему визначених правових, економічних, організаційних засад митної справи України [2].

На сучасному етапі серед юристів та науковців немає єдиної точки зору щодо того, чи має право на існування митне право як галузь права. У зв'язку з цим, виникає потреба дослідити та визначити місце митного права в системі права України.

З наукової точки зору, на думку Слічної О.Г. можна розглядати це питання з чотирьох основних позицій [3, с. 295].

1. Митне право є самостійною галуззю права, оскільки має самостійний, специфічний предмет регулювання – певне коло суспільних норм, що регулюють правовідносини в митній сфері. На противагу представникам адміністративного права: митно-правові відносини не вичерпують всього предмета регулювання адміністративного права. Отож, обмежитись лише рамками адміністративного права неможливо, оскільки до складу предмета митного права входять відносини, які регулюються нормами інших галузей права. За своєю природою вони є різнорідними та інтегруються в митно-правові відносини. Така комплексність утворює предмет регулювання самостійної галузі права [4, с. 78].

Ми вважаємо, що специфічною ознакою митного права як об'єкта регулювання є цілеспрямована діяльність держави щодо регулювання зовнішньоторговельного обміну шляхом встановлення порядку й умов переміщення через митний кордон товарів, їх митного оформлення та контролю.

2. Митне право є комплексним інститутом адміністративного права. Проте, ми вважаємо, що погодитися з цією точкою зору

вкрай важко, адже предмет правового регулювання митного права відокремлюється від адміністративно-правового і займає самостійне місце в системі права України, а тому не може прирівнюватися до останнього [5, с. 35].

3. Митне право розглядається лише як сукупність законодавчих документів про митну справу. Оскільки наявність предмета та методу правового регулювання дає підстави виділяти митне право як самостійну галузь, то відповідно цю позицію важко підтримати. Разом з тим, така категорія як «митна справа», також входить до предмета правового регулювання митного права.

4. Митне право виділяють як самостійну галузь, але в сфері міжнародного права, оскільки митно-правові норми містяться в торговельних угодах, угодах між державами з митнихпитань, а також Конвенціях. Ця теорія частково прийнятна. Однак не можна не враховувати і наявність митно-правових норму ряді нормативно-правових актів України [6, с. 12].

Отож, враховуючи вищезазначене, варто наголосити, що наявність кодифікованих актів законодавства, зокрема, Митного кодексу України [7], є об'єктивною підставою вважати митне право самостійною галуззю права України. Тому митне право – це самостійна, комплексна галузь права, що є системою норм різної галузевої приналежності, які встановлюються (санкціонуються) державою і призначені для регулювання суспільних відносин, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України, обкладанням їх митом та іншими видами митних платежів, митним оформленням, митним контролем та іншими засобами проведення митної політики в Україні.

Отже, в результаті проведеного дослідження можемо констатувати, що митне право в системі права України на сучасному етапі характеризується як самостійна та комплексна галузь права, що перебуває на стадії розвитку і постійно удосконалюється. Також, ми вважаємо, що курс митного права є важливим для студентів-юристів, оскільки дає змогу ознайомити їх з правовими засадами реалізації державної митної справи і державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. На нашу думку, особливу увагу при вивченні даного предмету слід приділити оцінці впливу митного законодавства на впровадження засобів тарифного та нетарифного регулювання і на їх ефективність.

---

1. Вишновецький В. М. До питання про місце митного права в системі права України. *Наука. Науковий журнал*. 2008. № 3. С. 58–62.

2. Про митну справу в Україні: Закон України від 25.06.1991 р. № 1262-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-12 (втратив чинність).

3. Слічна О. Г. Доцільність виділення митного права в самостійну, комплексну галузь права України. *Науковий вісник Національного університету «Києво-Могилянська академія».* 2001. С. 295–297.

4. Мицик В. В. Поняття, місце і роль сучасного митного права країни. *Український часопис міжнародного права*. 1994. № 1. С. 76–77.

5. Бойко В. М. Митне право України: навч. посіб. Т. 1. К.: Алерта, 2015. 528 с.

6. Міжнародне митне право: навч. посіб. Вид. 2-ге. 2001. С. 7–22.

7. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 №4495-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення 07.10.2019).

Т. І. Ямкова
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОЛОГІЧНА ЗАГРОЗА НЕЗАКОННОЇ ВИРУБКИ ЛІСУ

Однією із причин зміни клімату сьогодні являється масові знищення лісів у всьому світі. Така проблема торкнулась і України, де ліси масово незаконно вирубуються та вивозяться за кордон.

Україна посідає дев'яте місце в Європі за площею лісів, шосте місце за запасами деревини та лише 35-те місце у Європі за рівнем лісистості. І хоча ліси ростуть майже на 16% території нашої держави, цей показник на 3,9% нижче за оптимальний, і він стрімко знижується через масштаби вирубок. При тому, що половина лісів України – штучно створені, а отже потребують посиленого догляду а отже потребують посиленого догляду. Ухвалення Україною мораторію на експорт необробленої деревини – наслідок політики сусідніх держав, зокрема, до аналогічних обмежувальних заходів вдалися Білорусь і Молдова. Країни Єврозони також посилили правила використання власних лісових ресурсів. Парламент України розраховував на зупинку «сірого» вивозу деревини, що набирав обертів із втратою державою традиційних напрямків експорту – металургійної сировини і продукції. Однак ця заборона виявилася неефективною – стартували незаконні схеми оформлення ділової деревини під виглядом паливної. Збільшилась кількість порушень при вивезенні із приховуванням лісу-кругляка в тих партіях, які відвантажуються легально. Основним адресатом незаконного

морського вивезення стала Туреччина, сухопутного – суміжні країни ЄС. Вкрите лісом Закарпаття, маючи спільний кордон з Євросоюзом, стало одним з епіцентрів цієї проблеми [1, с. 4].

Думки вчених щодо такої ситуації розходяться. Наприклад, Р. Олійник вважає, що з 1960-х рроків і до сьогодні вирубка лісів у Карпатах знизилась, а здогадки про вивезення деревини до сусідніх країн є міфом, оскільки статистика використання лісу показує інше. Тобто відміняю слухи про масові вирубки. Професор В. Комендар стверджує, що неграмотна експлуатація лісів та масова порубка призводить до ерозії грунтів. Оцінка стану карпатських лісів між двома вченими суттєво різниться. Але я вважаю, що думка професора Комендара є більш реальною.В цьому впевнетися можна під час проїзду біля карпатських гір, одразу кидаються в очі «залисини» на вершинах гір. Серед густого лісу видніються вирубані галявини від яких проходять доріжки аж до самого підніжжя, по яким тягли зрубані дерева. Нещодавно журналісти одного із телеканалів провели розслідування і знайшли місце незаконної порубки. Дана операція передбачала небезпеку, оскільки на журналістів могла напасти місцева мафія, яка цим займається.

Через такі масові порубки лісу температура в горах підвищується, в тому числі – температура води, відповідно випаровування підвищуються, також рівень поверхневих грунтових вод знижується, струмки зникають, і більше того – вода в горах, яку місцеве населення звикло використовувати, просто зникає. Це одна із найбільш критичних негативних наслідків та сучасних тенденцій у цілому Карпатському регіоні [2]. Крім того винищення лісу призводить до вимирання тваринного та рослинноо світу. Техніка якою вивозяться дерева, утворює глибокі сліди у грунті, що створює його ерозію та спричиняє висихання сусідніх ділянок.

Стаття 246 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за незаконну порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду [3]. Варто сказати, що до 2019 року за скоєння злочину притягувалися особи які вирубали незаконно дерева сумою на два мільйони гривень. Таке положення майже декреміналізувало саме діяння. Проте положення змінилося із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів» (№ 2708-VIII від 25.04.2019), який вніс зміни до КК України та визначив, що кримінальна відповідальність настає вже за незаконну порубку лісів на суму яка у двадцять раз перевищує

або дорівнює неоподаткованим мінімума доходів громадян , це майже двадцять тисяч гривень.

Проблема незаконної порубки лісів існує не лише в Карпатських горах. Житомирська область має 10% лісистості усієї країни і також часто підпадає під масові вирубки. На території області відомі части випадки вирубування лісів різними підприємствами. Мешканці прилеглих сіл скаржились на такі дії, але вагомого покарання так і ніхто не поніс. Також можна згадати випадок коли у 2013 році Радомишлянського району Житомирської області було знищено декілька гектарів лісу задля встановлення лінії електропередач. На цьому прикладі можем бачити як держава безглуздо нищить свою екологію.

Якщо говорити за зону проведення Операції Об'єднаних Сил було знищено 50% лісів. Звичайно, у найближчий час ніхто відновлювати ці природні ресурси не буде.

Отже, проблема масової незаконної порубки лісів в Україні існує. Такі дії призводять до погіршення екологічного стану держави. Тобто, змінюється клімат, повені стають частішим явищем через те, що немає дерев які б затримували воду, тим самии руйнують людські помешкання та врожай, рослинний та тваринний світ стає біднішим. Незаконна порубка лісів карається законом, але це нікого не зупиняє і результат цього чітко видно на вершинах гір Карпат. Україна на данний час є одним із найперших експортерів незаконно вирубаного лісу в Європі.

---

1. Т. Філіпенко. Темний ліс. *Газета «Прикордонник».* 13 липня 2018 року. № 26. С. 8.

2. Жахливі наслідки вирубки лісів: хто відповість за знищення природи. URL: https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/uzhasnye-posledstviya-vyrubki-lesov-otvetit-1553268070.html

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Т. І. Ямкова,
Ю. В. Власюк
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБОРОНА ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИН У ЦИРКАХ

Сьогодні панують тенденції захисту тварин. Зоозахисники протестують проти різної експлуатації тварин та залучають у свої лави як найбільше людей. Одним із напрямків таких протестів є заборона використання тварин для виступів у цирках.

Кожен з нас, напевно, хоч раз був у цирку. І мабуть найбільше захоплення у нас викликали виступи з тиграми, левами, слонами та іншими тваринами. Проте жоден з нас не здогадується якою ціною ці милі тваринки виконують усі трюки свого дресирувальника.

Слід почати з умов утримання тварин. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» визначає, що утримання диких тварин у неволі допускається, якщо створені умови, що відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям. Утримання диких тварин у неволі без створення відповідних умов не допускається [1]. На жаль цього положення Закону цирки майже не дотримуються. У наказі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 № 429 «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі в напіввільних умовах» чітко вказуються розміри вольєрів та кліток або басейнів для утримання тварин, але всі ці умови не виконуються тому, що це є не вигідно і затратно для самих власників цирків. Але це ще не найгірше що може трапитися з твариною у цирку.

Для того щоб зламати волю тварини і змусити виконувати невластиві її природі дії – людині потрібно показати свою перевагу. Тому основа дресирування в цирках – фізичне покарання. Чим складніший трюк – тим сильніше насильство. Ведмежат ставлять на розігрітий металевий лист, вмикаючи музику. Від страху і болю вони починають стрибати. Такі знущання продовжують доти, доки у ведмедя не сформується умовний рефлекс – при звучанні мелодії «танцювати». Левів і тигрів б'ють, щоб сиділи на тумбах, стрибали крізь вогняні кільця. Слоненят прив'язують один до одного, лупцюють гострими палицями або електрошокером, щоб «навчити» їх ставати на задні лапи, грати з м'ячем. Якщо слоненя не виконує команди, його ізолюють від інших, забороняють прогулянки. Для цих товариських

тварин це психологічна травма. Слоненята в неволі часто плачуть і піддаються депресії [2].

Наступною причиною заборони тварин у цирках є їх психічне здоров'я. Через такі порушення тварини можуть нападати на глядачів під час виступу. Також відомий випадок коли лев напав на дресирувальника Шаніна Ісламу, під час виконання важкого трюку. Після нападу дресирувальник помер у лікарні. Існують також ситуації коли тварини втікають із цирку і ходять по вулицях, завдаючи різної шкоди, і зупинити їх може лише постріл кулі.

Ще гірша ситуація у тварин у переїзних цирках. Тварини постійно перевозяться у малих клітках і ніхто не регулює температури навколишнього середовища тварини. Часто тварини також недоїдають.

Ось проаналізувавши це все страшно лише уявити яке життя проживає ця беззахисна істота. Все її існуваннязводиться до перебування в клітці або манежі, з часом у неї атрофуються кінцівки і вона не може нормально ходити, а психічний стан взагалі бажає кращого. Слід задуматись, чи варта година видовища в ціну на життя повне страждань?

Першим містом яке наважилося заговорити про заборону використання тварину цирках є Львів. 9 жовтня 2019 року Виконавчий комітет Львівської міськради прийняв рішення «Про гуманнее ставлення до тварин», яким визнає їхню експлуатацію в цирках та дельфінаріях неприпустимою. Відтак, місто підготує відповідне звернення до президента та прем'єр-міністра щодо невідкладного внесення змін до законодавства України у сфері захисту тварин. Також передбачено створення Центру для реабілітації тварин, які постраждали від жорстокого поводження, на території регіонального ландшафтного парку «Знесіння» [3]. Варто нагадати, що раніше у Львові заборонили пересувні зоопарки.

---

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року N 3447-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15

2. У Кропивницькому заборонили пересувні цирки з тваринами. URL: https://persha.kr.ua/news/life/178128-u-kropyvnytskomu-zaboronyly peresuvni-tsyrky-z-tvarynamy/

3. Львів пропонує стати пілотним проектом щодо напрацювання моделі заборони використання тварин у цирках та подальшої їх реабілітації. URL: https://city-adm.lviv.ua/news/society/public-sector/270997-lviv-proponuie-staty-pilotnym proektom-shchodo-napratsiuvannia-modeli-zaborony-vykorystannia-tvaryn-u tsyrkakh-ta-podalshoi-ikh-reabilitatsii

Зміст

Вступне слово.....3

Адамська І. О.
Ринок праці в Україні та його регулювання.....5

Бакало В. О.
Причини професійної деформації
працівників національної поліції України.....7

Балан Ю. Р.
Обставини, що виключають злочинність діяння
за кримінальним правом України.....10

Баранець Л. М.
Адміністративна відповідальність
за корупційні прояви.....13

Бесага І. В.
Окремі питання судової практики Верховного Суду.....15

Бичай Н. Р.
Вирішення питання щодо речових доказів
у кримінальному провадженні.....18

Василенко К. О.
До питання проведення референдумів в Україні.....20

Василиця Н. В.
Особливості адміністративної відповідальності
неповнолітніх.....23

Васюк С. В.
До поняття учасника інвестиційної діяльності
як суб'єкта такої діяльності.....25

Васюта Ю. В.
Напрямки реформування інституту
прокурорського самоврядування в Україні.....28

Величко С. В.
Рішення Європейського суду з прав людини
як джерело екологічного права України.....30

Вивроцький Н. Я.
Відчужувач як основоположна сторона договору довічного утримання....34

Винниченко Ю. Д.
Правосуддя, дружнє до дитини: поняття та ключові засади....37

Власенко К. К., Янчик І. В., Добровольська О. Р.
Взаємозв'язок міграції та безпеки держави....40

Вовк У. О.
Запровадження інституту пробації у вітчизняне законодавство: деякі аспекти....43

Водоп'ян Д. В.
Деякі проблемні питання організації реагування на заяви або повідомлення про кримінальні правопорушення слідчо-оперативною групою....45

Возна Д. В.
Діджиталізація: теоретико-правова характеристика....47

Волошина О. В.
Механізми усунення проявів корупції в органах державної влади....50

Вольних А. І., Шегинський І. І., Михайлів М. М.
Специфіка посттравматичного синдрому....52

Воробель У. Б.
Процесуальні наслідки виявлення недоліків сплати судового збору в цивільному судочинстві....55

Ворожко О. О.
Поняття та особливості антикризового управління підприємством....58

Газнюк Д. О.
Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень....61

Гайдар М. В., Самойленко П. С.
Теоретико-правова характеристика булінгу....63

Гачак-Величко Л. А., Федорюк З. О.
Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх....66

Гергало С. С.
Реформування правоохоронної системи України: шляхи, ризики та перспективи....68

Герелюк Х. В.
Заходи щодо запобігання корупційних правопорушень...71

Голобок Е. А.
Щодо деяких нетрадиційних криміналістичних методів в розслідуванні злочинів....73

Гончарук К. А.
Новели Кодексу з процедур банкрутства....76

Горова С. В.
Сучасний стан формування Державної митної служби України....78

Грабіжна К. А.
Адміністратративно-правові засади децентралізації державної влади в Україні....80

Грень Р. Т., Живко О. В., Алахвердієв Р. Г. огли
Комплексне забезпечення інформаційної безпеки....82

Гречишкін І. К.
Роль національної поліції у забезпеченні виборчого права осіб, які голосують за місцем перебування під час виборів....85

Греян А. А., Греков Р. Д.
Сучасний стан та оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності....86

Гульовата Л. Я.
Окремі особливості злочинності неповнолітніх в Україні....89

Гуцул Г. Р.
Аналіз окремих способів захисту права на донорство в Україні....92

Данів М. О.
Діяльність служби безпеки підприємства у процесі антикризового управління....94

Дерен О. С.
Використання можливостей Укрбюро Інтерполу під час розслідування злочинів, пов'язаних із трудовою експлуатацією.....97

Дзюба Н. О.
Медіація як спосіб вирішення господарських спорів.....99

Дзюма В. І.
Участь прокурора у цивільному процесі.....102

Доброжанська Н. О.
Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом в аспекті відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.....104

Долинюк Х. Т.
Актуальні питання забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.....107

Дочинець У. М.
Справедливість як основоположний принцип права.....110

Драпатий Н. В.
Діяльність органів опіки і піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, переміщеної з тимчасово окупованої території у Донецькій та Луганській областях.....111

Дущак О. Ю.
Застосування профайлінгу в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції.....114

Залужна Х. М.
Особливості правового регулювання прав та обов'язків батьків щодо дітей.....118

Занько М. Я.
Гендерна рівність у трудових правовідносинах в Україні.....121

Заяць Б. Р.
Світовий досвід у сфері протидії корупційному феномену у функціонуванні інститутів громадянського суспільства.....126

Зварич Н. В.
Сучасний стан захисту екології в Україні.....129

Зєлєніна М. В.
Правове регулювання надання безоплатної вторинної правової допомоги.....132

Івасик І. Я.
Особливості застосування кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх.....135

Ільків Ю. І.
Поняття інноваційного підприємства: теоретичний аспект.....137

Ісакова В. Р.
Мовна підготовка правників: зарубіжний досвід.....140

Іщенко С. Ю.
Аналіз напрямків спрощення судових процедур.....142

Калинчук Х. А.
Загальна характеристика міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень....145

Калюжна А. О.
Особливості звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.....147

Каплан Ю. І.
Деякі питання протидії домашньому насильству в Україні.....150

Карабин Б. Р.
Соціальні та біологічні фактори злочинності: погляд Е. Фері та Р. Гарофало.....152

Каралюс Л. Л.
Еколого-правовий статус особи в Україні.....155

Карпенко В. О., Пустильник О. О.
Тактичні засади опитування неповнолітніх як превентивного поліцейського заходу.....157

Катрук Я. І.
Мобінг у трудових колективах.....160

Кирилюк А. О.
Проблемні аспекти договірного регулювання у сфері авторського права.....162

Кирюха К. І.
Напрями удосконалення вітчизняного
антикорупційного законодавства.....165

Кича А. А.
Джерела адміністративного права.....167

Кісіль А.-Н. Р.
Розвиток людського капіталу
як чинник економічного зростання.....170

Кліницький І. І., Тронєв В. О.
Публічна та національна безпека:
співвідношення понять.....172

Книш С. В.
Зарубіжний досвід забезпечення національної безпеки
та шляхи його запозичення для України.....176

Коновалова Є. Є.
Використання працівниками поліції
психологічних особливостей вербального
і невербального спілкування.....180

Копачинський Т. С.
Структура командування під час забезпечення
охорони публічного порядку та безпеки
згідно зі скандинавською системою.....183

Копачинський Т. С., Мазурак Б. І.
Загальна характеристика окремих принципів
адміністративної відповідальності.....185

Коробій Л. О.
Вплив засобів масової інформації
на екологічну правосвідомість громадян.....188

Коробій Л. О., Муравйов Р. І.
Право громадян на доступ до інформації
про стан довкілля.....190

Король М. Г.
Застосування застави у кримінальному провадженні:
шляхи вдосконалення.....192

Костів К. М.
Основні напрями державної політики
у галузі екологічної освіти.....195

Критович В. В.
Європейська хартія міноритарних мов
або мов меншин і мовне законодавство України.....197

Крищук Н. Д.
Народовладдя в Україні та форми його здійснення.....200

Кузевич Н. І.
Поняття рецидиву та його значення
для кваліфікації злочину.....201

Кузьмочка Ю. В.
Екологічно-правова відповідальність
за спалення листя.....204

Кучерява І. В.
Щодо поняття і ознак господарського договору.....207

Кучерява І. В., Лесик Ю. І.
Шляхи подолання наркоманії серед неповнолітніх.....210

Кушнір І. О.
Правове регулювання електронного договору.....212

Латиш А. В.
Особливості розслідування злочинів, пов'язаних
із незаконним обігом наркотичних засобів (наркотиків),
через сучасні телекомунікаційні системи.....215

Левицька І. Р.
Щодо питань порушення адміністративного
законодавства у прикордонній сфері.....217

Левицька С. І.
Проблемні аспекти делегування державних
повноважень органам місцевого самоврядування.....220

Леонець Г. А.
Соціальні причини злочинності.....222

Лисенко З. А.
Правовий статус офісу Президента України.....225

Лисняк К. С.
Врахування типів темпераменту у професійній
комунікації працівників правоохоронних органів.....228

Лукашук І. В.
Рівень довіри населення як основний критерій оцінки
якості роботи правоохоронної системи.....231

Луцак С. В.
Свобода як основна цінність
громадянського суспільства.....233

Луцький Т. М.
Проблемні питання кримінально-правової кваліфікації
наслідків у вигляді необережного заподіяння смерті
особі під час перевищення влади або службових
повноважень працівником правоохоронного органу.....235

Макарова С. О.
Правове регулювання правовідносин
щодо згоди на статевий акт. Актуальні питання
відповідно до міжнародних стандартів.....239

Максимів Д. В.
Визначення поняття «екологічна інформація»
та його особливості.....242

Малець Д. Р.
Блокчейн як метод боротьби з корупцією.....246

Марініч Ж. С.
Докази у справах про захист
ділової репутації поліцейського.....248

Марцинюк М. О.
Психологічні особливості проведення
допиту неповнолітніх.....251

Марцінко Н. Є.
Електронне судочинство
як засіб підвищення доступу до правосуддя.....254

Мельник А. Р.
Протидія торгівлі людьми.....257

Мельник А. Р., Рудомська Ю. А.
Особливості укладення шлюбу з іноземним елементом
за сімейним законодавством України.....259

Мельник О. М.
Вік як ознака спеціального суб'єкта складу злочину.....262

Микитенко О. Б.
Проблемні питання забезпечення правопорядку
на автомобільних дорогах України.....264

Младшева І. А.
Способи виявлення слідів-мікрооб'єктів.....267

Моргун В. В.
Проблемні питання реалізації прав та обов'язків осіб, які залучаються для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.....270

Музика О. М.
Суд як обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних відносин.....273

Муранка Ю. В.
Джерела цивільного права України.....275

Нагорняк Ю. В.
Інформативність ОМП у кримінальних провадженнях щодо кримінальних дорожньо-транспортних пригод....278

Наливайко І. М.
Становлення та розвиток правового становища учасників провадження у справі про банкрутство.....280

Наумушкін Д. В.
Призначення покарань за вчинення військових злочинів.....283

Нікітіна Ю. Д.
Кримінально-правова характеристика жорстокого поводження з тваринами: зарубіжній досвід.....285

Ніколаєнко В. О., Турчина Є. Ю.,
Суб'єкти доказування в кримінальному провадженні....288

Ольшанецька Х. Б.
Специфіка захисту інформації у діяльності страхової компанії.....291

Остафійчук Н. Ю.
Правовий статус засуджених в Україні.....295

Островерхова В. В.
Особливості юридичної освіти в США.....299

Парасюк М. В.
Рішення Європейського суду з прав людини як джерело конституційного права України.....301

Пемпусь І. В., Фединяк О. І.
Актуальні проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні.....305

Пицюк А. В.
Поняття покарання.....308

Півень С. Г.
Проблеми порушення права громадян на екологічну інформацію.....309

Подлісецька В В.
Організаційно-правові аспекти діяльності поліції по забезпеченню публічної безпеки та порядку під час масових заходів.....312

Позняк І. Г.
Класифікація аліментних зобов'язань за сімейним законодавством України.....314

Поломаний Б. В.
Адміністративне право: поняття, предмет і метод.....316

Польова Х. П.
Функціональні особливості термінів кримінального права.....319

Поляк В. І.
Громадський контроль за діяльністю поліції.....321

Попович С. В.
Актуалізація боротьби з корупцією в Україні.....323

Пугачова Б. В.
Довічне позбавлення волі як альтернатива смертної кари.....325

Пяничук М. С.
Володіння державною мовою як кваліфікаційна вимога до кандидатів на парламентських виборах: порівняльно-правове дослідження.....327

Радченко Д. С.
Правові проблеми купівлі-продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення в Україні.....330

Ребець А. В.
Зовнішні загрози економічній безпеці держави.....332

Рец В. В.
Карально-репресивний механізм
сталінського періоду та його наслідки.....335

Рижкова А. А.
Методи оцінки рівня тіньової економіки в Україні.....338

Романів Р. Р.
Взаємодія інститутів громадянського суспільства
з державою.....340

Рудницька К. С., Малиш Н. В.
Відмова в наданні та не правильність надання
потерпілому медичної і домедичної допомоги.....343

Рябошапка К. В.
Деякі питання проведення огляду місця події
під час розслідування вбивств через необережність.....345

Рябошапко М. О.
Можливості ресоціалізації та виправлення осіб,
які відбували покарання у вигляді позбавлення волі
та їх вплив на рецидивну злочинність.....347

Самонова В. В.
Взаємодія органів державної влади
та місцевого самоврядування.....350

Свищ Х. І.
До питання правового режиму майна осіб,
що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.....353

Сергенюк Д. І.
Безпека дорожнього руху
як індикатор безпечного середовища.....355

Смирницька Є. В.
Захист прав і свобод людини і громадянина в Україні:
теоретико-правовий аспект.....358

Сокирко В. В.
Теоретичні аспекти визначення правової
культури суспільства.....361

Соловйов В. В.
Порівняльно-правова характеристика права приватної
власності на лісі в України та в Республіці Молдова.....364

Старова Т. А.
Окремі аспекти типових слідчих ситуацій
при розслідуванні торгівлі людьми.....366

Стародубцева О. В.
Поліцейський офіцер громади:
перспективи розвитку.....368

Стельмах Т. В.
Незалежність адвоката при наданні професійної
правничої допомоги.....370

Стойко Ю. І., Кузьмочка Ю. В.
Відвід експерта в провадженні
адміністративного судочинства.....373

Сухович Т. Є.
Неповнолітні та їх праця
у сучасних економічних умовах.....376

Татусько Д. Р.
Щодо застосування медіації
в попередженні злочинності неповнолітніх.....378

Тимишин О. Й.
3D-моделі як додатки до протоколів
слідчих (розшукових) дій.....381

Туз В. Б.
Шкільний офіцер поліції
як суб'єкт правового виховання.....383

Туркевич М. Р.
Забезпечення фінансової безпеки підприємства.....385

Тущенко А. Д.
До питання початкового етапу розслідування хуліганства,
вчиненого із застосуванням вогнепальної,
холодної зброї чи спеціальних засобів.....387

Устянич О. Р.
Деякі проблеми кримінальної відповідальності
за фальсифікацію лікарських засобів
або обіг фальсифікованих лікарських засобів.....390

Фанік А. Р.
Деякі питання щодо розвитку демократії в Україні.....393

Феданяк А. П.
Профспілки як суб'єкт трудового права.....395
Фоміна Д. О.
Гендерно обумовлене насильство
в умовах військового конфлікту.....399
Франків В. В.
Професійна деформація поліцейського:
етапи та чинники.....402
Фролова І. А.
Міжнародно-правове регулювання права на освіту.....406
Хаєцька В. Р.
Верховенство влади народу як безумовний принцип
ґрунтування української держави.....409
Хемич А. В.
Правове регулювання
релігійного фанатизму в Україні.....411
Хиль Я. І.
Деякі аспекти цивільно-правової природи договори.....414
Хиль Я. І., Гринь К. М.
Місце і роль поліції у механізмі охорони прав
і свобод людини і громадянина.....416
Хіцяк М. В.
Особливості управління страховою компанією
у процесі інноваційної діяльності.....419
Хміль М. В.
Органи управління акціонерного товариства.....421
Худоба Б. В.
Політична активність молоді у суспільно-політичному
житті України як запорука ефективного
державотворення держави.....424
Саф'яник Ю. І.
Поняття ділової репутації підприємства:
теоретичний та прикладний аспекти.....427
Церковник Х. І.
Інститут застави як спосіб забезпечення виконання
зобов'язань за цивільним законодавством України.....429

Чечель А. О.
Перспективи запровадження в Україні законодавчої ініціативи народу як носія суверенітету.....432

Чухиль Д. Д.
Девіантна поведінка підлітків: соціальний та психологічний аспекти.....434

Швець О. Т.
Співвідношення дефініцій «господарсько-правова відповідальність» та «господарські санкції».....437

Шерстюк М. П.
Особливості тактики допиту підозрюваного під час розслідування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.....440

Шипіш С. І.
Окремі аспекти зміни та скасування заповіту.....442

Шліхта Ю. Ю.
Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції.....444

Шпат Х. Я.
Юридичні факти як підстава виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин...447

Шупер В. В.
Критерії правомірності застосування поліцейським вогнепальної зброї.....450

Юрчук І. С.
Окремі аспекти відібрання дітей від батьків без позбавлення їх батьківських прав.....452

Яворська О. М.
Місце митного права в системі права України на сучасному етапі.....455

Ямкова Т. І.
Екологічна загроза незаконної вирубки лісу.....457

Ямкова Т. І., Власюк Ю. В.
Заборона використання тварин у цирках.....460

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

(осінні читання)

Збірник тез
Всеукраїнської наукової конференції
здобувачів вищої освіти

22 листопада 2019 року

Тези опубліковано в авторській редакції

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 05.11.2019
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 27,67.
Тираж 100 прим. Зам № 125-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.